

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

18. (128.) évfolyam, 1. szám

Megjelent: 2023. február

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2023/1

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábod Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Sulyok Ádám, dr. Tóháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

18. (128.) ÉVFOLYAM 1. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

18. (128.) ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2023. február

Dr. Palágyi Tivadar

A metaverzumról és a szellemi tulajdon-jogok metaverzumbeli oltalmáról

Szép Erika

Védjegyek a metaverzumban

Bosányi Zsófia Eszter

Az én házam az én váram? Az építészeti alkotások szerzői joga által alkotott korlátok
– első rész

Dr. Tószegi Zsuzsanna

„Mikor üt hát itten az iparfejlesztés órája”? Az újpesti Wolfner-gyár első korszaka

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

A metaverzumból és a szellemi tulajdon-jogok metaverzumbeli oltalmáról	
DR. PALÁGYI TIVADAR	7
Védjegyek a metaverzumban	
SZÉP ERIKA	17
Az én házam az én váram? Az építészeti alkotások szerzői joga által alkotott korlátok – első rész	
BOSÁNYI ZSÓFIA ESZTER	23
„Mikor üt hát itten az iparfejlesztés órája”? Az újpesti Wolfner-gyár első korszaka	
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA	44
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	71
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	115
– SZJSZT-29/2020 – Fényképfelvétel (fotóművészeti alkotás) szerzői jogi védelme	115
– SZJSZT-33/2020 – Csillárok szerzői jogi védelme	126
Könyv- és folyóiratszemle	134
– Olga Kacprzak, Arabella Murrison, Heather Stewart: <i>The metaverse and what it means for business</i> (A metaverzumból és arról, hogy az mit jelent az üzleti életben) (Dr. Palágyi Tivadar)	134
– Dion E. Bergman et al.: <i>Metaverse. A Jumpstart Guide to Intellectual Property, Antitrust, and International Considerations</i> (A metaverzum. Gyors útmutató szellemi tulajdoni, trösztellenes és nemzetközi megfontolásokhoz) (Dr. Palágyi Tivadar)	139
– Carlo Rovelli: <i>Helgoland – Hogyan változtatta meg világképünket a kvantumelmélet</i> (Dr. Osman Péter)	144
– Katie Mack: <i>A mindenség vége (mármint asztrofizikai szempontból)</i> (Dr. Osman Péter)	157
Summaries	169

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

About the metaverse and the protection of intellectual property rights in the metaverse	
DR TIVADAR PALÁGYI	7
Trade marks in the metaverse	
ERIKA SZÉP	17
Is my house my castle? – limits established by the copyright of architectural works – Part I	
ZSÓFIA ESZTER BOSÁNYI	23
”When does the clock strike the hour of industrial development here?” – The first period of the Wolfner factory in Újpest	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	44
News in the field of industrial property protection abroad	
DR TIVADAR PALÁGYI	71
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	115
Review of books and periodicals	134
Summaries	169

CONTENT

Sur le métavers et sur la protection des droits de la propriété intellectuelle dans le métavers	
DR TIVADAR PALÁGYI	7
Marques dans le métavers	
ERIKA SZÉP	17
Est-ce que ma maison est ma forteresse? – les limites établies par le droit d’auteur des oeuvres architecturales – partie I	
ZSÓFIA ESZTER BOSÁNYI	23
Quand sonnera l’horloge du développement de l’industrie ici? – La première époque de l’usine Wolfner en Újpest	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	44
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l’étranger	
DR TIVADAR PALÁGYI	71
Avis d’expert choisis du corps des experts en droits d’auteur	115
Revue des livres et périodiques	134
Summaries	169

INHALT

Über das Metaversum und über den Schutz der Rechte am geistigen Eigentum im Metaversum	
DR. TIVADAR PALÁGYI	7
Marken im Metaversum	
ERIKA SZÉP	17
Ist mein Haus meine Burg? – Die durch das Urheberrecht der architektonischen Werke geschaffenen Grenzen	
ZSÓFIA ESZTER BOSÁNYI	23
Wenn wird die Uhr der Industrieentwicklung hier schlagen? Das erste Zeitalter der Fabrik Wolfner in Újpest	
DR. ZSUZSANNA TÓSZEGI	44
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	
DR. PALÁGYI TIVADAR	71
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	115
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	134
Summaries	169

Dr. Palágyi Tivadar

A METAVERZUMRÓL ÉS A SZELLEMITULAJDON-JOGOK METAVERZUMBELI OLTALMÁRÓL^{*}

A metaverzumról

A metaverzum általános meghatározása

Ez a fogalom az online tér és a valóság olyan konstrukciója, ahol a valóság és az online 3D-s virtuális környezet átfedésben van, és amelyben a felhasználók avatárjai találkoznak, kölcsönhatásba lépnek egymással, és létrehozzák a virtuális helyszínek gyorsan növekvő hálózatát.

A metaverzumot tekinthetjük az internet 3D-s változatának, amelybe „belépve” rendszert virtuálisvalóság-szemüveget teszünk fel.

Mark Zuckerberg, akire még visszatérünk, a metaverzumot virtuális terek összességéként írja le, ahol olyanokkal együtt lehet alkotni és kutatni, akik nem ugyanabban a fizikai térben tartózkodnak.

Jelenleg a metaverzumot leginkább játékokra és társadalmi érintkezésre, valamint szellemi-tulajdon-jogok megszerzésére használják, azonban egyre gyakrabban szolgál munkahelyi találkozók létrehozására is.

A metaverzum uralkodó koncepciója a *virtuális valóságot* (virtual reality, VR), a *bővített valóságot* (augmented reality, AR) és a *kevert valóságot* (mixed reality, MR) foglalja magában, és mindezek együttesen alkotják a *kiterjesztett valóságot* (extended reality, XR). Ezekben a valóságokban az egyén akár a *való életben* (real life, RL), akár egy avatáron keresztül cselekszik. Ez lehet teljesen magával ragadó élmény, mint a virtuális valóságban, ahol a valós világot magunk mögött hagyjuk.

^{*} A Magyar Iparjogvédelmi Egyesület 2022. november 17–18-i szellemi-tulajdon-védelmi konferenciáján Egerben tartott előadás szerkesztett változata.
Az előadás elkészítésében nyújtott segítségért a szerző köszönetét nyilvánítja Király Mártának, fainak, Zsoltnak, Tivadarnak és Ádámnak; továbbá 7. osztályos Lelle és gépészmérnök Levente unokájának, a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület Szervezőbizottságának, külön kiemelve Váradi Nóra titkárságvezető áldozatos munkáját.

Mik az avatárok?

Az avatárok a felhasználókat képviselik a virtuális világban, és kifejezik a felhasználók identitását.

7. osztályos Lelle unokám, aki segített az ábrák kiválasztásában, egyúttal megajándékozott avatárom általa készített képével, amit a humor kedvéért most bemutatok.

A metaverzum eredete

A kifejezés először Neal Stephenson amerikai író 1992-es *Snow Crash* (Hóvihar) című, magyarul is megjelent regényében volt olvasható.

A történet a 21. században játszódik a metaverzumban, egy világméretű gazdasági összeomlás után Los Angelesben, amely már nem része az Egyesült Államoknak. Itt az emberek programozható avatárokként, a valós világ metaforáját használó háromdimenziós virtuális térben lépnek kapcsolatba egymással.

A regényben a metaverzum a felhasználók számára egy 100 méter széles, Utcának nevezett út mentén kialakított városi környezetként jelenik meg. A Stephenson által leírt szubkultúra a metaverzummal való folyamatos kapcsolatot választó emberekből áll, akik groteszk megjelenésük miatt a „vízköpők” elnevezést kapták. A főszereplő *Hirónak* felajánlanak egy *Snow Crash* nevű adatfájlt, amelyről kiderül, hogy kábítószer. Hiro kap egy adatbázist is különleges kutatásokról, amelyek összefüggéseket feltételeznek egy agykárosodást okozó vírus, a Babel-torony legendája és az ókori sumér nyelv között, ahol a sumér nyelv egy DNS-módosító vírussal együtt lehetővé teszi az agyműködés programozását hallási ingerekkel.

A regényt 1993-ban British Science Fiction-díjra, 1994-ben pedig Arthur C. Clarke-díjra jelölték.

A metaverzum elődje

A metaverzum valódi elődjének a *Second Life*-ot (második élet) lehet tekinteni. Ez egy olyan online multimédiás platform, amely lehetővé teszi az emberek számára avatárok létrehozását, akiknek a segítségével együttműködhetnek más felhasználókkal és az utóbbiak által létrehozott tartalmakkal egy online virtuális világban.

A képen látható *Philip Rosedale* által 1999-ben alapított *Linden Lab* a 21. század elején kidolgozott egy olyan szoftveralkalmazást, amely háromdimenziós online környezetben lehetővé tette felhasználóinak avagy „lakóinak”, hogy a mozgó avatárok közvetítésével kapcsolatba lépjenek egymással, kialakítva ezzel egy magasabb szintű szociális hálózatot a metaverzumban. Ez végül átalakult a *Second Life*-fá.

2007-ben Rosedale merész kijelentést tett: „A 3D-s web gyorsan uralkodóvá válik, és mindenkinek lesz avatárja.” Alkotásának sikerét tekintve ez nem volt teljesen elrugaszkodott elképzelés. A *Second Life* – egy virtuális világ, amelyben a résztvevők fantasztikus tájakat fedezhetnek fel, és saját kastélyokat, erdőket és űrhajókat építhetnek – népszerűsége csúcsára érve több százezer aktív lakossal rendelkezett, és a *BusinessWeek* címlapján szerepelt.

Rosedale 2008-ban Technology & Engineering Emmy Awards díjat kapott az online webhelyek fejlesztéséért.

Ezután a *Second Life* növekedése megállt, de durva félreértés lenne a *Second Life*-ot kudarcként értékelni. Több millió embert vezetett be először a virtuális terekbe, hihetetlenül szoros közösségeket hozott létre, és úttörő szerepet játszott a digitális gazdaságok kialakításában.

A *Second Life*-ot a metaverzum első példájaként említik. Ezt a koncepciót más nagyvállalatok, így a Facebook is átvette 2021-ben.

A Meta cégnév kialakulása

Mark Zuckerberg, a Facebook tulajdonosa 2021. október 29-én a YouTube-on bejelentette, hogy a Facebookot átnevezte Metának, és egyúttal beszámolt arról, hogy a következő évben, tehát 2022-ben egy olyan új metaverzumterméket fognak kihozni, amely az akkorihoz viszonyítva még jobban kitolja a virtuális valóság határait a metaverzumban.

A Meta és a big-tech cégek tehát elkezdtek kiépíteni az új virtuális valóságot, így Zuckerberg szerint néhány év múlva már digitális hasonmásaink fizethetik ki helyettünk számláinkat, avatárjainkkal shoppingolhatunk a virtuális bevásárlóközpontokban, és a számunkra legkedvezőbb árfolyamú kriptodevizával fizethetünk digitális termékeinkért.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a Világgazdasági Fórum idén Davosban tartott ülésén ember és gép metaverzumbeli összeolvasztásáról is tárgyaltak, de egyúttal arról is, hogy miként lehet megnehezíteni kritikus információk szabad elérését.

Lehet-e egy robot vállalatigazgató?

Erre a kérdésre a választ a német *Wochenblick* egy 2022. szeptemberi száma adta meg, amelyben arról számoltak be, hogy az online játékokat fejlesztő kínai *NetDragon* cég egy mesterséges intelligencia által vezérelt, *Tang Yu* nevű humanoid női robotot 2022. augusztus 26-án a vállalat fő részlegének igazgatójává nevezett ki. A *Wochenblick* azt is említi, hogy e „transzhumanizmusnak” minősített lépés ellen sokan tiltakoztak.

A vállalat szerint *Tang Yu* támogatja majd a döntéshozatalt a napi működésben, és hatékonyabb kockázatkezelési rendszert vezet be.

Hogyan alakul át a metaverzum pénzzé?

A válasz egyszerű: a metaverzumban való aktív részvétel útján.

Az olyan iparágak, mint a sport, a zene és a szórakoztatás, mind kihasználják a metaverzum előnyeit. A *Manchester City* az első futballstadiont építi a metaverzumban belül, amely egy virtuális Etihad Stadion lesz, és lehetővé teszi a szurkolók számára, hogy a világ bármely pontjáról „élőben” nézhessenek mérkőzéseket. A *Microsoft* tárgyalótermeket épít a metatérben. A *Nike*-nak van egy boltja a saját metaverzumában, a „Nikeland”-ben, amelyet több mint 7 millióan látogattak meg, mióta 2021 végén megnyitotta kapuit.

Ez az egész nagyon jövőbelinek hangzik, de valójában azt jelenti, hogy a felhasználó ül a szobájában, virtuálisan sportolni megy és virtuális cipőkre költ, hogy aztán levegye a virtuálisvalóság-szemüveget és rájőjön, hogy nem is edzett, és nincs is meg az a cipő. Mindenestre a metaverzum már itt van, és a becslések szerint 2024-re 800 milliárd dolláros piacot fog jelenteni.

Az NFT-kről és a blokkláncról

Mik az NFT-k?

Az NFT-k (non-fungible token; durva fordításban „nem helyettesíthető token”) digitális eszközök eredetiségét igazoló tanúsítványok, amelyek egy blokkláncon vannak nyilván-tartva.

Ahogy a „non-fungible” jelző is sugallja, nem másolhatók, és nem cserélhetők fel. Minden egyes NFT egyedi tulajdonságokkal rendelkezik, amelyeket a token metaadataiban tárolnak, és ez teszi korlátozottá olyan mértékben, hogy bizonyos esetekben csak egy példány van, ezért értékét abból meríti, hogy ritka.

A metaverzumban kínált valamennyi virtuális áru és szolgáltatás NFT-nek minősül.

Az NFT vásárlója nem szerzi meg sem a művet, sem annak hordozóját, hanem a műre utaló token tulajdonosa lesz.

Minden egyes NFT-hez egyedi cím tartozik, amely lehetővé teszi a tulajdonjog bizonyítást. Az NFT-k a digitális média bármely formájában létezhetnek, a képektől kezdve a zeneszámokig.

Mi a blokklánc?

A blokklánc (angolul *blockchain*) olyan információs rendszer, amely egy folyamatosan növekvő, adatblokkokból álló lista nyilvántartását végzi, a hamisítást és módosítást kizáró módon.

A blokklánc nyilvános főkönyvként működik, ugyanis tartalmazza a mindenkor összes blokklánc tranzakciót. A blokklánc egy ellenőrizhető protokoll, amelynek hálózatához bárki csatlakozhat és kezdeményezhet eljárásokat.

A blokklánc alapú adattárolás legfontosabb jellemzője, hogy az adatokat nagyon nehéz megváltoztatni, mert arra találták fel, hogy több fél által ellenőrizhető módon legyen használva.

Elsősorban művészek, játékosok, zenészek és hasonlóak készíthetnek NFT-ket, amelyeket azután egy általuk választott digitális piactéren bejegyeztetnek a blokkláncon.

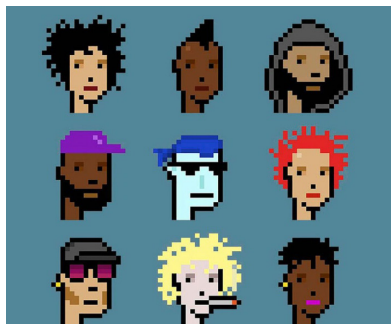
Egy NFT hitelessége és eredete ellenőrizhető a blokkláncon keresztül egy olyan platformon, mint például az Ethereum, az „okos szerződésekből”, amelyek tulajdonjogot hitelesítő és az átruházhatóságot szabályozó szoftverek kódok.

Mi a tokenizálás?

A „tokenizálás” lehetővé teszi egy valós vagyontárgy értékének a digitális világban való megjelenését.

A mű szerzője nem ellenezheti a mű tokenizálását, mert a tokenizálás szigorúan véve nem vezet a mű anyagi rögzítéséhez. A szerző tehát a többszörözési jogára hivatkozva nem tiltakozhat művének metaadatokkal való összekapcsolása ellen.

Az első NFT-t 2014-ben hozták létre „Quantum” néven, de az NFT-k csak 2020-ban váltak népszerűvé. A *Larva Labs* által 2017-ben létrehozott CryptoPunk NFT-ket ingyen lehetett igényelni. Népszerűségük csak 2021-ben virágzott fel, amikor a legolcsóbb CryptoPunk 350 ezer dollárt ért. 2021 májusában egy 9 Punkból álló, itt bemutatott gyűjteményt a Christie's árverésén 16,9 millió dollárért adtak el.

Mik a kriptovaluták?

Ezek olyan digitális valuták, amelyekkel fizetni lehet az NFT-kért, virtuális ingatlanokért, avatárruházatért, kiegészítőkért, ételért, italért és minden más, a kereskedelemben előforduló tárgyért.

Az NFT-k lehetővé tehetik a metaverzumban az adott digitális eszközöket érintő műveleteket, a kriptovaluták pedig lehetővé tehetik az adott műveletben az érték önműködő átutalását központi pénzügyi hatóság nélkül.

Egy jövőbeli humoros kriptovalutás történet:

A fentiek ismeretében utasítjuk avatárunkat, hogy mihelyt összegyűlt fél millió dollár értékű kriptovalutánk, nyisson egy kizárólag magyar élelmiszereket és italokat árusító üzletet a metaverzumban, amire azt válaszolja: „Yes, Sir”. Ebből rögtön tudjuk hogy balkézről nyugatiakkal is üzletel. Az ügy elintézését metaverzumbeli ügyvédünkre bízuk.

Egy NFT unatkozó majommal

A híres NFT-példák közé tartoznak a *Bored Ape* (Unatkozó Majom) *Yacht Club* alábbi NFT-i.

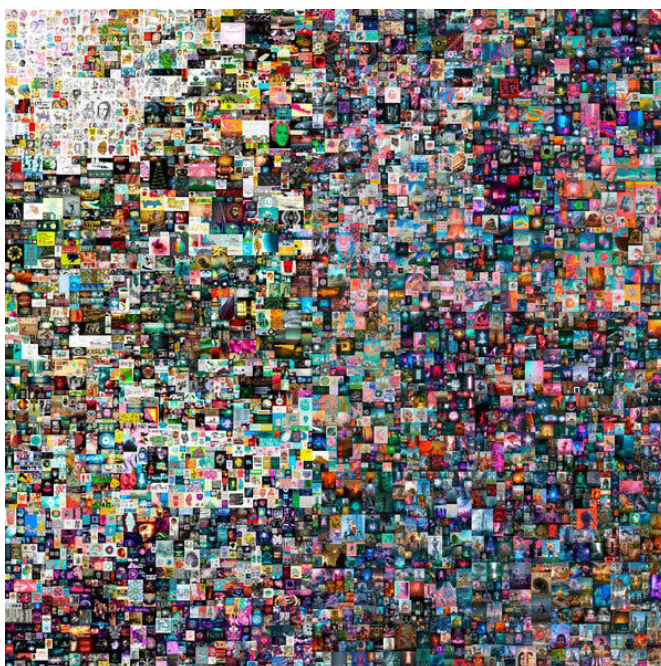

Ezeket az NFT-ket egy egyedi tervezésű majom digitális avatarjai képviselik a fenti ábrán. Az NFT-k egyúttal belépőjegyként is szolgálnak egy exkluzív online közösségi klubba.

Melyik NFT a legdrágább?

Az első NFT-k – miként már említettük – csak nemrégiben kerültek be a köztudatba, miután hírességek vásároltak belőlük, és a sajtó több millió dollárért eladott NFT-kről számolt be.

Külön kiemelhető *Beeple*, az Egyesült Államokban híres NFT-művész „Mindennapok – az első 5000 nap” című, mellékelt NFT-je, amely 5000 képből áll, és amelyet 2021. március 11-én 69,3 millió dolláros rekordáron vettek meg.

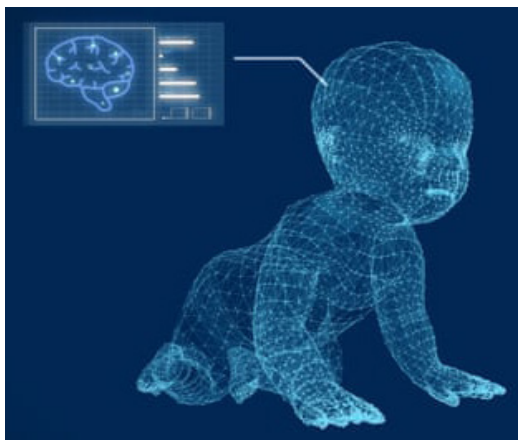

Ahogy a drága NFT-k elnyerték a fősodor figyelmét, sokan elgondolkodtak azon, hogy miért fizet valaki több millió dollárt egy olyan, látszólag egyszerű kép vagy videó megvásárlásáért, amely könnyen és ingyen megtekinthető az interneten. Bár lehetséges a képernyővétel és a másolatok letöltése olyan digitális műalkotásokról, amelyeket valaki NFT-ként vásárolt, ez a vásárló azonban továbbra is az eredeti mű tulajdonosa marad, és ezt a tulajdonjogot rögzítik a blokkláncon. Ez hasonlít ahhoz, amikor valaki például *Monet* egyik impresszionista tájképének térbeli, tehát háromdimenziós lenyomatát lógatja a szobája falán, a festménynek azonban csak egyetlen eredeti példánya létezik, és ez az eredeti a drága térbeli másolatok létezése ellenére is óriási értéket képvisel.

Szellemi tulajdon-jogok a metaverzumban

Virtuális bébi a metaverzumban

Annak megvilágítására, hogy itt milyen bonyolult kérdések merülhetnek fel, íme egy kép,

amely a *The Guardian*-ben jelent meg 2022. május 31-én a következő aláírással: „Tamagocsi-kölykök: a szülők a jövőben birtokolhatnak-e virtuális gyermekeket a metaverzumban?”

Az újságíró ezután egy interjút közöl *Catrina Campbell*-lel, a mesterséges intelligencia szakértőjével, aki szerint „50 éven belül a technika olyan mértékben fejlett lesz, hogy a metaverzumban létező csecsemők nem lesznek megkülönböztethetők a valós világbeliektől”.

Új szellemi tulajdonvédelmi kérdések a metaverzumban

Az előbbi kép és interjú azt bizonyítja, hogy a metaverzumban a szellemi tulajdon-jogok oltalma terén egyre újabb kérdések kerülhetnek napirendre. Így a most tárgyalt bábikkal kapcsolatban egy NFT-tulajdonos kérdezheti például azt, hogy NFT-tulajdonjogot jegyeztesse-e be egy blokkláncon, vagy szabadalmi bejelentést nyújtson-e be a termékre vagy az

eljárásra vagy mindkettőre? Vagy igényeljen védjegyoltalmat és/vagy szerzői jogot? Esetleg tegye meg mindegyik lépést?

Hogyan használhatják a szellemijog-tulajdonosok a metaverzumot?

A metaverzumban rejlő lehetőségek új, kreatív alkotásokat hoznak létre, és új környezetet teremtenek a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséhez. A fizikai és a digitális világ összeütközésekor a vállalkozások főleg az alább tárgyalt oltalmi eszközökkel biztosíthatják, hogy a szellemi tulajdonhoz fűződő jogaik mindkét világban védelmet élvezzenek.

o Szabadalmak

A szabadalmak ma már nagyon fontos szerepet játszanak a modern technológiai világban és a metaverzumban is, és szerepük még jelentősebb lesz.

Úgy tűnik, a szabadalmak metaverzumbeli benyújtása kötelező lesz ahhoz, hogy a virtuális világban pénzt lehessen keresni. A Financial Times szerint az amerikai vállalatok már több száz szabadalmi bejelentést nyújtottak be több olyan technológiára, amelyek a felhasználók biometrikus adatait használják fel látásmódjuk javításához, és biztosítják, hogy digitális avatárjaik valóságghűen viselkedjenek a metaverzumban.

A metaverzumba belépni kívánó vállalatok számára kulcsfontosságú, hogy ezen a téren gyorsan cselekedjenek, ha meg akarják őrizni helyüket a virtuális világban. A metaverzum jövedelmező hely lesz azon vállalatok számára, amelyek képesek megérteni és kihasználni a felmerülő lehetőségeket találmányaik metaverzumbeli oltalmazására.

o Formatervezésiminta-oltalom

A lajstromozott formatervezésiminta-oltalmi jogok nem korlátozódnak az áruk és szolgáltatások meghatározott osztályaira. Ez a rugalmasság valószínűleg hasznos lesz a metaverzumban.

Ha például egy szellemijog-tulajdonos egy népszerű kizárólagos képzésére vonatkozóan rendelkezik formatervezési minta lajstromozásával, és azt egy avatár engedély nélkül átvesszi, a lajstromozás érvényesíthető a minta digitális utánozójával szemben.

o Szerzői jog

Ha egy vállalkozás úgy találja, hogy szerzői joggal védett anyagát a metaverzumban a hozzájárulása nélkül használják, azonnal értesítenie kell a platformot, és igénybe kell vennie a rendelkezésre álló törlési eljárásokat.

A szerzői jog megsértésének megítélésakor a bíróság azt vizsgálja, hogy a szerzői joggal védett mű jelentős részét átvették-e. Még nem tudni, hogy a bíróságok hogyan fogják elbírálni a „jelentős rész” értelmét a metaverzumban. Az is bizonytalan, hogyan fogják értelmezni a szerzői jog metaverzumbeli megsértésével szembeni tisztességes kereskedelmi védekezést.

o *Védjegyek*

A metaverzumban való oltalomszerzés szempontjából jelenleg a védjegyek a legfontosabbak.

A szellemi tulajdon értéke a metaverzumban

A metaverzum izgalmas lehetőségeket kínál a szellemijog-tulajdonosok számára. Ezekkel a lehetőségekkel együtt megoldandó új problémák is felmerülnek. Például nem világos, hogy a metaverzumot területnek vagy médiumnak tekintik-e majd. Talán egy napon külön szellemi tulajdon-jogi hivatal alakul ki, amely a metaverzumra vonatkozó jogokat és igazságszolgáltatási rendszert szabályozza. Egy dolog biztos: a metaverzum figyelmen kívül hagyásával a vállalkozások azt kockáztatják, hogy digitális áldozattá válhatnak.

A jelenlét azonban önmagában nem elég, a szellemijog-tulajdonosoknak ebben a digitális univerzumban aktívan végre kell hajtaniuk egy digitális stratégiát szellemi tulajdon-jogaik megsértésének felderítésével és nyomon követésével, valamint a megfelelő védekezési intézkedések megtételével.

Szép Erika

VÉDJEJGYEK A METAVERZUMBAN*

Értem én, de...

A metaverzummal mint jelenséggel való első találkozások a legtöbb embernek az „értem én, de fel nem foghatom” mondást juttatják eszébe, hiszen nem könnyű eligazodni ebben a „szép új világban”.

Hát én immár kit/mit válasszak

A fenti kérdés felvetése arra utal, hogy elsősorban a nagy cégek védjegyjogosultjai, a jó hírű védjegyek tulajdonosai voltak azok, akik először „észbe kaptak”, és védjegybejelentéseket nyújtottak be a már korábtól fogva oltalom alatt álló „fizikai” védjegyeik egy részére olyan árujegyzékkel, amely kiterjed termékeiknek a metaverzumban történő használatára is. Nyilvánvalóan ezt a lépést azért tették, hogy a már meglévő jogaikat a virtuális világban is érvényesíteni tudják.

A Nike Inc. az elsők között volt, mely az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalához (USPTO) védjegybejelentést tett, és amely cég az elsők között vásárolt földterületet a metaverzumban, ahol „NIKELAND” elnevezés alatt kínálja eladásra védjeggyel ellátott áruit.

Itt meg kell jegyezni, hogy a védjegybejelentések először az USA-ban kerültek benyújtásra és csak ezt követően „terjedt át” ez a fajta igény a védjegyjogosultak részéről a tengerentúlról Európába, aminek következtében ugrásszerűen megnőtt a metaverzumra vonatkozó bejelentések száma az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalában (EUIPO) is.

* A MIE 2022. november 17–18-án megrendezett konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

Ezek a védjegybejelentések általában három áruosztályra irányulnak, mégpedig az áruk és szolgáltatások nemzetközi osztályozása alapján (röviden: nizzai osztályozás) a 9., 35. és a 41. osztályra. A Nike Inc. NIKE, JORDAN, JUST DO IT védjegyére az alábbi árujegyzékkel tette meg bejelentéseit az USPTO-nál:

- 9. osztály: Letölthető virtuális áruk, nevezetesen számítógépes programok lábbelivel, ruházattal, fejfedővel, szemüveggel, táskákkal, sporttáskákkal, hátizsákokkal, sporteszközökkel, művészettel, játékokkal és kiegészítőkkel online és online virtuális világokban való használatra.
- 35. osztály: Virtuális árukat tartalmazó kiskereskedelmi szolgáltatások, nevezetesen lábbelik, ruházat, fejfedők, szemüveg, sporttáskák, hátizsákok, sporteszközök, művészet, játékok és online használatra szánt kiegészítők; online kiskereskedelmi szolgáltatások, amelyek virtuális árut tartalmaznak, nevezetesen lábbelit, ruházatot, fejfedőt, szemüveget, táskákat, sporttáskákat, hátizsákokat, sporteszközöket, művészetet, játékokat és kiegészítőket.
- 41. osztály: Szórakoztató szolgáltatások, nevezetesen online, nem letölthető virtuális lábbelik, ruházat, fejfedők, szemüvegek, táskák, sporttáskák, hátizsákok, sporteszközök, művészet, játékok és kiegészítők biztosítása virtuális környezetben való használatra.

Az elmúlt időszakban a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához (SZTNH) is érkezett a metaverzumot célzó bejelentés, mégpedig a LOUIS VUITTON divatmárkát előállító cégtől. Ezeket a bejelentéseket az SZTNH már meghirdette a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítőben. A védjegybejelentések árujegyzéke a fentiekben már említett áruosztályokon túl kiterjed a 36. és a 42. szolgáltatási osztályra is. Az árujegyzékbe tartozó áruk körébe – a teljesség igénye nélkül – egyebek mellett az alábbi áruk tartoznak:

- 9. áruosztály: ...letölthető számítógépes fájlok, amelyek virtuális árukat, helyszíneket vagy karaktereket tartalmaznak online és virtuális, kiterjesztett vagy kevert valóság környezetben való használatra...
- 35. áruosztály: ...digitális gyűjtőeszközök vagy nem helyettesíthető zsetonok online kiskereskedelmi értékesítése vagy bérbeadása virtuális, kiterjesztett vagy kevert valóság környezetben...
- 36. áruosztály: ...virtuális javakkal, helyszínekkel vagy karakterekkel, digitális gyűjtőeszközökkel és nem helyettesíthető zsetonokkal kapcsolatos pénzügyi szolgáltatások...
- 41. áruosztály: ...társasági szórakoztató rendezvények, szimpóziumok, konferenciák, kongresszusok szervezése...kiterjesztett vagy kevert valóság környezetben...
- 42. áruosztály: ...nem letölthető szoftver virtuális áruk, órák, szemüvegek, parfümök, táskák ..., ruházat, lábbelik, fejfedők ... karakterek, avatárok ... online vagy offline, virtuális, kiterjesztett vagy kevert valóság környezetben történő létrehozására, ... animált és nem animált digitális vizuális megjelenítésére ...

Az Adidas AG sem szeretett volna lemaradni a konkurens Nike Inc.-től, így az „adiVERSE” elnevezés alatti „piactéren” kínálja termékeit, sőt, a The Coca-Cola Company limitált kislelésben metaverzum ízű üdítőitalt hozott forgalomba a virtuális térben. Mindenkinek a képzeletére bízunk, hogy milyen lehet a metaverzum ízű kóla.

Egy gyönyörű barátság kezdete?

A futballvilágot sem kerülte el a metaverzum, aminek következtében pl. David Beckham három védjegyet jelentett be NFT-kre, virtuális ruházatra és lábbelikre, valamint virtuális eseményekre. Ugyanígy tett Cristiano Ronaldo is, aki exkluzív NFT-partnerséget írt alá a Binance kriptotőzsdével, aminek keretében CR-fémjelzte NFT-k fognak megjelenni a platformon.

Hovatovább két rivális futballclub, a Real Madrid és az FC Barcelona közösen nyújtott be védjegybejelentést a 9., a 25. és a 41. osztályokra vonatkozó virtuális árukra és szolgáltatásokra.

Virtuális áruk, nem helyettesíthető tokenek és a metaverzum

Miután az EUIPO-hoz benyújtott, a metaverzummal kapcsolatos védjegybejelentések száma ugrásszerűen megnőtt, az EUIPO iránymutatást adott ki 2022. június 23-án a fenti cím-

mel. Ebben az iránymutatásban az EUIPO a metaverzumra vonatkozó árujegyzékbe tartozó áruk elfogadható meghatározását tette közzé az alábbiak szerint.

- A virtuális áruk a 9. osztályba tartoznak, mivel digitális tartalomként vagy képként kezelik őket. A *virtuális áru* kifejezés azonban önmagában nem egyértelmű és pontos, ezért tovább kell pontosítani annak a tartalomnak a megjelölésével, amelyre a virtuális áruk vonatkoznak (pl. *letölthető virtuális áruk, nevezetesen virtuális ruházat*).
- A nizzai osztályozás 12. kiadása (2023. január 1.) magában foglalja a 9. osztályba tartozó, *nem helyettesíthető tokenekkel hitelesített letölthető digitális fájlok* kifejezést. Az EUIPO a *nem helyettesíthető tokenek* kifejezést önmagában nem fogadja el. Meg kell adni az NFT által hitelesített digitális elem típusát.

Az iránymutatás szerint 2023. január 1-jén jelenik meg a nizzai osztályozás 12. kiadása, továbbá ugyanezen időpontban kerül sor a formatervezésiminta-oltalmakra vonatkozó ún. locarnói osztályozás 14. kiadásának megjelenésére is. Érdekességgént említendő, hogy a locarnói osztályozás 14. kiadása a következőket tartalmazza: „*kiterjesztett valóság grafikus felhasználói felületei*”. Vélhetően az SZTNH Védjegy és Design Főosztálya már javában munkálkodik a két kiadás magyar nyelvre történő átültetésén annak érdekében, hogy azok 2023. január 1-jén az SZTNH honlapján is hozzáférhetővé váljanak.

A nizzai osztályozás 9. áruosztályának problematikája (46. áruosztály?)

A 9. áruosztály az a nizzai áruosztályok közül, amely a legszétágazóbb árukat tartalmazza, és számosságában is a legtöbb árufajtát foglalja magában. Ha összevetetjük a nizzai jegyzékben található árukat és a sokak által használt „TmClass” adatbázis ugyanazon osztályba sorolt áruit és szolgáltatásait, a következő eredményeket kapjuk:

- „TmClass”: 9. áruosztály: 257 oldalon 6411 áru (nizzaiban ugyanitt: 820 áru)
- 25. áruosztály: 1088 áru (nizzaiban: 186)
- 30. áruosztály: 2109 áru (nizzaiban: 286)
- 35. áruosztály: 2241 szolgáltatás (nizzaiban: 162)
- 36. áruosztály: 1926 szolgáltatás (nizzaiban: 97)
- 41. áruosztály: 2853 szolgáltatás (nizzaiban: 165)

Hogy mennyire szerteágazó a 9. áruosztály, arra álljon itt néhány példa: számítógépek, abakuszok, a bronzsnyomásmérők, kamerák, fényképezőgépek, alkoholszondák, bűvárorszipeszek, vízálló tokok okostelefonokhoz, bankkártyák stb.

Erre az áruosztályra nem mondható el az, hogy olyan árukat foglal magában, amelyek azonos vagy legalábbis hasonló termékkörre terjednek ki, mint ahogyan ez igaz a 29. és a 30. osztályba sorolt élelmiszeripari termékekre vagy a 25. osztályba tartozó különféle ruházati cikkekre.

A 9. áruosztály mára oly mértékben felduzzasztott és szerteágazó lett, hogy talán érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy ha nem is egy új, 46. áruosztály létrehozásával, de talán egy

9/1 vagy 9/2 alatti szétbontással egységesebbé, átláthatóbbá és logikailag összetartozóbbá lehetne tenni az árujegyzekekbe tartozó áruk körét.

Jogérvényesítés a metaverzumban

Az Európai Unióban folyamatban lévő jogesetről még nincs tudomásom, ellenben az USPTO előttiról igen. Történt ugyanis, hogy egy magánszemély védjegybejelentést nyújtott be a GUCCI és a PRADA megjelölésre a 9. áruosztályban metaverzumban megjeleníthető ruházati cikkekre, táskákra. Természetesen mindkét jó hírű védjegy jogosultja fellépett ezekkel a bejelentésekkel szemben, melyek az USPTO részéről ennek következtében elutasításra kerültek. A dolog érdekessége, hogy ez idő tájt sem a GUCCI, sem a PRADA védjegyoltalma nem terjedt ki a 9. osztályra, azok klasszikusan a 25. osztályba sorolt árukra (ruházati cikkek, cipők, kalapárúk) álltak oltalom alatt. Ennek ellenére az USPTO a döntésében arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel mindkét jó hírű, korábbi elsőbbségű védjegyoltalma kiterjed a 25. osztályba sorolt ruházati termékekre, ezért az áruhasonság a jelen esetben a 25. osztálybeli „fizikai” és a 9. áruosztályba sorolt „virtuális” ruházati termékek között fennáll.

Az USPTO azzal, hogy nem tett különbséget az eltérő osztályba sorolt valós és a virtuális áruk között, mindenképpen iránymutató és követendő döntést hozott, melynek akár az is lehet a hozadéka, hogy nem feltétlenül szükséges a védjegybejelentéseket párhuzamosan megtenni a 9. osztályban az áruk virtuális megjelenési formáira ahhoz, hogy a már meglévő védjegyjogok érvényesíthetők legyenek. Érdekes lesz, hogy az EUIPO, illetve az Európai Unió Bírósága hogyan fog dönteni hasonló esetben.

Az USPTO azzal, hogy nem tett különbséget az eltérő osztályba sorolt valós és a virtuális áruk között, mindenképpen iránymutató és követendő döntést hozott, melynek akár az is lehet a hozadéka, hogy nem feltétlenül szükséges a védjegybejelentéseket párhuzamosan megtenni a 9. osztályban az áruk virtuális megjelenési formáira ahhoz, hogy a már meglévő védjegyjogok érvényesíthetők legyenek. Érdekes lesz, hogy az EUIPO, illetve az Európai Unió Bírósága hogyan fog dönteni hasonló esetben.

A másik, az USA szövetségi bírósága előtt folyamatban lévő jogeset a Hermès International vs. Mason Rothschild-ügy, melynek során a méregdrága, különleges bőrből, kézzel készült BIRKIN táskáiról ismert Hermès International cég védjegybitorlás iránti keresetet nyújtott be Mason Rothschilddal szemben, mivel Rothschild METABIRKINS néven 2021 decemberében kezdte el értékesíteni NFT-jét, amelynek során a jól ismert BIRKIN táskák inspirációjaként szőrmével borított virtuális táskákkal jelent meg a metaverzumban. (Az NFT eladásai állítólag meghaladták az 1,1 millió dollárt, a legdrágább NFT pedig 45 100 dollárért kelt el.)

A jogérvényesítés kérdései (a jó hírű védjegyek előnyben?)

A jó hírű védjegyek jogosultjai előnyben vannak a metaverzumban is, hiszen sok esetben egyrészt osztályokon átívelő védelem illeti meg őket, másrészt a virtuális világban megvalósuló jogsértések monitorozására fordítható anyagi lehetőségeik sem oly mértékben korlátozottak, mint a „mezei” védjegyjogosultaké.

A metaverzummal összefüggő jogérvényesítés kérdéseit most pusztán a felsorolás szintjén jelenítjük meg, mivel az ezekre adandó megfelelő válaszok megtalálása még sokunk együttgondolkodását igényli:

- lehetséges jogsértések rendszeres nyomon követése (emberek VR-szemüveggel, automatizált rendszerek, mesterséges intelligencia bevonásával);
- az összetéveszthetőség megítélése, kettős feltételrendszer (megjelölés és az árujegyzék) érvényesíthetősége;
- a védjegyhasználat kérdései (a fizikai árukra lajstromozott védjegyek és a virtuális árukra oltalom alatt álló védjegyek kapcsolata);
- Illetékesség kérdése (melyik joghatóság fog eljárni), a jogsértő „személyének” beazonosítása.

Végezetül le kell szögeznünk, hogy meg kell próbálnunk megbarátkozni a metaverzummal, eligazodni ebben a világban annak érdekében, hogy a leghatékonyabb segítői legyünk ezekben a kérdésekben is az ügyfeleknek.

*„...és most már azt hiszem, hogy nincs igazság,
már azt, hogy minden kép és költemény,
azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét,
a lepke őt és mindhárunkat én.”
(Szabó Lőrinc Dsuang Dszi álma)*

AZ ÉN HÁZAM AZ ÉN VÁRAM? AZ ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁSOK SZERZŐI JOGA ÁLTAL ALKOTOTT KORLÁTOK – ELSŐ RÉSZ*

I. BEVEZETÉS

Amikor az Eiffel-torony, a Sagrada Familia, a Parlament vagy esetleg a Lánchíd kerül szóba, a legtöbb ember számára egyértelmű, hogy valamilyen védelem alatt állnak, hiszen „híresek” és „szépek”, mindenkinek ismerős Antoni Gaudí és Steindl Imre neve. Ám a szerzői jog ezen területe, azon túl, hogy rendkívül összetett, sok esetben tartalmaz olyan szubjektív tényezőt, amelynek értékelése még a jogalkalmazó számára sem egyszerű feladat. Így érhető, ha a témában járatlan személy számára nem egyértelmű, hogy mennyiféle művet, alkotást is véd ez a jogterület.

Gyakran előfordulnak olyan esetek, mikor már annak megállapítása sem egyszerű, hogy az adott épület szerzői jogi védelemre jogosult-e, vagy hiányoznak azok az egyéni-eredeti tulajdonságok, amelyek feljogosítják erre.

A bonyolult tervezési (és kivitelezési) folyamat során több személy közreműködik a mű elkészítésében, így előfordulhat, hogy az sem magától értetődő, hogy ki minősül az adott alkotás szerzőjének. Különösen összetett ez a kérdés a munkaviszonyban létrehozott, többszerzős vagy árva művek esetén.

Bár a szerzőt megillető személyhez fűződő és vagyoni jogokat az Szjt.¹ tételesen felsorolja, azok pontos tartalmát az alkotások sokszínűségére tekintettel a törvény nem határozza meg.

A szerzői jog a mindennapokban is körülvesz minket, nem kell ehhez a könyvesboltba vagy éppen egy múzeumba menni, elég ha csak kilépünk az utcára, vagy éppen belépünk az otthonunkba, esetleg teszünk egy sétát egy impozáns kertben. A legtöbbször fel sem merül egy lakás tulajdonosában, hogy egy felújítás esetén bárki engedélyére szükség lenne, hiszen „az én házam, az én váram”, így gyakran megfelelnek a tervező(ket) megillető szerzői jogokról.

A gyakorlatban is leginkább felmerülő kérdések vizsgálata során nagy segítséget nyújt a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatal mellett működő Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT), amely működése keretében szakértői véleményeivel – akár peres eljárás előtt vagy közben – segíti a szerzői jogvitával kapcsolatos ügyekben a döntéshozatalt.²

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán díjazott diplomamunka szerkesztett változata.

¹ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.). A jelen dolgozatban felhasznált internetes források utolsó elérési ideje egységesen 2022. március 21. napja.

² A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő Szerzői Jogi Szakértő Testületről szóló ismertető: t.ly/58QD.

Jelen dolgozat célja az, hogy a vonatkozó törvényi rendelkezések és a jogalkalmazói gyakorlat alapján választ keressen a fenti kérdésekre, hogy bemutassa az építészeti alkotások szerzői jogának legfontosabb kérdéseit, azt, hogy miként védi az egyes építészeti alkotásokat a szerzői jog, ki minősülhet szerzőnek, pontosan meddig terjedhetnek a szerzői jogi jogsultságok, valamint hogy melyek a szerzői jog által mostohán kezelt területek.

II. ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁSOK A SZERZŐI JOGBAN

Az Sztj. 1. §-a határozza meg azoknak az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásoknak a körét, amelyeket a törvény szerzői jogi védelemben részesít. Az Sztj. értelmében szerzői jogi védelemben részesül az építészeti alkotás és annak terve, az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve, valamint a műszaki létesítmény terve.³

Tekintettel arra, hogy a jelenleg hatályos Sztj. nem tartalmazza sem az építészeti alkotás, sem a műszaki létesítmény, sem egyéb (esetlegesen) szerzői jogi védelem alá eső alkotás fogalmát, e körben igencsak nagy szerep hárul a jogalkalmazóra és különösképp az SZJSZT-re.

A hatályos szerzői jogi szabályozás alapján nemcsak valamennyi terv és az azok alapján elkészülő épületek jogosultak szerzői jogi védelemre, a rajzok és háromdimenziós modellek (makettek) is az Sztj. hatálya alá tartozhatnak.⁴ Annak ellenére, hogy az Sztj. mintegy generálklauzulaként rögzíti, hogy a törvény célja a szerzői jogi alkotások általános védelme, a kialakult joggyakorlat kifejezett törvényi rendelkezés hiányában nem biztosít védelmet a tervek alapján elkészült alkotás tárgyi formájára.⁵

Egy-egy épület kivitelezése során számos különböző elnevezésű tervvel találkozhatunk, pl. engedélyezési terv, bontási terv, kiviteli terv, tanulmányterv, kertterv stb. Szerzői jogi szempontból azonban nem releváns a tervek elnevezése, a szerzői jogi védelem nem az építészeti-műszaki terv elnevezésétől függ, hanem kizárólag annak tartalmától, ezért bármely ilyen terv részesülhet szerzői jogi védelemben, amely részletezettségére tekintettel eléri az alkotás szintjét, és egyéni, eredeti jelleggel bír.⁶ Ezt erősíti meg az SZJSZT is szakvéleményében amikor kimondja, hogy szerzői jogi oltalom szempontjából közömbös, hogy az adott vázlatok és tervek nem érik el sem az engedélyezési, sem pedig a kivitelezési terv kidolgozottsági szintjét, ugyanis a szerzői jogi védelem nem kötődik meghatározott tervfajtákhoz, csak az egyéni-eredeti jelleghez. A szakvélemény tárgyát képező ügyben is megállapította az eljáró tanács, hogy annak ellenére, hogy szakmai, igazgatási szempont-

³ Sztj. 1. § (2) bek. k)–l) pont.

⁴ Kiss Zoltán Károly: A belsőépítészet és a tájépítészet szerzői jogi vetületei. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 15. (125.) évf. 5. sz., 2020. október, 2020, p. 38.

⁵ Barta Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon. Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies, 2017. 2. sz., p. 232–233.

⁶ Barta Judit: Az építészeti alkotások és a tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül. Publicationes Universitatis Miskolcensis. Section Juridica et Politica, 23. évf. 2. sz., 2005, p. 405–417.

ból a műszaki megoldások nem érik el az építészeti terv szintjét, nem elégségesek sem az engedélyezéshez, sem a kivitelezéshez (tehát valódi funkciójukat nem töltik be), mégis az egyes, egyébként önmagukban szerzői jogi oltalmat nem élvező megoldások olyan rendszerré állnak össze, amely már eléri a szellemi alkotótevékenységen alapuló egyéni-eredeti jelleget.⁷ Szintén ezt támasztja alá az SZJSZT beépítési és vázlatterv egyéni-eredeti jellegének vizsgálata során kifejtett álláspontja is, miszerint hiába nem felelnek meg a fenti tervek az építészeti tervvel szemben támasztott igazgatási követelményeknek, jogosultak szerzői jogi védelemre, mert az „önálló tervezői döntések sorozatát igénylő, egyéni, eredeti műről van szó”.⁸ Fontos azonban kiemelni, hogy az engedélyezési tervek funkciójukra tekintettel hatósági eljárás keretében kerülhetnek felhasználásra, így ezek az eljárás vonatkozásában ügyirattá válnak. Ez a tény ugyan önmagában nem érinti a szerzői jogi védelmet, azonban – mint ügyirat – elveszítheti az egyébként járó szerzői jogi védelmet az eljárás lefolytatásához szükséges többszörözés és átdolgozás vonatkozásában.⁹

Az SZJSZT gyakorlata értelmében az „egymásra épülő tervfázisok önállóan is védelemre tarthatnak igényt, amennyiben a védelem feltételeként megkívánt egyéni, eredeti jelleget magukon viselik”,¹⁰ azonban a megvalósulásiterv-dokumentáció nem jogosult szerzői jogi oltalomra, mivel az csupán a kivitelezés során történő módosítások feltüntetésére szolgál, nem valósul meg tényleges alkotói tevékenység.¹¹ Az SZJSZT szakvéleménye alapján megállapítható, hogy nem részesülnek szerzői jogi oltalomban azok a kiviteli tervek sem, amelyek nem térnek el az engedélyezési tervek főbb paramétereitől. Bizonyos esetekben az építészeti terveknek lehet olyan tárgya, amely azt eredményezi, hogy a tervek elkészítése során a tervező nem folytat – és nem ez nem is lehetséges – kreatív, egyéni alkotómunkát. Ilyenek pl. a felmérési, fennmaradási, tender- és kiviteli tervek.¹² Tekintettel arra, hogy a hatályos jogszabályok alapján a kiviteli terv már az alkotó fázist tartalmazó tervezési szakaszt követően készül el, így természeténél fogva az esetek nagy részében nem tartalmaz(hat) olyan elemeket, megoldásokat, amelyek alapján egyedi alkotásnak minősülhetne.¹³

Az egyéni-eredeti jelleg vizsgálatakor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az eredetiségnek a szerző rendelkezésére álló lehetőségei – korlátai – műfajonként változnak. „A mű formájának egyik feladata a kívülvilág számára való érzékelhetőség, megjelenés biztosítása és a mű azonosításának lehetővé tétele.”¹⁴ Az egyéni-eredeti jelleg megítélésekor azt is figyelembe

⁷ SZJSZT-26/2004.

⁸ SZJSZT-3/2011.

⁹ SZJSZT-15/2010.

¹⁰ SZJSZT 9/2008.

¹¹ Kiss: i. m. (4), p. 39.

¹² Barta Judit: A szerzői jogok, közelebbről az építészeti és műszaki alkotásokhoz, valamint terveikhez fűződő szerzői jogok megsértése a büntetőjog szemszögéből. Miskolci Jogi Szemle, 14. évf. 2. klsz., 2019, p. 51.

¹³ SZJSZT-15/2010.

¹⁴ SZJSZT-38/2001.

kell venni, hogy a tervezőt – ellentétben a képzőművészeti alkotást létrehozó szerzővel – a fizikai törvények és az egyes építészeti előírások nagyban korlátozhatják munkája során. Az Sztj. nem határozza meg sem az eredetiség fogalmát, sem annak mértékét, ami vélhetőleg annak tudható be, hogy az egyéni-eredeti jelleg vizsgálata számos szubjektív tényezőt tartalmaz. A kialakult hazai és nemzetközi joggyakorlat által megfogalmazott elvárás az, hogy „a mű ne legyen más művének szolgai másolata”.¹⁵ Az egyéni-eredeti jelleg megnyilvánulhat akár az épület belső elrendezésében, közlekedési rendszereinek kialakításában vagy méreteiben, vagy akár a nyílászárók elhelyezésében is.¹⁶

Érdekes tény, hogy akár a bontási tervek is minősülhetnek ilyen alkotásnak, hiszen lehet olyan épület, melynek bontása speciális, egyedi megoldást igényel.¹⁷

A tervezés másik formája amikor a papírlapon túl (vagy helyett) a tervek térben öntenek formát, ennek leggyakoribb formája a makett, melynek szerzői jogi megítélése kettős. Ha a tervező a tervek helyett makett formájában ábrázolja az építendő művet, úgy az – akárcsak a tervek – önálló szerzői jogi védelemre jogosult. Azonban ha az elkészült mű csupán valamely már korábban megépült építészeti alkotás kicsinyített mása, úgy egyéni-eredeti jelleg hiányában nem minősül szerzői jogi oltalomra jogosult alkotásnak.¹⁸

Az Sztj. a fentiekén túl kimondja, hogy a szerzői jogi védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélattől.¹⁹

Ellentétben az iparjogvédelmi jogviszonnyal, ahol a védelem a művet csak az oltalom megszerzését követően illeti meg, ahhoz, hogy egy alkotás szerzői jogi védelemben részesüljön, nem szükséges nyilvántartásba vételi eljárás lefolytatása, a szerzői jogi védelem az alkotás létrejöttének pillanatától megilleti a szerzőt. A jogszabály által meghatározott feltételek vizsgálatára csak egy esetleges vitás eset kapcsán kerül sor, melynek során azt kell megvizsgálni, hogy az adott mű eléri-e az alkotás szintjét, illetve rendelkezik-e egyéni, eredeti jelleggel.²⁰

Összetett kérdés azon épületek szerzői jogi megítélése, amelyek nem felelnek meg az Sztj.-ben meghatározott feltételeknek, így nem minősülnek építészeti alkotásnak. Kovács tanulmányában akként foglal állást, hogy indokolt lenne az ilyen építészeti alkotásokra és műszaki létesítményekre vonatkozó szabályozás kidolgozása. Ennek szükségessége álláspontja szerint azért áll fenn, mivel a jogalkalmazói gyakorlattól nem lehet elvárni a jogszabályokban nevesítetlen alkotások védelmének kialakítását. Jelenleg ezen alkotások védelméről csak a szerző maga tud gondoskodni felhasználási szerződés keretében.²¹

¹⁵ SZJSZT-38/2001.

¹⁶ SZJSZT-3/2011.

¹⁷ Barta: i. m. (11), p. 50.

¹⁸ Kiss: i. m. (3), p. 40.

¹⁹ Sztj. 1. § (3) bekezdés.

²⁰ Barta: i. m. (4), p. 236.

²¹ Kovács László: A szellemi alkotások múltja és jövője. Miskolci Jogi Szemle, 11. évf. 2. sz., 2016, p. 93.

II.1. A műszaki létesítmények szerzői jogi védelme

Az Szjt. 1. § (2) bekezdésében található felsorolás differenciálja az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények szerzői jogi védelmét: míg előbbiek esetén a védelem egyértelműen kiterjed a tervre és az az alapján megvalósult épületre egyaránt, addig a műszaki létesítmények esetében a védelmet a felsorolás csak a műszaki létesítmény tervére szűkíti. Sem a jogszabály, sem az ahhoz tartozó miniszteri indoklás nem tartalmaz további információt arra vonatkozóan, hogy a jogalkotó vajon tudatosan, és ha igen, milyen okból hagyta ki a felsorolásból a műszaki létesítményeket.²²

Figyelembe véve a tényt, hogy a többi műtípushoz képest az építészeti alkotások esetében okozott szerzői jogi jogsértések ritkábban fordulnak elő, és az okozott kár is lényegesen alacsonyabb, napjainkig nem született olyan nemzetközi megállapodás, amely kifejezetten az építészeti alkotások szerzői jogával foglalkozna.²³ A területen a legjelentősebb az Szjt. háttérül is szolgáló irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. évi Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE), melynek 1. cikke akként rendelkezik, hogy „*azok az országok, amelyekre ez az Egyezmény alkalmazást nyer, az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogok védelme végett Unióban egyesülnek*”.²⁴ A 2. cikkben az irodalmi és művészeti művek kifejezés fogalmába tartozó alkotások meghatározásakor idetartozóként említi a földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású terveket, a vázlatot és plasztikai művet is.²⁵ Kiss kutatásában akként foglal állást, hogy annak ellenére, hogy az előbbi fogalmak az alkotások tág körét határozzák meg, egyértelmű, hogy a műszaki létesítmények tervei a tudományos tervek fogalmi körébe tartozónak tekinthetők. Ezt erősíti meg a BUE 4. cikk *b)* pontja is, amely egyértelműen rögzíti, hogy az olyan művek is szerzői jogi védelem alá esnek, amelyek elválaszthatatlanul kapcsolódnak valamely uniós országban található ingatlanhoz. Fentiek alapján tehát megállapítható, hogy szerzői jogok nemzetközi védelme alapegyezményének tekinthető BUE alapján a műszaki létesítmények terveit is szerzői jogi védelem illeti meg.²⁶

Annak érdekében, hogy minél pontosabban meghatározható legyen azon műszaki létesítmények köre, amelyeket esetlegesen szerzői jogi védelem illet meg, fontos tisztázni, hogy mi is minősül műszaki létesítménynek. A műszaki létesítmények valójában az épületekhez nagyon hasonló tulajdonságokkal bírnak – „*azonos mértékű és léptékű tárgyak*”

²² Barta: i. m. (5), p. 232.

²³ Ferenczi Fanni: Az építészeti alkotások nemzetközi és európai uniós szerzői jogi szabályozása, Miskolci Jogi Szemle, 11. évf. 1. sz., 2016, p. 104.

²⁴ Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE) 1. cikk.

²⁵ BUE 2. és 4. cikk.

²⁶ Kiss Zoltán Károly: Műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 16. (126.) évf. 2. sz., 2021. április, p. 22–23.

–, a fő különbséget az eltérő rendeltetés okozza,²⁷ melynek megítélése azonban egyre nehezebb, tekintettel arra, hogy épített környezet minősége iránti igény bizonyos műszaki létesítményeket olyan szintre emelt, amelynek eredményeképpen azok eredeti funkciójukat meghaladva már tudományos vagy akár képzőművészeti alkotásnak is tekinthetők. Ezen képzőművészeti jelleg azért bír(hat) kiemelt jelentőséggel, mert bár az Szjt. tételesen nem nevesíti a szerzői jogi védelem alá eső tárgyak listájában a műszaki létesítményeket, azonban generálisan véd minden olyan alkotást, amely a tudomány vagy a (képző)művészet területéhez tartozik.²⁸

Értelmezési alapot nyújthat továbbá az 1969. évi szerzői jogról szóló törvény végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet, amelynek értelmében „*műszaki alkotásként az olyan műszaki létesítmény terve részesül szerzői jogi védelemben, amely az épület fogalmi körébe nem tartozó, önálló eredeti műszaki alkotás (pl. közúti híd, vízierőmű stb.) terve, vagy valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása*”.²⁹ Fentiek alapján tehát a rendelet is csupán a műszaki létesítmény terveit ismerte el alkotásként, és részesítette egyidejűleg szerzői jogi védelemben.

Kiss tanulmányában akként foglalt állást, hogy azok az épületnek nem minősülő műszaki létesítmények, amelyek egyéni, eredeti jellegüknél fogva műszaki alkotásnak minősülnek, vagy valamely ipari üzem teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldásai, a (vizuális) szerzői alkotások fogalmi körébe tartozhatnak, mely álláspontot erősíti azon tény is, hogy az Szjt. egy fejezetben (X. Fejezet: képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei) szabályozza az építészeti alkotások, műszaki létesítmények speciális jogi kérdéseit, valamint a képzőművészeti alkotásokkal kapcsolatos kérdéseket.³⁰

Az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények elhatárolása a gyakorlatban is számos problémát vet fel egy-egy vitás eset kapcsán, mint pl. a Megyeri híd kicsinyített másának üzleti célú kiállításának megítélésekor. Míg a korábbi Szjt. fogalomrendszere alapján a híd műszaki létesítménynek minősült, így szerzői jogi védelemben részesült, a hatályos Szjt. a jogvédelmet nem terjeszti ki a műszaki létesítmény tárgyi formájára, így problémába ütközött annak megítélése, hogy a Megyeri híd fenti kiállításon való ilyen felhasználása szerzői jogi felhasználásnak minősül-e.³¹ Fenti ügyben Barta álláspontja szerint amennyiben úgy tekintendő, hogy a szerzői jogi védelem kiterjed a hidakra mint műszaki létesítményekre, a Megyeri híd miniatűr változatának üzleti célból való elkészítése és felhasználása szerzői jogi felhasználásnak minősül.³²

²⁷ Kiss: i. m. (26), p. 25.

²⁸ Barta: i. m. (4), p. 232.

²⁹ 1969. évi szerzői jogról szóló törvény végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet 32. § (1) bekezdés a) pont.

³⁰ Kiss: i. m. (25), 26.

³¹ Barta: i. m. (5), p. 231.

³² Barta: i. m. (5), p. 235.

További kérdéseket vet fel annak vizsgálata – különösen azért, mert a hatályos Sztj. nem határozza meg a fogalmát –, hogy milyen, az építményjellegű műszaki létesítményeken kívüli kisebb, más funkciójú eszköz vagy berendezés áll szerzői jogi védelem alatt.

II.2. A belsőépítészet, valamint a kert- és tájépítészet szerzői jogi megítélése

Akárcsak a műszaki létesítmények tárgyi megnyilvánulása esetében, a belső- és tájépítészet sem nevesíti az Sztj. 1. § (2) bekezdése, azonban ez nem zárja ki azt – ahogy ezt maga a törvényszöveg és az Sztj. Nagykomentárja is rögzíti³³ –, hogy az építészet ezen területén alkotott művek ne lennének jogosultak szerzői jogi védelemre,³⁴ amennyiben megfelelnek az egyéb kritériumoknak: egyéni, eredeti jelleggel bírnak. A belsőépítészeti alkotások szerzői jogi védelemre való jogosultságának elismerésére utal az Sztj. 71. §-a is, amely a név feltüntetéséhez való jog, valamint a kizárólagos felhasználás és változtatás joga kapcsán kiemeli a belsőépítészeti alkotásokat.³⁵ Az építészet ezen két területének önálló területként – és így önálló szabályozásra jogosultként – való elismerésének tekinthető az is, hogy a Magyar Építész Kamara (a továbbiakban: MÉK) rendelkezik külön Belsőépítészeti-, valamint Táj- és Kertépítészeti Tagozattal.³⁶ Ezt támasztja alá továbbá az SZJSZT szakvéleménye is, amikor egy belsőépítészeti terv felhasználása, átdolgozása kapcsán egyértelműen rögzítette, hogy a belsőépítészeti tervek is állhatnak szerzői jogi védelem alatt.³⁷

Ahogy azt Kiss már a műszaki létesítmények vizsgálatakor is kiemelte, a belsőépítészeti alkotások megítélésekor is jelentőséggel bír azon tény, hogy az Sztj. X. fejezetében együtt tárgyalja az építészeti, valamint a képzőművészeti alkotásokat. A szerzői jog fejlődése során jellemző (volt), hogy az építészetet a szerzői jog a képzőművészeti alkotások irányából közelítette meg – ezt tükrözi a jelenleg is hatályos Sztj. szabályozása is. Fontos azonban, hogy a szerzői jogi védelmet nem befolyásolja az, hogy az adott mű inkább tudományos vagy éppen művészeti jellegű, hiszen az egyes művek nem sorolhatók be csupán egy kategóriába –, így az építészeti alkotások is egyszerre művészeti és tudományos alkotásokként vizsgál-landók.³⁸

A korábbi vizsgált művekhez, tárgyakhoz hasonlóan a belsőépítészetnek sincs egy törvény által meghatározott fogalomrendszere, ebben az esetben is a jogalkalmazói gyakorlatra és a szakirodalom által használt fogalmakra kell támaszkodunk. Ebben segítséget nyújt az SZJSZT szakértői véleménye, amely szerint belsőépítészeti alkotás lehet pl. egy irodahelyi-

³³ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. CompLex Jogtár verzió, (a továbbiakban: Nagykomentár), 2020. L. az Sztj. 1. § (2) bekezdéséhez fűzött kommentárt.

³⁴ Sztj. 1. § (2) bekezdés.

³⁵ Sztj. 71. § a)–b) pont.

³⁶ A MÉK egyes tagozatai megismerhetők: <https://mek.hu/?menu=tagozatok>.

³⁷ SZJSZT-15/2011.

³⁸ Kiss: i. m. (4), p. 37–38.

ség, tárgyaló beépítésének vázlatterve, valamint a megvalósított beépítés is.³⁹ Kiss tanulmányában akként fogalmaz, hogy a „*belsőépítészet az épület belső tereinek, helyiségeinek a megbízó szerinti megtervezése, kialakítása, átszabása*”;⁴⁰ míg Barta szerint a belsőépítészet adott helyiségek térbeli alakítását vagy díszítését kell érteni.⁴¹ A fogalomból is könnyen következtethetünk arra, hogy a belsőépítészet rendkívül széles körű és sokszínű tevékenységet foglal magában, hiszen a belsőépítész munkája az egyes helyiségek részleteitől akár komoly műszaki-statikai átalakításokig is terjedhet az épületek belső tereinek megformálása során. Felmerül azonban a kérdés, hogy mégis mi különbözteti meg a belsőépítést az építésztől, ha ilyen nagyobb jellegű módosítást is végezhet. A válasz már az elnevezésből is kiderül: a belsőépítészt kizárólag az épület enteriőrjéért felel.⁴²

Az építész munkájához hasonlóan a belsőépítészt is tervek alapján dolgozik, így annak ellenére, hogy a belsőépítészet (szerzői) jogi megítélése nem egyértelmű, az általa készített tervek is részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Bár a szerzői jogi védelem elsődlegesen a tervekre terjed ki,⁴³ az elkészült belsőépítészeti alkotásokra is megfelelően alkalmazni kell az Szjt. vonatkozó rendelkezéseit, amennyiben az adott tér belső kialakítása vagy az ezekre vonatkozó terv egyéni-eredeti megoldásokat tükröz, és az elvégzett munka téralakító jelleggel bír.⁴⁴ Bodó tanulmányában kifejti, hogy a belsőépítészeti tervek rendkívül összetettek, és a többi, az épület szerkezetére és külső részére vonatkozó tervekhez képest több funkcionális szempontot kell figyelembe venni megalkotásuk során, szem előtt tartva az esztétikai követelményeket is. Minden szempontot figyelembe véve megállapítható, hogy a belső tereknek és a hozzájuk kapcsolódó vizuális hatásnak nagy jelentősége van az építészetben.⁴⁵

Jelentős különbség – ami nagyban befolyásolja a belsőépítészeti alkotások szerzői jogi megítélését –, hogy a többi építészeti és műszaki dokumentációval ellentétben a belsőépítészeti tervdokumentációknak nincsenek előre meghatározott formai, tartalmi vagy műszaki követelményei. További eltérés, hogy ezen tervek felhasználása nincs engedélyhez vagy szakmai bírálatához kötve.⁴⁶

Napjainkban egyre gyakoribb a belsőépítészeti alkotások reklámhordozóként való használata. Ezen felhasználási mód vonatkozásában kiemelten nagy jelentőséggel bír a bevásárlóközpontok belső tereinek kialakítása, az ott elhelyezett reklámok.⁴⁷

³⁹ SZJSZT-14/1991.

⁴⁰ Kiss: i. m. (4), p. 48.

⁴¹ Barta: i. m. (5), p. 242.

⁴² Kiss: i. m. (4), p. 48.

⁴³ Barta: i. m. (5), p. 242.

⁴⁴ Kiss: i. m. (4), p. 51.

⁴⁵ Bodó Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 109. évf. 4. sz., 2004. augusztus. Elérhető: t.ly/h9xb.

⁴⁶ Rex-Kiss Béla építészfórumon publikált nyílt levele elérhető: t.ly/KG0f.

⁴⁷ Bodó: i. m. (45).

A belsőépítészeti alkotások vonatkozásában az ipari tervezőművészet szabályainak párhuzamos alkalmazása is lehetséges valamely berendezési tárgy külső megjelenésének egyéni-eredeti megoldásai tekintetében.⁴⁸

Az épületet és annak belső tereit megillető szerzői jogi védelmen túl fontos kitérni az épületet körülvevő térre is, melynek megfelelő megtervezése és kialakítása mind funkcionális, mind esztétikai szempontból szükséges. A kert- és tájépítészet során is részletes tervek elkészítése szükséges, ezek alapján a növények és az egyéb elemek által alkotott kompozíció rendelkezhet olyan egyéni-eredeti jelleggel, amely alapján szerzői jogi védelemre lehet jogosult.⁴⁹

Mint azt már kifejtettük, az építészeti alkotások szerzői jogi védelme kapcsán minden esetben az egyéni-eredeti jelleget szükséges elsődlegesen vizsgálni. Ezt erősíti meg az SZJSZT szakvéleményében, mikor egy kártérítési perben akként nyilatkozott, hogy „*az építészeti – jelen esetben a kertépítészeti – alkotás egyedi jellege már a tervekben is megjelenik, ezért a szerzői jogi védelem a tervekre is kiterjed ...*”⁵⁰ Más ügyben adott szakvéleményében az SZJSZT kifejtette, hogy egy olyan összetett anyag, amely több felmérést, műszaki leírást, látvány- és burkolatterveket, esetleg épületgépészeti vagy villamossági terveket is magában foglal, szerzői alkotásnak minősül, feltéve, hogy a belső téralakítás egyéni, eredeti jelleggel bír.⁵¹

Annak ellenére, hogy egy-egy eset kapcsán felmerül a belsőépítészet, valamint a kert- és tájépítészet elismerésének és szabályozásának fontossága, a magyar szerzői jogi joganyag nem rendelkezik külön egyik területről sem részletesen, ami főként annak köszönhető, hogy ezen alkotások szerzői jogi megítélése sem egységes.

Összességében megállapítható, hogy amíg sokan azon álláspontot képviselik, hogy annak ellenére, hogy az Szt. a fent ismertetettek szerint nem deklarálja ezen alkotások szerzői jogi védelemre való jogosultságát, egyéni-eredeti jellegük alapján jogosultak lehetnek rá, hiszen a tudomány és a művészet területéhez tartoznak,⁵² addig mások a tételes felsorolásból való hiányzása miatt nem ismerik el ezen művek szerzői jogi védelemre való jogosultságát.

III. A SZERZŐ, TERVEZŐ SZEMÉLYE

A hatályos Szt. értelmében „*[a] szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta*”⁵³ Az Szt. rögzíti továbbá, hogy „*az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették*”⁵⁴ A név feltüntetésére vonatkozó szabályok később kerülnek ismertetésre.

⁴⁸ Gyertyánfy: i. m. (33). L. az Szt. 67. §-hoz fűzött kommentárt.

⁴⁹ Kiss: i. m. (4), p. 52.

⁵⁰ SZJSZT-04/1997.

⁵¹ SZJSZT-29/2008.

⁵² Kiss: i. m. (4), p. 54.

⁵³ Szt. 4. § (1) bekezdés.

⁵⁴ Szt. 94/B. § (1) bekezdés.

Ahogy az a szerzői jogi jogszabályaink átfogó felülvizsgálatáról szóló 1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat 3. b) pontja alapján is megállapítható, a jogalkotó álláspontja szerint: „*nem indokolt változtatni azon az alapelven, hogy szerző, vagyis a mű megalkotója csak természetes személy lehet*”. Ezen elvnek megfelelően az Szjt. nem hozott változást a megelőző szerzői jogi szabályozáshoz képest: maga az építészeti alkotás (ill. tervének) létrehozása az a folyamat, amit szerzői jogi oltalom illet meg, ezt a magatartást pedig az Szjt. értelmében kizárólag természetes személy (ember) végezheti.⁵⁵

Fentiek alapján hiába volt Böbe, a csimpánz a Veszprémi Állatkert sztárja,⁵⁶ képei és rajzai hiába feleltek meg valamennyi, szerzői jogi védelem megszerzéséhez szükséges egyéb kritériumnak, nem minősült szerzőnek. Hasonló kérdés merült fel David J. Slater brit természetfotós képe kapcsán. A fotós több napon keresztül követett egy makákócsoportot Indonéziában, amikor az egyik állat a fotós fényképezőgépét megragadva több képet is készített magáról. Útjáról visszatérve a fotós a képet sajátjaként felhasználva publikálta, amit később a Wikipedia, a világ legnagyobb online enciklopédiája is felhasznált. Ehhez azonban nem kértek semmilyen hozzájárulást Slateről, aki így nem is részesült fizetségben képének felhasználásáért. Ezt követően egy bonyolult, sokszereplős jogvita alakult ki, amelynek végén kimondásra került, hogy a szerzői jogokat nem lehet az állatokra alkalmazni, így nem szükséges a szerzői jogi törvények módosítása sem.⁵⁷

A jelenleg hatályos szerzői jogi szabályozás értelmében nem minősülhet szerzőnek semmilyen mesterséges intelligencia, gép sem. Hiába tűnhet úgy, hogy a gép által rajzolt terv egy általa alkotott mű, az alkotás folyamata – a technológia jelenlegi állása szerint – minden esetben visszavezethető egy természete személyre, aki betáplálta a szükséges információkat annak érdekében, hogy azok alapján dolgozzon az alkotáshoz szükséges műszaki eszköz. A fent leírtak alapján bár megállapítható, hogy jelenleg kizárólag természetes személy minősülhet szerzőnek, azonban a tekintettel arra, hogy napjainkban a technológia gyorsabban fejlődik, mint valaha, elkerülhetetlen kérdés, és egyben kihívás is a jogalkotó számára a mesterséges intelligenciák által alkotott művek szerzői jogi szempontból való megítélése. Amíg a fenti esetben az adott eszköz csak végrehajtja az ember által bevitt utasításokat, nem feleldezhetünk meg arról a tényről, hogy egyes mesterséges intelligenciával bíró eszközök számítógépes szoftverekkel már önműködővé képesek válni, saját gondolatokat tudnak alkotni.⁵⁸ Azonban annak vizsgálata, hogy a jogalkotó várhatóan hogyan fogja értékelni a technika ezen fejlődését, részesülhetnek-e majd a mesterséges intelligencia által – önálló gondolkodás útján – létrehozott tervrajzok szerzői jogi oltalomban, nem képezi jelen dolgozat tárgyát.

⁵⁵ Gyertyánfy: i. m. (33). L. az Szjt. 4. §-hoz fűzött kommentárt.

⁵⁶ Böbe csimpánz története elérhető: t.ly/r5Vf.

⁵⁷ David J. Slater fotód és a makákó selfie ügye elérhető: t.ly/hUNq.

⁵⁸ Gyertyánfy: i. m. (33). L. az Szjt. 67. §-hoz fűzött kommentárt.

Az Szjt. nem ír elő semmilyen többletkövetelményt a szerzőséggel kapcsolatban, ha egyéni, eredeti jelleggel bíró mű jön létre, annak szerzője automatikusan szerzőként kerül elismerésre. Ezzel kapcsolatban az építészeti alkotások esetében fontos azon tényt kihangsúlyozni, hogy bár más jogszabályi előírások szempontjából jelentőséggel bírhatnak bizonyos kritériumok, az Szjt. nem támaszt semmilyen képzettségre vonatkozó előkövetelményt a szerzővel szemben, aki az építészeti alkotások döntő többségében a felsőfokú végzettséggel és kamarai tagsággal bíró tervező. A tervezőt a tényleges tervek elkészítésén túl általában számos egyéb feladat is terheli: pl. szakági tervezőkkel való együttműködés, hatósági előírásoknak való megfelelés biztosítása, megvalósulási szakaszban való közreműködés.⁵⁹ Fentiek alapján tehát abban az esetben, ha egy kiskorú, szakképesítéssel nem rendelkező természetes személy pl. játékból egy egyéni-eredeti jelleggel bíró épületet hoz létre, az szerzői jogi oltalomban részesülhet. Az ebből fakadó jogaival a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény vonatkozó rendelkezései értelmében szülei (vagy más törvényes képviselő) rendelkezhet.⁶⁰

III.1. Munkaviszony keretében létrehozott alkotások

Tekintettel arra, hogy egy-egy épület megtervezéséhez komoly – egyetemi diplomához kötött – szaktudás szükséges, ezért az építészeti alkotásokkal kapcsolatos szerzői jogi védelem szempontjából szerzőnek a tervező tekintendő. A tervező az esetek döntő többségében a terveket mint a tervezőiroda alkalmazottja, munkaviszonya keretében készíti el.

Ebben az esetben felmerül azonban a kérdés, hogy az elkészült tervekhez kapcsolódó személyi és vagyoni jogok kit illetnek meg?

Az egyes személyi és vagyoni jogok részletes tartalmával egy későbbi fejezetben foglalkozunk.

Ahogy azt az SZJSZT is rögzítette szakvéleményében a szerzői jogi jogosultság megállapításakor minden esetben a szerzői jogi védelem keletkezésének (felek között létrejött megállapodás) időpontját kell figyelembe venni.⁶¹ Fentieknek megfelelően az SZJSZT-nek egy átépítéssel kapcsolatos megkeresés esetében az 1969-es szerzői jogi törvény szabályrendszerét kellett figyelembe venni a kérdés vizsgálata során, mivel a tárgyi ügyben a megkereső által benyújtott tervezési munka elvégzésére vonatkozó szerződés 1972 augusztusában jött létre a felek között.⁶²

Figyelembe véve, hogy az építészeti alkotások esetén azok tartós, maradandó jellege miatt a gyakorlatban nagyobb számban találkozhatunk még az 1969-es törvény hatálya alá

⁵⁹ Gábor István: A tervek egyeztetési eljárása, a munkafolyamat megtervezése. Elérhető: t.ly/4fUQ.

⁶⁰ Ptk. 2:12. § (1) bekezdés.

⁶¹ SZJSZT-19/2012.

⁶² SZJSZT-21/2017.

tartozó szerződésekkel, így fontos annak főbb szabályait, különös tekintettel az esetleges eltérésekre is – a védelmi idő fennállása esetén – vizsgálni.

Az 1969-es törvény alapelv szerint a következőképpen rendelkezett a munkaviszony keretében létrehozott művek szabályozásával: *„Ha a mű elkészítése a szerző munkaköri kötelezettsége, és a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű felhasználására jogosult, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, és a felhasználás joga az átadással száll át a munkáltatóra.”*⁶³ A fenti rendelkezés alapján megállapítható, hogy a munkáltatói jogszerzést nem tekintette eredeti jogszerzésnek, sem törvény alapján bekövetkező származékos jogszerzésnek, mivel a jogszerzés kizárólag valamilyen foglalkoztatásra irányuló jogviszony (pl. munkaviszony, szövetkezeti jogviszony) fennállása, valamint ezen alapuló munkaköri kötelezettség keretében megvalósuló alkotás és annak felhasználása alapján történhet. Következésképpen megállapítható, hogy az 1969. évi szerzői jogi törvény szabályrendszerében jogcímes és tradíciós rendszerű munkáltatói felhasználási szerződés (amelyet munkaviszonyban a munkaszerződés helyettesít) jelenik meg.⁶⁴

Az Szjt. vonatkozó rendelkezése értelmében *„Eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége.”*⁶⁵ Az Szjt. tehát megőrizte azt, a régebbi törvényben rögzített alapelvet, hogy az alkotás szerző általi átadását a nyilvánosságra hozatalhoz – mely a szerzőt megillető egyik legfőbb, személyhez fűződő jogosultság – való hozzájárulásnak kell tekinteni.⁶⁶ A hatályos szabályozás alapján tehát néhány külföldi (holland, amerikai) példával ellentétben nem lehetséges, hogy valaki más – tárgyi esetben a munkáltató – legyen a szerzői jogok eredeti jogosultja, a vagyoni jogok jogutódlással szállnak át a munkáltatóra. Az így megszerzett vagyoni jogok átszállnak a munkáltatóra, később azok továbbruházhatók.⁶⁷ Fentiek alapján tehát megállapítható, hogy semmilyen esetben nem minősülnek szerzőnek a gazdasági társaságok vagy tervezőirodák, amelyek a tervezőt a tervek elkészítésével megbízzák, illetve munkaviszony vagy más tagsági jogviszony keretében alkalmazzák, még abban az esetben sem, ha a jelen fejezetben ismertetettek szerint a törvény ex lege külön rendelkezést tartalmaz a társaságok és a munkáltatók javára.⁶⁸ A munkaviszonyban alkotott művek esetében a felek között fennálló jogviszony, illetve a munkaszerződés az, amely megalapozza a szerző vagyoni jogainak átszállását. Így ebben az esetben a munkaszerződésben kerül meghatározásra a jogok átruházásáért kikötött ellenszolgáltatás,

⁶³ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény, 14. § (1) bekezdés.

⁶⁴ SZJSZT-30/2019.

⁶⁵ Szjt. 30. § (1) bekezdés.

⁶⁶ Gyertyánfy: i. m. (33). L. az Szjt. 30. §-hoz fűzött kommentárt.

⁶⁷ Legeza Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 3. sz., 2016. június, p. 101. Elérhető: t.ly/hAN8.

⁶⁸ Bakos Kitty, Nótári Tamás: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez. De iurisprudentia et iurepublico, 2011. 4. sz., p. 9.

tulajdonképpen a munkabér foglalja magában a szerzői jogok ellenértékét.⁶⁹ Fontos azonban, hogy a hatályos szabályozás értelmében a munkáltatót a vagyoni jogok megszerzése után további kötelezettségek terhelik a munkáltató irányába. Abban az esetben, ha a jogok átszállását követően a munkáltató másnak engedélyt ad az alkotás felhasználására, a szerzőt további díjazás illeti meg. Fentiekkal azonos módon fizetési kötelezettség terheli a munkáltatót az egyes közös jogkezelésben érvényesített vagyoni jogok és díjigények esetében is.⁷⁰

Ahogy már ismertetésre került, az építészet tágabb fogalmi körét vizsgálva is kerülnek olyan művek megalkotására, amelyek jogosultak a szerzői jogi védelemre. Az ilyen művek esetében azok megalkotóit kell szerzőnek tekinteni, így szerzőnek minősülnek a szakági tervezők, táj- és kerttervezők, továbbá a belsőépítészek is. A tervek megrendelője kizárólag abban az esetben tekinthető szerzőnek, amennyiben elképzeléseivel olyan mértékben volt hatással a tervezői alkotó folyamatra, amely már egyéni, individuális alkotó jelleggel bír. Alapvetően a kivitelezési vállalkozás, a kivitelezésben részt vevő személyek, így a különböző szakterületen dolgozó munkások, műszaki vezető vagy műszaki ellenőr nem minősül szerzőnek, mivel munkájuk csupán a kivitelezés tervek alapján történő megvalósítására, illetve a kivitelezés során valamennyi előírás, biztonsági és szakmai szabály betartásának ellenőrzésére irányul. Ennek oka az, hogy az előbb felsorolt személyek építési tevékenységük során nem végeznek egyéni-eredeti jelleggel bíró alkotótevékenységet. Kivételt képez ezen főszabály alól az a helyzet, amikor az adott építészeti alkotás kivitelezésére nem pontosan a terveknek megfelelően kerül sor – a gyakorlatban rendszeresen felmerülnek olyan esetek, amikor módosításokat kell végrehajtani, melyeket ha nem az eredeti tervező végez, és azok elvégzésére nem is köteles, a szükséges módosításokat elvégző tervezőt, művezetőt vagy építésvezetőt szerzőnek kell tekinteni a változtatás tekintetében.⁷¹

A munkaviszonyban alkotott művekkel kapcsolatban az egyik legvitatottabb kérdés a munkakör, illetve a munkáltató utasítási jogkörének terjedelme.⁷² A hatályos munkajogi szabályok értelmében a munkavállaló és a munkáltató a munkaszerződés megkötésekor köteles megállapodni a munkakörben.⁷³

Az 1969. évi szerzői jogi törvény szabályai értelmében a vagyoni jogok átszállása a fennálló munkaviszony alapján akkor lehetséges, ha a mű megalkotása a szerző munkaköri kötelezettségén alapul. Ahogy azt a korábban ismertetett Szjt.-rendelet rögzíti, a vagyoni jogok munkáltató általi megszerzésének egyik feltétele, hogy a mű elkészítése a munkavállaló (tervező) munkaviszonyból fakadó kötelezettsége. Az, hogy mi minősül ilyen kötelezettségnek, a felek között létrejött munkaszerződés, valamint a kapcsolódó jogalkalmazói gyakorlat alapján határozható meg. Fontos, hogy a munkavállalónak a kötelezettsége minden

⁶⁹ SZJSZT-29/2006.

⁷⁰ Legeza: i. m. (67), p. 101.

⁷¹ Bakos, Nótári: i. m. (68), p. 9–11.

⁷² Legeza: i. m. (67), p. 102.

⁷³ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) 45. § (1) bekezdés.

esetben objektív, és nem attól függ, hogy milyen szándék vezérli a munkavállalót az alkotás során. A munkáltatói alkotótevékenység kötelelesség szempontú vizsgálata során az sem bír minden esetben jelentőséggel, – kivéve határesetek vizsgálatakor – hogy az munkahelyen, munkaidőben történik-e.⁷⁴

Az SZJSZT több olyan ügyben is eljár, amikor nem volt egyértelműen megállapítható, hogy a felek között volt-e munkaviszony, volt-e a vagyoni jogok átszállásának alapja. Egy, a tervdokumentáció átdolgozása kapcsán adott szakvéleményében az SZJSZT megállapította a vagyoni jogok átszállását arra tekintettel, hogy a vizsgált ügyben kizárólag a munkáltató társaságnak volt szerződése a megrendelővel, a tervezőnek önállóan nem, valamennyi terven és engedélyen a társaság cégszerű aláírása szerepel. Ugyanezen szakvéleményben munkaviszonyban alkotott műként való elismerést alátámasztó körülményként értékelte az SZJSZT azon tényt, hogy a munkavállaló a tervezésért a munkáltató gazdasági társaságtól szerzői jogdíjat vett fel a Szerzői Jogvédő Hivatalon keresztül. A szakértő testület okfejtése értelmében ez is annak elismerése, hogy a munkáltató társaság munkaviszonyban alkotott mű után járó szerzői jogdíjat fizetett a munkavállalónak.⁷⁵

Az SZJSZT egy másik eset kapcsán a megrendelő és a tervezőiroda között létrejött vállalkozási szerződés, valamint a cég tevékenységi köre és a régi szerzői jogi törvény hatálya alatt bevett joggyakorlat alapján arra a következtetésre jutott, hogy a fentiek alapján feltételezhető, hogy a vállalkozási szerződést aláíró cég (megbízott) munkáltatóként jogátszállással megszerezte az eredeti terveket készítő szerző felhasználási jogait.⁷⁶ A tevékenységi kör jelentősége az SZJSZT másik, gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnésével kapcsolatos szakértői véleményében is megjelenik, mikor a következőt állapította meg: a megszűnt cég neve utalást tartalmazott annak tevékenységi körére (mérnökiroda), ami a testület álláspontja szerint arra utal, hogy társaság tevékenysége a munkavállalók által létrehozott művek elkészítésére és azoknak értékesítésére terjed ki. A szakvélemény értelmében így a társaság alkalmazottai által, munkaköri kötelezettség alapján alkotott tervre a munkáltató gazdasági társaság a vonatkozó jogszabályi rendelkezések alapján felhasználási jogot szerzett. Az így megszerzett felhasználási jog gyakorlására pedig a társaság tevékenységi körén belül korlátlanul jogosult volt.⁷⁷

Jelen fejezet kizárólag a munkaviszonyban alkotott művek szerzői jogával foglalkozik, azonban általánosan megjegyzendő, hogy a vonatkozó, fent is hivatkozott szabályokat kell megfelelően alkalmazni a közszolgálati, illetve kormányzati, közalkalmazotti, valamint egyéb szolgálati jogviszony fennállása alatt létrehozott alkotások esetében is.⁷⁸

⁷⁴ Gyertyánfy: i. m. (33). L. az Szjt. 67. §-hoz fűzött kommentárt.

⁷⁵ SZJSZT-17/2013.

⁷⁶ SZJSZT-21/2017.

⁷⁷ SZJSZT-2/2005.

⁷⁸ Szjt. 30. § (7) bekezdés.

III.2. Munkáltatói jogutódlás

Fenti eset kapcsán fontos megvizsgálni az Szjt. 30. § (2) bekezdését, melynek értelmében a munkáltató által megszerzett vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára.⁷⁹

A hatályos jogszabályi háttér értelmében tehát amennyiben a munkáltató személyében változás áll be, úgy a korábban ismertetett módon a munkáltató által megszerzett vagyoni jogok átszállnak a munkáltató jogutódjára. A vagyoni jogok tekintetében a jogutód a felhasználási szerződésben meghatározott felhasználási módok szerint jogosult a művet felhasználni, vagy ezeket a vagyoni jogokat továbbadni.⁸⁰

Felmerül a kérdés azonban, hogy mi a szerzői jogok sorsa a munkáltató jogutód nélküli megszűnése esetén: sem a régi, sem az új szerzői jogi törvény nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely alapján a gazdasági társaság (tervezőiroda) jogutód nélküli megszűnése esetén a vagyoni jogok visszaszállnának a szerzőre.⁸¹ Tárgyi kérdésben több esetben is fordultak az SZJSZT-hez.

Az egyik megkeresésben foglalt fő kérdés arra irányult, hogy kétszeres jogutódlás esetén (jogutód nélküli megszűnés, felszámolás miatti megszűnés) a munkaviszonyban alkotott műveket illető, korábban jogutódlással megszerzett vagyoni jogok a 9/1969. (XII.29.) MM rendelet 12. § (2) bekezdése alapján visszaszállnak-e minden további, írásbeli megállapodás hiányában a terveket készítő építésztervezőre. Az SZJSZT szakvéleményében akként foglalt állást, hogy a szerzőt (munkavállalót) illetik meg a munkáltató által – annak jogutód nélküli megszűnése előtt – megszerzett, de jogutód nélküli megszűnése miatt megszűnő felhasználási jogok. Ebben az esetben a szerzőt minden korlátozástól, kötöttségtől és tehertől mentes szerzői vagyoni jogi jogosultságok illetik meg. Fontos tehát, hogy itt nem a vagyoni jogok visszaáramlásáról van szó – tekintettel arra, hogy a régi szerzői jogi törvény értelmében más nem is lehet ezen jogok jogosultja, azok mindvégig az eredeti szerzőnél maradnak – csupán a szerzőt megillető vagyoni jogok ezen köre felszabadul a munkáltató részére biztosított felhasználási jog által okozott teher alól. Amennyiben a munkáltató jogutód nélkül megszűnik, úgy megszűnik a felhasználási jogok biztosítását megalapozó felek között fennálló munkaviszony. Az így felszabadult vagyoni jogokkal a szerzők ismét szabadon rendelkezhetnek, azzal, hogy jogaik gyakorlása során figyelemmel kell lenni a korábban harmadik személyeknek jogszerűen biztosított felhasználási jogokra.⁸²

Egy másik munkáltató jogutód nélküli megszűnésével kapcsolatos ügyben az SZJSZT megállapította, hogy a munkavállalók által munkaköri kötelezettség alapján készített

⁷⁹ Szjt. 30. § (2) bekezdés.

⁸⁰ *Legeza Dénes*: Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (109.) évf. 2. sz., 2014. április, p. 120. Elérhető: t.ly/UY4M.

⁸¹ *Gyertyánfy*: i. m. (33). L. az Szjt. 30. §-hoz fűzött kommentárt.

⁸² SZJSZT-30/2019.

tervre vonatkozóan a gazdasági társaság, mint munkáltató, az átadással felhasználási jogot szerzett, mely jog terjedelme a társaság tevékenységi körében korlátok nélkül gyakorolható (volt). Megállapította továbbá, hogy jogutódlás az új Szjt. alapján kizárólag azokra a művekre nézve következik be, amelyekre nem tettek érvényes felhasználási jogot engedő nyilatkozatot az érintett szerzők, mivel az Szjt. vonatkozó rendelkezése rögzíti,⁸³ hogy „[e]ltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége.”⁸⁴ A korábban ismertetett állásfoglalással ellentétben ezen szakvéleményében a szakértő testület azt állapította meg, hogy munkáltató jogutód nélküli megszűnése esetén a szerzői jogi védelmi idő fennmaradó időtartamára a vagyoni jogok vonatkozásában ún. uratlan szerzői vagyoni jogköteg jön létre. Ennek oka az, hogy sem a régi, sem pedig a hatályos szabályozás nem tartalmaz rendelkezést a vagyoni jogok szerzőre való visszaszállására vonatkozóan, ha a vagyoni jogot – törvény vagy szerződés alapján – egyébként megszerző munkáltató jogutód nélkül megszűnik. Mindent összevetve tehát az SZJSZT álláspontja szerint fenti esetben nem lehet megoldást találni a megfelelő szabályozása hiánya miatt.⁸⁵

Későbbi szakvéleményében egy állami tulajdonú gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése kapcsán a szakértői testület megállapította a felhasználási jogok átszállását az új jogutódtársaság viszonylatában.⁸⁶

III.3. Állami tervezőirodák

Összetett kérdés a jogutód nélküli megszűnés az állami tervezőirodák esetében, amely esetben sajátosan alakult a szerzői jogok átszállása.

A második világháborút követően Magyarország több mint négy évtizedre a Szovjetunió befolyása alá került, ami a társadalmi viszonyok és a gazdaság teljes átalakulását eredményezte: a tőkealapú termelési rendszert és a piacgazdaságot felváltotta az államszocializmus. Az így kialakított tervgazdaság alapú rendszer átalakította az addigi építészeti rendszert is.⁸⁷

A tulajdonosi viszonyok kényszerű átalakítása, a magántulajdon korlátozása, az állami szerepvállalás és állami beruházások – melyek kivitelezését szintén állami építőipari vállalatok végezték – túlsúlyra alapjaiban alakította át az épületek beruházási, tervezési, engedélyeztetési és kivitelezési körülményeit, ami miatt új jogszabályi háttér kialakítása vált szükségessé.⁸⁸ 1947. december 1. napján a Közmunka Tanács Építészeti és Racionalizálási Osztálya (Fővárosi Közmunkák Tanácsa) megszűnt, helyébe az Építéstudományi Központ

⁸³ SZJSZT-2/2005.

⁸⁴ Szjt. 30. § (1) bekezdése.

⁸⁵ SZJSZT-2/2005.

⁸⁶ SZJSZT-19/2012.

⁸⁷ A 20. századi építészet rövid története elérhető: t.ly/WmL0.

⁸⁸ *Völgyesi Levente*: A magyarországi építési jog és az épített örökség védelmének hatvan éve. Iustum Aequum Salutare, 2009. 3. sz., p. 119.

lépett, melynek vezetője Perényi Imre volt. Az addigi magán építészirodákat felváltották a magán tervezőirodák. Az Építéstudományi Központ sem működhetett ebben a formában sokáig, ugyanis 1948-ban az addigi szövetkezeti formát, a kialakult rendszer céljainak megvalósítása érdekében átalakították Építéstudományi és Tervező Intézeté, amely így az első állami tervezőintézménnyé vált, és ezzel tulajdonképpen intézményi keretet adtak a háttérben meghúzódó célnak: az építőipar teljes államosításának. Az igazgató tisztségét továbbra is Perényi Imre töltötte be. Az intézet a későbbiekben szétvált további különböző állami intézményekre, tervezővállalatokra. Az intézet három tervezőosztálya a Lakásépítési Osztály, a Középületépítési Osztály és a Mezőgazdasági Épület Építési Osztály volt. Ezt követően, még ugyanazon év decemberében az Építéstudományi és Tervező Intézetet a 12.270/1948 sz. kormányrendeletben foglaltak alapján három alegységre osztották fel, így megalakult az Építéstudományi Intézet (ÉTI), az Ipari Épület Tervező Intézet (ITI) és a Magasépítési Tervező Intézet (MATI). A MATI 1949-ben ismét átalakult, elsőként a Honvédelmi Épülettervező Iroda Nemzeti Vállalat vált ki belőle, amely később az Általános Épülettervező Iroda Nemzeti Vállalata (ÁÉTI) nevet viselte. Ezt követően a MATI alosztályaiból megalakult az Általános Épülettervező Iroda Nemzeti Vállalata (ÁÉTI), a Középülettervező Iroda N. V. (KÖZTI), a Lakóépületeket Tervező Iroda N. V. (LAKÓTERV) és a Mezőgazdasági Tervező Iroda N. V. (MEZŐTERV).⁸⁹

Az egyik legjelentősebb tervezővállalat az Ipari Épülettervező Vállalat (IPARTERV) volt, amely több mint 40 éves fennállása alatt több tízezer épület és egyéb létesítmények megtervezéséért volt felelős, ezzel a magyarországi építészet történetének fontos szereplőjévé vált. Működésének első korszakában (1949–1956) legfőbbképpen nagy erőművek, gyárak tervezésével foglalkozott. Ilyen volt pl. az inotai hőerőmű, a tiszapalkonyi hőerőmű a Ganz hajógyár vagy a budaörsi repülőtér. A második korszakban (1957–1968) a nehézipart kiszolgáló épületek mellett mezőgazdasági épületek, majd egyedi iroda- és lakóépületek, valamint szabadidő-létesítmények tervezésére is megbízást kapott a vállalat. Így az IPARTERV nevéhez köthető a dunaújvárosi papírgyár megtervezése mellett a József körúti lottóház és a kőbányai mozi terveinek elkészítése is. A harmadik korszakban (1968–1991) bevezetett új gazdaságirányítási rendszer az IPARTERV működésére is befolyással volt. Az ellátandó feladat mennyisége az állami beruházások hullámszerű mennyiségére tekintettel kiszámíthatatlan volt, valamint az erőltetett iparosítás és az új technológiák egyidejű megjelenése is jelentősen megnehezítette a tervezővállalat feladatát. Ezen időszak alatt lakóházak, irodaházak, csarnokok megtervezése mellett a paksi atomerő terveinek elkészítése is az IPARTERV feladatát képezte. Az egykori tervezőiroda munkatársai közül a későbbiekben többen részesültek Kossuth-, illetve Ybl-díjban.⁹⁰ Megszűnését követően jogutódja a mai napig működő IPARTERV Zrt.⁹¹

⁸⁹ Mihálffy Gábor: ÁÉTV, Általános Épülettervező Vállalat, Budapest, 1949–1998. In: Schéry Gábor (szerk.): A magyar tervezőirodák története. Építésügyi Tájékoztatói Központ, Budapest, 2001, p. 9.

⁹⁰ Az IPARTERV tervezővállalat története elérhető: t.ly/Ooa9.

⁹¹ Az IPARTERV Zrt. honlapja elérhető: t.ly/GLF5.

A másik nagy jelentőséggel bíró tervezőiroda a Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat (LAKÓTERV) volt, melyet az építésügyi miniszter 12/I-1-1/1953 sz. intézkedéssel alapított.⁹² Nevéből eredően elsősorban lakóépületek terveinek elkészítésével foglalkozott, azonban számos egyedi épület megtervezése is a LAKÓTERV-hez köthető. Felelős volt pl. az Intercontinental szálloda megtervezésért is. Tevékenységi körébe tartozott továbbá a tömeges lakásépítés keretében az iparosított építéstechnológiák alkalmazásával készített (blokkos, nagypanele) épületek terveinek elkészítése is. Így pl. a LAKÓTERV nevéhez köthető a kelenföldi, az óbudai, a békásmegyeri lakótelep megtervezése is.⁹³ 1992. június 30-án alakult át korlátolt felelősségű társasággá.⁹⁴

A rendszerváltást – és ezzel a szocialista tervgazdálkodás megszűnését – követően a korábban állami tervezőirodáknak már a piacgazdaságban kellett helytállniuk. Néhány év alatt kiderült, hogy mely irodák képesek alkalmazkodni a megváltozott piaci körülményekhez. Bár a tervezővállalatok közel kétharmada fenn tudott maradni, fontos megjegyezni, hogy piacképességük – és fennmaradásuk – érdekében ezek sem őrizhették meg eredeti működési formájukat. Egy részük képes volt jelentős átalakulás útján alkalmazkodni az új rendszerhez, azonban voltak, amelyek erre nem voltak képesek és megszűntek. Utóbbi esetben a megszűnt (jogelőd) tervezővállalat szerzői jogai átszálltak a jogutód vállalkozásokra.

Azok a tervezőirodák – 17 iroda – azonban, amelyek nem találtak megoldást az új körülményekhez való alkalmazkodásra, végső soron jogutód nélkül szűntek meg. Az ilyen irodák által tervezett épületekhez kapcsolódó szerzői jogok sorsa bizonytalanná vált, nem volt egyértelmű, hogy azok gyakorlására ki jogosult. Tovább nehezítette ennek tisztázását, hogy néhány esetben a megszűnt vállalatokkal együtt azok tervraktára is elenyészett. Figyelembe véve a tényt, hogy a tervezőirodák működésük több mint negyven éve alatt több százezer épület terveit készítették el, megszűnésük után számos épülethez kapcsolódó szerzői jog kapcsán merültek fel bizonytalanságok és kérdések.⁹⁵

III.3.1. Az Étv. rendelkezései a jogutód nélkül megszűnt állami tervezővállalatokkal kapcsolatban

Bár az Szjt. nem rendelkezik külön a szerzői jogok sorsáról az állami tervezőirodák jogutód nélküli megszűnése esetében, az 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) 55/B. §-a az 55/A. § 2–3. bekezdését kiegészítve szabályozza a fenti esetet: „A jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott építészeti-műszaki do-

⁹² A LAKÓTERV tervezővállalat története elérhető: t.ly/MN5G.

⁹³ A LAKÓTERV egykori székházán elhelyezett emléktáblához kapcsoló ismertető elérhető: t.ly/y1AP.

⁹⁴ I. m. (92).

⁹⁵ Az Országgyűlés Hivatala által „Egyes törvényeknek az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról”, T/3293. számú törvényjavaslathoz készített információs jegyzet elérhető: t.ly/Ic0L.

*kumentációkhoz és az azok alapján megvalósított épületekhez fűződő szerzői jog részét képező felhasználási jog vagy vagyoni jog a nemzeti vagyon részeként az államot illeti meg, kivéve, ha egyértelműen igazolható, hogy az állam a jogutódnak azt kifejezetten átadta.”*⁹⁶ Ezen rendelkezés alapján tehát nemzeti tervvagyonnak minősül a fenti jogszabályhely alapján fennálló valamennyi vagyoni és felhasználási jog, így az állami vagy önkormányzati tulajdonban álló intézmények által megrendelt épületek olyan építészeti-műszaki dokumentációi, amelyekben a megrendelő a fenti jogokat megszerezte.⁹⁷

Az Étv. 2019-ben hatályba lépett rendelkezése rendezte az 1970-es, 1980-as években állami (vagy tanácsi) tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott alkotások szerzői jogi helyzetét. A fenti jogszabályhely akként rendelkezik, hogy az így megalkotott építészeti és mérnöki alkotásokra vonatkozó felhasználási jog vagy szerzői vagyoni jog a jogutódlással megszűnt szervezet jogutódját csak akkor illeti meg, ha a jogutód tudja bizonyítani, hogy a jogelődöt illető immateriális eszközöket a jogelődben fennálló (tervvagyonba tartozó) vagyoni részesedéssel – üzletrész vagy részvény – együtt a privatizációs szerződésben az államtól megszerezte. Amennyiben előbbieket nem tudja a jogutódtársaság hitelt érdemlő módon bizonyítani, úgy a szerzői vagyoni vagy felhasználási jogok nem a céget privatizáló jogutódokat illetik meg. Fenti tervállomány a nemzeti vagyon részeként az államot illeti meg, és emiatt a felhasználási, illetve vagyoni jogok állam általi gyakorlását vélelmezni kell, ami kizárólag bizonyítás útján dönthető meg.⁹⁸

III.3.2. A 3404/2021. (X.15.) alkotmánybírósági határozat

A fenti jogszabályhelyre vonatkozóan 2019 júniusában alkotmányjogi panaszt nyújtottak be, amelyet az Alkotmánybíróság 3404/2021. (X. 15.) határozatában elutasított. Az indítványozó, egy 1992-ben megszűnt állami tervezővállalat jogutódja, a következő rendelkezés alaptörvény-ellenességének megállapítását kérte: „*a jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott építészeti-műszaki dokumentációkhoz és az azok alapján megvalósított épületekhez fűződő szerzői jog részét képező felhasználási jog vagy vagyoni jog a nemzeti vagyon részeként az államot illeti meg, kivéve, ha egyértelműen igazolható, hogy az állam a jogutódnak azt kifejezetten átadta*”. Az indítványozó álláspontja szerint a fenti alkotmányjogi panasszal támadott rendelkezés tulajdonjogát csökkentve, azonnali hatállyal, ellenérték megfizetése nélkül von el vagyoni jogot a jogutódtól.⁹⁹ Alkotmányjogi panaszában a jogutódtársaság szerint az Étv. 55/B §-a sérti az Alaptörvény XIII. cikkét, a XII. cikk (1) bekezdését az M) cikk (2) bekezdésével együtt, illetve B) cikk (1) bekezdé-

⁹⁶ Étv. 55/B. §.

⁹⁷ Gáts Andrea: Fordulóponton az építészeti alkotások szerzői joga. Elérhető: t.ly/kjMr.

⁹⁸ Étv. 55/B. §-hoz fűzött indokolás.

⁹⁹ 3404/2021. (X.15.) alkotmánybírósági határozat.

sét. Az indítványozó álláspontja szerint így elsősorban a tulajdonhoz való joga,¹⁰⁰ a munka és foglalkozás szabad megválasztásához való joga¹⁰¹ sérült, valamint úgy vélte, hogy nem érvényesültek a tisztességes verseny feltételei,¹⁰² így végső soron sérültek a demokratikus jogállam¹⁰³ alapelvei. Az indítványozó előadta, hogy vele mint jogutód társasággal szemben a fenti jogszabályhely közvetlenül érvényesül, és megfelelő jogorvoslati lehetőség sem biztosított. Az indítványozó érintettségét arra alapozta, hogy mint az állami tervezővállalat jogutódja az abban létrehozott építészeti-műszaki dokumentációkhoz és azok alapján megvalósított épületekhez fűződő szerzői jogok jogosultjának minősül, amelyből fakadó jogokat állítása szerint megalkakulása óta folyamatosan gyakorolja.¹⁰⁴

A határozatban megállapításra került, hogy a felhasználási és vagyoni jogok létezésének kérdése nem vitatott, mivel az immateriális javak értéke feltüntetésre került a jogelőd társaság által készített vagyonmérlegben. Létezésüket igazolja továbbá a jogelőd társaság által – még az átalakulást megelőzően – készített tervekhez kapcsolódó szavatossági kötelezettségek és a tervekkel kapcsolatos jogviták nyilvántartása, továbbá a vevőállomány leltára. Tekintettel arra azonban, hogy a kapcsolódó felhasználási jogok, valamint a vagyoni jogok sem szerepeltek tételesen a társaság vagyonmérlegeiben és átalakulási dokumentációban, azok jogutód részére való tételes átadása nem igazolható.¹⁰⁵

Fontos megjegyezni, hogy amennyiben a vállalkozás vagyona között található valamilyen alkotásra vonatkozó vagyoni vagy felhasználási jog, és a jogutód nélküli megszűnést eredményező eljárás során a társaság nem rendelkezik ezen vagyonelemről, akkor ún. uratlan vagyoni jogok keletkeznek. A törvény ugyan lehetőséget biztosít az újból megnyitható vagy rendezési eljárásokkal az ilyen uratlan jogok sorsának kezelésére, de Faludi tanulmányában akként foglal állást, hogy a leírt, nullára értékelt vagyonelemek esetében ez az eljárás nem képes tényleges megoldást nyújtani.¹⁰⁶

Az indítványozó előadta, hogy a polgári jogi szokások szerint a jogutódlás során a jogelődöt megillető valamennyi jog és kötelezettség – külön jelölés vagy felsorolás nélkül – átszáll a jogutódra. Érvelésében hivatkozott továbbá az Szjt. 16. §-ában foglaltakra is, melynek alapján arra a következtetésre jutott, hogy mint jogutód jogosult a jogelődöt megillető szerzői jogi jogosultságok élvezetére – így jogosult a szerzői jogi alkotások felhasználásának engedélyezésére, továbbá a vagyoni jogok érvényesítésére is.

¹⁰⁰ Magyarország Alaptörvénye, XIII. cikk.

¹⁰¹ Magyarország Alaptörvénye, XII. cikk (1) bekezdés.

¹⁰² Magyarország Alaptörvénye, M) cikk (2) bekezdés.

¹⁰³ Magyarország Alaptörvénye, B) cikk (1) bekezdés.

¹⁰⁴ 3404/2021. (X.15.) Alkotmánybírósági határozat.

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ Faludi Gábor: Az építészeti művek a Szerzői Jogi Szakértői Testület gyakorlatában. In: A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás Szerzői Jogi Szakértői Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p.124 Elérhető: t.ly/NVTZ.

A határozat meghozatala során az Alkotmánybíróóság az igazságügyi miniszter állásfoglalását is figyelembe vette, aki ismertette az alkotmányjogi panasszal érintett rendelkezés megalkotásának előzményeit és a jogalkotói szándékot is. Válaszában kiemelte, hogy az 1969. évi szerzői jogi törvény rendszere még nem tette lehetővé a vagyoni jogok teljes mértékű átszállásának lehetőségét, így az őrzött dokumentumokhoz kapcsolódó vagyoni jogok változatlanul az államot illették meg.

Az Alkotmánybíróóság határozatában megállapította, hogy az indítványozó által előterjesztett alkotmányjogi panasz nem megalapozott. Tárgyi ügy kapcsán rögzítésre került, hogy „[a]z Étv. 55/B. §-a által is érintett építészeti alkotások szerzői joga sajátos más szerzői jogokhoz képest.”¹⁰⁷ Bár az alkotáshoz kapcsolódó szerzői jogok általában a tervezőt, építészét illetik meg, ettől eltérően alakul azonban azon tervezők szerzői jogi jogosultsága, akik valamelyik állami tervezőiroda munkavállalójaként készítették a terveket: a munkaköri köteleesség keretében készített tervek és épület szerzői jogai nem az alkalmazottat, hanem a munkáltatót vállalatot illették meg. Így a korábbi állami tulajdonú tervezővállalatokban állami vagyon részét képezték, és a fenti jogszabályi rendelkezés alapján – az ott rögzített eset kivételével – a tervezőirodák megszűnését követően is az államot illetik meg. Az Alkotmánybíróóság határozatában megállapította, hogy az indítványozó számára kizárólag az jelenthet hátrányt, nehézséget, hogy őt terheli annak bizonyítása, hogy a vagyoni és felhasználási jogokat megszerezte. Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az Étv. nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy ez milyen módon igazolható. A vizsgált alkotmánybíróósági határozat szerint feltételezhető, hogy az adott szerződés tartalma és a megszűnés időpontjában hatályos jogszabályok alapján állapítható meg, hogy az alkotásra vonatkozó felhasználási és vagyoni jogokat átadta-e az állam a jogutódnak. Ezentúl nem lehet kizárni azt sem, hogy az általános jogutódlás szabályai kerüljenek alkalmazásra a fenti jogok átszállásának vizsgálatakor.¹⁰⁸

A vizsgált határozat és az Étv.-hez fűzött indokolás egyaránt rögzíti, hogy az Étv. 55/B. §-a nem valósít meg jogelvonást, nem kívánja a szerzői felhasználási vagy vagyoni jogokat jogszerűen tulajdonlók jogi helyzetét megváltoztatni.¹⁰⁹ Összességében, bár az indítványozó vagyoni értékű joga ellentételezés nélküli elvonásával – és így tulajdonjogának csökkenésével – indokolta a fenti jogszabályhely alaptörvény-ellenességét, az nem volt megállapítható, ezért az Étv. fenti rendelkezésének alaptörvényellenessége nem volt megállapítható.¹¹⁰

¹⁰⁷ 3404/2021. (X.15.) Alkotmánybíróósági határozat.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Étv. 55/B. §-hoz fűzött indokolás.

¹¹⁰ 3404/2021. (X.15.) Alkotmánybíróósági határozat.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

„MIKOR ÜT HÁT ITTEN AZ IPARFEJLESZTÉS ÓRÁJA”? AZ ÚJPESTI WOLFNER-GYÁR ELSŐ KORSZAKA

A címbeli idézet a *Széchenyi István* eszmevilágáról szóló tanulmánykötetben jelent meg *Gaal Jenő* akadémikus, műegyetemi professzor tollából,¹ és kitűnően illik arra az évszázadra, amelynek történéseiről szól most kezdődő cikksorozatunk.

A magyar bőriparban kimagasló szerepet betöltő Wolfner-gyárat alapító, majd azt három nemzedéken át működtető Wolfner család története akár iskolapéldája lehetne annak, hogyan válhatott a reformkortól az államosításig terjedő időszakban egy szegény tímárlegény és családja dúsgazdag, tízezreknek munkát, megélhetést adó, megbecsült gyárossá, majd kisemmizett üldözötté.

Akikről itt szó lesz: a gyáralapító *Wolfner Gyula* és *Lajos* nevű öccse, majd Lajos négy fia, később három unokája aktív szerepet vállalt az 1840 és 1948 közötti időszak magyar iparának és gazdaságának fejlődésében.

Elöljáróban kiemelésre érdemes a családtagokra jellemző tulajdonság: zsidó származásukat nemhogy nem tagadták meg, hanem büszkén vállalták, és a hitüket akkor sem tagadták meg, amikor abból előnyük származhatott volna. Mondhatni, az első két generáció szerencsés időszakban élt, de az alapítók unokáinak nemzedéke már sokat szenvedett zsidó mivolta miatt.

1841-ben azonban, amikor Wolfner Gyula megalapította kézműves kisüzemét, beláthatatlan messzeségben volt a náciizmus, és a reformkorban a tehetséges, szorgalmas zsidó emberek előtt nagy lehetőségek nyíltak a kereskedelmi és ipari tevékenység terén. A kedvező feltételek kialakulását nagyban segítette több 1840. évi törvény, majd a kiegyezés évének egyik nagy vívmánya, az 1867. évi XVII. törvénycikk elfogadása. Az *Eötvös József*, *Deák Ferenc*, *Trefort Ágoston* nevével fémjelzett ún. emancipációs törvény a Magyarország területén élő zsidókat izraelita vallású magyar állampolgárként ismerte el.

Az emancipációs törvényt a történészek egyfajta társadalmi szerződésnek tekintik. A nemzeti osztály támogatásával az izraeliták egyrészt lehetőséget kaptak arra, hogy tetteikészségükkel fellendítsék az ország ipari és kereskedelmi tevékenységét, a másik oldalról viszont növelték az asszimilációjuk által a magukat magyar anyanyelvűnek valló, Magyarorszáért őszintén rajongó hazafiak számát.

Az izraeliták nyelvtudásuk és nemzetközi kapcsolatrendszerük révén az egész Monarchiának komoly hasznot hajtottak az iparosítás, az urbanizáció és a kereskedelem terén.

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ *Gaal Jenő*: Gróf Széchenyi István nemzetgazdasági alapeszméi. In: Széchenyi eszmevilága, 3. köt. Franklin, Budapest, 1923, p. 58–86.

Tegyük hozzá, hogy a magyar nemesi osztálynak sem hajlandósága, sem hozzáértése, sem mobilizálható tőkéje nem volt mindehhez, és ne felejtjük el azt sem, hogy az arisztokraták és a dzsentrik megvetéssel tekintettek az ipari és kereskedelmi tevékenységre² – ezt a rést töltötték be a törekvő, munkaszerető, jól képzett zsidó polgárok.

Ebbe a folyamatba illeszkedett be a Wolfner család által létrehozott és működtetett, százegynéhány éven át prosperáló Wolfner-féle bőrgyár, amely nemcsak a gyárnak helyet adó Újpest, de az egész ország gazdasági életében meghatározó jelentőségű nagyvállalattá fejlődött. A családtagok három generációjának hozzáértő irányítása alatt a kézműves munkára épülő egyéni cégből kialakult hatalmas gyár rendkívüli sikereket felmutató, nemzetközileg ismert és elismert üzleti vállalkozássá lépett elő.

Az alapítástól az államosításig a Wolfner család kezében lévő vállalkozás koncepcionális irányításának egyik jelentős összetevője az a tudatos iparjogvédelmi tevékenység, melynek eredményeként közel 20 találmányra kértek szabadalmi oltalmat, és csaknem 60 védjegyet jegyeztettek be.

A gyár alapításának 100. évfordulója évében a következők jelentek meg a „A magyar gyáripár évkönyve és címtára 1941” című összeállításban: „Nemzedékek építő és konzeráló munkája mellett három tényező szabta meg az újpesti Wolfner-gyártelep fejlődésének útját: a hazai bőrszakma sok évszázados hagyományainak ápolása és folytatása; szoros egybeforrás Újpest község, később város sorsával és történetével; végül úttörő közreműködés a magyar ipar külkereskedelmi, utóbb világforgalmi hálózatának kiépítésében, melynek érdekszála előbb a környező országok és a Levante, majd a tengerentúl messzi piacaihoz fűzték a hazai bőripart.”³

A bőrfeldolgozás és a tímárság ősi mesterségéről

„A bőr az emberiség legrégebb kultúrcikke és az első olyan termékek egyike, amit tudatos munkával állított elő. A nyersbőrt hasznos anyaggá alakító tímárság ilyenformán a legősibb kézműves iparágnak tekinthető.”⁴ A történelem előtti időkben az élelemszerzés mellett a nyersbőrök cserzése volt az ember egyik legfőbb tevékenysége.

Az állati bőroket az ember ősidők óta használja, a bőrfeldolgozás eredete a történelem előtti korokra nyúlik vissza. A hidegebb éghajlat alatt élő emberek a hideg ellen az állatok bundájával, bőrével védekeztek. Mivel a kikészítetlen, nedves bunda és bőr elrothad, a száraz bőr pedig szaruneművé válva megkeményedik, az ősember rájött, hogy ennek úgy tudja

² *Fejtő Ferenc*: Magyarság, zsidóság. História. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2000. (História könyvtár. Monográfiák, 14.), p. 97–98 és 126–127.

³ *Pártos Gyula* (szerk.): A magyar gyáripár évkönyve és címtára 1941. Stádium, Budapest, 1941, p. 246–249.

⁴ *Tóth Béla* (szerk.) A Budapesti Bőripari Vállalat és gyárainak története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984, p. 23.

elejét venni, ha a bőrt bekeni az elejtett állat zsírával, hájával. A kikészítés e legegyszerűbb módja még a 19. században is használatos volt egyes népcsoportoknál, majd később – lényeges módosításokkal – a bőripar is alkalmazta a bőrkikészítés során.

Az őskorra visszavezethető másik eljárás az antiszeptikus és konzerváló hatású füstölés, amely szintén elterjedt szerte a világban. A folyadékok eltartására és szállítására alkalmas kecskebőr tömlők vízhatlanná tételéhez pedig már évezredekkel ezelőtt használtak növényi cserzőanyagokat az ókori Egyiptomban és az ősi zsidóság körében.

Az ókori görögök és rómaiak szintén alkalmazták a növényi cserzőanyagokat a bőrök kikészítéséhez. Pompejiben például feltártak egy tímárműhelyt, amelyben cseres gödröket, tímáreszközöket találtak. A középkori Spanyolországba a mórok Keletről hoztak magukkal egy új cserzési eljárást. A finom barkájú, tömött kecskebőr cserzésével kiváló minőségű szattyán és kordován felsőbőröket⁵ állítottak elő. Magyarországra a török hódoltság alatt jutott el e bőrfajták előállításának technikája, és akkor telepítették be a cserzéshez használatos növényfajtaikat: a csereszömörécét (*Rhus cotinus*), a festőbuzért (*Rubia tinctorum*) és a török pirosítót (szíriai rutafű, *Peganum harmala*).⁶

A tímármesterségről szóló első magyar nyelvű szakkönyv szerzője, *Klemp Gusztáv*⁷ írja: az ősmagyarok fejlett szinten foglalkozott a nyersbőrök kikészítésével. „Őseink bevándorlásakor és a vezérek korában kétség kívül a magyarok közt voltak tímárok, szűcsök, szij- és nyereggyártók, gombkötők stb.”⁸ Sajátos eljárásukkal, a timsós cserzéssel ők állították elő a lovagláshoz és az öltözködéshez nélkülözhetetlen termékeket. A magyarok feltehetően ázsiai hazájukból hozták magukkal a cserzést és az ún. fehértímárságot. Ez utóbbi eljárással a fehértímárok finom, nyújtható fehérbőrt – magyar nevén irhabőrt – készítettek. Később ez a fajta bőr, illetve előállítási módszere Magyarországról jutott el Németországba és Franciaországba.⁹

Az Árpád-házi királyok alatt a bőrkikészítés, az irhagyártás és a szűcsmesterség jelentőségét bizonyítja, hogy a magyar bőráruk külföldön is keresetté váltak. Amikor *Nagy Lajos* 1376-ban szabályozta az erdélyi szászok céheit, azok között már szép számmal akadtak tímár-, nyereggyártó-, varga-, kesztyűs- és kalaposcéhek. *Szádeczky Lajos* több hazai gyűjteményben kutatott át mintegy 5000, a 14–19. században keletkezett céglevelet, melyek

⁵ A szattyánbőr szömörécével cserzett, élénk színűre festett, puha borjú-, juh- vagy kecskebőr. A kordován lábbeli készítésére alkalmas finom kecske- v. juhbőr.

⁶ *Tóth*: i. m. (4), p. 26. és 34.

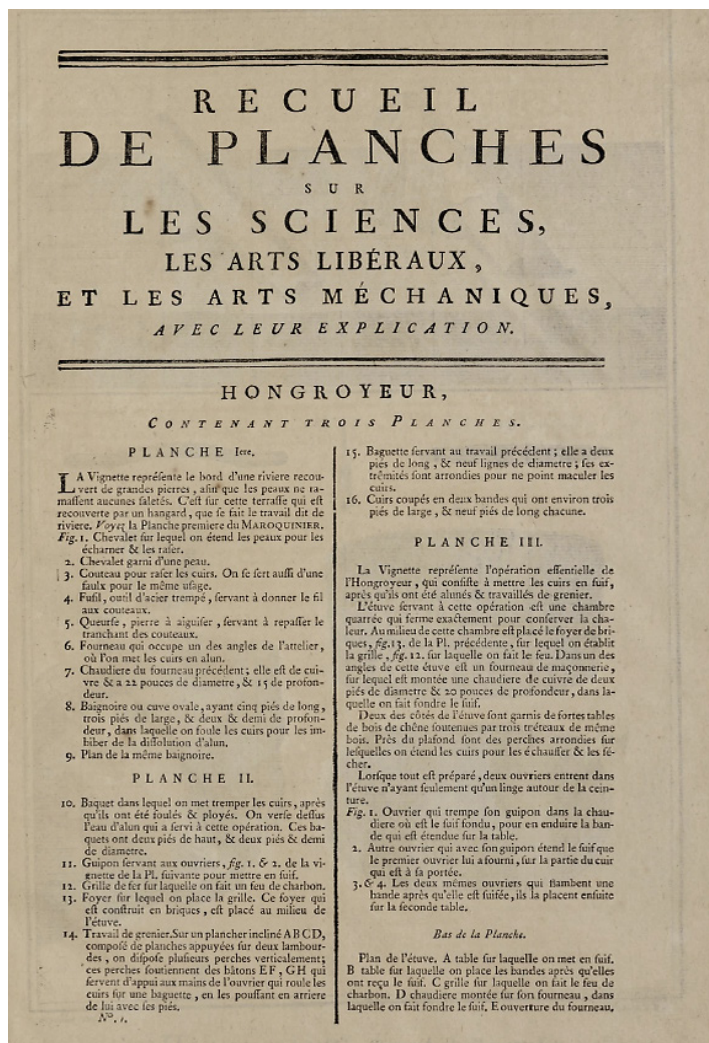
⁷ A műegyetemet végzett Klemp Gusztáv Németországban mélyítette el kémiai tanulmányait, majd hazatérve aktív tevékenységet fejtett ki a felsőipariskola megszervezésében. 1882-ben lett az iskola szaktanára, 1907 és 1919 között igazgatója. Később anyagvizsgálattal foglalkozott, emellett a Bőripari Múzeumot vezette. A Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye 7. kötet bőripari fejezetét *Riesz Tivadarral* együtt szintén Klemp Gusztáv írta.

⁸ *Telkes Simon*: Bőripar. Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás általános katalógusa. XIV. csoport. 2. hiv. kiad. Kosmos Ny., Budapest, 1896, p. 3.

⁹ *Klemp Gusztáv*: Tímárság. Lampel, Budapest, 1910, (Iparosok olvasótára, XVI. 1–2.), p. 5–8.

között 176 tímár, cserzővarga és kordoványos céhet talált.¹⁰ A céhek működésének I. Ferenc és V. Ferdinánd általi szabályozása idején, 1815 és 1847 között 104 tímár, cserzővarga és kordoványos céhet vettek számba.¹¹

A 17. század második felében, XIV. Lajos uralkodása alatt Franciaország pénzügyminisztere, Colbert azzal a feladattal küldött Magyarországra egy tímárlegényt, hogy tanulja meg a magyar bőr készítését. 1705-ben XIV. Lajos néhány tímárnak 11 éves időtartamra kizárólagos szabadalmat adott a magyar bőr készítésére.¹² De la Lande „L'art de l'Hongroyeur” című, Párizsban 1767-ben megjelent művében részletesen leírja az irhabörkészítési eljárást. A magyar bőr készítésének módja a Nagy Francia Enciklopédiába is bekerült: az egyoldalas leírást követően három táblán mutatják be az eljárást. [1. a)–d) ábra]¹³

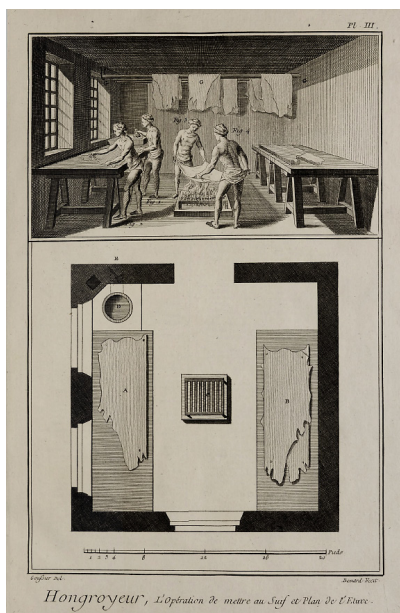
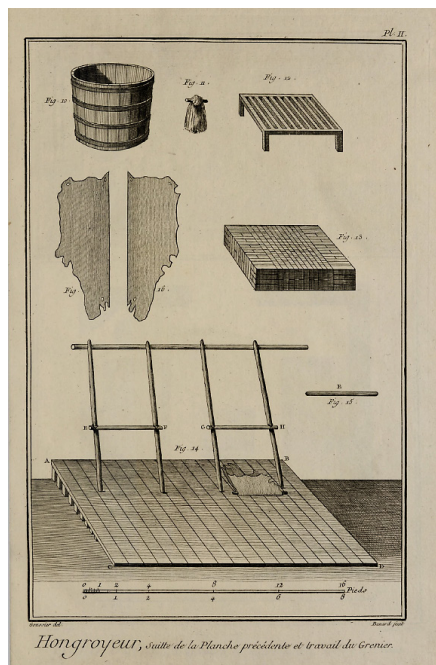
1. a) ábra: A magyar bőrkészítés egyoldalas leírása a Nagy Francia Enciklopédiában

¹⁰ Telkes: i. m. (8), p. 4.

¹¹ Klemp: i. m. (9), p. 7.

¹² Klemp: i. m. (9), p. 8.

¹³ Suite du recueil de planches, sur des sciences, des arts libéraux et les arts de mécanique, avec leur explication. Vol. 7. 1769, p. 7–10.

1. b)–d) ábra: A magyar bőrkészítés szerszámkészletét bemutató táblák a Nagy Francia Enciklopédiából

A magyarok által alkalmazott timsós eljárás előnye nemcsak a kész irhabőr jó tulajdonságaiban, de abban is megmutatkozott, hogy a készítés időtartama mindössze 2-4 hét volt, szemben a középkori Európában alkalmazott, 2-4 évig tartó növényi cseres kikészítéssel.¹⁴

Rövid történeti visszatekintésünket itt lezárjuk, ugyanis a későbbi gyáralapító Wolfner Gyula ennek a tudásnak a birtokában, ezen a fejlettségi szinten kezdte a tímárságot gyakorolni. A kézműves tevékenység helyére lépő nagyüzemi gyártásnak, a magyar bőripar későbbi nagyarányú fejlődésének legfontosabb jellemzőit a Wolfner-gyár történetével foglalkozó fejezetekben említjük meg.

Források a Wolfner-gyár és a Wolfner család történetének feldolgozásához

A magyar bőripar meghatározó szereplőjévé vált Wolfner-gyár történetéről önálló monográfia mindmáig nem jelent meg. A gyár múltját legelőször és legalaposabban *dr. Tóth Béla* vegyészmérnök dolgozta fel a gyár államosított utódüzemeiről, illetve a bőrgyártás technológiájáról szóló kötetben.¹⁵ Az újpesti bőripar történetéről, illetve a Wolfner-bőrgyárról több szerző írt cikkeket, kisebb tanulmányokat, amelyek némelyikéhez egynéhányan levéltári forrásokat is felhasználtak.

A *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára* (MNL OL) a kezdetektől az 1948. évi államosításig jelentős mennyiségű iratanyagot őriz a gyárról, illetve a Wolfner család tagjairól. Az Országos Levéltárban fennmaradt, a Wolfner-gyárra vonatkozó levéltári források nagy része a következő jelzetek alatt található meg: Z (702-708, 1157, 1155, 1157-1169-1174) Wolfner Gyula és Társa Rt. és intézményei (1845–1949). A Wolfner Gyula és Társa Gumi-gyára Rt. (1937–1948) iratait a Z 576 jelzet alatt kezelik.

A Z 1174 jelzet alatt a Wolfner család 1800 és 1949 között keletkezett iratait tartják nyilván. Az irategyüttes összetétele arról tanúskodik, hogy a familia egyes tagjai úgyszólván minden levelet, feljegyzést megőriztek, így ezek bekerülhettek a levéltárba. Sajnálatos módon azonban más családtagok – mint például *Wolfner Tivadar* – írásos hagyatéka szinte teljes egészében hiányzik. A Z 1174 jelzet alatt 50 tételben, főleg dossziékba rendezve sorakoznak a családi iratok, melyek közül néhány az 1840-es években keletkezett, de túlnyomó többségük a harmadik generációhoz tartozó családtagokhoz köthető. A kutatást erősen megnehezíti az iratok rendezetlensége. Az elvileg a személyes levelezést tartalmazó dossziékban elő-előfordulnak a cég történetével összefüggő, rendkívüli jelentőségű dokumentumok.

Budapest Főváros Levéltára (BFL) a cégbírósági, illetve a korábbi kereskedelmi és váltótörvényszéki iratok mellett számos további dokumentumot (például több végrendeletet) őriz, főként a közjegyzői irodák által átadott iratanyagok között. Az újpesti *Neogrády László*

¹⁴ *Gáborján Alice*: A magyar módra való bőrkikészítés problematikája. *Néprajzi Értesítő*, 44. évf. 1962, p. 97–140.

¹⁵ *Tóth Béla*: A Wolfner Gyula és Társa Bőr-, Cipő- és Gépszíjgyár Rt. kialakulása és működése. In: A Budapesti Bőripari Vállalat és gyárainak története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984, p. 147–182.

Helytörténeti Gyűjteményben megtalálható néhány Wolfner-relikvia, például egy festmény a gyárról, egy anyagmintakönyv, egy fényképalbum stb. Tóth Béla egy helyen hivatkozik „A Wolfner-család története (1841–1948)” című, Székely Ernő által összeállított kéziratra, de sajnos, ennek nem sikerült a nyomára bukkanni.¹⁶

A felsoroltak mellett felbecsülhetetlen segítséget jelentenek az online elérhető források, kiemelten az Arcanum Digitális Adatbázisban feldolgozott folyóiratanyag. Néhány személyes adatot viszont a nemzetközi genealógiai adatbázisokban sikerült megtalálni.

Úgy a gyár, mint a Wolfner család szerteágazó történetének részletesebb feltárásához hosszú évek kellenének, és a legfontosabb dokumentumok feldolgozása nyomán létrejövő szöveg mennyisége sokszorosan haladná meg egy többrészes folyóiratcikk terjedelmét. Bizunk azonban abban, hogy a jelen folyóiratban napvilágra kerülő számtalan ipar- és családtörténeti érdekesség felkelti néhány kutató érdeklődését, akik kellő időt és energiát rászánva részletesen feldolgozzák majd a Wolfner-gyár és a tulajdonos család történetét.

Újpest alapítása

Mint a bevezetőben említettük, a Wolfner-gyár története Újpesthez kötődik, ezért a település és a család neve örök időkre, elválaszthatatlanul egybeforrt.

A káposztásmegyeri pusztán az 1830-as években telepedtek le az első lakók, akik között tímárok is voltak. Őket részben a Duna, részben Pest, az akkori országos kereskedelmi központ közelsége vonzotta oda, ugyanis a vízigényes iparhoz a folyó vizét használták, az erős bűzzel járó bőrfeldolgozás viszont kellő távolságra volt a várostól. További fontos adalék, hogy a Károlyi-uradalom hatalmas állatállománya helyben biztosította a kikészítésre alkalmas bőrt. Káposztásmegyeren az első bőrfeldolgozó kisüzemet a zsidó Lővy testvérek alapították 1835-ben. Ők a Nyitra vármegyei Károlyi-uradalomból, Nagysurányból költöztek ide, ahol a családjuk már korábban létesített egy bőrüzemet.¹⁷

Újpest alapítójaként *Károlyi István grófot* (1797–1881), a reformkorszak egyik kimagasló alakját tiszteljük, aki korán felismerte az ipari fejlődés és a kapcsolódó munkahelyteremtés fontosságát, és ezt tevélegesen elő is segítette. E törekvéseibe illeszkedett bele egy új település létrehozatala a főtí Károlyi-uradalomhoz tartozó káposztásmegyeri pusztán, ezért erre a célra felparcelláztatta a tulajdonában lévő területet.

Károlyi gróf 1840-ben adta ki az Újpest alapítóleveleként ismertté vált okiratot, amely az általa kijelölt területen lehetővé tette ipari üzemek telepítését, mesterségek üzését, a kereskedési tevékenység folytatását, továbbá a település jövőjére nézve rendkívül fontos szabad vallásgyakorlást. Bérleti díj fejében házhelyet és építési engedélyt adott a betelepülőeknek

¹⁶ Wolfner Gyula és a börgyára. In: *Évfordulóink a műszaki és természettudományokban* 1989. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, Budapest, 1988, p. 105–106.

¹⁷ Sipos András: Bevezetés. In: *Dokumentumok Újpest történetéhez 1840–1949*. BFL, Budapest, 2001, p. 19–58. (Budapest történetének forrásai. Kerületek, városrészek: Újpest).

a káposztásmegyeri pusztán kialakított telkeken. Az első években Új-Megyernek nevezett község alakuló közgyűlését 1840. április 3-án tartották meg. Az Új-Megyer nevet azonban nem sokáig használták, a település alig néhány évvel később, 1844 januárjában kelt protocollumában már az „Újpest” megnevezés olvasható.¹⁸

A Wolfnerek első generációja

A 19. század elején a csehországi Netraschitz-ban (ma Nedražice) élt *Joseph* – más források szerint *Nathan*¹⁹ *Wolfner* és felesége, *Rosa Günsberg*. A házaspárnak négy fia és három leánya született. A három idősebb fiú, *Náthán* (Nephthaly), *Zsigmond* (Sigmund) és *Gyula* (Juda, majd Julius) valamikor az 1830-as évek derekán települt át Magyarországra, majd néhány évvel később a legfiatalabb fiú, Lajos (Ludwig) is követte fivéreit.

Tóth Béla szerint *Julius Wolfner* 1840-ben, az első tímártelepesek között tette székhelyét a későbbi Újpestre. Tevékenységét a gyapjúmosással kezdte, majd a bőrcserzésre is kiterjesztette azon a helyen, ahol később a gyár Váci úti bejáratát alakították ki.²⁰ A település lakóival 1840-ben megkötött bérleti szerződésekben Wolfnerék neve azonban még nem szerepel,²¹ a levéltárban fennmaradt cégtörténetben pedig ez olvasható: „Teljesen hitelesen megállapítható, hogy a Wolfner család 1841-ben telepedett le Újpesten – az 50. évfordulót Újpest város ünnepélyesen megülte.”²² – Az egykori források alapján bizonyítottan tekinthető, hogy a fivérek 1841-ben költöztek Újpestre.

Az Országos Levéltárban a Wolfner család iratai között található egy dátum nélküli, gépírással készült, 150-nél több nevet tartalmazó lista, melynek címe: „Az 1850. évi újpesti lakosok adó alá tartozó vagyonainak összeírása”. A jegyzékben a 21. sorszám alatt szerepelnek a Wolfner testvérek, akiknek akkor már házbirtokuk, két szolgájuk, három szolgálójuk és két lovuk volt.²³

A források alapján az elsőszülött Náthán 1806-tól 1877-ig élt, felesége, *Rosa Wittelshofer* négy gyermeket hozott világra.²⁴ Az 1812-es születésű Zsigmond, az S. Wolfner-féle fa-

¹⁸ Sipos: i. m. (17).

¹⁹ Az Osztrák Nemzeti Könyvtár által publikált életrajzi bibliográfiában az apa keresztnéve Joseph. Forrás: https://www.biographien.ac.at/oebf/oebl_w/Wolfner-Ujpest_Lajos_1824_1912.xml. Gudenus János genealógiája az apa nevét Wolfner N.-ként (IV. kötet 308. p.), a JewishGen adatbázis Nathan Wolfnerként adja meg.

²⁰ Tóth: i. m. (15), p. 46.

²¹ Újmegyer gyarmat 1840. évi összeírása. Fót, 1840. április 15. In: Dokumentumok Újpest történetéhez, i. m. (17), p. 71–74.

²² HU-MNL-OL-Z 707-A-1. Wolfner Gyula és Társa Rt. 1. A cég működésére vonatkozó okmányok, telepengedélyek, iparengedélyek, iparigazolványok (1845-1947) Cégtörténeti okmánytár. 1. csomó 1. dosszié.

²³ HU-MNL-OL-Z 707-A-1. Wolfner Gyula és Társa Rt. Cégtörténeti okmánytár. 1. csomó 1. dosszié. Az 1850. évi újpesti lakosok adó alá tartozó vagyonainak összeírása.

²⁴ JewishGen.org: Wolfner Josef 1847-ben, Theresa 1851-ben, Anna 1853-ban, Eugen 1857-ben Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében, Pesten született. Sorsukról nem sikerült adatokra találni.

kereskedő cég tulajdonosa *Pfeifer Annát* (Nanett-tet) vette feleségül. Zsigmond 1881-ben hunyt el. *Regina* 1817-ben, *Terezia* néhány évvel később született, Reginának hat, Terezianak két gyermeke lett, mindketten *Berger* családnévű férfival kötöttek házasságot. Egy további leánytestvérük, *Ernestine* (asszonyneve Friedman) a genealógiai adatbázisokban nem szerepel. Az ő neve egyetlen forrásban, az 1865. évi (alább idézett) gyászjelentésben olvasható, a későbbi családi értesítésekről azonban hiányzik – ebből arra következtethetünk, hogy Ernestine a testvéreinél korábban hunyt el. Nincs adatunk arról, hogy Zsigmondnak, Gyulának és Ernestine-nek születtek volna gyermekei.

Wolfner Gyuláról több szerző azt írja, hogy aggregényként élte le az életét. Az Országos Levéltárban őrzött családi iratok között azonban szerepel a házasságkötéséről szóló értesítés, amely szerint Julius Wolfner pesti lakos 1851. október 27-én vette feleségül Németországban a 19 éves *Caroline Oppenheimet*. A levéltárban megtalálható a 14 évvel később, 1865. január 7-én keltezett gyászjelentés Caroline Wolfner elhunytáról. Az értesítésen a gyászoló családtagok között Gyula három fivérének és három húgának a neve olvasható: Nathan, Sigmund és Ludwig Wolfner, Ernestine Friedman, Regine Berger és Therese Berger.²⁵

Lajos – aki tudomásunk szerint a család legfiatalabb tagja – 1824-ben született, testvéreihez hasonlóan Netraschitz-ban. Lajos életében az 1855. év kétszeres változást hozott: nemcsak a bátyja vette maga mellé tulajdonostársként a cégbe, de abban az évben meg is házasodott. A rokonságból választott feleséget: annak a *Beimel Jakab*nak a húgát, Karolinát vette el, aki fiatal korában Gyulával együtt kezdett nagybátyjuknál dolgozni. Lajosnak és Karolinának hét gyermeke született: *József, Nándor, Ilona, Sándor, Tivadar, Gyula és Ignác*.²⁶ Valamennyi gyermek Újpesten született, hatan ott nőttek fel.

Az akkori társadalmi rendszerben a nők még nem juthattak önálló szerephez, házasságkötéseik azonban jelentékenyen befolyásolhatták a családi üzletet. A Wolfner családtagokra is jellemző, hogy előnyös házasságaik révén bővültek üzleti lehetőségeik, és tovább nőtt társadalmi mozgásterük.

Lajos egyetlen leánya, Ilona *Sámuel Lázár*hoz ment feleségül, aki kezdő ügyvédként néhány éven át a Wolfner-gyárat is képviselte, majd később országgyűlési képviselő lett, és elnyerte az udvari tanácsos címet. A házaspárnak egy fia és egy lánya született.

Ha valaki kizárólag a gyár történetét tekinti át, annak is a szemébe ötlük, hogy a családtagok között milyen mélyreható, egymást segítő kapcsolatrendszer alakult ki. Az alapító Wolfner Gyula nevét csak az államosítás törölte el; Lajos, a fiai, majd az unokái nem változtatták meg az 1855-ben választott cégnevet, még a nyolc évtizeddel később alapított részvénytársaságban is a Wolfner Gyula és Társa nevet vitték tovább.

²⁵ HU-MNL-OL-Z 1174-E-26. Wolfner Gyula levelezése 1844–1907.

²⁶ *Kempelen Béla*: Magyarországi zsidó és zsidó eredetű családok 2. Szerző, Budapest, 1938, p. 19–21. Ignácot Kempelen a hetedik, Gudenus a harmadik gyermekként tünteti fel. Vö. *Gudenus János*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája, IV. kötet. Heraldika Kiadó, Budapest, 1998, p. 308.

A Wolfner testvérek közötti összetartásról csak két adalékot említünk. Gyula és Lajos bátyja, a fakereskedéssel foglalkozó Zsigmond valamilyen oknál fogva 1879-ben „összes vagyonbeli értékeit kézi zálogba” adta. Nem kis összegről, közel 180 ezer forintról volt szó, amelyért két öccsének cége állt jót.²⁷

Lajos harmadik fiának, Sándornak az élete nem alakult a legszerencsésebben. Ő volt az egyetlen fiú, aki félbehagyta tanulmányait. A családi iratokból kiderül, hogy később gondnokság alá helyezték, de ennek okát nem ismerjük. Egy újsághír arról tudósít, hogy eljegyzett egy leányt, házasságra mégsem léptek. Sándor eleinte vidéken gazdálkodott, később tisztviselőként a fővárosban dolgozott, de lényegében a testvérei által fizetett havi apanázs-ból élt, holott az apja még életében kiadta neki tekintélyes összeget jelentő örökrészét.²⁸ A 63 éves korában, 1926-ban elhunyt Wolfner Sándor nem játszott szerepet a gyár életében.

A Wolfner-gyár története dióhéjban 1840-től 1948-ig

A cég története Wolfner Gyula egyéni vállalkozásától az öccsével 1855-ben alapított társas cégen, majd az 1937. évi részvénytársasággá alakuláson át az 1948. évi államosításig ível. Ebben a fejezetben röviden áttekintjük a Wolfner-gyár évszázados történetét, a későbbiekben azonban a fontosabb eseményekről részletesebben is szólnunk.

Amint a bevezetőben említettük, a későbbi Újpest területén a Csehországból idetelepült Julius Wolfner gyapjúmosással és -kereskedéssel foglalkozott, és egy kis tímárságot is létesített. Julius, azaz Gyula rátermettsége, hozzáértése révén a kisüzem fokról fokra az ország legnagyobb bőrgyárává, egyben jelentős exportőrévé fejlődött. A Wolfner fivérek mind a kereskedés, mind a gyáralapítás szempontjából szerencsés korszakban érkeztek az országba; újpesti letelepedésük idején teremtdtek meg a vállalkozások működését lehetővé tevő jogszabályi feltételek.

A korszak egyik fontos vívmányaként az 1839–1840. évi országgyűlés több alapvető jelentőségű, Magyarország polgári átalakulását segítő törvényt hagyott jóvá és fogadtatott el az uralkodóval. A *Széchenyi István* által szorgalmazott törvények közül a legjelentősebbek a kereskedők, a közkereseti társaságok, valamint a gyárak jogviszonyait szabályozó törvény-cikkek, továbbá a váltó-, illetve a csődtörvények voltak.

A Wolfner-gyár működése szempontjából kiemelten fontos a kereskedőkről szóló 1840. évi XVI. törvénycikk: „1. § Törvény előtt rendes kereskedőnek csak az tartatik, ki kereskedési címét ... bejegyezteti és kereskedéséről rendes könyveket vezet.”²⁹

²⁷ HU BFL - VII.184. - 1879 - 538 Wolfner Gyula és társa (1879).

²⁸ HU-MNL-OL-Z 1174-M-39. Wolfner Sándor vagyonjogi rendelkezései, levelezése 1873–1929, továbbá HU-MNL-OL-Z 1174-J-36. Wolfner Lajos vagyonjogi rendelkezései, levelezése 1849–1912.

²⁹ 1840. évi XVI. törvénycikk a kereskedőkről: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000016.TV>.

A gyárak jogviszonyait szabályozó 1840. évi XVII. törvénycikk pedig így kezdődik: „1. § A ki törvény szerint kereskedést kezdhet, szabadon gyárt is állithat fel...”³⁰ A „közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól” szóló 1840. évi XVIII. törvénycikk pedig a társas vállalkozások működési feltételeit határozta meg.³¹

A Julius Wolfner egyéni cég 1855-ben alakult át *J. Wolfner & Comp.* társasággá, a tulajdonos ekkor vette társként maga mellé testvéröccsét, Lajost, és ezzel megkezdődött a *Wolfner Gyula és Társa* cég története. A Wolfner-gyár több mint 80 éven át közkereseti társasági jogi formában³² működött, majd 1937-ben alakult át két részvénytársasággá.

A két Wolfner fivér tehetsége, szorgalma, kitartása indította el a siker útján az üzemet, amely a későbbiek során Lajos fiai, majd unokái révén méltó kezekbe került. A Wolfner-féle szattyánbőr már az 1850-es években kitűnő hírnévnek örvendett, akárcsak a kiváló minőségű mosott gyapjú és a talpbőr.³³

A Wolfner-fivérek a kezdetektől fogva igen élénk kereskedelmi tevékenységet folytattak bel- és külföldön egyaránt. Üzleti kapcsolataikat előbb Európa, majd más földrészek exportpiacaira is kiterjesztették. A sajtóban folyamatosan reklámozták a céget és tevékenységét; az 1870-es, 1880-as években a hirdetések még a mosatási árakat is tartalmazták (2. ábra).

A korabeli hazai és külföldi kiállításokon sorra mutatták be a termékeiket. Az 1862-ben Londonban rendezett gyűjteményes kiállításra gyapjút és juhbőröket küldtek,³⁴ 1867-ben a Párizsban rendezett világkiállításra gyapjútermékekkel vettek részt.³⁵ Az 1873. évi bécsi világkiállításra kitüntetést kaptak,³⁶ az 1879-ben Székesfehérváron tartott országos ipar-, termény- és állatkiállítás aranyérmert nyertek.³⁷ A *Baross Gábor* miniszter által kezdeményezett, 1890 szeptemberében az Iparcsarnokban megnyílt bőripari szaktárlaton nagy sikert arattak³⁸ – és a sort hosszan folytathatnánk.

³⁰ 1840. évi XVII. törvénycikk a gyárak jogviszonyairól: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000017.TV> (2022. december 2.).

³¹ 1840. évi XVIII. törvénycikk a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000018.TV>.

³² A „közkereseti társaság” számos publikációban úgy szerepel, mintha a vállalkozás hivatalos nevének a része lett volna. A hivatalos források alapján viszont egyértelmű, hogy ez a kifejezés csak az 1840. évi XVIII. törvénycikk által meghatározott jogi formulára utal, nem szerepel a cég megnevezésében. *Pártos: i. m. (3).*

³⁴ Londoni gyűjteményes kiállítás. *Pesti Napló*, 13. évf. 23. sz., 1862, p. 2.

³⁵ A párisi kiállításra. *Gazdasági Lapok*, 18. évf. 9. sz., 1866, p. 107.

³⁶ A kitüntetett magyar kiállítók névsora. In: Bécsi Kiállítás – Képes Kiállítási Lapok. Rendkívüli melléklet a „Vasárnapi Ujság”-hoz. 1873. 7. sz., p. 54.

³⁷ A székesfehérvári kiállítás kitüntetettek névsora. *Ellenőr*, 11. évf. 318. sz., 1879, p. 2.

³⁸ A „bőrtárlat”-ról kitűnő ágazati összefoglaló jelent meg Telkes Simon tollából. *Telkes Simon: Bőriparunk s a bőrtárlat*. Budapesti Szemle. 65. évf. 169. sz., 1891, p. 88–125.

Wolfner Gyula és társa
gyapjamosó gyár
BUDAPEST.

Múlt évi közversenyünkben bírtak voltunk megrendelőink szíves figyelmét a 44 év óta fennálló gyártelepünkben megannyibólított gyapjamosó-gyárunkra és azon körülményre felhívni, hogy gyapjamosódnak a technika legjobb vívmányai szerinti berendezése, az egész osztrák-magyar birodalom területén páratlanul áll.

Gyapjamosódnak ezen letelelt évből működése legmerészebb várakozásait is felülmúlta, és az ezen gyárunkból kiküldött mosott gyapju a vevőknél már is nemcsak legjobbnak elismertve, hanem a legkeresettebb is lett.

Az üdülést teljes mellőzésevel utalunk ezen tények és eredményekre, melyek gyárunk és főleg ennek új berendezése más hasonló gyárak felett már ez ideig is kivívott és utalunk arra, hogy a tömeges megrendelések daczára a mosás és szállítás mindenkor rövid idő alatt és pedig egy a termelői, valamint a vevők előnye és legnagyobb meglepésére teljesített.

A kezdődő mosási időnyel szemben, nincs tehát más teendőnk, mint gyapjamosó-gyárunkat a gazda és gyapjukereskedő urak emlékeztetőbe hívti a egyszerűsége és legmerészebben kiszabott feltételekre utalni.

Mosási díj fejében számítunk:

Zsírós gyapjűrt	100 kilo után 5 ft. — kr.
Tímár gyapjűrt	100 > > 5 > 50 >
Háton mosott gyapjűrt	100 > > 6 > — >

Uraságod kívánatra dírmest kések vagynak, gapjaia, bizonyítékai eladók, ában közbenjárni. E végéből szövetkeztünk a helybeli eladandó bizonyosokkal, valamint a legjelentékenyebb bel- és külföldi gyári telepek megbízható ügynökeivel, y módon az eladandó Uraságodnak a lehető legnagyobb előnyű biztosítását. Az iadás felelő és biztosítási díj felszámítása nélkül, a számlaszegéből levonandó 1/2-nyi bizonyítékot és ügyünk igénybevételnek esetén 1/2-nyi alkuszai számításba ontala mellett állapítjuk. A mosott gapjához szükséges zsákokat az eredeti vételron szállítjuk.

A mosásra szánt gapjuhoz szükséges üres zsákokat minden díj nélkül engedjük át. Hajlandók vagynak továbbá, ha Uraságod óhajtja, az árúérték háromnegyedrészt — évi 6% kamat mellett — előlegesen.

Mídon Uraságod-t minden tekintetben a legkedvezőbb és lelkiesmeretes eljárásunkról biztosítjuk, legyen egyszerűsége szabad többrendbeli előnynyújtó szolgáltatunk gyakori igénybevételére átlátatlan felkérünk. Mély tisztelettel

Wolfner Gyula és társa.
IRODA: Budapest VII., Károly-kört 9. GYÁR: Újpest

Figyelemztetés: Arra felkérjük t. z. megbízóinkat, hogy a hozzájuk intézendő gapju küldeményeket következőképen címezni méltóztatassanak é. p.:
vassai szállítványoknál: **Wolfner Gyula és társa Budapest,**
hajó > **Wolfner Gyula és társa Újpest.** 541
(Utányomat nem éhaztatjuk.)

Wolfner Gyula
és társa,
gyapjamosó-gyárak Budapest.

T. z. z.

Bátorkodunk ezennel a t. z. (ahol) és gyapjukereskedő uraknak szíves tudomására hozni, miszerint mi több mint egy éve, egy gyapjamosó, legjobb modszert szerinti berendezett gyapjamosó gyártól állítunk fel.

A berendezés ideje óta, a legkedvezőbb eredményekhez jutottunk, és egy a legjobban sikerült mosást, mint a gyapjamosó alapos ok- a észszerű bízománosságot illetőleg úgy anyira, hogy a bel- és külföldi gyári telepek mosásának a legnagyobb kedveltségnek örvén, mi bízománosságot azaz a legkedvezőbbre hozott, hogy gapju-mosó gyárunkat teljesen nagybízománossá és kiterjesztetté, míg a mosási árakat a lehető legkedvezőbbre állapítottunk szán.

Ezen árak egyenlő a következők:

Mosott gapjűrt 100 kilo után 5 ft.
Tímár > > > 5% >
Háton mosott > > > 6% >

A t. z. feltek kívánatra dírmest kések vagynak az árakat eladók végéből bizonyosokkal, valamint a legjelentékenyebb bel- és külföldi gyári telepek megbízható ügynökeivel, y módon az eladandó Uraságodnak a lehető legnagyobb előnyű biztosítását. Az iadás felelő és biztosítási díj felszámítása nélkül, a számlaszegéből levonandó 1/2-nyi bizonyítékot és ügyünk igénybevételnek esetén 1/2-nyi alkuszai számításba ontala mellett állapítjuk. A mosott gapjához szükséges zsákokat az eredeti vételron szállítjuk.

A mosásra szánt gapjuhoz szükséges üres zsákokat minden díj nélkül engedjük át. Hajlandók vagynak továbbá, ha Uraságod óhajtja, az árúérték háromnegyedrészt — évi 6% kamat mellett — előlegesen.

Mídon Uraságod-t minden tekintetben a legkedvezőbb és lelkiesmeretes eljárásunkról biztosítjuk, legyen egyszerűsége szabad többrendbeli előnynyújtó szolgáltatunk gyakori igénybevételére átlátatlan felkérünk. Mély tisztelettel

Wolfner Gyula és társa.
IRODA: Budapest VII., Károly-kört 9. GYÁR: Újpest

Figyelemztetés: Arra felkérjük t. z. megbízóinkat, hogy a hozzájuk intézendő gapju küldeményeket következőképen címezni méltóztatassanak é. p.:
vassai szállítványoknál: **Wolfner Gyula és társa Budapest,**
hajó > **Wolfner Gyula és társa Újpest.** 541
(Utányomat nem éhaztatjuk.)

2. ábra: Két hirdetés: Székesfehérvár és Vidéke 1878 és Nemzet 1885

Azon kevés cég közé tartoztak, amelyek 1884-ban elsőként nyerték el a magyar állami címer használati jogát. Wolfner Nándor 1893-ban abban a megtiszteltetésben részesült, hogy beválasztották az ezredéves kiállítás egyik előkészítő szakbizottságába, Wolfner Tivadart pedig a bőripari zsűri tagjának kérték fel. Versenyen kívüli indulóként megkapták a milleniumi kiállítás állami aranyérmét. Egy évtizeddel később, az 1907-es pécsi országos iparkiállításra a gyár termékeit díszoklevéllel és aranyéremmel jutalmazták, a turini (ma Torino) nemzetközi kiállításon grand prix kitüntetést nyertek. 1912-ben a Wolfner-gyárat tüntették ki az Országos Iparegyesület nagy aranyérmével.³⁹

„A Magyar Korona országainak gyáriparáról felvett 1898. évi adatgyűjteményben a vállalat, mint a kir. honvédség egyetlen bőr-hadfelszerelési gyára szerepel.” A századfordulótól

³⁹ Az ideai aranyérem nyertese. Magyar Ipar, 33. évf. 1912, p. 516–518.

kezdvé egyre nagyobb mennyiségű árut szállítottak külföldre. 1901-ben az angol hadvezetéstől 2 millió korona értékű megrendelést kaptak.⁴⁰

A családot nagy megtiszteltetés érte, amikor 1904-ben Wolfner Lajos és leszármazottai magyar nemesi rangot kaptak az uralkodótól. Akkorra a Wolfner-gyárat az ország legjelentősebb ipartelepei között és egyben a legnagyobb börgyárként tartották számon.

Az I. világháború előtt és alatt a magyar királyi hadsereg részére hatalmas mennyiségű szíjzawatot és lábbelit szállítottak. A hadiszállítások anyagilag előnyösek voltak a Wolfnerek számára, ám a hatalmas bevétel mellett sokan felrótták nekik a hadsereggel kötött szerződések által hosszú időkre garantált üzletet. A hivatalos válaszokban érvként mindannyiszor szerepelt a Wolfner-gyár által szavatolt kitűnő minőség és a folyamatos ellátás biztosítása. Az uralkodó 1918-ban Wolfner Tivadarnak és utódainak bárói rangra emelésével honorálta a hadiipar terén kifejtett tevékenységet.

Bátran vágta bele a fejlesztésekbe. Még az első világháború alatt kezdtek hozzá az akkor világviszonylatban új termék, a krómbőr előállításához, felépítették a cserzőanyagokat előállító tanningyárat, néhány év múlva pedig már lakkbőrt is gyártottak. Az új termékekkel, a márkás boxbőrökkel és a finom borjúvelúr-bőrökkel sokmillió pengő értékű kivitelt értek el a nemes devizájú európai és tengerentúli piacokon.⁴¹

Ahogy az egész országnak, úgy a Wolfner családnak is óriási kárt okozott az I. világháború, a kommun, majd Trianon. A feldolgozható nyersanyagok és a fűtőanyag hiánya miatt a gyár leállásra kényszerült. 1919 tavaszán az akkor már bárói rangban lévő Tivadart letartóztatták, az élete is veszélyben forgott.

Wolfner Lajos öt felnőtt fia közül 1924 és 1932 között négyen elhunytak, egyedül Gyula érte meg a II. világháború idejét. Testvérbátyjai halála után Gyula a saját fiával és unokaöccseivel együtt irányította a hatalmas gyár működését.

Korán felismerték a műszaki fejlesztés fontosságát: az új módszerek kifejlesztése érdekében alkalmaztak mérnököket, technikusokat. A gyár laboratóriumában – mai fogalmaink szerint – minőségellenőrzést is végeztek.⁴² Átgondolt fejlesztőmunkájuk számos szabadalomban és védjegyoltalomban is megtestesült.

A vállalat 1935 és 1937 között érte el termelési maximumát, akkor évente 8 millió négyzetláb puhabőrt állítottak elő. A két világháború között a Wolfner-gyár a magyar bőripar exportjának 40-50%-át tudhatta magáénak. Szinte az egész világgal üzleti kapcsolatban álltak, de a legnagyobb sikert Angliában érték el, ahol közös tulajdonban lévő börgyárat létesítettek.

1937-ben a cég működésében jelentős változás történt, a korábbi gyártulajdonosok – *újpesti Wolfner Gyula, újpesti Wolfner György, báró Wolfner András és újpesti Wolfner László*

⁴⁰ Pártos: i. m. (3).

⁴¹ Pártos: i. m. (3).

⁴² Tóth Béla: Wolfner Gyula és a börgyára. In: *Évfordulóink a műszaki és természettudományokban* 1989. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, Budapest, 1988, p. 105–106.

– vezetésével két részvénytársaságot alapítottak: a *Wolfner Gyula és Társa Részvénytársaság* a bőr-, gépszíj-, hadfelszerelési és cipőgyári tevékenységet folytatta,⁴³ a *Wolfner Gyula és Társa Gumigyára Részvénytársaság* pedig a korábbi gumigyártást vitte tovább, a ruggyantan-cikkek gyártására szakosodott.⁴⁴

A második világháború a hazai bőriparban a Wolfner-gyárnak okozta a legnagyobb kárt. A készletek jelentős részét Nyugatra vitték, a bombatámadások több üzemrészt elpusztítottak. A háború után a gyár működőképessége nehezen állt helyre, a termelés 1948-ban az 1938. évinek alig a felét érte el.⁴⁵ A helyzetet súlyosbította, hogy a gyárat akkor igazgató Wolfner László ellen rendszeresen indítottak bűnvádi eljárásokat mondvacsínált ürügyekkel. A Wolfner család és a gyár közös története az 1948. március 26-ai államosítással lezárult; a hatalmas üzem a Budapesti Bőripari Vállalat részlegeiként hosszú ideig folytatta tevékenységét, de mára az óriási kiterjedésű gyártelep épületeiből hírmondó is alig maradt. A Wolfner utcában sokemeletes iroda- és társasházak épültek.

Érdekes módon a Wolfner Gyula és Társa Részvénytársaság nem szűnt meg az államosításkor. A cégbírósági iratok arról tanúskodnak, hogy a részvénytársaság kényszerfelszámolását csak 1972-ben indították el.

Az egyik megmaradt, nemrégén felújított gyárépület falán 2004-ben helyeztek el Wolfner Lajos, Újpest díszpolgára tiszteletére egy emléktáblát, Szász György szobrászművész alkotását.

3. ábra: Wolfner Lajos emléktáblája⁴⁶

⁴³ Központi Értesítő, 63. évf. 6. sz., 1938, p. 80.

⁴⁴ Központi Értesítő, 63. évf. 7. sz., 1938, p. 96.

⁴⁵ Tóth: i. m. (42).

⁴⁶ IV. kerület, József Attila utca 2–4. A szerző felvétele.

Wolfner Gyula egyéni vállalkozásának alapításától a társas cégig

Az Országos Levéltárban a harmadik generációhoz tartozó Wolfner Lászlótól nagy mennyiségű iratanyag maradt fenn, köztük egy 1941. május 13-án keltezett, kézzel írott cégtörténeti összeállítás, amely ugyan forrásokra nem hivatkozik, mégis különleges értéket képvisel, miután a gyárban akkor még meglévő eredeti dokumentumok alapján készült.⁴⁷

A lista összeállítója a Wolfner-gyár „őstörténetéről” a következőket jegyezte fel: több régi üzleti könyvből megállapítható, hogy az egykori *Beimel & Netter* cégben az 1830-as évek folyamán a Wolfner család egyes ágai tőkével már érdekeltek voltak. A vállalkozás többek közt gyapjú- és birkabőr-kereskedelemmel foglalkozott, *Hermann Wolfingeren* keresztül, aki unokaöccseit, *Beimel Jakobot* és Wolfner Gyulát a maga igen virágzó cégébe bevette – így tehát a Beimel & Netter cég a későbbi Julius Wolfner egyéni társaság jogelődjének tekinthető.

„A könyvek és az eredeti feljegyzések alapján megállapítottuk a következőket: a céget Wolfner Gyula alapította, aki korábban a Wolfner és Netter cégnek volt tagja.” Ezt a megállapítást vélhetően a Wolfner László hagyatékában megőrzött, a Wolfner Gyula és *Netter Albert* által kötött társasági szerződés aláírását tanúsító, 1848. évi irat támasztotta alá:

„630. Pesten a kir. tv.szék 1848. évi február 24-ik napján tartott ülésében Wolfner Gyula és Netter A. helybeli nagykereskedők ... 1848. évi febr 17ik napján 2206. sz. végzése következtében társasági szerződésök és aláírási czímök bejegyzése végett megjelenvén” az előírt díj befizetését és személyazonosságukat igazolták. Az iratra utóbb oldalt ráírták: megszüntettetett „850. évi október 17én 11136. sz. alatt kelt végzés folytán.”⁴⁸

Más adatokból tudható, hogy Wolfner Gyula még a Wolfner és Netter társas vállalkozás működése alatt alapította meg saját egyéni vállalkozását. A cégtörténet összeállítója 1941-ben erről ezt jegyezte fel: „A Wolfner Gyula cégre vonatkozó üzleti feljegyzések 1849. január 1-jén kezdődnek. ... Az eredeti okmányok az okmányszekrényben vannak.”⁴⁹ Vélhetően abból a bizonyos okmányszekrényből kerülhetett később az Országos Levéltárba a Julius Wolfner egyéni cég üzleti könyve,⁵⁰ amelynek címkéjén ez olvasható:

Begint in Feber 1849
Journal
Endet am 22, Aug. 1855

⁴⁷ HU-MNL-OL-Z 707-A-1. Wolfner Gyula és Társa Rt. 1. csomó 1. d. Cégtörténeti okmánytár.

⁴⁸ HU-MNL-OL-Z 1174-K-37. Wolfner László vagyoni jogi rendelkezései, adóügyei, levelezése 1848–1948. 630. Pest, kir. törvényszék 1848. évi február 24.

⁴⁹ HU-MNL-OL-Z 707-A-1. Wolfner Gyula és Társa Rt. 1. csomó 1. d. Cégtörténeti okmánytár.

⁵⁰ MNL-OL-Z 1157-B-7. Journal (1849-1855) Julius Wolfner üzleti könyvek.

Az előbbieken hivatkozott 1840. évi XVI. törvénynek megfelelően vezetett üzleti könyvbe a legelső bejegyzés 1849 februárjában került be. A bevételekről és kiadásokról szóló nagyalakú regiszterben szinte valamennyi lapon olvasható mind a négy Wolfner fivér, illetve Netter Albert neve, de többször bejegyezték Herman Wolfinger és – keresztnév nélkül – Beimel nevét is. A naptári évek végén, illetve az 1855. augusztus 22-ei lezáráskor – a Julius Wolfner & Co. társas cég működésének megindulásakor – az üzleti könyvet hivatalos pecsétekkel látták el.

A Wolfner Gyula levelezését őrző iratcsomóban 1849-ből fennmaradt a vállalkozásával összefüggő néhány eredeti irat. Az egyik egy Pesten, 1849. július 30-án keltezett igazolás *Sztromy* (?) *István* köz- és váltójogi ügyvéd számára: „Wolfner Gyula új pesti lakost becsületes embernek ismervén, a mennyire szükségeltetik becsületességéért jót állok.” A nyilatkozatot aláírásukkal és pecsétjükkel négyen hitelesítették: az aláírók egyike Gyula nagybátyja, Hermann Wolfinger.⁵¹ A következő két eredeti dokumentum pedig a vállalkozás konkrét üzleti tevékenységére utal.

**A Julius Wolfner egyéni cég iratai 1849-ből:
Wolfner Gyula bécsi utazása „renden lévő” és a tulajdona
„elvitele megengedtetik”⁵²**

„Wolfner Gyula, Újpest község adófizetője és lakosa, aki mesterségét több legénnyel folytatja, Bécs városába kereskedése végett utazik, és mint becsületes, jó magaviseletű, adófizető egyént oda s vissza szabadon bocsájtatni minden renden lévő.” Wolfner nőlen, vallása izraelita, termete közepes, haja barna, szeme kék, szája szabályos...

1849. július 28.

„Az elfoglalt javakhoz kiküldött vegyes bizottmányról ...

Miszerint felsőbb parancs nyomán Wolfner Gyula kereskedőnek huszonkét zsák tulajdon még el nem adott gyapjának szabadoni elvitele megengedtetik.

Komárom, szeptember 3-án 849

Gaál József”

⁵¹ HU-MNL-OL-Z 1174-E-26. Wolfner Gyula levelezése 1844–1907.

⁵² HU-MNL-OL-Z 1174-E-26. Wolfner Gyula levelezése 1844–1907.

A Wolfner Gyula és Társa cég alapítása, 1855

A bevezetőben említettük, hogy Gyula 1855-ben maga mellé vette nála tíz évvel fiatalabb öccsét, Lajost, akivel az 1840. évi XVIII. törvénycikknek megfelelően szabályszerű társasági szerződést kötött. A Julius Wolfner egyéni cég megszűnt, jogutódja a közkereseti társasági cégformában működő társas vállalkozás lett.

Néhány adat a Wolfner Gyula és Lajos által 1855-ben megkötött megállapodásból: Nr. 4815. Társasági szerződés, amely létrejött Julius és Ludwig Wolfner urak, fivérek között, kelt 1855. június 1.⁵³

A nevezett testvérek által kötött szerződés értelmében a több éve létező „Julius Wolfner” nevű cég ezentúl új formában, „Julius Wolfner & Compagnie” céggé folytatja tevékenységét, mely az eddigiekhez hasonlóan kiterjed minden típusú bőr és termék vásárlására, eladására, valamint a bőrgyártásra.

Minden dokumentumot, kötelezettséget és számlát, amit a társaság ad és kap, a Julius Wolfner & Compagnie cégnek kell kiállítania. A két tulajdonos egyaránt jogosult a cégjegyzésre. A befektetett tőkéből Julius Wolfner úr pénzbeli részesedése 29541 gulden, Ludwig Wolfner úré 8336 gulden.

Az irat végén egy záradék olvasható: „Jelen társasági szerződés a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéknél az új kereskedelmi társaságok jegyzékének I. köt. 43. lapján magyaráz: Wolfner Gyula és Társa, németül „Julius Wolfner & Comp.” céggel együtt átvezetett. Budapest, 1876. február 24.” A bejegyzés az 1875. évi XXXVII. törvénycikk alapján készült kereskedelmi cégjegyzékre utal, amelybe a következők adatok kerültek be: „Alapúl az 1855. év június 1-én Budapesten kelt társasági szerződésen ; — beltagok : Wolfner Gyula és Wolfner Lajos nagykereskedők Budapesten ; — a társulat képviselőit a beltagok egyformán jogosultak.”⁵⁴

A Wolfner Gyula és Társa cég első negyedszázada

Megalakulása után 25 éven át a társas cég működését a két alapító, Gyula és Lajos irányította, majd 1880-tól kezdve Lajos négy fia, József, Nándor, Tivadar és Gyula egymás után kapcsolódott be a gyár életébe társtulajdonosként és egyúttal vezetőként.

Már az 1850-es években kitűnő hírnévre tett szert a Wolfner-féle szattyánbőr – annak ellenére, hogy drágábban kínálták, mint a konkurencia. A szattyánbőr mellett a mosott gyapjú és a talpbőr szintén kiváló minőséget képviselt, ezért ezek a termékek szintén keresetté váltak a hazai és a nemzetközi piacokon.⁵⁵

⁵³ A társasági szerződés szövege gépelt formában a következő irategyüttesben olvasható: HU-MNL-OL-Z 1174-K-37. Wolfner László vagyoni jogi rendelkezései, adóügyei, levelezése 1848–1948.

⁵⁴ Központi Értesítő, 1. évf. 1876. 9. sz., p. 28.

⁵⁵ *Pártos*: i. m. (3).

A két fivér közül Lajos főként a gyártással foglalkozott, Gyula a kereskedelmi ügyeket intézte. A korábbi szerény tímárüzem fokozatosan növekedett, kapcsolatait az egész országra kiépítette, és hamarosan élénk kereskedelmi tevékenységet folytatott a cári Oroszországgal.⁵⁶

4. ábra Orosz nyelvű felirattal készült védjegy⁵⁷

Az 1860-as évek végén készült el a gyártelepen Újpest legelső iparvágánya, amelyen eleinte lovak vontatták a vasúti kocsikat. 1871-ben Wolfner Lajos az „Újpest-R.-Palotai lóvonatu vaspálya-társaság” vezetőségének tagja lett,⁵⁸ később pedig több ízben is megválasztották a gróf Károlyi Sándor elnöklete alatt működő „Az újpest-rákospalotai közúti vasut részvénytársulat” igazgatósági tagjává.⁵⁹

Az újpesti kikötő kinyitása és bővítése ügyében 1869-ben a község közgyűlése küldöttéget menesztett a miniszterhez. Gróf Károlyi Ede és Wolfner Lajos is a „bizottmány” tagja volt.⁶⁰ Egy évvel később Wolfner Lajost Újpest törvénybírájává, 1973-ban pedig esküdtté választották.⁶¹

⁵⁶ Tóth Béla: A Wolfner Gyula és Társa Bőr-, Cipő- és Gépszíjgyár Rt. kialakulása és működése. In: A Budapesti Bőripari Vállalat és gyárainak története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984, p. 147–182.

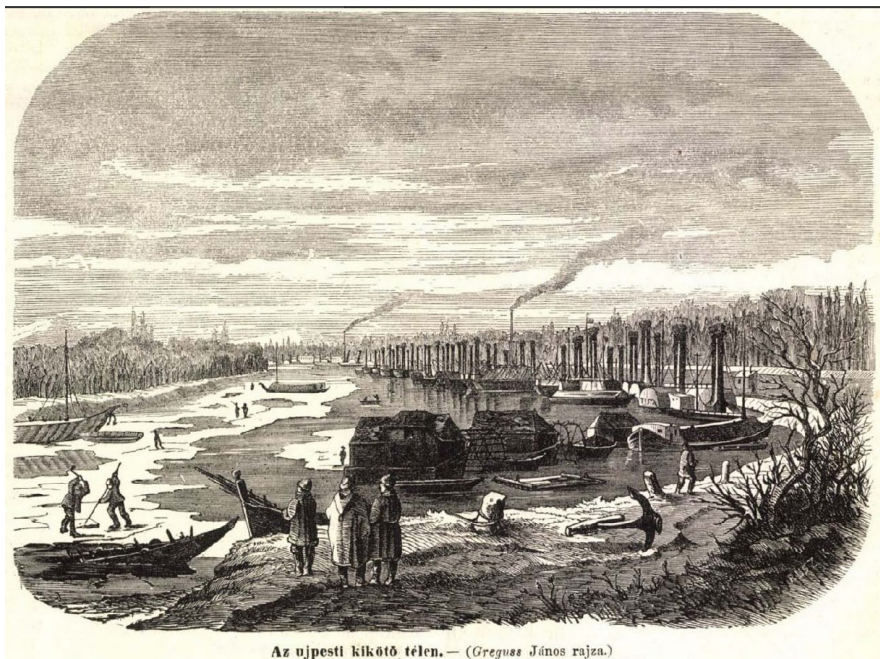
⁵⁷ A 27776. lajstromszámú védjegy talpbőrökre. Központi Védjegy-Értesítő, 1914. 1–3. sz., p. 27.

⁵⁸ VIII. Vegyes közlekedési vállalatok. Magyar Compass, 4. évf. 1876, p. 327.

⁵⁹ Különfélék. A Hon, 12. évf. 124. sz., 1874, melléklet.

⁶⁰ Az újpesti község. A Hon, 7. évf. 227. sz., 1869, melléklet.

⁶¹ Újpestről. A Hon, 8. évf. 6. sz., 1870, melléklet és 11. évf. 22. sz., 1873, melléklet.

5. ábra: Az újpesti kikötő 1867-ben. Greguss János rajza⁶²

1873-ban felvásárolták a tönkrement *Első Magyar Bőrgyár Rt.*-t, miáltal az üzem az ország legnagyobb bőrgyárává vált. 1880 körül tovább bővítették a termelést, akkortájt hetenként 2-3000 db juhbőrt dolgoztak fel, és a gyártásra átvett marhabőrök mennyisége szintén rohamosan emelkedett. Az 1870-es, 1880-as években a cég minőségi árui már Münchenben, Frankfurtban és Londonban is ismertté váltak.⁶³

A bevezetőben említettük, hogy a középkorban magyar bőrnek nevezett irhabőröket először mechanikus úton – például késsel – szőrtelenítették, majd ásványi cserzőanyagokkal – általában timsóval, konyhasóval – kenték be, és ebben az oldatban érlelték néhány hétig. A bőrt megszáritották, majd felmelegítették és forró, olvasztott faggyúval bekenték.⁶⁴ Az így előállított fehér színű, puha bőr különösen alkalmas ruházati célokra. Ezt az eljárást a növényi cserzőanyagokat használó, ún. verestímárságtól való megkülönböztetés érdekében fehértímárságnak nevezték.

⁶² Vasárnapi Ujság, 14. évf. 5. sz., 1867, p. 53.

⁶³ Tóth: i. m. (56).

⁶⁴ Gáborján: i. m. (14).

A gyár története a második generáció színre lépésétől a századfordulóig

A Wolfner-gyár Lajos négy fiának, Józsefnek, Nándornak, Tivadarnak és Gyulának köszönheti 20. századi felvirágzását, később pedig a harmadik generáció, József, Tivadar és Gyula fiai vitték sikerre a hatalmas vállalkozást.

A gyárat alapító Wolfner Gyula egészen haláláig, 1889-ig⁶⁵ cégjegyzési jogosultsággal rendelkező társtagként volt bejegyezve, de betegeskedése miatt egyre kevésbé vett részt a gyár irányításában. Még az ő életében, 1880-ban kinevezték Lajos elsőszülött fiát, Józsefet cégvezetőnek,⁶⁶ aki 1882-ben cégjegyzésre jogosult társtaggá lépett elő.⁶⁷ Nándor 1888-ban,⁶⁸ Tivadar pedig 1893-ban⁶⁹ ugyancsak társtagi pozícióba került.

Wolfner Lajos 73 éves korában, 1897-ben lépett ki formálisan a cég vezetéséből, megszüntetve társtagi minőségét és aláírási jogosultságát.⁷⁰ Később még megadatott neki, hogy láthassa, milyen kiváló hozzáértéssel irányítják fiai szeretett gyára működését. Édesapjuk kiválása után néhány hónappal, 1897 végén a legfiatalabb testvér, Gyula – a fivéreihez hasonlóan – társtagként, cégjegyzési jogosultsággal felruházva szintén a gyár vezetői közé került. Amikor Tivadart 1896-ban országgyűlési képviselővé választották, minden érdekeltségét megszüntette a cégnél,⁷¹ és cégjegyzésre jogosult társtagként csak a két parlamenti ciklus lejárta után, 1905-ben tért vissza a gyárba.⁷²

Wolfner Nándor a bécsi és brünni börgyárakban szerzett tapasztalatai alapján honosította meg 1880-ban a növényi talpbőr-cserzés akkor korszerűnek számító módszerét, melynek során 6-9 hónapig cserzik a marhabőrt a gubacssal és valonealével⁷³ feltöltött gödörben. Ezt az eljárást, melynek eredményeként ellenálló, jó minőségű cipőtalpat állítanak elő, „ültetéses” talpkészítésnek nevezik.⁷⁴

Az 1880-as években már gőzkazánnal és korszerű gépekkel szerelték fel a gyárat, amely ezáltal az egyik legmodernebb és a legnagyobb börgyár lett Magyarországon.

A valamennyi termelési ágánál érvényesülő, megbízható minőség lett a vállalati hagyomány egyik legerősebb láncszeme. Ezt az alapvető vállalat irányítói felvették a cég gyártási programjába. A magas színvonal elérése érdekében például a gyapjúmosást is korszerűsítették. 1883-ban átálltak a vegyszeres mosásra, amelyhez egy Belgiumból vásárolt, Leviathan típusú gépet állítottak üzembe.⁷⁵

⁶⁵ Központi Értesítő, 14. évf. 113. sz., 1889, p. 21.

⁶⁶ Központi Értesítő, 5. évf. 60. sz., 1880, p. 238.

⁶⁷ Központi Értesítő, 7. évf. 41. sz., 1882, p. 239.

⁶⁸ Központi Értesítő, 13. évf. 16. sz., 1888, p. 113.

⁶⁹ Központi Értesítő, 18. évf. 36. sz., 1893, p. 688.

⁷⁰ Központi Értesítő, 22. évf. 73. sz., 1897, p. 982.

⁷¹ Központi Értesítő, 21. évf. 99. sz., 1896, p. 1615.

⁷² Központi Értesítő, 30. évf. 43. sz., 1905, p. 792.

⁷³ A valonea erős cserzőanyag, a főleg Török- és Görögországban honos tölgyfajok, a *Quercus aegylops* és a *Quercus Valonea* makkjainak kopáncsa. Forrás: Erdészeti Lapok, 5. évf. 9. sz., 1866, p. 386.

⁷⁴ Pártos: i. m. (3).

⁷⁵ Pártos: i. m. (3).

1883 nyarán érdekes adatokat közöltek a „Wolfner testvérek” bőrgyárát meglátogató fővárosi iparosok körének tapasztalatairól. A 300 munkást foglalkoztató üzem hetenként 5000 birkabőrt és 400 nehéz bőrt dolgozott föl. „A munkásoknak itt jó keresetük van. Hetenként 18-20 frtot keresnek, ezenkívül családosoknak egy szoba és konyha, két nőtlennek egy szoba áll ingyen rendelkezésére.”⁷⁶

A gyár a legelsőik között, 1884-ben nyerte el az állami címer használati jogát; az engedélyt a miniszterelnökség adta meg a 944/1884. M. E. szám alatt. Az Országos Levéltár őrzi az engedélyokmányt, mely leírja: a cég „feljogosítatik, hogy a címet a gyári cikkein, üzleti helyiségein, címtábláin, címlapjain és egyéb üzleti nyomtatványain, úgy az üzlet főtelepén, mint fióktelepein használhassa.”⁷⁷

Később megjelent egy összesített névjegyzék azokról a cégekről, intézetekről és egyletekről, amelyek jogosultak voltak a magyar korona országai egyesített címerének vagy Magyarország külön címerének használatára. A listán szereplők vagy a címer használatát szabályozó 1883. évi XVIII. törvény hatályba lépése előtt, vagy azt követően kaptak a címer használatára kormányhatósági engedélyt, vagy pedig az udvari szállítói címet viselhették. A magyar korona országai egyesített címerének használatára jogosultak között szerepel a „Wolfner Gyula és társa bőr- és gypjumosógyáros czég Budapesten.”⁷⁸

A termelés növekedése miatt jelentősen bővítették a gyár területére vezető iparvágányt. Az első időszakban lovak húzták a szerelvényeket, később átálltak az elektromos vontatásra. 1886-tól a gyári iparvágányt az addigra kialakított közúti villamos vasúthálózatra csatlakoztatták.⁷⁹

A magyar bőripar első seregszemléjét 1890-ben tartották meg. Az erre az alkalomra készült helyszíntfelmérés szerzője „a mozgató erő löerőinek számszerű sorrendjében” sorolta fel a bőrgyárakat. A listában az első helyen álló Wolfner-féle gypjumosó- és bőrgyárnak „100 löerejű gőzgépe, mosódobja, csersajtolója, bőrcsinozója”⁸⁰ és három bőrsimító gépe van, azonkívül pedig még két gubacsórló malma. Készít talpbőrt, fehérre cserzett és festett juhbőröket” – írja Telkes Simon.⁸¹

1891-ben nemcsak a gyár, de a magyar iparfejlesztés szempontjából is kiemelkedő jelentőségű fejlesztésről, mégpedig a „villamos erőátvitel” ipari alkalmazásáról számolt be a sajtó.

⁷⁶ Gyárlátogatás. Pesti Hírlap, 5. évf. 180. sz., 1883, p. 7.

⁷⁷ HU-MNL-OL-Z 707-A-1. Wolfner Gyula és Társa Rt. 1. A cég működésére vonatkozó okmányok, telepengedélyek, iparengedélyek, iparigazolványok (1845–1947). Engedélyokmány a magyar korona országai egyesített címerének használatára.

⁷⁸ Összesített névjegyzék mindazon czégek, egyletek és intézetekről, melyek a magyar korona országai egyesített címerének vagy Magyarország külön címerének használatára az 1883. évi XVIII. t.-cikk életbelépte előtt, valamint annak életbelépte után nyert kormányhatósági engedély alapján, vagy az udvari szállítói cím adományozása folytán jogosultak. Budapesti Közlöny, 26. évf. 225. sz., 1892, p. 1–3.

⁷⁹ Tóth: i. m (56), p. 150.

⁸⁰ „Hogy a bőr a szemnek tetsző szép külsőt nyerjen, a bőrt csinozni kell” – írja az Anyagi Érdekeink c. folyóirat 1875-ben (5. évf. 5. sz., p. 81.). A vámtarifáról szóló 1924. évi XXI. törvénycikk a tételek között a bőrcsinozó szert is felsorolja.

⁸¹ Telkes: i. m. (38).

Ma már nehéz elképzelni, mekkora szenzáció volt, hogy az „eddig csak távol külföldön alkalmazott és általunk megcsodált erő, az elektromosság” hazánkban is tért hódított. A „villamosság csodával határos működését” addig csupán a budapesti elektromos vasútnál alkalmazták, azonban a Wolfner Gyula és Társa újpesti hadfelszerelési gyárban bemutatták, hogy ipari munka végzésére miként lehet felhasználni az elektromosságot.

A *Gazdasági Mérnök* című lap lelkes beszámolót közölt a különleges eseményről. Az újpesti új hadfelszerelési gyárban, amely a honvédség számára fogja készíteni az összes bőrnemű felszerelést, az *Egger B. és Társa* budapesti vállalat állított üzembe egy elektromos berendezést. A „villamfejlesztő gép” és a villamos motor mintegy 1000 méter távolságra van egymástól, az áram több épületen és az udvaron át vezetett vörösréz kábelon jut el a generátortól a motorig. „Érdekes látvány az, a mint a holt elektromotor egy csekély fémkapocs átkapcsolása folytán megelevenedik, tengelye forogni kezd, s vigan hajtja az épületben elhelyezett nagyszámú munkagépet.” A 82% teljesítményre képes berendezés iránt több gyár érdeklődik, a kivitelező Egger B. és Társa több helyről kapott már megrendelést.⁸²

Az Országos Iparegyesület igazgatósága 1892-ben megtekintette a tímárságot, a bőrgyárat, a gyapjúmosót és a bőrfelszerelő műhelyeket. Az előkelő vendégeket a gyárat akkor igazgató három fivér, József, Nándor és Tivadar fogadta. A látogatókat meglepte „az egész városá, sőt birodalomra varázsolta”, mintaszerű telep és a legkorszerűbb gépek látványa. A magasrangú vendégek elragadtatással nyilatkoztak a látottakról: „Vajha számos ily elsőrendű telepe volna hazánkban és számos ilyen iparos, mint a Wolfner-generáció!” A küldöttség meleg hangú táviratban gratulált az éppen Bad Gasteinben tartózkodó Wolfner Lajosnak.

Az Országos Iparegyesület vezetőségének távirata Wolfner Lajoshoz, 1892. július 5.

„Az országos iparegyesület 30 tagú küldöttsége gróf Zichy Jenő és Matlekovits Sándor ur ő exczellenciáik vezetése mellett nagy örömmel és kiváló élvezettel szemlélte meg tegnap telepét, melyiken 50 éves ipari munkásságának meglepő eredményét láttuk. Elismerő szavakkal emlékeztünk meg a telep úttörő munkásáról, a ki nemcsak erőt, tehetséget, intelligenciát szentelt hatalmas ipara nagyranövelésének, hanem fiaiban derék oszlopokat is nevelt ez iparágak jövőjének további biztosítására. Éljen Wolfner Lajos, a magyar úttörő s az ipar egyik büszkesége. Éljen az utána következő Wolfner-generáció!”⁸³

⁸² A villamos erőátvitel terjedése hazánkban. *Gazdasági Mérnök*, 15. évf. 28. sz., 1891, p. 329.

⁸³ Ipartelepek testületi megtekintése. *Magyar Ipar*, 13. évf. 10. sz., 1892, p. 154–155.

A betegsegélyezésről szóló 1891. évi XIV. törvénycikk alapján a Wolfner-gyár is létrehozta a vállalati betegsegélyző pénztárat, melynek alapszabályát 1893-ban hagyta jóvá a kereskedelemügyi miniszter.⁸⁴ A törvény alapján a munkaadó „a járulékok egyharmadrészét sajátjából köteles fedezni, kétharmadrészét pedig a kötelezett biztosított tag béréből vagy fizetéséből levonhatja.”⁸⁵

Wolfner Nándor 1893-ban megítisztelő felkérést kapott *Lukács Béla* kereskedelemügyi minisztertől: vegyen részt az ezredéves országos kiállítás egyik szakbizottságában. Az Országos Levéltár Wolfner-féle anyagának egyik becses darabja a kalligrafikus írásképpel nyomtatott felkérő levél.⁸⁶

*1896-iki ezredéves országos kiállítás
Kiállítási Országos Bizottság*

szám: 41

A törvényhozás elhatározta, hogy hazánk ezredéves fennállásának ünneplése alkalmából 1896-ban Budapest fő- és székvárosban országos kiállítás rendeztesse.

E kiállítás, melynek védnökségét Ő cs. és Apostoli kir. Felsége legkegyelmesebb Urunk és Királyunk elfogadni kegyeskedett, a mellékelt általános program értelmében, két főcsoportban fogja bemutatni hazánk történelmi fejlődését és közművelődési állapotát.

A kiállítás érdekeinek kerületenként leendő előmozdítására, az érdekeltek tájékoztatására, a központi intézkedések végrehajtására és általában a kiállítás körüli közreműködésre kerületi bizottságokat szerveztem, melyek működési körét a 2. pont alatt mellékelt szabályzat állapítja meg.

Midőn Uraságot ezennel a budapesti kerületi bizottság tagjává kinevezem, egyuttal felkérem, hogy a bizottság fontos feladatainak megoldását buzgó és szakavatott közreműködésével előmozdítani és a nagy nemzeti mű sikeréhez hozzájárulni sziveskedjék.

Budapest, 1893. évi április hó 30-án.

Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás
bizottságának elnöke:
Lukács
kereskedelemügyi m. kir. minster

⁸⁴ Központi Értesítő, 18. évf. 107. sz., 1893, p. 136.

⁸⁵ 1891. évi XIV. törvénycikk az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről. 22. §.

⁸⁶ HU-MNL-OL-Z 1174-J-36. Wolfner Lajos vagyonjogi rendelkezései, levelezése 1849–1912.

Wolfner Nándor egyrészt a bőripar, a fonó- és szövőipar, valamint a ruházati ipar összes ágát képviselő bizottságban a bőripari csoport előadója lett,⁸⁷ másrészt az Országos Ipar-egyesület kiállítási szakosztálya őt választotta meg a fő- és székvárosi kiállítási bizottságba küldendő 20 tag egyikévé.⁸⁸ Wolfner Tivadar pedig a kiállítás bőripari zsűrijének elnökeként vett részt a nagy sikert elért bőripari kiállítás munkájában.

Javában zajlottak az ezredéves kiállítás előkészületei, amikor egy tragikus kimenetelű tűzvész elpusztította a magyar viszonyok között a legkorszerűbbek közé tartozó gyárat. A drámai hangú korabeli tudósítás arról számol be, hogy a 35 holdon elterülő, négy utca által határolt gyártelep előlő részén az igazgatósági épület, az udvaron a cserzőhelyiség, a gépház, a szárítókamrák és a gyapjúmosó ház volt. A telep hátsó részén, az Attila utca mellett az óriási készáruraktár kapott helyet.

1894. július 1-jén, vasárnap déli tizenkét órakor vették észre a szárítóépületből áramló füstöt. Az ajtók kinyitása után csaptak fel a lángok, amelyeket sem a gyár, sem a környékbeli önkéntes tűzoltók nem tudtak megfékezni. Wolfner Tivadar hiába értesítette a budapesti központi tűzörséget, azt a választ kapta, hogy forduljon a polgármesterhez engedélyért. Amikor később mégis megjelentek a fővárosi hivatásos tűzoltók, már az egész gyár lángokban állt.

Az oltást nagyban akadályozta a vízhiány, az erős nyugati szél és a bámészkodók egyre növekvő serege. *Ambrus Kamill*, Újpest rendőrkapitánya, *Konkoly Hugó* és *Bobojcsik Péter* rendőr az összegyűlt tömeget terelte az épületektől messzebb, amikor az Attila utcai épület rájuk omlott. A szolgálatétel közben hősi halált halt három áldozaton kívül nagyon sok ember sebesült meg.

A hatalmas ipartelepen a honvéd-hadfelszerelési, a lóbőrfeldolgozó, a gyapjúmosó gyárak és a vöröstímárság épületei, az összes szárító és raktár mellett a gépház, továbbá a gyár területén álló valamennyi bérház teljesen leégett. Az előzetes becslések alapján a kár több mint egymillió forint volt. A rendőrségi jelentés szerint valószínű, hogy a tüzet gondatlanság okozta. A gyártelep körüli utcákban számos lakóház és a községi iskola szintén a lángok martaléka lett.⁸⁹

A biztosító megtérítette a hatalmas anyagi kárt, a gyárat pedig gyors ütemben újjáépítették. A gyártelep újonnan emelt épületeinek kialakítása és berendezése, illetve a gépek beszerzése során a korszerűséget tartották szem előtt. A tűzvész után egy évvel már újból szállítottak talpbőrkrupont a külföldi megrendelőknek. 1896-ban megkezdték a gépszíjgyártást, majd az indiai bivalybőr kikészítését. A korszerűsített termelésnek és a magas minőségi követelményeknek megfelelt az eredménye: a 20. század elején a Wolfner-gyár világhírnévre tett szert.⁹⁰

⁸⁷ Nemzet, 12. évf. 3801. sz., melléklet, 1893.

⁸⁸ Pesti Napló, 44. évf. 82. sz., 1893, p. 11.

⁸⁹ Harminc holdon égő gyártelep. Budapesti Hirlap, 14. évf. 181. sz., 1894, p. 3–4.

⁹⁰ Tóth: i. m. (56).

Az 1896. évi Ezredéves Országos Kiállítás szintén sok dicsőséget hozott a gyárnak és a családnak. Tekintettel arra, hogy Wolfner Tivadart a millenniumi kiállítás bőripari zsűri-jének elnökévé nevezték ki, a gyár csak versenyen kívül mutathatta be termékeit az Iparcsarnokban rendezett, nagyszabású szakkiallításán. A magyar ipar fejlesztésében elért eredményei elismeréseként a gyár azonban elnyerte az egyik legrangosabb kitüntetést, az állami aranyérmet. A kiállítás eredményét összegző kötetben ezt jegyezték fel a vállalatról: „Wolfner Gyula és társa Ujpest. (Versenyen kívül, jury tag, állami aranyérem.) Gyárt: kitűnő, az osztrák cipőgyárosok által is keresett egyszer ültetett talpakat, továbbá juh- és kecskebőröket, lóbőrt, szíjbőröket és a honvédség részére hadfelszerelési cikkeket.”⁹¹

6. ábra: A millenniumi kiállítás állami aranyérme⁹²

Wolfner Nándor szakértelmét, hozzáértését nem csak a millenniumi kiállítás előkészítő testületében vették igénybe; a kereskedelemügyi miniszter 1897-ben az 1900. évi párizsi világkiállítás magyar központi végrehajtó bizottságának tagjává is kinevezte.⁹³

A gyáralapító: Wolfner Gyula

Cikksorozatunk első részének végén feltétlenül meg kell emlékeznünk a később világhírűvé vált újpesti gyárat kézműves egyéni vállalkozásként megalapító Wolfner Gyuláról.

Erős kezű, sziklaszilárd jellemű, mélyen vallásos emberként ismerték, aki saját szorgalmának, szaktudásának és körültekintésének köszönhette nagy vagyonát. Sohasem feledke-

⁹¹ Matlekovits Sándor (szerk.) Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállása-kor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. VII. kötet. Bányászat, kohászat, ipar, p. 606.

⁹² Matlekovits Sándor (szerk.) Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállása-kor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. III. kötet. A kiállítás szervezete és berendezése, p. 257–258.

⁹³ A kereskedelemügyi m. kir. minister az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállítás magyar országos bizottságának tagjává nevezte ki... Központi Értesítő, 22. évf. 43. sz., 1897, p. 577–583.

zett meg arról, hogy szegényen érkezett Magyarországra, és új hazája nemcsak, hogy befogadta, de páratlan lehetőségeket nyitott meg előtte.

A kiegyezés után valóságos alapítási láz tört ki a tehetős üzletemberek között. Nem maradhatott ki ebből a konjunktúrából Wolfner Gyula sem – például aláírási joggal bíró vezetőségi tag lett az 1867-ben alakult Luiza Gőzmalom Részvénytársulatban, amelynek az alapításában is közreműködött.⁹⁴

Wolfner Gyula igen tevékenyen vett részt a közügyekben. Több mint húsz éven át volt a fővárosi képviselőtestület, 1873-tól haláláig pedig a törvényhatósági bizottság tagja. E tisztségét – az egyik legtöbb adót fizető választópolgárként – választás útján nyerte el.⁹⁵

Szakmai munkája mellett számos jótékonyági intézményt, egyesületet támogatott intenzíven, részben anyagilag, részben azzal, hogy a vezetőség munkájába tevőlegesen is bekapcsolódott. Hűségesen szolgálta a pesti zsidó hitközség, a Chevra Kadisha, több árvaház és a siketnéma-intézet érdekeit.

Egyéniségét jól jellemzi az alábbi két eset. Amikor az egyik intézményben meg akarták választani előljárónak, ezekkel a szavakkal tiltakozott ellene: Nem vagyok én előljárónak való, mert nem tudok beszélni! Semmi baj, nyugtatták meg, annál többet fog tenni! Wolfner erre ezt válaszolta: van egy másik hibám is: hallgatni sem tudok! Ez utóbbi kijelentését egy másik történet fényesen alátámasztja: egy alkalommal nagy vehemenciával követelte, hogy fejenként száz forinttal emeljék fel a tanítók fizetését. A jelenlévők nem akarták az érvelését elfogadni, de Wolfner olyan indulatosan képviselte a saját álláspontját, hogy végül sikerült érvényesítenie az akaratát. A gyűlés után valaki figyelmeztette: de Wolfner úr, ez alkalommal a felszólalása nem volt éppen parlamentárisnak mondható! Mire a válasz: Na és? Nevezzen nyugodtan faragatlannak, nem számít. Az a fontos, hogy ezután minden szegény tanítónak száz forinttal több jut!

Az utolsó éveiben sokat betegeskedő Wolfner Gyula hetvenöt éves korában, a VII. kerületi Károly körút 9. szám alatt lévő lakásán hunyt el 1889. június 9-én. Testvéreivel és feleségével együtt a Salgótarjáni úti izraelita temetőben nyugszik; sírja a bátyjéé, Nátháné mellett található a IV. parcellában.

Végrendelete nagy feltűnést keltett, miután igen jelentős összeget, 41 ezer forintot hagyományozott zsidó és keresztény jótékony egyesületekre. A legtöbb intézményt név szerint megnevezte, és meghatározta adományai célját. Szülőhelyének, Netraschitz községnek és Újpestnek például egyaránt 2-2000 forintot rendelt juttatni a felépítendő kórházak javára. Árvaházak, siket és vak gyermekeket nevelő és nyugdíjintézetek, számos iskola is szerepelt az örökhagyó rendelkezéseiben.

⁹⁴ Sándor Vilmos: Nagypari fejlődés Magyarországon. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1954, p. 70.

⁹⁵ 673. és 674. bejegyzés. In: Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei. 1889. június 19. rendes közgyűlés jegyzőkönyve, p. 2.

Az *Egyenlőség* című lap a testamentum szövegéből szó szerint idézi azt az indoklást, amelyben Wolfner Gyula kifejtette, miért adományoz 31 ezer forintot a zsidó, és miért csak 10 ezret a keresztény jótékonyági intézményeknek. „Ez magyarázatot kíván. Bevallom, hogy fájdalommal tölt el, hogy jótékony intézmény és jótékony intézmény közt különbséget kell tennem. Minthogy azonban keresztények a legeslegritkább esetekben emlékeznek meg zsidó jótékony intézetekről és ha igen, az akkor is alig számbavehető összegekkel történik: a zsidó intézmények megrövidítést szenvednének, ha egyenlően osztanám fel köztük és a keresztény intézmények közt adományaimat. Keresztények zsidó célokra nem hagyományoznak. ... Ebben a kényszerhelyzetben, *elvem ellenére*, mely ilyen intézményeknél felekezeti különbséget nem ismer, nagyobb összegekkel kellett megemlékeznem a zsidó jótékony intézetekről.”

Leghűségesebb munkatársai, illetve az utolsó éveiben őt ápoló orvosok, ápolók, szolgák 10-10 ezer forintot kaptak, vagyona többi részét testvéreinek a gyermekei örökölték. Az anyagiakban megtestesülő hagyatéknál azonban sokkal fontosabb volt az a szellemi és erkölcsi örökség, amely erélyes magatartásából, feddhetetlenségéből, becsületességéből és a magyar haza iránti forró szeretetéből adódóan az egész Wolfner családra hatott, maximálisan érvényesülve Lajos négy fiában, akik az őrségváltást követően nagybátyjuk, majd édesapjuk erkölcsi elveit, munkaszeretetét, tehetségét örökölték, és mindezt a jót a Wolfner-gyár világszínvonalra fejlesztése érdekében kamatoztatták.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

a) Kulcspontok

2022. augusztus 5-én a Szövetségi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals of the Federal Circuit, CAFC) kimondta a *Thaler v. Vidal*-ügyben, hogy az Egyesült Államok szabadalmi törvénye szerinti a „feltaláló” kifejezésnek emberi lényre kell vonatkoznia.

Ez az ítélet kizárja a szabadalmi oltalmat az olyan találmányok esetében, ahol az egyedüli feltaláló egy mesterségesintelligencia-rendszer.

Tekintettel a mesterséges intelligencia gyorsan fejlődő világára, ez az ítélet valószínűleg az első lesz a sok olyan döntés közül, amelynek feladata a mesterséges intelligencia szerepének meghatározása a szellemi tulajdon tágabb univerzumában.

b) Az ügy háttere

2019 júliusában *Stephen Thaler* informatikus két olyan szabadalmi bejelentést nyújtott be, amelyekben egyedüli feltalálónként egy mesterségesintelligencia-rendszert (MI, Artificial Intelligence, AI) neveztek meg. Ezt a bizonyos MI-rendszert – a DABUS (Device for the Autonomous Bootstrapping of Unified Science) eszközt – Thaler fejlesztette ki, és külön szabadalmaztatta. Thaler a DABUS-t forráskód vagy programozás és egy szoftverprogram együtteseként írja le, amely képes szabadalmazható találmányok létrehozására.

A DABUS-t egyedüli feltalálónként megnevező két szabadalmi bejelentésben Thaler egyébként igyekezett megfelelni a feltalálói követelményeknek. Thaler a DABUS nevében nyilatkozatot nyújtott be, hogy megfeleljen a 35 U.S.C. § 115-ben előírt eskü vagy nyilatkozat követelményének. Thaler egy kiegészítő „Nyilatkozat a feltalálói minőségről” című dokumentumot is benyújtott, hogy elmagyarázza, hogyan működik a DABUS „kreatív gépezetként”, és benyújtott egy dokumentumot, amelyben azt állítja, hogy átruházta magára a DABUS összes feltalálói jogát.

Az eljárás során az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trademark Office, USPTO) megállapította, hogy egyik bejelentésnek sincs érvényes feltalálója. Thaler állította, hogy nem járult hozzá az igényelt találmányok kidolgozásához, és kérte az USPTO igazgatóját, hogy érvénytelenítse az értesítéseket, amelyek szerint a bejelentések azért hiányosak, mert nem jelöltek meg érvényes feltalálót. Az USPTO végül

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

azzal az indokkal utasította el a kérelmeket, hogy „egy gép nem minősül feltalálónak”. Lásd pl. az MPEP 2109. §-t, amely a szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatos feltalálói követelményt magyarázza, és megjegyzi, hogy „unless a person contributes to the conception of the invention, he’s not an inventor” (hacsak egy személy hozzá nem járul a találmány kigondolásához, ő nem feltaláló).

Thaler ezt követően bírósági felülvizsgálatot indított az USPTO-nak a kérelmeivel kapcsolatos végleges határozatai ellen, és a Virginiai Keleti Körzet Bírósága a *Thaler* kontra *Hirshfeld*-ügyben megerősítette, hogy a szabadalmi törvény szerinti „feltalálónak” „magánszemélynek” kell lennie, és a „magánszemély” egyértelmű jelentése a törvényben használt értelemben természetes személy. Lásd a 35 U.S.C. 100(f) §-t (a „feltaláló” meghatározása). Így a Virginiai Keleti Körzet Bírósága úgy ítélte meg, hogy Thaler DABUS MI-szoftverrendszere nem lehet „feltaláló” a hatályos szabadalmi törvény értelmében.

c) A CAFC döntése

A Virginiai Keleti Körzet Bírósága elleni fellebbezés nyomán a CAFC foglalkozott azzal a korlátozott kérdéssel, hogy egy mesterségesintelligencia-szoftverrendszer lehet-e „feltaláló” a szabadalmi törvény értelmében. A CAFC rutinszerű jogszabályértelmezési vitaként a szabadalmi törvény szövegét vizsgálta, és nem talált kétértelműséget – a feltalálónak emberi lényeknek kell lenniük.

Bár a szabadalmi törvény kifejezetten úgy rendelkezik, hogy a „feltalálók” „egyének”, a törvény nem határozza meg az „egyén” fogalmát. [35 U.S.C. § 100(f): „A „feltaláló” kifejezés azt a személyt jelenti ... aki a találmány tárgyát feltalálta vagy felfedezte.”]. Thaler megpróbált a „személy” tág értelmezése mellett érvelni, amely magában foglalná a mesterségesintelligencia-szoftvereket is, rámutatva a szabadalmi törvényben használt „whoever” kifejezésre, amely a bitorlás szempontjából magában foglalja a vállalatokat és más nem emberi entitásokat is. Lásd a 35 U.S.C. 271. §-t (a bitorlás definíciója: „aki jogosulatlanul használ, eladásra ajánl vagy elad bármilyen szabadalmazott találmányt”). Thaler azt is állította, hogy a mesterséges intelligencia által létrehozott találmányok védelme elősegítené a szabadalmi jog alapjául szolgáló, az innováció és a nyilvánosságra hozatal ösztönzésére irányuló politikát. A CAFC azonban végül nem értett egyet Thaler egyik érvelésével sem, és ehelyett úgy találta, hogy a szabadalmi törvény egyértelmű jelentése szerint a „magánszemélyek” – és így a „feltalálók” – egyértelműen természetes személyek.

Figyelemre méltó, hogy Thaler jogi erőfeszítései, amelyek célja, hogy a DABUS-t feltalálónaként nevezhesse meg, nem korlátozódnak az Egyesült Államokra. Thaler nemzetközi figyelmet keltett azzal, hogy a DABUS által létrehozott találmányait a szellemi tulajdon-jog és a mesterséges intelligencia folyamatosan fejlődő területe közötti kölcsönhatás próbapéldájaként használta fel a világ minden táján. A CAFC döntése óta Thaler csak Dél-Afrikában szerzett szabadalmi oltalmat egy DABUS által kifejlesztett találmányra; az Egyesült Királyság és Ausztrália Szabadalmi Hivatala, valamint az Európai Szabadalmi Hivatal elutasította.

Hasonlóképpen elutasítást kapott Thaler az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalától egy mesterséges intelligencia által létrehozott műalkotásra is, mert ez a hivatal úgy találta, hogy egy ilyen mű nem felel meg az „emberi szerzőség követelményének”.

Thaler törekvése, hogy meghatározza a mesterséges intelligencia helyét a szellemi tulajdon világában, nemcsak a nemzetközi védelem ellentmondásos voltát illetően vetett fel kérdéseket, hanem arra vonatkozóan is, hogy mi védhető – és hogyan – az Egyesült Államokban. A CAFC állásfoglalása egyértelművé teszi, hogy a szabadalmi oltalom szempontjából az MI-rendszerek nem lehetnek kizárólagos feltalálók. A határozat azonban kifejezetten tartózkodik attól, hogy foglalkozzon azzal a kérdéssel, miszerint az ember által a mesterséges intelligencia segítségével létrehozott találmányok jogosultak-e szabadalmi oltalomra. Annak pontos körülhatárolása, hogy mi minősül elegendő emberi közreműködésnek ahhoz, hogy szabadalmi oltalomban részesülhessen, valószínűleg jelentős vitákat és jogi eljárásokat fog eredményezni a közeljövőben.

A CAFC döntéséből adódó további bizonytalanságok közé tartozik az MI és az MI által létrehozott találmányok szellemi tulajdonban elfoglalt helyének megtalálása, ha van ilyen egyáltalán. Ha a szabadalmi törvény a későbbiekben – akár egy kongresszusi módosítás, akár az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának a CAFC Thaler-ügyben hozott döntését vagy egy későbbi ügyet hatályon kívül helyező döntése révén – a mesterséges intelligencia feltalálóiira is kiterjedne, ez kérdéseket vethetne fel azzal kapcsolatban, hogy a mesterséges intelligencia-találmányok hogyan befolyásolják a szakemberre vonatkozó szabványt. Hasonlóképpen szükség lehet arra, hogy az USPTO vagy a Kongresszus felülvizsgálja az indokolatlan kísérletezés hatókörét egy olyan mesterséges intelligencia-rendszerrel összefüggésben, amely képes erőfeszítés nélküli iteratív számításokra, és egyéb, a szabadalmi jog szempontjából alapvető kérdésekre.

Mindezek a bizonytalanságok arra utalnak, hogy az Egyesült Államok jelenlegi szabályozási és jogi keretei között nem a szabadalom a legjobb eszköz a mesterséges intelligencia által létrehozott találmányok védelmére, és a szellemi tulajdon más formáit, például az üzleti titkokat is meg kell fontolni. E kérdések ellenére, miközben a mesterséges intelligenciával kapcsolatos műszaki, szabályozási és jogi kihívások tovább fejlődnek és gyorsulnak, az Egyesült Államokban jelenleg hatályos jogszabályok nem teszik lehetővé, hogy a mesterséges intelligencia nevesített feltaláló legyen, és ezért a kizárólag mesterséges intelligencia által létrehozott találmányok nem szabadalmazhatók.

Benelux államok

Egy versenytárs védjegyének Google Adwordsön (online hirdetési platformon) történő használata a Benelux államok védjegyjogszabályai szerint akkor is tiltott lehet, ha a megjelent hirdetés semmilyen módon nem említi a védjegyet.

Az ügy hátterét és az előzetes bírósági döntést az alábbiakban ismertetjük.

A *River Cruise Rotterdam* (RCR) *Spido* versenytársának SPIDO védjegyét Google Adwordsön lajstromoztatta.

A Rotterdami Kerületi Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás során megállapította, hogy a SPIDO védjegy ilyen módon történő használata védjegybitorlásnak minősül.

Ez még akkor is igaz volt, ha az így létrehozott Google-hirdetés nem tartalmazta a „spido” szót.

A hirdetés ugyanis túlságosan homályos volt az eredetét illetően. Az átlagos internetfelhasználó nehezen tudná megítélni, hogy a reklámozott szolgáltatások az RCR vagy a Spido kínálatából származnak-e, különösen azért, mert a „River Cruise Rotterdam” név nagyon is leíró jellegű.

A döntés a holland bíróságok más hasonló döntéseit követi, amelyek a Google Adwords-öket érintő előzetes döntéshozatali eljárásokban születtek.

A Spido – a SPIDO szóvédjegy és több eszközvédjegy tulajdonosa – folyami hajóutakat kínál Rotterdam kikötőjében és környékén. Az RCR a RIVER CRUISE ROTTERDAM márkanév alatt kínál azonos szolgáltatásokat. Az RCR a SPIDO kifejezést Google Adwordsként lajstromoztatta. A „spido” kifejezésre való kereséskor a Google-on a következő hirdetés jelent meg: „Rotterdami kikötői hajóút”.

A RCR más olyan hirdetéseket is használt, amelyekben a SPIDO védjegy volt látható, és elismerte, hogy ezzel védjegybitorlást valósított meg. Ez a használat azonban az eljárás megindítása előtt megszűnt. A jelen eljárás a védjegybitorlás kérdésével foglalkozott annak ellenére, hogy a SPIDO védjegy nem volt látható a reklámban.

A bíró szerint a hirdetés az Európai Bíróság (EUB, Court of Justice of the EU, CJEU) ítélezési gyakorlata alapján védjegybitorlást eredményezett. Az EUB ezekben az ügyekben kimondta, hogy egy versenytárs védjegyének Adwordsön történő használata akkor valósíthat meg védjegybitorlást, ha a hirdetés nem, vagy csak nehezen teszi lehetővé az átlagos internetfelhasználó számára annak megállapítását, hogy az abban említett áruk vagy szolgáltatások a védjegyjogosulttól vagy a vele gazdasági kapcsolatban álló vállalkozástól, vagy éppen ellenkezőleg, harmadik személytől származnak-e. Továbbá ha egy reklám, bár nem utal gazdasági kapcsolatra, a szóban forgó áruk vagy szolgáltatások származását illetően olyan homályos, hogy az általában tájékozott és észszerűen figyelmes internethasználók a reklám alapján nem tudják megállapítani, hogy a hirdető egy harmadik személy vagy egy, a védjegyjogosulthoz gazdaságilag kapcsolódó vállalkozás-e, akkor a védjegy eredetvédelmi funkciójának hátrányos befolyásolására kell következtetni.

Ezen ítélezési gyakorlat alapján a Rotterdami Kerületi Bíróság úgy ítélte meg, hogy a reklám túlságosan homályos az áruk származását illetően. Nem említi, hogy az RCR a Spido alternatívája vagy versenytársa lenne. Ez lehetetlenné (vagy legalábbis nagyon nehézé) teszi az átlagos internethasználó számára annak megítélését, hogy a szolgáltatások az RCR-től vagy a Spidótól származnak-e. Ez különösen azért van így, mert az RCR név nagyon is leíró

jellegű. Amikor az internethasználó a „spido” kifejezésre keres rá, akkor folyami hajóutakat kínáló cégeket keres, amelyek pontosan olyan szolgáltatásokat nyújtanak, mint az RCR.

Az előzetes letiltó döntés azt a tendenciát követi, amelyet az Észak-Holland Kerületi Bíróság hasonló döntése (2020) határozott meg a hollandiai Alkmaarban található két használtruha-bolt közötti ügyben, amelyben a RATAPLAN védjegy (Benelux védjegy) Google Adwordsön történő használata a *Thrift Shop Alkmaar* (szintén leíró jellegű kereskedelmi név) révén védjegybitorlásnak minősült a hirdetés homályossága miatt. Az átlagos internetfelhasználó ugyanis azt hihette, hogy a Thrift Shop Alkmaar a RATAPLAN márkanév alatt árúsít termékeket, vagy valamilyen más módon kapcsolódik a Rataplanhoz.

A védjegy hiánya a Google-hirdetésben tehát nem jelenti automatikusan azt, hogy a Benelux államok védjegyzogszabályai alapján nem lehet fellépni. A leíró (kereskedelmi) névnek az állítólagos jogsértő általi használata nagyon is eredményes védjegyjogi keresetet eredményezhet a holland bíróságok előtt – ami hasznos eszköz lehet a védjegytulajdonosok számára.

Dél-Korea

A Koreai Szellemi Tulajdoni Hivatal nemrégiben elkészített és közzétett egy vizsgálati útmutatót a virtuális áruk elismerési körére és hasonlóságaira a jelenlegi körülmények között. A virtuális áruk hasonlóságának virtuális térben, mint például a kiterjesztett virtuális világban, vagyis a metaverzumban történő elismerése folytán a virtuális árukra vonatkozó védjegybejelentések száma nagymértékben megnövekedett. Az útmutató 2022. július 14-én lépett hatályba.

Korábban csak a „letölthető képi programok (virtuális ruházat)”, valamint a „virtuális ruházati cikkek” és a „számítógépes programok, amelyeken virtuális árut, például ruházatot rögzítettek”, voltak elismertek a jelenlegi gyakorlat és szabályozás szerint az áruk megfelelő neveként. Azzal, hogy elismerték az áruk elnevezését „virtuális + konkrét valós áruk” formában, a bejelentők választási lehetőségeinek köre a „virtuális áruk” elnevezésének választási lehetőségével jelentősen kibővült.

Maga a „virtuális áruk” elnevezés jelenleg nem elismert megfelelő név, mert az áruk körét túlságosan homályosnak és kétértelműnek tekintik ahhoz, hogy elfogadható legyen, és az ilyen elnevezések gyakran okozhatnak a védjegyjogokkal kapcsolatos vitákat.

A „virtuális árukat” eddig a képfájlokhoz vagy a számítógépes programokhoz hasonló áruknak minősítették, és a 9. áruosztályba sorolták. Az új iránymutatás azonban a „virtuális árukat” különálló áruknak tekinti, azok a képfájloktól eltérő áruknak minősülnek, és az új iránymutatás a virtuális áruk besorolását is részletesen tartalmazza, utalva a valós áruk jellegére.

Az új iránymutatással megkísérelték megelőzni a védjegyvita előfordulását a virtuális térben, és megoldani a védjegyválasztás körének túlzott leszűkítéséből adódó nehézségeket.

Végül, elvileg a virtuális és a valós árukat egymástól eltérőként határozzák meg.

Egyesült Királyság

A) 1920-ban a Cadbury bevezette lila és aranszínű csomagolását a DAIRY MILK termékcsalád számára, amelyet a pletykák szerint Viktória királynő előtti tisztelgésnek választott. Azóta a Cadbury a lila ikonikus árnyalatát számos édességen használja. A Cadbury erőfeszítései azonban, hogy a márka lila árnyalatát, a „Pantone 2865c”-t („Cadbury-lila”) védjegyként oltalom alá helyezze, vitatott és nehézkes útnak bizonyultak. Alább a felsőbbíróság (High Court, HC) legutóbbi döntését ismertetjük ebben a folyamatban levő történetben.

a) Az ügy háttere

2019-ben az Egyesült Királyság Szellemijajdon-jogi Hivatala kiadta határozatát a Nestlé által az alábbi három Cadbury-védjegybejelentéssel szemben benyújtott felszólalással kapcsolatban (a bejelentések ugyanazt a színes négyzetet ábrázolták, és a 30. áruosztályba tartozó azonos, de kissé eltérő leírással rendelkező árukra vonatkoztak):

1. a 3 019 362. sz. védjegybejelentés a Cadbury lila színű, „az áruk csomagolásának teljes látható felületén alkalmazott” (’362. sz.) védjegyre vonatkozott;
2. a 3 019 361. sz. védjegybejelentés „az áruk csomagolásán alkalmazott Cadbury Purple” (’361. sz.) védjegyre vonatkozott; és
3. a 3 025 822. sz. védjegybejelentés a Cadbury Purple-re vonatkozott, de egyáltalán nem utalt az áruk csomagolására (’822. sz. védjegy).

A vizsgáló a felszólalást a ’362. sz. védjegy tekintetében elutasította, a ’361. és a ’822. sz. védjegy tekintetében azonban helyt adott a felszólalásnak.

A ’361. és a ’822. sz. védjegyre vonatkozó határozat ellen a Cadbury a HC-hez fordult. Ekkor a Nestlé és a Cadbury már rendezte hosszú ideje tartó vitáját, ezért a Nestlé nem vett részt a fellebbezésben. Ehelyett a szabadalmak, formatervezési minták és védjegyek főellenőrének (Comptroller-General of Patents, Designs and Trade Marks) beavatkozása segítette a bíróságot.

b) A HC döntése

2022. július 5-én Meade bíró meghozta a HC döntését, amelyben a ’822. sz. védjegy tekintetében helyt adott a fellebbezésnek, a ’361. sz. védjegy tekintetében azonban nem.

Jogi érvek

A Nestlé a védjegyekről szóló 1994. évi törvény 3. szakasza (1) bekezdésének *a)* és *b)* pontja alapján szólalt fel a bejelentések ellen. A védjegybejelentések ezen abszolút kizáró okai a következők:

- olyan megjelölések, amelyek nem felelnek meg az 1. szakasz (1) bekezdésében foglalt követelménynek, amely szerint a megjelölésnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy
 - o a lajstromban olyan módon legyen ábrázolható, amely lehetővé teszi a lajstromozó és más illetékes hatóságok, valamint a nyilvánosság számára, hogy a jogosult számára biztosított oltalom tárgyát világosan és pontosan meghatározzák; és
 - o egy vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztesse más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól. A védjegy állhat különösen szavakból (beleértve a személyneveket is), mintákból, betűkből, számokból, színekből, hangokból vagy az áruk vagy azok csomagolásának alakjából;
- ne legyen megkülönböztetőképességgel nem rendelkező védjegy.

A vizsgáló határozatában és a HC-nél benyújtott fellebbezésben azonban csak a 3. szakasz (1) bekezdésének a) pontját alkalmazták és vizsgálták.

A jogállást mérlegelve a vizsgáló tisztviselő és Meade bíró a következő két ítélezési gyakorlatot vette figyelembe:

1. *Libertel Groep BV* kontra *Benelux-Merkenbureau-ügy* (*Libertel-ügy*)

Ez az ügy arra vonatkozott, hogy a Libertel lajstromoztathatja-e a narancssárga színt bármilyen színkódra való hivatkozás nélkül.

Az ítéletben az EUB úgy döntött, hogy egy szín önmagában megkülönböztetőképességgel bírhat, ha grafikus ábrázolással rendelkezik, megjegyezve, hogy:

„...ha egy szín önmagában, térben nem körülhatárolt, ... megkülönböztetőképességgel rendelkezhet ... feltéve, hogy többek között grafikusan ábrázolható világos, pontos, önálló, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és objektív módon”.

Az ítélet a továbbiakban megerősítette, hogy egy szín grafikusan ábrázolható azáltal, hogy nemzetközileg elismert azonosító kóddal jelölik.

E döntés eredményeként három olyan feltételt határoztak meg, amelyek esetén egy szín önmagában védjegyként lajstromozható: *i)* ha olyan megjelölés, *ii)* amely grafikusan ábrázolható, és *iii)* amely alkalmas arra, hogy megkülönböztesse egy vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól.

2. *Cadbury Ltd* kontra *Société Des Produits Nestlé S.A.* ügy (CoA 2013-as ügy)

Ez az ügy a Cadbury 2 376 879. sz. védjegybejelentésével állt kapcsolatban, amely a Cadbury Purple-nek „az áruk csomagolásának teljes látható felületén való alkalmazására vagy a teljes látható felületen alkalmazott uralkodó szín megjelölésére” vonatkozott.

A döntésben Sir John Mummery bíró arra a következtetésre jutott, hogy az „uralkodó szín” megjelölés számos különböző vizuális forma előtt nyitott kaput, mert a kérelemben le nem írt egyéb színeket és vizuális anyagokat is magában foglalt. Ezért ez nem volt a védjegy lajstromozásához szükséges konkrét, bizonyos, önálló és pontos módon ábrázolt grafikus megjelölés.

A HC úgy ítélte meg, hogy ez nem minősül a védjegyről szóló törvény 1. szakaszának (1) bekezdése értelmében vett megjelölésnek, és ezért érvénytelen.

A '361. sz. védjegyre vonatkozó fellebbezés

A '361. sz. védjeggyel kapcsolatban Meade bíró a következő kérdést tette fel:

„Azzal, hogy a '361. sz. védjegy nem hivatkozik a csomagolásra való alkalmazás mértékére, elkerüli-e azt a problémát, amely a fellebbezési bíróság szerint a CoA 2013-ügyben a védjegyet sújtotta?”

A CoA 2013-ügyet vizsgálva Meade bíró megállapította, hogy a lajstromozhatósághoz a védjegynek meg kell felelnie a világos, pontos, önálló, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és tárgyilagos jelleg tesztjeinek, és hogy a színkódra való hivatkozás elegendő lehet ezen tesztek teljesítéséhez.

A '361. sz. védjegy leírása a Cadbury Purple „csomagolóárakra történő alkalmazására” vonatkozott. A vizsgáló úgy találta, hogy ez a leírás túl tág, és nem tartalmazott semmilyen korlátozást, például a teljes felületre vagy annak túlnyomó részére való korlátozást, ezért a 2013. évi CoA 2013-ügyben részletezett többszörös formák kérdését vetette fel.

Meade bíró egyetértett a vizsgáló indokolásával, és továbbment, kijelentve, hogy ez rosszabb, mint a CoA 2013-ügyben vizsgált megfogalmazás, mondván:

„A CA által többszörös formanyomtatványok engedélyezése és a kifogásolhatóan kétértelműnek tartott megfogalmazás eltávolítása legfeljebb kozmetikai jellegű, és nem segít. Megőrzi az alkalmazási körrel kapcsolatos összes gyakorlati problémát, és még többet is hozzáad.”

A '822. sz. védjegyre vonatkozó fellebbezés

A '822. sz. védjeggyel kapcsolatban Meade bíró a következő kérdést határozta meg:

„A '822. sz. védjegy, amely az általam „Libertel-formának” nevezett formában van (azaz a Pantone-jelölés által meghatározott szín önmagában, de a használat módjára való hivatkozás nélkül), alkalmas-e arra, hogy megjelölés legyen, vagy ez is a CA által megállapított problémákba ütközik?”

A vizsgáló ugyanazt az érvelést alkalmazta, mint amit a '361. sz. védjegy esetében, vagyis azt, hogy a leírás nem jelölte meg a használatra vonatkozó korlátozásokat, ezért a védjegy nem lajstromozható.

Meade bíró arra a következtetésre jutott, hogy ez a döntés téves volt, mert a bejelentés fogalmilag egyetlen dologról szól: a Cadbury Purple-ről, és ez jelentősen különbözik a '361. sz. védjegy esetében használt leírástól, amely a védjegy többféle formáját tette lehetővé. Hivatkozott a Libertel-formára, amely lehetővé tette, hogy a szín „önmagában” megkülönböztetőképesseggel rendelkezzen.

Meade bíró a továbbiakban kifejtette, hogy a szín használata különböző összefüggésekben, például csomagolás vagy reklámozás esetén azonos lenne, és hogy nincs többértelműség egy olyan megjelöléssel kapcsolatban, amely önmagában egyetlen szín.

Továbbá a hivatal azon állítására, hogy a Libertel-formanyomtatvány szerinti védjegyek csak „megfelelő körülmények között” megengedettek, Meade bíró kijelentette, hogy „ha a Cadbury körülményei nem megfelelők, nem látom, hogy bármely más kérelmező hogyan járna jobban”.

c) Következtetések

A '312. sz. és a '822. sz. védjegy közötti különbségtétel során Meade bíró hangsúlyozta, hogy a többértelműség megengedése egy védjegyben tisztességtelen versenyelőnyt eredményezne a védjegybejelentő számára. Ha egy védjegyet kétértelműen jegyeznek be, az negatív hatással lenne a versenytársak kereskedelmi képességére, mert nem tudnának a lajstromra támaszkodni, hogy megértsék a lajstromozás teljes hatályát és terjedelmét. A gyakorlati szakemberek számára ezt a *CoA 2013*-as ügy mérlegelésekor és alkalmazásakor kulcsfontosságú szempontként kell felismerni.

Döntésében Meade bíró tisztázta azt az álláspontot, hogy a használat leírása nélküli színes védjegyek megfelelhetnek a védjegyekről szóló törvény 1. szakasza (1) bekezdésében foglalt követelményeknek. A védjegybejelentők számára azonban továbbra is jelentős akadályt jelent annak bizonyítása, hogy a szín „önmagában” megkülönböztetőképeséget szerzett a fogyasztók tudatában. A Cadbury helyzete egyedülálló volt, mert márkajelzésének közepontjában több mint egy évszázadon keresztül a nemzetközileg elismert színekódot használta.

Továbbá Meade bíró elismerte, hogy következtetése „nem segít abban a nagyon nehéz munkában, amely a 3. § (1) bekezdésének b) pontja szerinti tényleges megkülönböztetőképeség értékeléséből adódik”, amellyel az eljárás során nem foglalkoztak.

Ez a döntés további iránymutatást nyújt a színek önmagukban történő értékeléséhez, azonban a színes védjegyeket bejelentők számára továbbra is számos kihívás marad.

B) A fellebbezési bíróság (Court of Appeal, CA) helybenhagyta a HC döntését a híres „csokoládés teáskanna”-ügyben (*Illumina* kontra *MGI*-ügy). A fellebbezés tárgyát nem képezték azok a kielégítő kinyilvánításra vonatkozó kérdések, amelyeket *Birss* bíró használt a „fontos tartomány” tárgyalásakor a csokoládés teáskanna analógiájának használatához, sem a legfelsőbb bíróság (Supreme Court, SC) *Regeneron* kontra *Kymab*-ügyben hozott döntésében meghatározott elvek finomításához. A döntés azonban minden ágazatban érdekes az ügyfelek számára, mert azzal foglalkozik, hogy két ismert jellemző kombinációja lehet-e feltalálói jellegű, és némi gyakorlati útmutatást nyújt a fellebbezési eljárásra vonatkozóan.

a) *Tények*

Az *Illumina Cambridge Ltd* (Illumina) olyan szabadalmak jogosultja, amelyek a DNS-szekvenálás „szintézissel történő szekvenálás” néven ismert módszerére vonatkoznak. Az Illumina öt ilyen szabadalom érvényesítését kérte a *Latvia MGI Tech SIA* és a *Beijing Genomics Institute Group* (együttesen: MGI) ellen azon az alapon, hogy az MGI által az Egyesült Királyságban értékesített szekvenálórendszerek bitorolták az Illumina szabadalmait. E szabadalmak mindegyike módosított molekulák és fluoreszcens színezékek használatára vonatkozott a szintézissel történő szekvenálás során olyan körülmények között, amikor más szekvenálási eljárások nem adtak kielégítő eredményeket.

2021. január 20-án a HC bírójá, Birss bíró úgy ítélte meg, hogy az Illumina DNS-szekvenálási technológiára vonatkozó négy szabadalma érvényes és bitorolt volt, és a bíró elutasította az MGI azon érveit, hogy a szabadalmak nyilvánvalók vagy elégtelenek voltak. Egy ötödik szabadalom érvénytelennek minősült, és nem képezte a fellebbezés tárgyát.

Az SC döntésében Birss bíró a *Regeneron* kontra *Kymab*-ügyben hozott döntésben kifejtett több elvet általánosabbra „fogalmazott át”, és ezzel megerősítette, hogy a *Regeneron* ki-elégítő kinyilvánítási elvei a termékek mellett a szabadalmazott eljárásokra is vonatkoznak.

Az MGI megfellebbezte Birss bíró döntését a CA-nál. Ez lehetőséget adott arra, hogy megtámadják Birss bíró elégséges kinyilvánításra vonatkozó döntését, az ilyen tárgyú megállapításokat azonban nem fellebbezték meg. Ehelyett az MGI az elsőbbségre és a kézenfekvőségre vonatkozó megállapításokat támadta meg.

b) *A döntés*

2021. december 17-én a CA (Lord Arnold, Nugee és Warby bíró) egyhangúlag elutasította az MGI fellebbezését valamennyi alapon, Arnold bíró ítéletével.

Pusztá szókapcsolat, vagy ismert jellemzők feltalálói kombinációja?

A szókapcsolatra vonatkozó érvek a közelmúltban néhány ügyben felmerültek, köztük például a *Nicoventures* kontra *Phillip Morris*-ügyben, és az ítélkezési gyakorlat várhatóan továbbfejlődik ezen a területen.

Az ütköztetés elve az, hogy nem lehet érvényesen hivatkozni két olyan jellemző „pusztá ütköztetésére”, amelyek mindegyike régi vagy nyilvánvaló. Az elvnek hosszú története van, amelyet Lord Tomlin 1935-ben a *British Celanese* kontra *Courtaulds*-ügyben fejtett ki, mondván:

Az elfogadott jog szerint a régi egész számok pusztá egymás mellé helyezése úgy, hogy mindegyik a saját funkcióját a többitől függetlenül látja el, nem szabadalmazható kombináció, de ha a régi egész számok együtt valamilyen működő kölcsönhatást fejtenek ki, amely új vagy továbbfejlesztett eredményt hoz, akkor az egész számok egymás mellé helyezése által létrehozott működő kölcsönhatás gondolata szabadalmazható tárgy.

Az Illumina egyik szabadalmát a tárgyaláson és a fellebbezés során is vitatták mint két régi jellemző „puszta szókapcsolatát”. Ennek az érvelésnek az volt az alapja, hogy a bejelentett találmány két elemet tartalmazott, de a leírásban semmi nem utalt arra, hogy ezek az elemek bármilyen nem nyilvánvaló módon kölcsönhatásba léptek volna egymással.

Arnold bíró áttekintette az ítélezési gyakorlatot, és egyetértett Birss bíróval abban, hogy a találmány nem puszta szókapcsolat. Kiemelte a műszaki szövegösszefüggés fontosságát annak megítélésakor, hogy egy szabadalom egyszerű szókapcsolatnak minősül-e. Arnold bíró megjegyezte, hogy a HC bírása megállapította, miszerint a szakértőcsoport a közös általános ismereteik alapján tudta, hogy a bejelentett molekulákat alkotó építőelemek egymáshoz kapcsolódva kedvezőtlen kölcsönhatásba léphetnek, de nem tudta előre megjósolni, hogy ez a kedvezőtlen reakció bekövetkezik-e. A szabadalom azonban nem mutatott ki ilyen káros reakciót. A CA ezért úgy ítélte meg, hogy a szabadalom egyetlen találmányt igényelt, amely a technika állása szerint nem jelent nyilvánvaló műszaki hozzájárulást.

A kézenfekvőség

Az MGI vitatta Birss bíró azon megállapítását, hogy a szabadalmak nem voltak kézenfekvők. A CA egyetértett az eljáró bíróval abban, hogy egy korábbi „Zavgorodny” nevű kutatási tanulmány, amely bizonyos DNS-hez kapcsolódó molekulák szintézisét vizsgálta, nem ugyanarra a műszaki területre tartozik, mint a perbeli szabadalmak. Úgy ítélte meg, hogy a közismert általános ismeretek fényében az e dolgozatban foglalt megállapítások „olyasvalamit jelentenek, amit hozzá lehet adni a szerves kémia általános eszköztárához”, de ez nem teszi kézenfekvővé a szabadalmakat, mert a dolgozat nem ugyanazon műszaki területhez tartozik.

Arnold bírónak különös nehézségei voltak az MGI kézenfekvőségi kifogásával azon az alapon, hogy „ez pusztán a bíró értékelésének kifogásolását jelenti, anélkül, hogy bármilyen elvi hibát állapítana meg a bíró részéről”.

Mint ilyen, a CA döntése komoly emlékeztetőül szolgál arra, hogy a fellebbviteli bíróság általában vonakodik eltérni az elsőfokú ítéletben hozott döntéstől, kivéve ha olyan azonosítható jogi vagy elvi hibák állnak fenn, amelyek erre okot adnak. Ez különösen igaz a kézenfekvővé válás kérdésének vizsgálatakor, amikor – amint Arnold bíró kiemelte – az eljáró bírónak lehetősége volt meghallgatni és mérlegelni az összes bizonyítékot és érvet, beleértve a szakértő tanúk keresztkérdéseit is, a fellebbviteli bíróságnak pedig nem.

Ezt a tényezőt felismerve Arnold bíró a következőket állapította meg.

A kézenfekvővé válás többtényezős értékelést foglal magában, és ezért a bíróságnak nem indokolt beavatkoznia, ha a bíró nem követett el jogi vagy elvi hibát ... Ez különösen igaz arra tekintettel, hogy a döntést egy tapasztalt szabadalmi szakértő bíró hozta meg, miután meghallgatta a terület szakértőinek részletes szóbeli bizonyítékait.

Így a CA nem győződött meg arról, hogy Birss bíró elvi hibát követett volna el, vagy hogy tévesen tájékozódott volna a vonatkozó jogi próbát illetően. Végeredményben a CA megállapította, hogy a HC bírása nem követett el hibát a nyilvánvalóvá válás értékelése során.

Az elsőbbség

Az MGI a nyilvánvalósággal kapcsolatos elsőbbségi érvelést is felhasznált. Az MGI első fokon azzal érvelt, hogy ha a bejelentett találmányok nem nyilvánvalók a Zavgorodnyval szemben, akkor nem jogosultak a nagy-britanniai szabadalmi bejelentésből származó elsőbbségre. Ennek alapja az volt, hogy egy szakértőcsapat a nagy-britanniai szabadalmi bejelentés elolvasása után műszaki szempontból nem lett volna tájékozottabb, mint a Zavgorodny. Birss bíró nem értett egyet az MGI-vel.

A fellebbezésben az MGI azzal érvelt, hogy Birss bíró elsőbbséggel kapcsolatos érvelése nincs összhangban a kézenfekvőséggel kapcsolatos érvelésével, illetve fordítva. A CA azonban helybenhagyta Birss bíró megállapítását.

A CA úgy ítélte meg, hogy a nagy-britanniai bejelentés bizonyos elemei több műszaki információt szolgáltatottak, mint a Zavgorodny, beleértve például a megfelelő kísérleti körülményekre vonatkozó részleteket. A bíróság megállapította, hogy ez arra készítette volna a szakembercsoportot, hogy valószínűsítse, miszerint a bejelentett vegyületek rendelkeznek az igényelt hasznossággal.

c) Megjegyzés

Tekintettel az elsőfokú döntés hatására, amely elősegítette a kellő kinyilvánításra vonatkozó jog fejlődését, talán nem meglepő, hogy a CA döntése jóval kevesebb hullámot vetett. Mindazonáltal fontos emlékeztetőül szolgál a szabadalmi ügyvivők, valamint a vállalkozások számára arról, hogy mi a CA feladata, amikor az eljáró bíró érvelését vizsgálja, valamint annak fontosságáról, hogy a fellebbezési eljárásban a megfelelő eljárási lépéseket tegyék meg annak érdekében, hogy a kívánt érveket lehessen előterjeszteni.

Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO)

A) a) Az ügy háttere

A vizsgálóosztály elutasította a 11760635.0 sz. szabadalmi bejelentést, mert a grafikus felhasználói felület biztosításának módszerére vonatkozó igénypontok nélkülözték a feltalálói tevékenységet. A bejelentő fellebbezett az elutasító határozat ellen azzal érvelve, hogy az abban foglalt érvelés az igénypontok helytelen értelmezésén alapszik, egyes pontokban nem volt megalapozott, és az állítólagos általános ismertségre a vizsgálóosztály nem szolgáltatott bizonyítékot.

A fellebbezési tanács arról tájékoztatta a fellebbezőt, hogy a vizsgálóosztály feltalálói tevékenységre vonatkozó érvelése „alapvető hiányosságokat” mutat, és hogy az ügyet vissza kívánja utalni további eljárás lefolytatása céljából. Válaszában a fellebbező ezenfelül kérte a fellebbezési díj legalább részleges visszatérítését, tekintettel a visszautalás indokaként megjelölt alapvető hiányosságokra.

Ezt követően a tanács az ügyet az elsőfokú eljárásban talált alapvető hiányosság miatt visszautalta a vizsgálóosztálynak.

b) A fellebbező érvei

A fellebbező álláspontja szerint a tanács közlése, amely szerint a vizsgálóosztály feltalálói tevékenységre vonatkozó érvelése „alapvető hiányosságokat” mutat, az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 103. szabály (1) bekezdésének *a*) pontja alapján teljes visszatérítést indokolna, mert lényeges eljárási szabálysértés történt („A fellebbezési díjat teljes egészében vissza kell téríteni, ha közbenso felülvizsgálatra kerül sor, vagy ha a fellebbezési tanács a fellebbezést elfogadhatónak ítéli, feltéve, hogy a visszatérítés lényeges eljárási szabálysértés miatt méltányos”). Különösen figyelembe veendő, hogy az engedélyezési eljárás már majdnem kilenc éve tart, és a fellebbezőnek sok időt és erőfeszítést kellett befektetnie ahhoz, hogy „a jelenlegi szakaszba” jusson.

A tanács úgy ítélte meg, hogy a vizsgálóosztály érvelésének hiányosságait inkább a nem megfelelő megfogalmazás és a téves megítélés, mint az ESZE 103. szabály (1) bekezdésének *a*) pontja értelmében vett lényeges eljárási szabálysértés okozta.

c) A fellebbezési tanács döntése

A tanács megállapította, hogy a fellebbező sem a fellebbezésben, sem a fellebbezés indokolásában nem hivatkozott lényeges eljárási szabálysértésre. A fellebbezési tanácsok működési szabályzatának 15. cikk (1) bekezdése szerinti közlésben a tanács alapvető hiányosságokat állapított meg a feltalálói tevékenység értékelésének kiindulópontjával kapcsolatban, de nem következtetett arra, hogy lényeges eljárási szabálysértés történt. A fellebbező sem szolgáltatott további indokolást arra vonatkozóan, hogy miért lenne méltányos a fellebbezési díj visszatérítése az ESZE 103. szabály (1) bekezdésének *a*) pontja szerint.

A fellebbező azzal érvelt, hogy a vizsgálóosztály nem indokolta meg, miszerint a megátdadott határozatban szereplő F1 jellemzőt miért tekintette az általános ismeretek részének, és azt sem, hogy a szakembert milyen körülmények vezették e jellemző kiválasztására. A fellebbező számos döntésre hivatkozott. A vizsgálóosztály a határozat 11.2. pontjában az F1 jellemzőt egyedüli megkülönböztető jellemzőként azonosította, majd megállapította, hogy „a szakember számára [csupán] egy közös jellemző értékének kiválasztása volt érdekes, amit a körülményeknek megfelelően és minden különleges műszaki hatás nélkül lehet megtenni”. A vizsgálóosztály a fellebbezést követő határozatának 11.3. pontjában arra a következtetésre jutott, hogy a bejelentett módszer nélkülözöte a feltalálói tevékenységet.

A fellebbezési tanács megjegyezte, hogy a vizsgálóosztály szerint az F1 jellemző csupán a kívánt adatok egy részhalmazára utal, amelyet egy további kérdés létrehozásához használnak. A vizsgálóosztály arra a következtetésre jutott, hogy nincs szükség dokumentációs bizonyítékra ahhoz, hogy egy szakember képes legyen a rendelkezésre álló adatokból a kívánt adatokat kiválasztani egy további kérdéshez. A fellebbezési tanács úgy értelmezte a vizsgálóosztály érvelését, beleértve azt a kijelentést, amely szerint nincs „különleges műszaki hatás”, hogy az F1 egyetlen megkülönböztető jellemzőként nem műszaki jellegű. A tanács véleménye szerint a „különleges műszaki hatás” kifejezés ebben az összefüggésben kétértelmű lenne, és nem értett egyet azzal, hogy az F1 lenne az egyetlen megkülönböztető jellemző, sem azzal, hogy az F1 jellemzőnek nincs műszaki hatása az igényelt eljárással kapcsolatban.

A tanács azonban úgy ítélte meg, hogy a vizsgálóosztály érvelésének hiányosságai inkább nem megfelelő fogalmazásnak és téves megítélésnek tekintendők, semmint az ESZE 103. szabálya (1) bekezdésének a) pontja értelmében vett lényeges eljárásiszabály-sértésnek. Ugyanez mondható el a feltalálói tevékenységre vonatkozó érveléssel kapcsolatos kérdésekre is: bár a tanács nem értett egyet a megtámadott határozat indokolásával, nem vélte úgy, hogy annak hiányosságai lényeges eljárásiszabály-sértést valósítanak meg.

Ami az eljárás hosszát illeti, a fellebbező nem indokolta, hogy a késedelmek bármelyike miért alapozná meg az ESZE 103. szabály (1) bekezdésének a) pontja szerinti visszatérítést. A tanács az ügy előzményeit értékelve úgy vélte, hogy az eljárás egyik lépése sem volt indokolatlanul hosszú. A vizsgálóosztály minden egyes lépést időben megtett, és nem tett szükségtelen lépéseket. Így a tanács nem látott olyan eljárási lépést, amelyet a vizsgálóosztály indokolatlanul késleltetett volna.

Következésképpen nem látta indokoltnak, hogy az ESZE 103. szabálya (1) bekezdésének a) pontja alapján a teljes visszatérítés iránti kérelemnek helyt adjon, de megerősítette, hogy a felperes az ESZE 103. szabálya (4) bekezdésének c) pontja alapján részleges visszatérítésre jogosult, amennyiben szóbeli eljárásra nem kerül sor. A felperes kijelentette, hogy nincs szükség szóbeli eljárásra a teljes visszatérítés kérdésének további megvitatásához.

B) Az európai szabadalmi rendszer felhasználói ismerik az ESZH 10 napos szabályát. Ez egy olyan jogi fikció, amelynek értelmében az ESZH hivatalos közleményeit általában úgy kell tekinteni, hogy azokat a címzettnek a keltezésüktől számított 10 nap elteltével kézbesítették. Sok esetben a határidők számítása szempontjából a 10 napos időszak vége a mérvadó, még akkor is, ha a közleményt ezt megelőzően kapták meg. Noha nem teljesen pontos, egyes felhasználók szokás szerint a 10 napot az ESZH közleményeire való válaszadás „türelmi idejének” tekintik.

Bár ez a szabály eredetileg a postai úton érkező dokumentumok késedelmes kézhezvételének figyelembevételére szolgáló „puffer” volt, azóta is alkalmazandó, még akkor is, amikor az ESZH egyre inkább az elektronikus kommunikáció felé mozdult el. Most azonban úgy tűnik, hogy ez megváltozik.

Az ESZH szabadalomjogi bizottságának 2022. május 12-én tartott ülésén előzetesen jóváhagyták a 10 napos értesítési szabály „elhagyására” vonatkozó javaslatot, amelyet még jóvá kell hagyni az igazgatótanács egy következő ülésén. A javasolt módosítás eltörli a 10 napos szabályt, függetlenül attól, hogy a közléseket elektronikusan vagy postai úton kézbesítik.

Ez lényegében azt jelenti, hogy az ESZH értesítésre vonatkozó rendelkezései összhangba kerülnek a PCT-vel, így a közlés időpontja az értesítés időpontjának minősül majd, és az alkalmazandó határidő lejártának meghatározásakor ez lesz az irányadó. A közlések késedelmes kézbesítése elleni védekezésként az ESZH intézkedéseket javasolt a határidők meghosszabbítására azokban az esetekben, amikor a dokumentum kézbesítése vitatott, és megállapítható, hogy a dokumentumot a címzettnek több mint hét nappal a rajta szereplő dátum után kézbesítették. Ebben az esetben az ESZH-ra hárul annak megállapítása, hogy a dokumentumot ténylegesen mikor kézbesítették, ellentétben a PCT-vel, amely a késedelmes kézbesítés bizonyítását a bejelentőre terheli.

A 10 napos szabály eltörlésére irányuló javaslat egy szélesebb körű stratégia része, amely a szabadalom megadására irányuló eljárás digitális átalakítását támogatja. A változtatások azt is elismerik, hogy a gyors postai szolgáltatások és az elektronikus kommunikáció mai valósága nagyban különbözik attól a papíralapú világtól, amelyen az ESZE nagy része alapul.

Más javasolt változtatások lehetővé teszik, hogy a korábbi technika állását ne papíron, hanem online továbbítsák a bejelentőknek, elismerve, hogy az ilyen hivatkozások nem mindig egyszerű írásos dokumentumok, hanem lehetnek multimédiás formátumúak is. Az ESZH javasolja továbbá a szabadalmi bejelentési dokumentumok formátumára vonatkozó szabályok átdolgozását is, hogy enyhítse a papír méretére, minőségére és formázására vonatkozó számos (ma már nagyrészt elavult) követelményt, amelyeket a nyomtatott formában benyújtott dokumentumokhoz terveztek. Különösen a rajzokra vonatkozó szabályok módosításai utalnak arra, hogy az ESZH a jövőben lehetővé teheti a bejelentők számára a színes rajzok benyújtását, ami számos műszaki területen nagyon üdvözlendő változás lenne a bejelentők számára.

C) Az ESZH-nál szabadalmi bejelentéseket benyújtó bejelentők és képviselőik számára gyakran nehézséget jelentett és jelent az ESZH fellebbezési tanácsainak az a kívánsága, hogy a bejelentés leírását az engedélyezett igénypontokkal összhangban módosítsák. Ilyen vonatkozásban reményt keltő volt az egyik 2021 decemberében közzétett, T 1989/18 sz. döntése, amelyben úgy ítélte meg, hogy ennek a követelménynek nincs jogalapja. Ez a döntés ellentmondott a fellebbezési tanácsok korábbi döntéseinek, például a T 1808/06 sz. döntésnek, amelyre az ESZH irányelveinek megfogalmazása elsősorban épült, és amely szerint a leírást úgy kell kiigazítani, hogy alátámassza az igénypontokat.

A 2022. április 28-i, T 1444/20 sz. döntés idézi a T 1989/19 sz. döntést, és egyetértéssel, hogy a leírásban a „találmány konkrét megvalósításai”-ként megjelölt „igénypontoszerű záradékokat” nem kell törölni ahhoz, hogy az igénypontok megfeleljenek az ESZE 84. cik-

kének (lásd az indokolás 2.4. pontját, amely szerint „A találmány konkrét megvalósításai” címszó alatt a leírásban szereplő számozott megvalósítások ... nem tévesztendő össze az igénypontokkal, mert nyilvánvaló, hogy azok a leírás szövegének részét képezik, és nincsenek is igénypontokként megjelölve”). Ebben az esetben tehát a konkrét megvalósítások nem eredményezték a tényleges igénypont egyértelműségének hiányát, és nem kellett őket eltávolítani.

Egy nemrégiben hozott, a T 1024/18 sz. döntés visszatér a leírás módosításának témájára. Ez az első döntés ezen a területen a T 1989/18 sz. döntés óta, és valójában az első, amely a T 1989/19 sz. döntésre hivatkozik. Úgy tűnik, hogy ez az új döntés visszalépést jelent a T 1989/18-as döntéshez képest – a leírásmódosítások követelménye valószínűleg megmarad.

A döntés annak ellenére született, hogy az elővizsgálók jellemzően ragaszkodtak ahhoz, hogy a szabadalmi bejelentés megadásához való hozzájárulás előtt megtörténjen a leírás módosítása, annak ellenére, hogy az ESZH vizsgálati iránymutatásainak 2021. márciusi felülvizsgálata megváltoztatta azt, hogy az elbírálóknak milyen mértékben kell elvárniuk a leírás módosítását (lásd pl. a H-V, 2.7. és az F-IV, 4.3. pontot). Az iránymutatást 2022 márciusában ismét felülvizsgálták, ami némileg egyértelműbbé tette a várható módosításokat, de a 2021-es iránymutatáshoz képest nem változtatta meg lényegesen a követelményeket.

Az iránymutatás módosításai és az elővizsgálók szigorú ragaszkodása miatt azok betartásához megnőtt a leírás igénypontoknak megfelelő módosításához szükséges gondosság és figyelem, ami növelte a szabadalmi ügyvivők munkaterhelését, és ezt követően természetesen az ügyfelek költségeit is. A T 1989/18. sz. ügyben hozott döntés ezért némi reményt adott arra, hogy az elbírálók talán nem fogják olyan szigorúan betartani az új irányelveket, és ez mind az ügyvivők, mind a bejelentők tehermentesítését eredményezhetné.

A T 1024/18 sz. ügyben azonban az EP 2609899 sz. bejelentést elutasították, mert a fellebbezésben nem nyújtottak be módosított leírást az engedélyezett módosított igénypontokkal együtt. A fellebbezési tanács ebben az ügyben úgy ítélte meg, hogy az ESZE 84. cikke megköveteli, hogy a leírás végig összhangban legyen az igénypontokkal oly módon, hogy az igénypontokat a leírás egésze alátámassza, és úgy tűnik, hogy a T 1024/18 sz. ügyben eljáró tanács szerint a T 1989/19 sz. ügyben eljáró korábbi tanács nagyobb hangsúlyt fektetett az ESZE 84. cikkének egyértelműségére, mint annak támogatására.

Érdekes megjegyezni, hogy a két döntést már az ESZH is eltérően kezelte. A T 1989/18-as döntés „D” terjesztést kapott (azaz nem osztották szét más tanácsok között), és nem jelent meg „kiválasztott döntés”-ként a tanácsok honlapján, míg az 1989/18-as döntés „C” terjesztést kapott (szétosztották más elnökök között), és a honlapon „kiválasztott határozat”-ként szerepel. Ez az eltérő bánásmód utalhat az ESZH-nak a témához való hozzáállására – arra, hogy a T 1989/18-as döntés csupán egy kis csavart labda az eljárásban, és hogy a T 1024/18-as döntés megerősíti az előtte hozott határozatokat, amelyekben úgy ítélték meg, hogy a leírást a megengedett igénypontokkal összhangban módosítani kell.

Sőt, két későbbi döntés is ezt látszik alátámasztani. A T 0120/20 sz. ügyben az alperes (a szabadalom jogosultja) azzal érvelt, hogy a T 1989/18 sz. ügyet követően az ESZE-ben nincs olyan általános rendelkezés, amely megkövetelné a leírás kiigazítását. A tanács azonban elutasította ezt az érvelést, és kijelentette (a döntés 10.2. pontjában), hogy nem követi a T 1989/18-as döntést, hanem a T 1024/18-as döntéssel ért egyet. Ezen túlmenően, bár nem hivatkozott kifejezetten sem a T 1989/18-as, sem a T 1024/18-as döntésre, a T 2613/18-as döntésben úgy ítélte meg, hogy a leírással összeegyeztethetetlen igényt az ESZE 84. cikke szerint nem támasztja alá a leírás (lásd a döntés 2.1.1. pontját), ami arra utal, hogy a tanács csak általában véve inkább a T 1024/18-as döntést követik, mint a T 1989/18-ast.

Tekintettel a folyamatos konfliktusra és a téma iránti figyelemre, várhatóan több olyan döntés is születik majd, amely a T 1989/18-as és a T 1024/18-as döntést idézi, és tovább tárgyalja a kérdést. Az is lehetséges, hogy a kérdés az ESZH felhasználói felülvizsgálatai során a vizsgálati iránymutatások felülvizsgálati folyamatának részeként vita tárgyát fogja képezni, és idővel a kérdés rendezése érdekében a Bővített Fellebbezési Tanács elé kerül.

D) A DABUS decemberi fellebbezési tárgyalásán hozott döntést követően az ESZH 2022. júliusban közzétette a részletes indokolást tartalmazó hivatalos döntést. A fellebbezési tanács által a decemberi meghallgatás előtt kiadott előzetes véleményhez képest nem sok meglepetés történt. Emlékeztetőül: a döntés a feltalálói megnevezés benyújtásának formai követelményére vonatkozott, valamint – ha nem a bejelentő a feltaláló – arra, hogy a bejelentő hogyan szerezte meg a bejelentési jogot (például munkaviszony vagy megállapodás útján). A fellebbezési tanácsnak két kérelmet kellett megvizsgálnia: 1. az eredetileg benyújtott feltalálói megnevezést, amely a DABUS néven említett gépet nevezi meg feltalálóként, és 2. egy nyilatkozatot arról, hogy nincs ember feltaláló, és hogy a bejelentő a szabadalom megadásához való jogot a DABUS tulajdonosaként szerezte meg. A tanács mindkét kérelmet elutasította: nincs olyan probléma az átláthatósággal vagy a méltányossággal kapcsolatban, amelyet orvosolni kellene, és nincs indok arra, hogy a tanács figyelmen kívül hagyja az ESZE követelményeit.

A főkérelemről, hogy a DABUS-t meg lehessen feltalálóként nevezni, a tanács megállapította, hogy mind a szó egyszerű jelentése, mind az ESZE vonatkozó rendelkezései szerint a feltalálónak személynek kell lennie. Egy gép nem lehet feltaláló. Ezért a DABUS nem nevezhető meg feltalálóként. Az átláthatóság és az ahhoz fűződő közérdek, hogy a feltaláló személye megismerhető legyen, nem jön szóba. A feltaláló ugyanis minden esetben kérheti, hogy adatait az ESZH tartsa titokban.

A tanács ezután rátért arra a másik kérelemre, amelyben a fellebbező a feltalálói megnevezésben jelezte, hogy nincs emberi feltaláló, mert a találmányt gép készítette, és kifejtette, hogy a bejelentő a DABUS birtokosaként jogosult a szabadalom megadására. A fellebbező azzal érvelt, hogy mivel nincs feltaláló, ezért a feltalálói nyilatkozatban sem kell feltalálót megnevezni. A tanács egyetértett ezzel a megállapítással, de megjegyezte, hogy továbbra is

meg kell jelölni, hogy a bejelentő hogyan szerzett jogot a szabadalom megadására, mert a bejelentő és a feltaláló nem azonos. A bejelentő azonban csak úgy szerezheti meg ezt a jogot a feltalálótól, ha a feltaláló jogutódja. Mivel nem volt feltaláló, a megfelelő követelmény nem teljesült.

Az ESZH a mérlegelés érdekében két lehetséges kifogást vett figyelembe a bejelentő megállapításaival szemben. Az első az volt, hogy a döntés eredményeként vannak olyan találmányok, amelyek megfelelnek az ESZE anyagi jogi követelményeinek, különösen az újdonságnak és a feltalálói tevékenységnek, de nem szabadalmazhatók. A fellebbezési tanács úgy találta, hogy itt valóban ez a helyzet. Ennek oka, hogy az európai szabadalmi rendszerben nem játszik szerepet egy találmány megalkotási módja. Lehetnek olyan szabadalmazható találmányok (az ESZE 52. cikke), amelyekre az ESZE 60. cikke nem biztosít szabadalmi jogot. A második lehetséges ellenvetés az volt, hogy a nem feltaláló bejelentőre vonatkozó követelmény, miszerint meg kell jelölnie, hogy a szabadalom megadásához való jog hogyan keletkezett, formális jellegű. Azt lehet mondani, hogy ez a formai követelmény nem szolgál célt, ha nincs feltaláló. Ebből következik, hogy a tanács úgy ítélné meg, miszerint a jogalkotó ezt a követelmény olyan helyzetekre kívánta alkalmazni, amikor van emberi feltaláló, és ezért úgy dönthetne, hogy nem alkalmazható olyan helyzetekre, amikor nincs feltaláló.

A tanács úgy találta, hogy mindkét kifogás közös gyenge pontja az, miszerint a tanácsnak teljesen figyelmen kívül kellene hagynia az ESZE egyik alaki követelményét. Ebben az esetben a tanács erre nem volt hajlandó. Először is azért, mert nem merül fel az egyenlő bánásmód, az átláthatóság vagy a méltányosság problémája, mivel a gépi úton létrehozott találmányok szabadalmi oltalma az ESZE értelmében mindenképpen rendelkezésre áll. A bejelentő megjelölhetné magát feltalálóként, és az átláthatóság és a méltányosság érdekében a bejelentés leírásában kifejthetné, hogy a találmány hogyan jött létre. Ez megtehető az ESZE bármely rendelkezésének megsértése nélkül. Másodszor, a jogalkotó feladata, hogy értékelje az ESZE-t, és megállapítsa, hogy van-e valódi probléma. Lehetnek különböző megoldások, és nem a tanács feladata, hogy kiválasszon egyet.

A fellebbezést elutasították. Mi lesz tehát a következő lépés? A DABUS saját szabadalmi bejelentést nyújt be bejelentőként? Ez még nem derült ki. Addig is, az ESZH eljárási jogának kedvelői számára a döntés olyan finomságokat tartalmaz, mint például, hogy mi történik, ha egy bejelentés megszűnik, majd a szóbeli fellebbezési tárgyalás és az írásbeli döntés között újraéled, harmadik fél által eljárási kérdésekkel kapcsolatban tett észrevételek elfogadhatóságát kell eldönteni, állítólag különböző eljárási jogsértések történtek és még sok más. Ami a mesterséges intelligencia által létrehozott találmányokat illeti, a tanács érvelése azt sugallja, hogy ez talán mégsem jelent problémát, amíg egy ember valamilyen módon részt vesz az eljárásban.

E) Korábban már tárgyaltuk a hihetőség fogalmát és azt, hogy mennyi kísérleti adatra van szükség a szabadalmi bejelentésekhez Európában, ami mind a kielégítő kinyilvánítás, mind a feltalálói tevékenység szempontjából fontos. Ideális esetben egy bejelentés minden fontos adatot tartalmaz a benyújtott formában. Ez azonban nem mindig lehetséges, különösen akkor nem, ha az eljárás során a technika akkori állása szerinti új adatokat találnak, amelyek a feltalálói tevékenység alátámasztása érdekében új összehasonlító adatokat igényelnek (lásd az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2022. áprilisi számának 189–190. oldalát).

Az ESZH által a későn benyújtott bizonyítékok (pl. az eredeti bejelentésben nem szereplő kísérleti adatok) értékelésére alkalmazott megközelítést jelenleg az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsa vizsgálja a G2/21-es beadvány keretében A Bővített Fellebbezési Tanács 2022. november 24-én tárgyalta a G2/21-es beadványt (erről lapzártáig nem kaptunk hírt), de előtte kiadott egy előzetes (és nem kötelező erejű) véleményt.

Az eléterjesztett három kérdés a következőképpen foglalható össze:

1. Figyelmen kívül kell-e hagyni a hatást igazoló bizonyítékokat (azaz az új kísérleti adatokat), ha azok nem szerepelnek a benyújtott bejelentésben, és az új bizonyíték az egyetlen bizonyíték bármilyen hatásra?
2. Ha igen, akkor ez változatlanul így van-e, ha a hatás a szabadalmi bejelentésben szereplő információk vagy a közismert általános ismeretek alapján hihető?
3. Vagy figyelembe vehető-e a bizonyíték egyszerűen akkor, ha a bejelentés napján nem volt ok arra, hogy a műszaki hatást valószínűtlennek tartsák?

Előzetes véleményében a Bővített Fellebbezési Tanács határozottan azt sugallja, hogy a bizonyítékot alapvetően nem lehet figyelmen kívül hagyni, ami azt jelenti, hogy az első kérdésre a válasz „nem”.

Mindazonáltal a 2. és 3. kérdést is megvizsgálta, és jelezte, hogy úgy véli, a hatást bizonyító új bizonyítékot figyelembe kell venni, ha a szakembernek nem lett volna jelentős oka kételkedni a hatásban (vagyis ha az állított hatás nem volt valószínűtlen). Ez azt jelzi, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács jelenleg úgy véli, hogy a 2. és a 3. kérdésre adott válasznak „igen”-nek kell lennie.

Ezért úgy tűnik, hogy az új adatok Bővített Fellebbezési Tanács általi figyelembevételének tesztje az előterjesztő tanács által javasolt enyhébb teszt legyen, nevezetesen az, hogy a műszaki hatást alátámasztó bizonyítékokat egyszerűen akkor lehet figyelembe venni, ha a bejelentés napján nem volt ok a hatást valószínűtlennek tekinteni. Figyelmeztetnek azonban arra, hogy a hivatkozott műszaki hatásnak az eredeti bejelentés műszaki tanítása alá kell tartoznia, és ugyanazt a találmányt kell megtestesítenie.

Ha ez az előzetes vélemény megegyezik a végleges döntéssel, akkor ezt a bejelentők és a szabadalmasok üdvözölni fogják, mert az, hogy a feltalálói tevékenység alátámasztására nem támaszkodhatnak a későn benyújtott bizonyítékokra, kétségtelenül megnehezítené a feltalálói tevékenység megállapítását, különösen az új technika állásának ismeretében. Ez

azonban csupán egy előzetes vélemény, és érdekes lesz látni, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács meg fogja-e változtatni a véleményét.

Végezetül érdemes megjegyezni, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács azt is sugallja, hogy döntése a feltalálói tevékenységgel kapcsolatos hihetőség fogalmára fog korlátozódni, és nem a kielégítő kinyilvánításra, annak ellenére, hogy a hihetőség fogalma mindkét kérdésben fontos.

Európai Unió

A *Heitec AG* (HAG) a HEITEC európai védjegy tulajdonosa volt 1998-tól. A *Heitech Promotion GmbH* (HPG) a 2002. évi HEITECH PROMOTION német védjegy tulajdonosa volt. A HEITECH első használatát 2004-től fogadták el.

2004-ben a HPG érintkezésbe lépett a HAG-gal az együttes létezés érdekében. 2009-ben a HAG felszólító levelet küldött a HPG-nek, amelyben kérte a HEITECH használatának megszüntetését. A HPG ismét az együttes létezést javasolta.

A HAG 2012-ben bírósági eljárást kezdeményezett Németországban. Az eljárás benyújtásával kapcsolatos különböző problémák miatt a keresetről szóló értesítést csak 2014. május 23-án kézbesítették a HPG-nek.

A HAG azt állította, hogy a HPG megsértette a HEITEC védjegy alapuló jogait, és (többek között) kérte a felszólító levél HPG-nek történő megküldésével kapcsolatos költségeinek megtérítését. A HPG-t kötelezték, hogy fizesse meg a HAG-nak a felszólító levél küldésének költségeit, de minden más követelését elutasították.

A HAG fellebbezését elutasították azzal az indokolással, hogy belenyugodott a HPG általi használatba, minthogy a HPG öt éven keresztül megszakítás nélkül használta a védjegyét, és a HAG nem tett megfelelő intézkedéseket annak megszüntetésére. A kereset benyújtása nem szakította meg a belenyugvás öt éves időtartamát, mert azt több mint öt évvel a felszólító levél elküldése után kézbesítették.

A HAG tovább fellebbezett, és a német bíróság az EUB elé terjesztette a belenyugvás fogalmával kapcsolatos kérdést.

Az EUB döntése

A belenyugvásra vonatkozó jogszabály célja annak biztosítása, hogy a korábbi védjegy által biztosított oltalom csak olyan esetekre korlátozódjon, amikor a korábbi védjegy jogosultja bizonyítani tudja, hogy észszerű lépéseket tett védjegye bitorlásának megakadályozása érdekében.

Ha a korábbi védjegyjogosult tudatosan és jóhiszeműen öt éven keresztül folyamatosan „belenyugodott” egy későbbi védjegy használatába, akkor a későbbi védjegyjogosultnak jogbiztonságra van szüksége, hogy védjegyhasználatát többé nem lehessen megtagadni.

A „belenyugvás” azt jelenti, hogy a korábbi védjegy jogosultja nem tesz semmilyen lépést annak ellenére, hogy öt éven keresztül folyamatosan tudott a későbbi védjegy használatáról. Ilyen körülmények között a korábbi jogosult joga elévül a lajstromozás érvénytelenítése iránti kérelem benyújtására, illetve a használat elleni felszólalás benyújtására, ha az adott védjegyet jóhiszeműen jelentették be vagy használták.

A felszólító levél megszakíthatja a belenyugvás ötéves időtartamát, feltéve, hogy a korábbi védjegy jogosultja továbbra is ténylegesen ellenzi a későbbi védjegy használatát. Ezzel szemben ha a felszólító levél elküldését követően a korábbi védjegy jogosultja nem tesz megfelelő lépéseket az érintett használat megakadályozása érdekében, arra kell következtetni, hogy nem tette meg a szükséges megfelelő lépéseket, és belenyugodott.

Annak megállapítása, hogy a felszólító levél pusztá elküldése önmagában elegendő a belenyugvás ötéves időtartamának megszakításához, a valóságban sokkal hosszabb időt hagy a jogosultaknak a kifogásolásra, és nem nyújtana jogbiztonságot a későbbi védjegyek felhasználói és jogosultjai számára. Ezért a felszólító levél elküldése önmagában, a kifogásolt lajstromozást vagy használatot megakadályozó, jogilag kötelező erejű döntés meghozatalához szükséges lépések megtétele nélkül nem szünteti meg a belenyugvás bekövetkezését.

A bírósági kereset a keresetlevél benyújtásának napján tekinthető megindítottnak, de csak akkor, ha a felperes minden szükséges lépést megtett annak érdekében, hogy a keresetlevelet megfelelően kézbesítsék az alperesnek.

Ebben az esetben egyértelmű, hogy a bírósági kereset HPG részére történő kézbesítését csak valamikor 2014. február 24. és 2014. május 16. között végezték el. Az is egyértelmű, hogy a HAG 2009. május 06. óta tudott a használatról. Ezért a német bíróság feladata annak megállapítása, hogy pontosan mikor indították meg a kereseti kérelmet. Ha a kézbesítésre csak az ötéves belenyugvási határidő lejárta után került sor, a bíróságnak azt kell megállapítania, hogy ez a HAG mulasztásából ered-e, amely esetben a HPG elleni keresete elévülne.

Végül, ha a kereset elévült, a HAG a HPG-vel szembeni egyéb keresetektől – ideértve a kártérítés megfizetését vagy a jogsértés megszüntetésére irányuló keresetet – is el lenne zárva.

Összefoglalás

Ha a jogosultak aggódnak védjegyük használata miatt, és felszólító levelet küldenek egy harmadik félnek, akkor haladéktalanul és öt éven belül jogi lépéseket kell tenniük, ha el akarják kerülni a belenyugvást.

A felszólító levél pusztá elküldése nem elegendő a „belenyugvási időszak” megszakításához, és a harmadik féllel szembeni későbbi hivatalos eljárás késedelmes megindítása azt eredményezheti, hogy a védjegyjogosult joga elévülhet az ilyen használat megtámadásához.

Az Európai Unió Bírósága

a) Az ügyek

Az EU Bíróságának *Szpunar* főtanácsnoka 2022. június 2-án indítványt terjesztett elő az EUB előtt folyamatban lévő két egyesített ügyben, amelyek a belga és a luxemburgi nemzeti bíróságtól származnak, és amelyekben az *Amazon* és *Christian Louboutin* az ellenérdekű felek. Mindkét ügy az online piacterek felelősségét érinti, amikor olyan termékeket értékesítenek, amelyek állítólag sértik mások szellemi tulajdon-jogait. Nem szabad elfelejteni, hogy a főtanácsnok indítványa nem végleges döntés, de az EUB általában az ügyek mintegy 70 százalékában követi a főtanácsnok érvelését.

b) Az ügyek jelentősége a kiskereskedők és az online piactereken értékesítők számára

Az ügyek a kiskereskedők és a márkatulajdonosok számára egyaránt fontosak, mert azt határozzák meg, hogy egy online piactér felelősségre vonható-e a platformján harmadik fél által elkövetett jogsértésekért. Ezek az ügyek gyakran arra összpontosítanak, hogy az online piactér mennyire aktívan vesz részt az ilyen termékek értékesítésében, és hogy megállapítható-e az érintett védjegyek használata. Az Amazon/Christian Louboutin-ügy konkrétan arra a helyzetre vonatkozott, amikor az online piactér olyan hibrid szolgáltatást nyújt a forgalmazónak, amely a terméklistázáson túl logisztikai és teljesítési szolgáltatásokat is magában foglal. Felmerül a kérdés, hogy az ilyen használat áttolja-e az online piacteret az elsődleges védjegybitorlás határán?

Az egyesített ügyek fontosak minden olyan online piactér számára, amely harmadik fél termékeit értékesíti, és amely valamilyen formában támogatást nyújt a termékcsalád egyszerű elhelyezésén túl. Ez általában nem minősül elsődleges jogsértésnek, ha elegendő megszüntető eljárás van folyamatban, és ez lehetőség a szellemijog-tulajdonosok számára is, ha jogaik esetleges megsértését úgy kívánják megakadályozni, hogy magával a piactérrel szemben lépnek fel, ami gyakran könnyebb vállalkozás, mint az eladó ellen, akit gyakran nehéz kézre keríteni.

Christian Louboutin keresetet nyújtott be az Amazon ellen, mert az piros talpú cipők online értékesítését kínálta, bár a „piros talp” védjegyet Christian Louboutin lajstromoztatta, és az érintett termékek állítólag megsértették Christian Louboutin szellemi tulajdon-jogait.

A belga és a luxemburgi nemzeti bíróság nagy vonalakban az alábbi kérdéseket terjesztette az EUB elé, amelyekkel kapcsolatban a főtanácsnok 2022. június 2-án közölte véleményét.

1. Felelősségre vonható-e egy hibrid piactér üzemeltetője, mint például az Amazon, közvetlenül jogsértésért, szemben a másodlagos jogsértéssel, amennyiben egy harmadik fél vagy eladó listái védjegybitorlást valósítottak meg?
2. Befolyásolja-e a fogyasztók ítélete a piactér reklámozásban és forgalmazásban betöltött szerepéről a védjegyhasználat meglétének az eldöntését?

3. Az online piactér által a fogyasztóknak történő szállítás védjegyhasználatnak minősül-e?

c) Az ügy háttere

Az online platformok felelőssége harmadik fél védjegybitorlásáért folyamatosan felmerülő kérdés a digitális piacon. A főtanácsnok véleményében megjegyzi, hogy gyakran könnyebb megtámadni az online piactert, mint az egyéni forgalmazót, és ez volt az egyik mozgatórugója az online piacterekkel szembeni fellépéseknek. Ha azonban ez általános gyakorlattá válik, az online piacterek fennmaradási képessége veszélybe kerülhet, mert túlságosan súlyos kötelezettségeket rónak rájuk a hamisítás és a jogsértő tevékenység elleni küzdelem tekintetében. A bíróságoknak itt alapvetően egy vékony mezsgyén kell mozogniuk. Az uniós és az egyesült királyságbeli ítélkezési gyakorlat szerint az online piacterek általában nem felelősek közvetlenül kereskedőik jogsértő tevékenységeiért, feltéve, hogy nem vállalnak aktív szerepet a jogsértő tevékenységben, és megfelelő eljárások állnak rendelkezésükre a jogsértő tevékenységek megszüntetésére, amennyiben azokról tudomást szereznek.

Az online piactérnek a felelősségre vonáshoz ténylegesen tudnia kell a jogellenes tevékenységről vagy információról, vagy pedig tisztában kell lennie azokkal a tényekkel vagy körülményekkel, amelyekből a jogellenes tevékenység vagy információ nyilvánvaló. Így az online piactér platformján a jogsértés pusztá létezése nem elegendő ahhoz, hogy az online piactér felelősségre vonható legyen a jogsértésért.

Továbbá ezekben az ügyekben gyakran kulcsfontosságú szempont volt, hogy az online piacterről megállapítható-e a szóban forgó jogsértő védjegy használata. Az uniós védjegyrendelet 9. cikkének (3) bekezdése részletezi azokat a helyzeteket, amelyek védjegyhasználatnak minősülnek, ideértve „a megjelölésnek az árukon vagy azok csomagolásán való elhelyezését”, illetve „az áruk felajánlását, forgalomba hozatalát vagy készletezését”. Az online piacterek tevékenységei azonban nem könnyen esnek a használat ilyen példái alá, és nincs átfogó meghatározás arra vonatkozóan, hogy mi minősül használatnak.

Az itt vizsgált esetekben azonban az Amazon tovább ment az online eladók egyszerű befogadásánál, mert „Fulfilled (megvalósítva) by Amazon (FBA)” struktúrája nagyobb részvételt biztosított az Amazon számára, minthogy ez a szolgáltatás magában foglalja az eladók számára az átvételt, a csomagolást és a szállítást is. Christian Louboutin azzal érvelt, hogy ezek a tevékenységek az Amazon részéről a jogsértés határát súrolták. Campos főtanácsnok a Coty-ügyben úgy érvelt, hogy „ha egy platform aktívan hozzájárul a jogsértő áruk forgalmazásához, akkor azt a következtetést kell levonni, hogy az ilyen platform (legalábbis) az európai uniós védjegyrendelet 9. cikke (3) bekezdésének b) pontja értelmében az árukat készletezi”.

Általában az olyan ügyekben, mint a *Google France*, a *L'Oréal* kontra *eBay* és a fent említett *Coty*-ügy, ahhoz, hogy az online piactér az érintett védjegy használójának minősüljön, a védjegyet a saját kereskedelmi kommunikációjában kellett használnia, és egy másik cég

terméklistájának egyszerű elhelyezése nem volt elegendő az ilyen megállapításhoz. Kérdéses azonban, hogy hol húzódik a határ az online eladó és az online piactér általi használat között.

d) A főtanácsnok megállapítása

Szpunar főtanácsnok indítványa általánosságban az Amazon javára szólt, és megállapította, hogy annak tevékenységei, beleértve a szállítást és a készletezést, nem minősülnek Christian Louboutin védjegye használatának, és a harmadik fél által közzétett jogsértő hirdetések a platform felhasználói szempontjából nem az Amazon saját „kereskedelmi kommunikációjának” minősülnek. A főtanácsnok megállapította, hogy a platformhasználó véleményét figyelembe kell venni annak mérlegelésekor, hogy megtörtént-e a saját kereskedelmi kommunikációban történő használat.

A főtanácsnok úgy ítélte meg, hogy a „Fulfilled by Amazon” jelző nem teszi lehetővé a bíróság számára, hogy eltérjen a korábbi ügyekben – leginkább a *L'Oréal* esetében – lefektetett elvektől, látszólag úgy ítélve meg, hogy ez a terméklisták egyszerű tárhelyén túlmutatató fokozott részvétel nem tolja az Amazont az elsődleges jogsértés határának rossz oldalára. Ezért az Amazon nem tehető felelőssé közvetlen jogsértésért, bár nem zárta ki, hogy egy nemzeti bíróság az Amazont másodlagos jogsértésért felelősnek találja.

e) Most az EUB-nek kell döntenie

A fentieknek megfelelően a főtanácsnok véleménye csupán tanácsadó jellegű, és a CJEU feladata, hogy megválaszolja a nemzeti bíróságok által előterjesztett kérdéseket, majd a nemzeti bíróságok feladata, hogy ténylegesen döntsenek a szóban forgó ügyekben. Nem ritka, hogy az EUB eltér a főtanácsnok véleményétől, vagy hogy a vélemény egyes részeit „összeválogatja”.

Valószínű, hogy az EUB nem fog eltérni a főtanácsnok alapvető megállapításaitól. A főtanácsnok indítványa általában összhangban van az online piacterek felelősségével kapcsolatos korábbi ítélkezési gyakorlattal, és – miként fentebb említettük – az EUB döntéseinek több mint 70 százalékában követi a főtanácsnoki indítványokat. A Christian Louboutin-ügy érdekes részlete kifejezetten a „Fulfilled by Amazon (FBA)” struktúra volt, amely biztosította, hogy az Amazon az egyszerű terméklistázásnál nagyobb mértékben vett részt a listázási folyamatban. Úgy tűnik azonban, hogy ez a részvétel nem sodorta az Amazont az elsődleges jogsértés határának rossz oldalára. A kérdés tehát az, hogy mi az, ami egy online piacteret az elsődleges jogsértés határán túlra tolja?

A jogsértő tevékenység ismerete tűnik kulcsfontosságúnak, és feltéve, hogy a piactérnek megfelelő megszüntető eljárások állnak rendelkezésére, amelyek lehetővé teszik, hogy az ilyen tevékenységről tudomást szerezzen és intézkedjen, még mindig nem tűnik úgy, hogy a piactérnek általános éberségi kötelessége lenne a piactéren harmadik félként működő összes eladó tevékenységének figyelemmel kísérése.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (European Union Intellectual Property Office, EUIPO)

A metaverzum és az NFT-k fejlődésének köszönhetően az elmúlt évben a virtuális árukra és szolgáltatásokra vonatkozó védjegybejelentések száma is ugrásszerűen megnőtt. Élénk vita tárgyat képezi különösen az, hogyan kell helyesen értelmezni ezeket a virtuális és NFT-vonatkozású árukat. Az EUIPO most iránymutatásokat adott ki a védjegyek osztályozásáról, amelyek megkönnyítik az ilyen védjegyek lajstromozását.

A metaverzum – a digitális, háromdimenziós élményvilágok gyűjtőfogalma, ahol az emberek összejönnek, hogy együtt játsszanak, vásároljanak, találkozzanak kollégákkal vagy koncertekre járjanak – még nem is valósult meg teljesen, de a 2020-as évek végére várhatóan eléri az egymilliárd virtuális látogatót. A piac ereje óriási a metaverzumban: várhatóan már 2024-ben 800 milliárd dollár értékű lesz. Valószínű, hogy virtuális 3D-s online piacok jönnek létre olyan avatárokkal, akik szinte minden árut és szolgáltatást fogyasztanak majd, amit a „való világban” is használunk, a virtuális ruházkodástól kezdve az oktatáson át a társadalmi eseményekig. Az NFT-k segítségével a digitális objektumok egyértelműen hozzáférhetőek egy tulajdonoshoz. Ezek a digitális eszközök új formáját képviselik, amelyek a blokklánc-technológiára támaszkodnak a tulajdonjog igazolásához.

A valós világhoz hasonlóan a virtuális tárgyak mögött álló védjegyek múltbeli és jövőbeli beruházásainak védelméhez is megfelelő védjegyoltalomra van szükség. Miként ismeretes, a védjegyeket 45 áru- vagy szolgáltatási osztályba sorolják. Ennek megfelelően határozzák meg az oltalmi körüket. A metaverzumban azonban nem mindig könnyű a besorolás, mert a virtuális javak és szolgáltatások jellege sem egyértelmű.

Tekintettel arra, hogy az EUIPO-hoz egyre több olyan védjegybejelentés érkezik, amely virtuális árukra és NFT-kre vonatkozó kifejezéseket tartalmaz, a hivatal első iránymutatásokat adott ki az osztályozásra vonatkozóan. Itt különösen a következőkre mutat rá.

- A virtuális áruk és az NFT-k a 9. áruosztályba tartoznak, mert digitális tartalomként vagy képként kezelik őket. Az ilyen árukhoz kapcsolódó szolgáltatásokat a szolgáltatások osztályozásának bevett gyakorlata szerint kell kezelni.
- Az NFT-eket a blokkláncban regisztrált egyedi digitális tanúsítványokként határozzák meg, amelyek digitális elemeket hitelesítenek, de különböznek ezektől a digitális elemektől.
- A virtuális javak és az NFT-k önmagukban nem engedélyezettek, minthogy nem egyértelműek és nem pontosak. A „virtuális áru” kifejezést ezért tovább kell pontosítani, megjelölve azt a tartalmat, amelyre a virtuális áru vonatkozik (pl. letölthető virtuális áru, nevezetesen virtuális ruházat). Az NFT-k esetében meg kell adni az NFT által hitelesített digitális áru típusát.
- A nizzai osztályozás következő, 12. kiadásában a „letölthető, nem helyettesíthető tokenekkel hitelesített digitális adatok” kifejezés a 9. áruosztályba fog tartozni.

Az EUIPO megközelítését a 2023-ra vonatkozó iránymutatás tervezete tartalmazza, amelyhez az érdekeltek 2022. október 3-ig fűzhetnek észrevételeket.

Az EUIPO első tisztázása üdvözlendő. A virtuális áruk és az NFT-k 9. áruosztályba történő besorolása és a kért pontosítás nem igazán meglepő, de elősegíti a virtuális áruk védjegyeinek lajstromozását. A gyakorlatban azonban további problémás területek merülnek fel a jogok gyakorlati érvényesítésével kapcsolatban, különösen meglevő szellemi tulajdonjogok megsértése tekintetében.

Az Európai Unió Törvényszéke (General Court of the EU, GC)

A) 2022. június 8-án az EU Törvényszéke a T-26/21, T-27/21 és T-28/21 sz. egyesített ügyekben (*Apple* kontra *EUIPO – Swatch*) hozott ítéletében megerősítette az EUIPO által hozott határozatot, amely a THINK DIFFERENT (gondolkodj másként) védjegyet használat hiánya miatt törölte.

A védjegy tulajdonosa fellebbezett az EUIPO határozata ellen, mert az többek között nem értékelte kellőképpen az érintett közönségnek a védjegy megítélésében játszott szerepét, ami a védjegyhasználat megállapítása szempontjából lényeges. A GC azonban úgy ítélte meg, hogy az érintett közönség nagyfokú figyelmének állítása nem elegendő annak bizonyítására, hogy a fogyasztók ténylegesen figyelmet fordítanak a termék csomagolásán levő címkék azon részleteire, amelyeken a védjegy szerepel, és így a védjegy használatának bizonyítására sem.

B) Az *Apple* nemrég elvesztette csatáját a közötté és a *Swatch* között régóta húzódozó jogi konfliktusban: nem tudta többé megakadályozni, hogy a neves óragyártó a TICK DIFFERENT védjegyet használja a híres THINK DIFFERENT védjegy mellett, amelyet az Apple 1997-ben számítógépeinek piaci bevezetéséhez szlogenként alkotott meg.

A GC elutasította az amerikai vállalat által az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala EUIPO azon határozatai ellen benyújtott fellebbezéseket, amelyek három (különböző áruosztályokra lajstromozott) THINK DIFFERENT szóvédjegye megszűnését nyilvánították ki.

a) Az ügy előzménye

A Swatch 2016-ban három kérelmet nyújtott be az EUIPO-nál a szóban forgó védjegyek megszüntetése iránt arra hivatkozva, hogy azokat az érintett áruk (számítógépek) tekintetében öt éven keresztül megszakítás nélkül nem használták ténylegesen.

2018-ban az EUIPO elismerte a Swatch állításait, és a fellebbezési tanács később helybenhagyta ezt a határozatot.

Az amerikai vállalat ezt követően 2021-ben megtámadta a határozatot a GC-nél; amely azonban az alábbi kommentált ítéletében elutasította azt.

b) A GC döntése

Az Apple azt állította, hogy a védjegy tényleges használatának hiányát megállapítva az EUIPO nem vette figyelembe azt a nagyfokú figyelmet, amelyet a fogyasztók a technológiailag fejlett és innovatív termékek – így például az Apple által értékesített számítógépek – megvásárlásakor tanúsítanak. Az amerikai vállalat számos sajtócikket is megjelentetett a „Think different” reklámkampányhoz kapcsolódóan.

A GC azonban megállapította, hogy a vitatott védjegyek csomagoláson való elhelyezésének módja nem elegendő ahhoz, hogy maguk a védjegyek különleges figyelmet keltsenek, és hozzátette, hogy az Apple nem szolgáltatott bizonyítékot a technológiailag fejlett termékek vásárlásával kapcsolatos állítólagos fokozott figyelemről.

A GC rámutatott továbbá, hogy a THINK DIFFERENT védjegyet nem önállóan, hanem a „Macintosh” kifejezéssel együtt használták: ez, valamint a védjegy „meglehetősen gyenge” megkülönböztetőképessége arra készítette volna az érintett közönséget, hogy a „Think different” kifejezést pusztán reklámműzenetként, és ne védjegyként értelmezze, mert nem rendelkezik az áruk eredetére utaló alapvető funkcióval.

Az Apple által benyújtott dokumentációval kapcsolatban a GC megállapította, hogy az a tényleges használat értékelése szempontjából lényeges időszaknál több mint tíz évvel korábbi időszakra vonatkozik, és rámutatott arra is, hogy a THINK DIFFERENT szórványos használata események alkalmankénti megünneplésére – például a Macintosh 30. évfordulója alkalmából 2014-ben – nem tekinthető a védjegy tényleges használatának a lajstromozott áruk tekintetében.

Végül a GC elutasította az Apple azon állítását is, hogy nem vették megfelelően figyelembe termékeinek az Európai Unión belüli értékesítési adatait: a társaság valójában éves, világméretű értékesítési adatokat mutatott be, azonban a GC megállapította, hogy ezek a számadatok nem tartalmazzak megbízható, az Unióra vagy a vitatott védjegyek tényleges használatára vonatkozó konkrét adatokat.

Így a GC elutasította az Apple fellebbezését, és kötelezte a vállalatot a jogi költségek viselésére. Az Apple egyúttal elvesztette ikonikus THINK DIFFERENT védjegyének európai kizárólagos jogát.

C) A GC 2022. június 8-án hozta meg ítéletét a T-478/21. sz. ügyben (*Les Éditions P. Amaury* kontra *EUIPO* és *Golden Balls Ltd.*), amelyben részben hatályon kívül helyezte az EUIPO fellebbezési tanácsa által hozott határozatot, amely megszüntette a BALLON D'OR védjegyet, mert azt nem használták egyes olyan áruk és szolgáltatások vonatkozásában, amelyekre a védjegyet lajstromozták. A tanács határozata csak a „nyomtatványokból; könyvekből, folyóiratokból” álló áruk (a nizzai osztályozás 16. áruosztálya) és a „sporttevékenységekkel, nevezetesen sportversenyek szervezésével és trófeák odaítélésével” kapcsolatos szolgáltatások (a nizzai osztályozás 41. áruosztálya) tekintetében tartotta érvényesnek a védjegyet.

A GC megerősítette a fellebbezési tanács határozatát – beleértve a televíziós műsorok sugárzását is –, és részben hatályon kívül helyezte azt a szórakoztató szolgáltatások tekintetében. Megállapította, hogy az ilyen szolgáltatások tényleges használata megállapítható, mert a BALLON D'OR díjátadó ünnepség szórakoztató szolgáltatásnak minősülhet, és megerősítette a védjegy érvényességét az ilyen szolgáltatások tekintetében.

Franciaország

A) A Francia Legfelsőbb Bíróság döntést hozott, amelyben hatályon kívül helyezte a Párizsi Fellebbezési Bíróság döntését, és ezzel megnyitotta az utat a francia bíróságok előtt az érdemi bíraskodásra, hogy egy adott európai szabadalom nemzeti érvényesítésén alapuló, határokon átnyúló szabadalombitorlási ügyben döntsének, amennyiben a különböző országokban perbe vont termékek azonosak (*Hutchinson kontra Dal, Global Wheel et al.*, 2022. június 29., G 21-11.085 sz. fellebbezés).

Itt fontos hangsúlyozni, hogy a legfelsőbb bíróság nem azt állapította meg, hogy a francia bíróságok joghatósággal rendelkeznek-e az adott ügyben, hanem azt, hogy az alsóbb fokú bíróságoknak meg kell vizsgálniuk, fennáll-e a valószínűsége annak, hogy összeegyeztethetetlen (és nem csupán eltérő) határozatok születnek, amennyiben a bitorlási pereket különböző joghatóságok előtt folytatják le. Más szóval, a különböző bírókból álló fellebbezési bíróság feladata lesz ennek az elemzésnek az elvégzése.

Ez a döntés tehát ahhoz vezethet, hogy a francia bíróságok gyakrabban dönthetnek a határokon átnyúló szabadalombitorlási keresetekről, bár további akadályok is fennállnak, például a tagállami bíróságok kizárólagos joghatósága a szabadalom érvényességének eldöntésére [a brüsszeli rendelet átdolgozott változatának 24. cikk (4) bekezdése]. E tekintetben és a teljesség kedvéért érdemes ugyanebben az összefüggésben megemlíteni, hogy a Párizsi Elsőfokú Bíróság az elmúlt években úgy döntött, hogy rendelkezik joghatósággal egy európai szabadalom francia és brit érvényesítése megsértésének megállapítására irányuló, francia bejegyzésű társaságokkal szembeni kereset ügyében; sőt, egy 2016. november 18-i döntésében (docket no. 15/06637) úgy döntött, hogy rendelkezik joghatósággal e kereset ügyében, amennyiben az Egyesült Királyságban nem indítottak visszavonási keresetet az említett európai szabadalom megfelelő egyesült királyságbeli érvényesítése ellen.

Ténybeli háttér és jogi eredmény

Egy francia társaság bitorlási eljárást indított Franciaországban egy francia, egy egyesült királyságbeli és egy dél-afrikai bejegyzésű társaság ellen európai szabadalma francia, egyesült királyságbeli és német érvényesítésének megsértése miatt. Az alperesek ezt követően a joghatóság hiányára vonatkozó eljárási kifogást terjesztettek elő az Egyesült Királyságban és Németországban nem francia uniós jogalanyok és egy nem francia nem uniós jogalany által elkövetett bitorlási cselekményekkel kapcsolatban.

A francia bíróságok joghatóságáról ebben az ügyben az alsóbb fokú bíróságok döntöttek:

- *Először* is elutasították joghatóságukat az Egyesült Királyságban és Németországban elkövetett bitorlási cselekmények tekintetében az egyesült királyságbeli társasággal szemben, mivel egyrészt az egyesült királyságbeli társaság által ott elkövetett cselekmények nem ugyanabba a jogi helyzetbe tartoznának, mint a francia szabadság ellen elkövetett cselekmények, másrészt pedig a Franciaországban és a Franciaországon kívül per tárgyat képező termékek nem ugyanazok.

Más szóval, a Párizsi Fellebbezési Bíróság szerint a jogi és ténybeli helyzet nem lenne azonos a Franciaországban, illetve az Egyesült Királyságban és Németországban elkövetett cselekményekkel kapcsolatos keresetek esetében, így az átdolgozott brüsszeli rendelet 8. cikkének (1) bekezdése értelmében csupán az eltérő határozatok, de nem az összeegyeztethetetlen határozatok veszélye állna fenn.

A Francia Legfelsőbb Bíróság 2022. június 29-i döntésében az átdolgozott brüsszeli rendelet 8.1. cikke és az EUB 2012. július 12-i döntése (C-616/10 sz. ügy, *Solvay* kontra *Honeywell*) alapján megsemmisítette ezt az érvelést, mert a perbeli cselekmények egy adott európai szabadság nemzeti megerősítéseire és ugyanarra a termékre vonatkoztak.

- *Másodszor*, és a francia bíróságok állítólagos illetékességének az Egyesült Királyságban működő társasággal szembeni állítólagos hiányát kiterjesztve, az alsóbb fokú bíróságok a dél-afrikai társasággal szemben is megtagadták illetékességüket a jogsértő termékek Egyesült Királyságban és Németországban történő forgalmazása miatt. A fellebbezési bíróság ugyanis úgy ítélte meg, hogy a brüsszeli rendelet átdolgozása alapján nem rendelkezik joghatósággal az Egyesült Királyságban és Németországban elkövetett bitorló cselekmények elbírálására, ezért a dél-afrikai társaságot sem lehet francia bíróságok elé állítani, mert így nem áll fenn kapcsolat a Franciaországban elkövetett bitorló cselekmények miatt egy francia jogalany által Franciaországban benyújtott keresettel.

A Francia Legfelsőbb Bíróság 2022. június 29-i döntésében ismét megsemmisítette ezt az érvelést, mert az alsóbb fokú bíróságok nem fogalmaztak meg kielégítő indokolást a dél-afrikai társasággal szembeni joghatóságuk megtagadására.

Mint fentebb említettük, fontos hangsúlyozni, hogy a legfelsőbb bíróság nem azt állapította meg, hogy a francia bíróságok joghatósággal rendelkeznek-e ebben az ügyben, hanem azt, hogy az alsóbb fokú bíróságoknak meg kellett volna vizsgálniuk, fennáll-e a valószínűsége annak, hogy összeegyeztethetetlen (és nem csupán eltérő) határozatok születnek, ha a bitorlási kereseteket ebben a forgatókönyvben különböző joghatóságok előtt nyújtják be. A Párizsi Fellebbezési Bíróság eltérő bírókból álló új döntése 2023-ban várható.

B) 2021. november 15-én a Lyoni Fellebbviteli Bíróság érdekes határozatot hozott, amely a szellemi tulajdon-védelmi ügyek alábbi körét öleli fel:

- formatervezési minták érvényessége és bitorlása;
- védjegybitorlás; és
- tisztességtelen és parazita verseny.

a) Tények

A Palladium vállalat 2003-ban a következő szellemi tulajdon-jogokat jelentette be a Francia Szellem Tulajdoni Intézetnél (Institut National de la Propriété Intellectuelle, INPI):

- 03 0904-004 sz. francia formatervezési minta a Baggy cipőre. Hét nézetet közöltek, amelyek közül az 1. és a 2. ábrán látható kettő; és
- 03/3239720 sz. ábrás védjegy a 25. áruosztályba tartozó ruházati cikkekre és cipőkre (3. ábra).

1. ábra

2. ábra

3. ábra

A Palladium tudomást szerzett arról, hogy a kereskedelmi kapcsolatban álló Yoobizz, Sissi Perla és Aubestar cég a PALMBEACH és a YANGBOKAI védjeggyel ellátott, a Baggy cipő jellemzőit utánzó, jogsértő cipőket forgalmaz. A Palladium 2014-ben a Lyoni Felsőbíróságnál keresetet indított a társaságok ellen az alábbi alapokon:

- a Palladium lajstromozott formatervezési mintájának és védjegyének bitorlása; és
- tisztességtelen és élősködő verseny.

Tekintettel arra, hogy a Lyoni Felsőbíróság 2018 októberében hozott ítélete nem volt kielégítő, a Palladium és a Sissi Perla egyaránt fellebbezett a döntés ellen a Lyoni Fellebbviteli Bíróságnál.

b) A fellebbviteli bíróság döntése

A fellebbezésben több pontra hivatkoztak:

- a Baggy cipő formatervezési mintájának érvényessége;
- annak hamisítása;
- a PALLADIUM védjegy bitorlása; és
- a tisztességtelen és élősködő verseny kérdése.

A Baggy cipő formatervezési mintájának érvényessége

A Palladium a Baggy cipő formatervezési mintájának érvényességét illetően azzal érvelt, hogy a Baggy cipő megjelenése egy korábbi Palladium cipő formatervezési mintájának, a „Pallabrousse”-nak a változata. Ezt a mintát, amelyet a „Pataugas” katonai modell ihletett, 2011-ben érvénytelennek nyilvánították.

A Baggy cipő formatervezési mintája megsemmisítési kérelmének elutasításakor a bírók ismertették a Baggy cipő, a Pallabrousse cipő és a Pataugas cipő lényeges jellemzőit. A Baggy cipők megjelenését fontos különbségek – és nem elhanyagolható részletek – jellemezték. Ezáltal az előző cipőmodellektől eltérő összbenyomást keltett. A bíróság ezért megerősítette a formatervezési minta érvényességét.

A Baggy cipő formatervezési mintájának hamisítása

A Baggy cipő formatervezési mintájának lehetséges hamisítását tehát elemezni lehetett. A bírók összehasonlították a megjelenését a PALMBEACH és a YANGBOKAI védjeggyel ellátott cipőkével.

Valamennyi cipő magas szárú vászoncipő volt, amelyet egy rúd, egy feltekert nyelv és egy kör alakú jelvény jellemzett mindkét oldalon. Az összehasonlítás szerint a Baggy cipők lényeges jellemzői a PALMBEACH és a YANGBOKAI cipőkön is visszaköszönnek, és a modellek által keltett benyomás azonos. Ezért a bitorlást a bíróság elismerte.

A PALLADIUM védjegy bitorlása

A védjegybitorlást illetően azzal érveltek, hogy a PALLADIUM védjegy nem valódi ábrás védjegy. A Sissi Perla további érve az volt, hogy a betűtípus lemásolása nem elítélendő, hiszen azt tucatnyi más védjegy is lemásolhatja főleg azért, mert a megjelölések vizuális, hangzásbeli és fogalmi szempontból is eltérők.

A PALLADIUM és a PALMBEACH védjegy tekintetében a fellebbviteli bírók megerősítették az elsőfokú bírók álláspontját az összetéveszthetőség fennállása tekintetében. Meglepő módon azonban elutasították az előző bírók ítéletét a PALLADIUM és a YANGBOKAI védjegy tekintetében. Míg az elsőfokú bírók azt állapították meg, hogy a megjelölések között nem áll fenn az összetévesztés veszélye (tekintettel arra, hogy a védjegyekben az azonos betűszám, a logó általános formáján és a betűtípuson kívül semmi közös nincs), a fellebbviteli bírók ezzel ellentétes álláspontot foglaltak el. A következőképpen döntöttek:

Ha a YANGBOKAI feliratot 20 cm-nél nagyobb távolságból figyeljük meg, miként a cipők esetében szokás, akár viselik, akár egy üzlet polcain vagy kirakatában vannak elhelyezve, akár egy értékesítési weboldalon szerepelnek, a Palladium és a Yangbokai felirat között hasonlóság mutatkozik. Célszerű megjegyezni, hogy mindkettő domború, és egy azonos színű alapra helyezett gumifajta alkotja.

A bírók még hozzátették:

Az Y függőlegese a P függőleges sávjára emlékeztet, az azt követő A közös, az N két függőlegest mutat, mint a Palladium két L-je, a B és az O formájukkal a Palladium A és D-jét idézik, az I pedig a Palladium M-jének második lábához hasonló függőlegessel zárja a kifejezést.

A fentieket figyelembe véve a jelek vizuálisan nagyon közel állnak egymáshoz, ami indokolja az összetévesztés veszélyének elismerését. A fellebbviteli bírók a korábbi bírókkal ellentétben a védjegyek konkrét és valós kereskedelmi használatát vették figyelembe, és megállapították, hogy a YANGBOKAI a PALLADIUM védjegy bitorlását is jelenti.

Parazita verseny

Végül a Palladium által kért egyéb intézkedések mellett a bíróság helybenhagyta azt az ítéletet, amely szerint a Sissi Perla és az Aubestar társaság parazita versenyt követett el azzal, hogy a Palladium Baggy modelljének ismertségét kihasználva abból saját termékeik eladásánál hasznot húztak.

c) Megjegyzések

A formatervezésiminta-jog tekintetében ez a döntés nem különösebben eredeti, és várható volt. Mindazonáltal mindig meggyőző, amikor a bírók emlékeztetnek az általános jogi elvekre. Az is rendkívül érdekes, ahogyan leírták a formatervezési minta érvényességének elemzési és a hamisító magatartás fennállásának mérlegelési folyamatát (azaz a formatervezési minták részletes elemzésén, lényeges jellemzőik azonosításán és összehasonlításuk összehasonlításán keresztül).

A védjegy jog tekintetében a döntés legjelentősebb része az volt, hogy hogyan vették figyelembe az értékesítési szempontot és azt, hogy a fogyasztók hogyan látják és érzékelik a védjegyeket (pontosabban a betűket – amelyeket a fogyasztók bizonyos távolságból látnak és olvasnak) és megjelenésük összehasonlítását, és a bírók hogyan ismerték el az összetévesztés veszélyét két olyan védjegy között, amelyek eredendően különböznek.

Végül a döntés kiemeli a párhuzamos jogok megsokszorozásának fontosságát a termékek hamisítás elleni védelme érdekében.

C) Az alábbiakban az NFT-k francia jog szerinti szellemi tulajdon-jogi vonatkozásait vizsgáljuk, de az itt leírtak többnyire általános érvényűek.

a) Bevezetés

Az NFT egy digitális eszköz eredetiségét igazoló tanúsítvány, amelyet időrendben lajstromoztak egy blokkláncrendszerben. Egy digitális fájlra való hivatkozást tartalmaz, amely kitörölhetetlenül összekapcsolja ezzel a fájljal.

Fontos megjegyezni, hogy az NFT nem a tokenizált dolog, amely a legkülönbözőbb eszköz lehet (pl. egy műalkotás, egy kép, egy fizikai áru vagy egy eseményre való belépési jog), és nem is a hozzá kapcsolódó digitális ujjlenyomat. Az NFT vásárlója nem szerzi meg sem a művet, sem annak hordozóját, hanem a műre utaló token tulajdonosa lesz.

b) A tokenizálás

A „tokenizálás” lehetővé teszi egy valós vagyontárgy értékének a digitális világban való megjelenését. Ha a szóban forgó vagyontárgy védett mű, ez szerzői jogi védelmi kérdéseket vet fel.

A szellemi tulajdonról szóló francia törvénykönyv (Code de la Propriété Intellectuelle, CPI) L 122-3. cikke szerint a mű többszörözése a mű anyagi rögzítése bármely olyan eljárással, amely közvetett módon teszi lehetővé a mű közlését a nyilvánosság számára. A szerző beleegyezése nélküli ilyen többszörözés a CPI L. 122-4 cikke szerint jogellenes.

A mű szerzője nem ellenezheti a mű tokenizálását, mert az szigorúan véve nem vezet a mű anyagi rögzítéséhez. A szerző tehát a többszörözési jogára hivatkozva nem tiltakozhat művének metaadatokkal való összekapcsolása ellen.

c) az NFT-k és a követőjogok

A „követőjog” az a díjazás, amelyből az eredeti grafikai és fizikai mű szerzői részesülnek, ha műveiket egy műkereskedelmi szakember továbbértékesíti (a CPI 122-8. cikke).

Ennek megfelelően egy NFT-hez kapcsolódó grafikai vagy fizikai művek viszonteladására a követőjogoknak kell vonatkozniuk. Az NFT-k és a blokkláncrendszer valóban hatékony eszközök lehetnek arra, hogy a szerző nyomon követhesse művei viszonteladását, és önműködően megkapja a jogdíjat minden egyes mű után. A gyakorlatban egy NFT blokkláncban történő regisztrálásával az NFT bármely átruházása rögzítésre kerül, és a mű szerzője nyomon követheti a tulajdonjog átruházásait.

Az NFT-t generáló intelligens szerződés a számítógépes kódjába beépítve tartalmazhat egy, a viszonteladási joggal egyenértékű eszközt, és önműködően összekapcsolhatja az NFT bármely viszonteladását az alkotónak járó százalékos kifizetéssel. Az NFT-k formájában tokenizált művek szerzői így meghatározhatják a viszonteladási jog egy bizonyos százalékát, amelyet az NFT (újra)értékesítése esetén kifizetnek számukra.

d) Az NFT-k védelme a metaverzumban

Tanácsos az NFT-k és a virtuális áruk/szolgáltatások védjegyportfóliójának védelmét előzetesen megerősíteni. Maguk az NFT-k a 9. áruosztályba sorolhatók. A kapcsolódó NFT-eket tartalmazó adatfájlok szintén a 9. áruosztályban részesülhetnek oltalomban. Az olyan szoftverek és számítógépes szolgáltatások, amelyek lehetővé teszik, hogy az NFT-eket egy blokkláncrendszerben hozzáférhetően tárolják, majd egy platformon kereskedjenek velük vagy értékesítsék őket, a 9. és a 42. áruosztályokban részesülhetnek oltalomban.

A metaverzumban kínált valamennyi virtuális áru és szolgáltatás NFT-nek minősül. A védjegyjog elismeri az oltalmukat, és amennyiben a valós világbeli termék- vagy szolgáltatási védjegyek nem védik virtuális megfelelőiket eltérő jellegük miatt, azokat külön védelemben kell részesíteni.

Az NFT-ket a vállalatok széles körben használják kommunikációs eszközként, hogy a termékeiket képviselő NFT-k terjesztése révén növeljék imázsukat, és hogy virtuális közösségeket élénkítsenek. Ezenkívül az NFT-k felhasználhatók a jövőbeli ügyfélkör kiépítésére és a meglévő ügyfelek megtartására. Ebben az összefüggésben helyénvaló megfontolni a következők védelmét:

- reklámszolgáltatások vagy értékesítésösztönzés a 35. áruosztályban;
- online közösségi hálózati szolgáltatások a 45. áruosztályban és
- a blokklánc-hálózaton lajstromozott NFT-k cseréjére, vételére és eladására vonatkozó szolgáltatások a 42. áruosztályban.

Az NFT-ket egyre gyakrabban használják finanszírozási eszközként, és megszerzésük célja a meghatározott célú forrásbevonás biztosítása.

Amennyiben nem biztos, hogy a fizikai termékekre irányuló megfogalmazás elegendő ahhoz, hogy védje a virtuális termékek NFT-k formájában történő hasznosítását, kielégítő lehet a fent említett termékekkel és szolgáltatásokkal együtt történő védjegybejelentés a virtuális áruk és szolgáltatások biztosítása érdekében (a 9., 35., 41. és 42. áruosztályban).

e) Az NFT-k által nyújtott egyéb funkciók

Az NFT-k által nyújtott egyéb funkciók – például az értékesítés ösztönzése, a hálózatépítés, a finanszírozás és a nyomon követhetőség – védelmére is gondolni kell.

Az NFT-ket érintő hirdetési vagy kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozásnak szerződést kell kötnie a szerzővel a jogok átruházásáról.

A szerzői jog szerint minden, amit nem ruháznak át kifejezetten, a szerző tulajdonában marad. Ezért az a szabály, hogy minden egyes átruházott jogot külön meg kell említeni (a CPI L.131-3 cikke alapján).

Minthogy az NFT-k a gazdasági hasznosítás új és önálló formáját jelentik, amely díjazásra adhat okot, szükséges rendelkezni a tokenizálás jogáról, amely lehetővé teszi az alkotások NFT-kké történő átalakítását; és ezt a jogot szerződésben kell rögzíteni.

A tokenizáláshoz való jog önmagában nem szerepel a CPI-ben, de egy kifejezett szerződés lehetővé teszi a szerzői igények kockázatának csökkentését.

f) Megjegyzés

Az NFT-k példátlan lehetőségeket jelentenek tulajdonosaik számára, mert a kommunikáció és a marketing legkorszerűbb módszerét jelentik. Ez a pezsgő univerzum azonban továbbra is bizonytalan annak folytán, hogy az NFT-k jogi státusza és játékszabályai még kialakuló-

ban vannak. Az NFT-tulajdonosoknak ezért óvatosaknak kell maradniuk, amikor belépnek erre az innovatív piacra.

India

A Delhi Legfelsőbb Bíróság nemrégiben a *Bright Lifecare Private Ltd.* (BLP) kontra *Vini Cosmetics Private Limited and Anr.* (VCP)-ügyben 2022. július 7-én döntést hozott a megkülönböztető elemek szellemi tulajdon-jogi oltalmának szempontjairól.

A BLP felperes olyan társaság, amely étrend-kiegészítők gyártásával és kereskedelmével, a VCP 1-es számú alperes pedig gyógyszeripari termékek gyártásával és forgalmazásával foglalkozik. A 2. számú alperes a YouTube-on az 1. számú alperes reklámjait mutatta be.

A felperes 2018-ban reklámkampányt indított a „MuscleBlaze (MB)” nevű termékére, többek között a következő szlogenekkel: „Zidd Hoon Mein”; „Ziddis don’t wait”; „Naam Hai Ziddi”; és „Phir Se Zidd”. A felperes továbbá a ZIDD és ZIDDI szóra, valamint a fent említett szlogenekre lajstromozott védjegyekkel rendelkezik.

A felperes 2022 januárjában találkozott az alperes reklámjaival, amelyek állítólag vizuálisan és fogalmilag hasonlóak voltak a felperes reklámjaihoz. Ezt követően a felperes különböző szellemi tulajdon-jogok, köztük a védjegy- és a szerzői jog megsértésére hivatkozva keresetet nyújtott be az alperesek ellen.

A felperes különösen a reklám alperes általi utánzása miatt nyújtott be keresetet. A felperes azt állította, hogy az alperesek a ZIDDI PERFUME védjegyét azzal a szándékkal vették át, hogy azt a felpereséhez hasonló módon használják (azaz a termék lényegének leírására). Továbbá a felperes a reklámjaiban „sárga” és „fekete” színt használt a termék nevének a reklám végén történő megjelenítéséhez. Érdekes továbbá, hogy a felperes reklámjának témája edzőteremben edző emberekről szólt (akiket kötél és bokszt segítségével ábrázoltak), az alperesek pedig a felperes reklámját utánozták azzal, hogy ugyanezeket a gyakorlatokat vették át a vonatkozó reklámban.

A bíróság részletes ítéletében elsősorban a következő kérdésekben hozott döntést a felperes és az alperes reklámjai közötti hasonlóságok tekintetében:

- a) A felperes által alkalmazott koncepciót és kifejezést utánozta-e az alperes a termékek reklámozásában?
- b) A néző vagy a szemlélő a két mű megtekintésekor úgy véli-e, hogy az alperes reklámja a felperes reklámjának másolata?

Annak eldöntése során, hogy történt-e jogsértés vagy sem, a bíróság kitért arra, hogy „van-e olyan lényeges hasonlóság a felperes és az 1. sz. alperes művei között, amely bármely hétköznapi szemlélő számára nyilvánvaló lenne”?

Az érintett reklámok összehasonlító jellemzőinek áttekintése, valamint a különböző nemzeti és nemzetközi bírósági döntésekben meghatározott, korábbi tesztek alapján a bíróság megállapította, hogy a reklámok megtekintése után a néző azt hinné, hogy a reklámok

ugyanabból a forrásból származnak. A bíróság megállapította továbbá, hogy a felperes által a terméke reklámozására alkalmazott alkotó kifejezésmódot az alperesek lemásolták. A bíróság ezt azzal indokolta, hogy „az alperesek reklámjának a nézőre gyakorolt hatása egy pillanat alatt, és nem részletes mikroszkópos elemzést követően jelentkezik”. A bíró a fenti álláspontot továbbfejlesztve tisztázta, hogy „egy reklámkampányban a jó hírnév védett”.

A bíróság kimondta, hogy a felperes és az alperesek reklámja nagyon hasonló. Ennek értelmében a bíróság kötelezte az alpereseket, hogy távolítsák el a reklámokat a youtube.com-ról és más weboldalakról. Továbbá az alperesek számára engedélyezte, hogy reklámjait úgy módosítsák, hogy minden hasonlóságot eltöröljenek, kivéve a „ziddi” vagy a „zidd” kifejezés használatát, mert ezek a szavak csak a dezodor hosszantartó jellegét írják le, és nem olyan módon használják őket, hogy bármilyen hasonlóságra vagy kapcsolatra utaljanak a felperes védjegyeivel.

Német Szövetségi Köztársaság

Az EUB 2022. április 28-án hozott ítéletében a Münchener Tartományi Bíróság (Landgericht München) előzetes döntéshozatal iránti kérelmről döntött.

Az Európai Bíróság a tartományi bíróság által feltett kérdésre a következő választ adta:

A szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló, 2004. április 29-i 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 9. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az a nemzeti ítélkezési gyakorlat, amely szerint a szabadalmak megsértése miatt hozott ideiglenes intézkedések engedélyezését elvileg megtagadják, ha a szóban forgó szabadalom nem élte túl legalább az elsőfokú felszólalási vagy visszavonási eljárást.

A Münchener Tartományi Bíróság által előterjesztett kérdést már sokszor elemezték és kritikusan is szemlélték. Alább az említett kérdéssel kapcsolatos problémák és kritikák összefoglalóját adjuk.

„Elvileg”

Röviden összefoglalva: mind az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés, mind az EUB válaszában döntő jelentősége az „elvileg” kifejezés feloldatlan kétértelműségében rejlik, mert ez a kifejezés nagyon különböző jelentéseket vehet fel. Az „elvileg” azt jelentheti, hogy olyan szabályról van szó, amely alól vannak kivételek, vagy amelyhez vannak alternatívák. Az „elvileg” azonban azt is jelentheti, hogy a szabály olyan szükséges feltétel, amelynek be kell következnie.

Az „elvileg” kifejezésnek ez a kétértelműsége és homályossága áll a lezajlott eszmecsere és viták középpontjában. A düsseldorfi, a karlsruhei és a müncheni tartományi felsőbíróság vitathatatlan ítélkezési gyakorlata szerint szabadalmi perekben az ideiglenes intézkedés

meghozatala csak akkor jöhet szóba, ha mind a szabadalombitorlás kérdése, mind a szabadalom létezése olyan egyértelműen a kérelmező javára válaszolható meg, hogy téves döntés komolyan nem várható.

A vita tehát kizárólag azt a kérdést járja körül, hogy milyen mércét alkalmazzanak erre a jogállás bizonyosságára vonatkozó döntésre. A fent említett tartományi felsőbb bíróságok úgy érveltek, hogy egy túlélt alapvető jogi eljárás elegendő ahhoz, hogy ezt a bizonyosságot feltételezni lehessen. Vannak azonban olyan alternatív esetcsoportok, amelyekben szintén feltételezhető ez a bizonyosság. Ezt például megerősítették

- ha az alperes már részt vett az engedélyezési eljárásban, és kifogással élt;
- ha a szabadalmat általában oltalmazhatónak tekintik,
- ha a szabadalom érvényességével szembeni kifogások az összefoglaló vizsgálat során alaptalannak bizonyultak, vagy
- ha a várakozás a szabadalom jogosultja számára kivételes körülmények miatt ésszerűtlennek tűnik (például generikus gyógyszerek esetében).

A tartományi felsőbb bíróságok ítélkezési gyakorlata tehát abból indult ki, hogy az „elvileg” kifejezés csak a tényállás több előfeltétele közül az egyik megerősítésére vonatkozó szabályt írja le, és hogy vannak olyan alternatívák is, amelyek egyedi esetekben lehetővé teszik az ideiglenes intézkedés elrendelését. A legfontosabb valószínűleg az, hogy a törvény lényegével kapcsolatos kifogások az összefoglaló vizsgálat során alaptalannak bizonyuljanak.

Az Európai Bíróság döntésének tartalma

A most döntő kérdés tehát az, hogy az EUB egyáltalán milyen választ adott az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésre az említett ítélkezési gyakorlat keretében.

Az Európai Bíróság a döntés szövegét megelőző utolsó bekezdésben megállapítja, hogy a végrehajtási irányelv

„ellentétben az olyan nemzeti ítélkezési gyakorlattal, amely szerint a szabadalombitorlással kapcsolatos ideiglenes intézkedések meghozatalát elvben megtagadják, ha a szóban forgó szabadalom nem élte túl legalább az elsőfokú felszólalási vagy visszavonási eljárást.”

Itt is újra megjelenik az „elvben” (angolul: in principle, franciául: en principe) kétértelmű szó, amikor rámutatnak, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelése nem utasítható el „elvben”.

A 26. pontban említett kérdésnek az EUB által adott körülírása azonban talán tanulságos e mondat megértése szempontjából, ahol a bíróság a következőket mondja:

Ezen ítélkezési gyakorlat szerint az ideiglenes intézkedések meghozatalához az is szükséges, hogy az Európai Szabadalmi Hivatal előtti felszólalási/fellebbezési eljárásban vagy a Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Németország)

semmisségi eljárásában olyan határozat szülessen, amely megerősíti, hogy a szóban forgó szabadalom oltalmat nyújt a kérdéses termékre.

Az Európai Bíróság tehát nyilvánvalóan abból indult ki, hogy az ideiglenes intézkedés előfeltétele az érdemi eljárásban hozott határozat. Ennek megfelelően a jogállási eljárásban hozott határozat volt a feltétele a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárás érdemi részének.

Németországban azonban még soha nem volt ilyen esetjog. Ezzel szemben a Müncheneri Tartományi Bíróság megerősíthette volna az ideiglenes intézkedés elrendelését, mert az EUB határozatában hivatkozott kérdés megismétlését követően a Müncheni Tartományi Bíróság már meggyőződött arról, hogy a szóban forgó szabadalom jogilag érvényes. Így az Európai Bíróság a 24. pontban megállapítja:

A kérdést előterjesztő bíróság megállapítja, hogy arra az előzetes következtetésre jutott, miszerint a szóban forgó szabadalom érvényes és sértett. A szabadalom léte nem forog veszélyben.

Nyilvánvaló, hogy a Müncheni Tartományi Bíróság és az Európai Bíróság ebben a kérdésben egymásnak ellentmondott. Az Európai Bíróság nyilvánvalóan azon a véleményen volt, hogy a befejezett érvényességi eljárás az előzetes felszólítás kiadásának *sine qua non* feltétele. Ezzel szemben a Müncheni Tartományi Bíróság „Elektrische Anschlussklemme” ítélezési gyakorlata szerint az előzetes letiltást jogállási eljárás nélkül is meg lehetett volna hozni, ha a tartományi bíróság ennyire biztos volt a jogállást illetően.

Az Európai Bíróság döntésének következményei

A kérdés, amelyre most további választ kell adni, az, hogy hogyan fogják kezelni az Európai Bíróság döntését.

A döntés valójában azt mondja, hogy a végrehajtási irányelv szerint a befejezett jogállami eljárás nem lehet a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárás *conditio sine qua non*ja. Ez azonban soha nem is volt az ítélezési gyakorlat része.

Másrészt a határozat nem mond semmit arról, hogy a szabadalmi peres bíróságok hogyan szerezzenek kellő bizonyosságot a visszavonandó szabadalom érvényességéről döntésükben.

Félreértés lenne az Európai Bíróság határozatából azt a következtetést levonni, hogy a szabadalom érvényességére vonatkozó eljárásra „elvileg” már nem lehet szükség, és hogy ezért a visszavonáshoz a szabadalom érvényességével kapcsolatos alacsonyabb fokú bizonyosságnak elegendőnek kell lennie az ideiglenes intézkedés meghozatalához. Ugyanis az EUB erről semmit sem mondott.

Nem vitás tehát, hogy a szabadalmi bíróságok előtt továbbra is az a feladat áll majd, hogy a szabadalom jogi státuszát úgy vizsgálják a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokban, hogy téves döntés ne legyen komolyan várható.

Az Európai Bíróság döntése nem változtatta meg lényegesen ezt az előfeltevést. Nagyon valószínű, hogy a tartományi felsőbb bíróságok is fenntartják ezt a nézetet.

Svájc

Az EUIPO szerint a történeti védjegy akkor is élvezhet maradványvédelmet, ha már hosszú ideje nem kínálnak alatta (új) árukat és szolgáltatásokat. Ha egy ilyen történeti védjegyet azután egy harmadik fél újonnan jelent be azzal a szándékkal, hogy tisztességtelenül versenyezzen a megjelölés eredeti használójával, ez a rosszhiszeműség feltételezéséhez vezethet.

a) Az ügy háttere

A 2018-as sikeres bejelentést követően *Erwin Leo Himmel* autóipari formatervező a tulajdonosa az 1. ábrán látható európai uniós ábrás védjegynek, amely többek között gépjárművek és kétkerekű gépjárművek tekintetében áll oltalom alatt. Himmel a 2010-ben alapított *Hispano Suiza Automobilmanufaktur AG* elnöke, amellyel a legendás HISPANO SUIZA autómárkát kívánta újjáéleszteni, ez az autómárka a 2. ábrán látható megjelöléssel a 20. század elejének egyik leghíresebb autójának számított.

1. ábra

2. ábra

A Svájci Védjegy hivatal rosszhiszeműség, megkülönböztetőképesség hiánya, megtévesztő jelleg és az oltalom alatt álló svájci zászló ábrázolása miatt törlési kérelmet nyújtott be a fiatalabb lajstromozott védjegy ellen. A rosszhiszeműség tekintetében a kérelmező azt állította, hogy a védjegy jogosult vitában áll a történelmi HISPANO SUIZA vállalat jogutódjaival, és hogy ez utóbbiak ikonikus logója ismert volt a védjegy jogosult előtt. A felperes hivatkozott az EUIPO egy korábbi határozatára is, amelyben a Hispano Suiza uniós szóvédjegyet szintén rosszhiszeműség miatt törölték. A felperes azt állította, hogy a védjegybejelentést a korábbi védjegy ismertségének és hírnevének kihasználása érdekében nyújtották be.

b) Az EUIPO határozata

Az EUIPO 2022. 06. 6-án kiadott határozata a védjegy jogosult javára döntött. A rosszhiszeműség tekintetében a bizonyítási teher a bejelentőn volt. Rosszhiszeműség akkor állhat fenn, ha egy vállalkozás egy megjelölés piaci használata révén bizonyos fokú jogi oltalmat szerzett, és ezt követően egy versenytárs azzal a szándékkal (újra)igényli ezt a megjelölést,

hogy tisztességtelenül versenyezzen a megjelölés eredeti használójával. E tekintetben figyelembe kell venni az EUB aranynyúlügyben hozott ítélezési gyakorlatával összefüggésben megállapított kritériumokat.

A határozat kimondja, hogy ezek a feltételek ebben az esetben teljesültek, és hogy a benyújtott bizonyítékok azt támasztják alá, hogy a HISPANO SUIZA történelmi védjegy a gépjárművek és repülőgépmotorok tekintetében széles körben ismert. Ebben az összefüggésben az EUIPO megállapította, hogy a közönség ismerte a 2. ábra szerinti megjelölést is, amelyet a vitatott védjegyhez hasonlónak ítélték. Az eltérő stilizálás ellenére mindkettő ugyanazokat az elemeket tartalmazza. Az a tény, hogy a történelmi védjegyet a kereskedelemben általában a „Hispano Suiza” kiegészítő szóelemekkel együtt használták, itt lényegtelennek tekinthető. Bár a szóelemek általában fontosabbak, jelen esetben a grafikai elemek különösen fontosnak tekinthetők a földrajzi megjelölésre való utalás miatt, amely a zászlókból is levezethető. Az EUIPO úgy vélte, hogy az elemek mindkét megjelölés esetében a közönség számára a „Hispanic-Swiss” jelentéssel is értelmezhetők. Így a vitatott védjegy a „Hispano Suiza” szóelemek nélkül is utalhat magára a történelmi védjegyre és annak eredetére. A határozat továbbá megjegyzi, hogy a fogyasztók megszokták, hogy az autókat ábrás elemek és logók segítségével azonosítják.

Figyelembe kell venni továbbá a védjegyjogosultnak a bejelentés benyújtásakor fennálló szándékait is. Megállapították, hogy a bejelentés időpontjában a védjegyjogosultnak az egykor híres védjegy újjáélesztése és használata volt a célja, hogy az új védjegy azonnali ismertséget szerezzen, és annak sikerére építsen. A határozat szerint a védjegyjogosult számára egyértelműnek kellett lennie, hogy az örökösök családja nem ért egyet a védjegy használatával, mert a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabály alapján már a védjegybejelentés benyújtása előtt fellépett a tervezett használat ellen. A fent említett tényezőket figyelembe véve a védjegybejelentés benyújtásakor nem találtak olyan jogos szándékot, amely alátámasztotta volna a védjegyjogosult fellépését.

Még ha a történeti védjegy alatt már hosszú ideje nem kínáltak is (új) árukat és szolgáltatásokat, az EUIPO szerint a védjegy még mindig ismert volt, és bizonyos maradék jogi védelmet élvezett. Ezért a védjegyet rosszhiszeműség miatt törölték, mert a védjegyet szándékosan azzal a céllal jelentették be, hogy kihasználják a történelmi védjegy hírnevét, és közvetlen kereskedelmi előnyre tegyenek szert.

c) Következmények

A védjegyjogosult azon állítása, hogy szándéka csupán az volt, hogy új életre keltsen egy egykor jó hírnevű védjegyet, nem győzte meg az EUIPO-t. Legalábbis abban az esetben, ha a jogutódok továbbra is támaszkodhatnak a korábbi védjegyhez kapcsolódó maradék jogi oltalomra, a korábbi jogosultak vagy jogutódjaik hozzájárulása szükséges. Még ha a bejelentőnek – a jelen esettől eltérően – nincs is oka kételkedni a hozzájárulásban, érdemes megfontolnia, hogy előzetesen tárgyaljon a jogosultakkal vagy jogutódaikkal, és minden

hozzájárulást írásban szerezzen be. Mindenesetre ahhoz, hogy ne tegye ki magát a haszonlesés és a rosszhiszeműség vádjának, a bejelentőnek nem jelentéktelen saját (gazdasági) erőfeszítéseket kell tennie a védjegy (tovább)fejlesztése érdekében.

Szaúd-Arábia

A Szaúdi Szellemitulajdon-hatóság és az ESZH elindította közös gyorsított szabadalmi vizsgálati kísérleti programját, a Patent Prosecution Highway (PPH) programot, amely mindkét régióban lehetővé teszi a szabadalmi bejelentések gyorsított elbírálását. A megállapodás 2022. július 1-jén lépett életbe, és három évig tart.

A kísérleti program keretében azok a bejelentők, akiknek igénypontjait a szaúdi hatóság vagy az ESZH vizsgálta, kérhetik megfelelő szabadalmi bejelentésük gyorsított feldolgozását.

A két hivatal megosztja egymással a meglevő munkaeredményeket és adatokat, lehetővé téve a hivatalok számára, hogy átvegyék egymás eredményeit. Ez a felhasználók számára kevesebb erőfeszítést, nagyobb hatékonyságot és alacsonyabb költségeket eredményez.

Tajvan

A metaverzum a legújabb divat, és a szellemi tulajdon területén egyre több vita folyik a védjegyekhez és a szerzői joghoz való viszonyáról, mert már történtek jogsértések. Tekintettel arra, hogy nagyon kevés a metaverzummal kapcsolatos hazai és külföldi formatervezésiminta-oltalmi bejelentés, továbbá a témával kapcsolatos tudományos folyóiratok, ítéletek és médiabeszámolók feltűnő hiánya miatt a Tajvani Szellemi Tulajdoni Hivatal úgy döntött, hogy a nyilvánosság számára összeállít egy jelentést a témáról.

A hivatal jelentése kiter arra, hogy be lehet-e nyújtani formatervezésiminta-oltalmi bejelentést a metaverzumban, hogyan vizsgálnák azt, és hogy egy ilyen szabadalom mandarin nyelven érvényes lenne-e. Most a jelentés rövid kivonatát közöljük.

Annak ellenére, hogy a metaverzum fogalma még mindig elvont, általában két kulcsfontosságú elemből kell állnia: az egyik a hardver, beleértve az elektromos félvezetőket és az információs eszközöket; a másik egy szoftver által felépített virtuális világ, amely számos digitális elemet tartalmaz.

A tajvani szabadalmi törvény szerint „formatervezési minta” egy tárgy egészének vagy egy részének alakja, mintája, színe vagy ezek kombinációja tekintetében létrehozott alkotás, amely vizuálisan vonzó. A múltban a „tárgynak” fizikai tárgynak kellett lennie, amely a fizikai világban foglal el helyet. A hardver (például a VR-szemüveg) megjelenése a formatervezésiminta-oltalom tárgya. A szabadalmi törvény módosításait megelőzően a „fizikai vagy kézzelfogható tárgy” nélküli tárgyak, például a lézeranimáció, a számítógépes animáció és a számítógépes betűtípus a „tárgyi jelleg” hiánya miatt nem minősültek formatervezésiminta-oltalomra jogosultnak. A nemzetközi formatervezésiminta-oltalmi irányzatoknak

való megfelelés érdekében a tajvani szabadalmi törvény 2011-es módosításait követően a formatervezésiminta-oltalom tárgya a grafikai tervezésre is kiterjedt.

Érdemes megjegyezni, hogy a különböző országokban a formatervezésiminta-oltalom reformjának tendenciái elválaszthatatlanok az emberi megjelenítési technológiától, tekintve, hogy a formatervezésiminta-oltalom csak a „vizuálisan látható” megjelenést védi. A tajvani szabadalmi törvény 2011-es módosításainak egy példáját vizsgálva, a képernyő a grafikai képminták megjelenítésére szolgáló uralkodó hardver, és az új szabályozás szerint a grafikai mintát fizikai termékre, például „kijelzőre” vagy „képernyőre” kell alkalmazni. A kijelzőtechnológia fejlődésével a grafikai minták kivetítésére szolgáló hologramtechnológia is jelentős fejlődést mutat ezen a területen, amely a hardvereszközök miniatürizálása felé halad. Ennek megfelelően azon az alapon, hogy a digitális formatervezés a „számítógépes programtermékből” származik, a Tajvani Szellemi Tulajdoni Hivatal 2020-ban tovább módosította a szabadalmi vizsgálati irányelveket, hogy azokat a termékeket, amelyeken a grafikai formatervezést a „számítógépes programtermékre” alkalmazzák, szintén figyelembe vegyék. Ez a módosítás azonban nem jelenti azt, hogy a formatervezésiminta-oltalom a szerzői jogi törvény 5. cikkének (1) bekezdésében meghatározott „számítógépes programalkotást” védi. Ehelyett a formatervezésiminta-oltalom továbbra is a számítógépes program által megvalósított vizuális megjelenésre, például a számítógéppel létrehozott ikonra és a grafikus felhasználói felületre összpontosít.

Összefoglalva, a jelenlegi gyakorlat szerint nem számít a metaverzumot megjelenítő hardver vagy digitális dizájn megjelenése, amíg a tárgy megjelenése (beleértve a számítógépes programtermékeket is) iparilag vagy kézzel gyártható, Tajvanon formatervezésiminta-oltalomra jogosult tárgynak tekinthető.

Törökország

Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) meghatározása szerint egy olyan anyag vagy készítmény, amelyről már ismert, hogy „első orvosi felhasználásra” használták, továbbra is szabadalmaztatható bármely második vagy további felhasználásra, feltéve, hogy az említett felhasználás újszerű és feltalálói jellegű.

Bár az 1973. évi ESZE keretében az első orvosi felhasználás szabadalmi oltalom tárgyát képezte, az egyezmény nem szabályozta, hogy az anyag különböző orvosi felhasználásokban (második/későbbi orvosi felhasználás) is szabadalmazható legyen. Az 1973. évi ESZE-ben nem volt ugyan szabályozás, az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsa által a G5/83. sz. ügyben hozott döntést követően egy ismert anyag második és további orvosi felhasználására vonatkozó igénypontok oltalom alatt állhattak, feltéve, hogy az igénypontokat „svájci típusú igénypont” formátumban szövegezték meg. Az ESZE 2000. évi módosításai óta 54. cikkének (4) és (5) bekezdése bevezette a második és további orvosi felhasználás szabadalmazásának alapját.

Bár Törökország 2000 óta tagja az ESZE-nek, és a nemzeti jog nagyrészt harmonizált az ESZE rendelkezéseivel, Törökország nem volt hajlandó kifejezetten rendelkezni nemzeti jogában a második vagy további orvosi felhasználási igénypontok szabadalmazhatóságáról. Ehelyett a parlamentben folytatott szóbeli viták során a kormánytisztviselők elegendőnek találták annak kijelentését, hogy Törökország ESZE-tagságának megfelelően Törökországban minden, az ESZH által megadott szabadalom oltalmat élvez.

A generikus gyógyszerek gyártói még mindig gyakran vitatják az ESZH által az ESZE 2000-es módosításai előtt kiadott második orvosi felhasználásra vonatkozó szabadalmak érvényességét. Végül ezt a kérdést a fellebbviteli bíróság közgyűlése 2021. október 21-én részletesen értékelte, és döntése iránymutató lehet a jövőbeni vitákban.

A vonatkozó ügyben az egyik isztambuli, szellemi tulajdon-jogokkal foglalkozó bíróság úgy döntött, hogy az ismert anyag második orvosi felhasználását feltáró szabadalmat vissza kell vonni, mert azt az ESZH az ESZE 2000-es módosításai előtt adta meg, vagyis amikor nem volt kifejezett rendelkezés a második/egyéb orvosi felhasználásra vonatkozó állítások szabadalmazhatóságáról. A bíróság úgy vélte, hogy Törökországot az ESZH tagjaként kötik az ESZE rendelkezései, de nem az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsának G5/83. számú ítélezési gyakorlata. A második/további orvosi felhasználásra vonatkozó állítások szabadalmazhatóságára vonatkozó kifejezett rendelkezések hiányában az ilyen szabadalmak megadására vonatkozó döntés alaptalan, és ezért semmis.

A szabadalmas fellebbezett a határozat ellen a fellebbviteli bírósághoz, amely a szabadalmas javára megváltoztatta a döntést. Az elsőfokú bíróság azonban váratlanul ellenállt a fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyező döntésének, ezért az ügyet a Fellebbviteli Bíróság Közgyűlése elé utalták.

Az hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ellenállási határozatát, mert azt indokolatlannak és jogellenesnek találta. Döntésében meglehetősen fontos megállapításokat tett, különösen a törökországi második/további orvosi felhasználásra vonatkozó szabadalmak oltalmazhatóságával kapcsolatban. Jelezte, hogy a második orvosi felhasználásra vonatkozó igénypontokat az ESZH esetjoga védte az ESZE 1973-as időszakában, az ESZE 2000 hatálybalépése előtt, amely bevezette az 54. cikk (4) és (5) bekezdését. Cáfolta az elsőfokú bíróság azon állítását is, hogy a bíróságot nem kötötte az ESZH esetjoga. Kijelentette, hogy mivel Törökország elfogadta mind az 1973-as, mind a 2000-es ESZE-rendeleteket, az első és második orvosi felhasználásra vonatkozó európai szabadalmak érvénytelenségének vizsgálatát az ESZE rendelkezéseinek és ítélezési gyakorlatának a figyelembevételével kell lefolytatni. E tekintetben a Fellebbviteli Bíróság Közgyűlése kijelentette, hogy mivel a szabadalom európai szabadalom, meg kell vizsgálni, hogy megfelel-e a szabadalmi bejelentés időpontjában hatályos 1973. évi ESZE szerinti szabadalmaztathatósági követelményeknek. A szabadalom nem vonható vissza pusztán azért, mert az ESZE (1973. évi) időszakában másodszor is megítélt orvosi felhasználásra vonatkozó szabadalomról van szó. A közgyűlés úgy vélte, hogy bár az elsőfokú bíróság a szellemi tulajdon-jogokra van szakosodva, a jogvi-

tát nem lehet kizárólag a bíró jogi ismereteivel megoldani, és azt műszaki szakértő véleményének kikérésével kell rendezni.

Végül úgy döntött, hogy bármely szabadalom, beleértve a második orvosi felhasználásra vonatkozó igénypontokat is, csak a valódi újdonság és a feltalálói tevékenység értékelését követően vonható vissza. Elutasította az elsőfokú bíróság azon érveit, hogy az ESZE 1973-as időszaka alatt megadott második orvosi felhasználásra vonatkozó igénypontok nem rendelkeznek jogalappal. Így egy kielégítő és szilárd döntéssel vetett véget az e kérdésben évek óta tartó vitának.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

FÉNYKÉPFELVÉTEL (FOTÓMŰVÉSZETI ALKOTÁS) SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-29/2020

A megbízó nyomozóhatóság által feltett kérdések

1. kérdés: Az elkövetés alapjául szolgáló fényképfelvétel fotóművészeti alkotásnak tekinthető-e, valamint, hogy annak a nyereségorientált sajtóorgánium általi jogosulatlan felhasználása esetén a szerzőt milyen, gyakorlat alapján meghatározható díjszabás illeti meg?
2. kérdés: A fényképfelvételekkel, illetve azok elkészítésével kapcsolatban kiket és milyen jogok illetnek meg, kikkel szemben milyen jogsértések valósultak meg?
3. kérdés: Az elkészült és korábban közzétett fényképek vonatkozásában kiket illetnek meg a szerzői jogok?
4. kérdés: A szakértő egyéb észrevételei.

I. A hatályos szerzői jogi előírások

Jelen kérdés tekintetében elsősorban a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) rendelkezéseit kell alkalmazni.

1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.
(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:
...
i) a fotóművészeti alkotás,
...
(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értéktől.
4. § (1) A szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző).
9. § (1) A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége.
12. § (1) A szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen – a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően – szerzőként feltüntessék. A szerzőt a mű

részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. A szerző a neve feltüntetéséhez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja.

16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.

...

(4) Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozással mondhat le. Ha a törvény a felhasználási szerződés érvényességét megszabott alakhoz köti, a díjazásról való lemondás is csak a megszabott alakban érvényes.

...

(6) Jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

17. § A mű felhasználásának minősül különösen:

a) a többszörözés (18–19. §),

...

d) a nyilvánossághoz közvetítés sugárással vagy másként (26–27. §),

18. § (1) A szerző kizárólagos joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Többszörözés:

a) a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett – rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, akár időlegesen, valamint

b) egy vagy több másolat készítése a rögzítésről.

26. § (1) A szerző kizárólagos joga, hogy a művét sugárással a nyilvánossághoz közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Sugárzás a mű érzékelhetővé tétele távollévők számára hangoknak, képeknek és hangoknak, vagy technikai megjelenítésüknek vezeték vagy más hasonló eszköz nélkül megvalósuló átvitelével.

A magyar jogot a megkereséssel érintett körben az Európai Parlament és a Tanács az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK (2001. május 22.) irányelvvel (a továbbiakban: Infosoc-irányelv), valamint az Európai Parlament és a Tanács a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK (2006. december 12.) irányelvvel (a továbbiakban: védelmiidő-irányelv) összhangban kell értelmezni.

II. Tényállás

- (A) A nyomozóhatóság előtti eljárásban a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi V. törvény (a továbbiakban: Btk.) 385. § (1) bekezdésébe ütköző szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vétség elkövetésének gyanúja miatt ismeretlen tettes ellen folyamatban lévő büntetőügyben a nyomozóhatóság szakértőként a Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SZJSZT) rendelte ki.
- (B) A nyomozóhatóság az alábbi dokumentumokat bocsátotta az eljáró tanács rendelkezésére a jelen szakértői vélemény elkészítéséhez:
- (i) Feljelentés (amely magába foglalja a jelen szakértői vélemény által érintett fényképfelvételt);
 - (ii) a feljelentő meghallgatásáról készült jegyzőkönyv.
- (C) Az eljáró tanács előrebocsátja, hogy az SZJSZT szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. Rendelet) 8. § (1) bekezdése szerint „[a] Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács szakvéleménye meghozatalakor a megkereső által rendelkezésre bocsátott adatok, illetve iratok alapján hozta meg szakvéleményét.
- (D) Az eljáró tanács a nyomozóhatóság által megküldött iratokat áttekintve megállapítja, hogy szakvéleményének kialakításához a rendelkezésére bocsátott információk részben elegendőek.
- (E) Az eljáró tanács megállapítja, hogy nem felel meg a valóságnak a jegyzőkönyvben rögzített állítás, miszerint a „mindkét cikkben ugyanazt a képet használták fel, csak más kivágásban, tehát itt egy fényképről beszélünk”. A feljelentő által csatolt saját fénykép azonos a Cikk 1-ben felhasznált fényképpel, azonban nem azonos a Cikk 2-ben felhasznált képpel. Utóbbi esetben a fénykép eltérő napszakban készült (más szögből esnek az árnyékok), és az emberek elhelyezkedése is eltérő.

III. Válaszok a megkereső által feltett kérdésekre

III.1. Válasz az 1. kérdésre

Az elkövetés alapjául szolgáló fényképfelvétel fotóművészeti alkotásnak tekinthető-e, valamint annak a nyereségorientált sajtóorgánum általi jogosulatlan felhasználása esetén a szerzőt milyen, gyakorlat alapján meghatározható díjszabás illeti meg?

- 1.1. A nyomozóhatóság az első kérdésében arra kívánt választ kapni, hogy a feljelentő által a feljelentésében bemutatott saját fényképfelvétel szerzői jogi védelem alatt áll-e.

- 1.2. Az eljáró tanács jelen szakvéleményének elkészítésekor figyelembe vette az SZJSZT korábbi, szintén fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmével kapcsolatban hozott szakvéleményeit (pl.: 18/2004, 24/2004, 19/2005, 20/2017).
- 1.3. Az Sztj. 1. § (2) bekezdése rögzíti, hogy *„[s]zerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen ... a fotóművészeti alkotás”*. Az Sztj. a fotóművészeti alkotás fogalmát nem határozza meg.
- 1.4. A „fotóművészeti” jelzőben a „művészeti” kifejezés nem jelent valamilyen külön minőségi besorolást. Az Sztj. 1. § (3) bekezdése szerint *„[a] szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől”*.
- 1.5. Amint azt az SZJSZT korábbi töretlen gyakorlatában is figyelembe vette, az Sztj. 1. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint: *„A törvény a magyar és a nemzetközi szerzői jogi felfogásban egyaránt általánosan elfogadott elvet tükröz annak egyértelművé tételével, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem is lehet.”*
- 1.6. Az 1969-es szerzői jogi törvényhez képest a jelenleg hatályos Sztj. szerint fotóművészeti alkotások (fényképek) esetében nincs szükség valamilyen speciális „művészi”, illetve „esztétikai” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az eredetiség követelményének. Elegendő az, hogy a műben az egyéni, eredeti jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen maradéktalanul meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá hogy ne egy meglévő alkotás szolgai másolásáról legyen szó.
- 1.7. A védelmiidő-irányelv 6. cikke a fotóművészeti alkotás szerzői jogi védelmével kapcsolatban kifejezetten rögzíti, hogy a szerzői jogi védelmüknek az egyetlen feltétele az lehet, hogy a szerző saját szellemi alkotásának minősüljön (tehát rendelkezzen az egyéni, eredeti jelleggel), más feltétel nem alkalmazható. Így tehát a fényképfelvétel vizsgálatakor is a szerzői jogi védelem kritériumait szükséges vizsgálni, további követelmény nincs.
- 1.8. Az Európai Bíróság (Painer, C-145/10) egy portréfotó szerzői jogi védelme kapcsán kifejtette, hogy *„a 93/98 irányelv 6. cikkét úgy kell értelmezni, hogy egy portréfotó e rendelkezés alapján akkor részesülhet szerzői jogi védelemben, ha – és ezt a nemzeti bíróságnak kell az adott ügyben megítélnie – a szerző olyan szellemi alkotása, amely tükrözi az ő személyiségét, és amely a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre. Amennyiben megállapítást nyert,*

hogy a szóban forgó portréfotó műnek minősül, nem részesül csekélyebb mértékű védelemben, mint bármely más mű, beleértve a fényképészeti alkotásokat is.”

- 1.9. Amint arra az SZJSZT korábbi szakértői véleményeiben már rámutatott, az alkotás akkor

(i) „egyéni,” ha az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, és ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat, és

(ii) „eredeti” ha az nem csupán valamely már meglevő alkotás szolgai másolata. Minden fénykép, amely eredeti elemeket tartalmaz, szerzői jogi védelmet kell, hogy élvezzen. Minden fénykép esetében úgy kell tekinteni, hogy az eredeti elemeket tartalmaz, és hogy ennek megfelelően fotóművészeti alkotásnak minősül, kivéve az olyan fényképet, amelynek az esetében a fényképet készítő személynek nincs semmilyen befolyása a kép kompozíciójára vagy más egyéb lényeges elemére.

- 1.10. Számos körülmény szolgálhat egy fénykép egyéni, eredeti jellegének alapjául, kezdve magától a témaválasztástól a fényképezés szögének a meghatározásán át a „képkivágás” módjáig (vagyis addig, hogy a téma miként helyezkedik el a fénykép keretein belül). Szükséges tehát a fénykép által ábrázolt szituáció különlegessége, a fényképezőgép beállításának megfelelősége, a felvételen tükröződő egyéni nézőpont, egyedi technikai megoldás, speciális fényviszony vagy egyéb más egyedi kritérium megjelenése.

- 1.11. Az eljáró tanács egyetért az SZJSZT-10/2007/1 számú szakértői véleményében rögzítettekkel:

„A fénykép, bármilyen egyszerű is, nem lehet mentes a szerző személyes hatásától. Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag az ember által készített minden fénykép szükségképpen magában foglalja az eredetiségnek valamely elemét. Amennyiben az eredetiség megállapítható, nincs alap annak a kijelentésére, hogy valamely alacsonyabb szintű eredetiség még nem elegendő, és hogy egy magasabb szintű eredetiségre van szükség a szerzői jogi védelemhez. Csak azok a fényképek zárhatók ki a szerzői jogi védelemből, amelyeknek az esetében nincs tere személyes döntésnek és nincs lehetőség a kép kompozíciójának a befolyásolására (mint például az automatikus közlekedésellenőrzési készülékek által rögzített képek, a pénzbedobással működő kamerák útján készített fényképek, a már meglevő fényképekről készült fényképek stb.).”¹

¹ SZJSZT-10/2007/1, 3. oldal, 3. bekezdés.

- 1.12. A jelen ügyben érintett fényképfelvétellel kapcsolatban az eljáró tanács rögzíti, hogy az alábbi jellemzőkön kifejezetten megjelenik a szerzői egyéni, eredeti alkotásának lenyomata:
- (i) a feljelentő fényképfelvétele fotóművészeti alkotásnak tekinthető, hiszen a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bír;
 - (ii) a fényképfelvétel egyéni, eredeti jellegét többek között alátámasztja, hogy a feljelentő különleges nézőpontból, ún. madárperspektívából készítette a fényképfelvételt, a napszak megválasztása, amelynek következtében a megvilágítás a nap állásából fakadóan hosszú árnyékvetéssel az embereket emeli ki, és tiszta, természetes színeket érzékeltet, valamint hogy a képkivágás, kompozíció esztétikai szempontból különleges, és eredeti módon emeli ki a kép témáját.
- 1.13. Az eljáró tanács a fent idézett rendelkezések alapján végezte el az ügy tárgyát képező fényképfelvétel vizsgálatát, és megállapította, hogy a kérdéses fényképfelvétel olyan fotóművészeti alkotásnak minősül, amely megfelel az Szjt. által támasztott egyéniség és eredetiség kritériumainak, és következésképpen szerzői jogi védelem illeti meg.
- 1.14. Az SZJSZT több korábbi véleményével összhangban az eljáró tanács megállapítja, hogy a szerzői jogdíj összegének meghatározása nem tartozik a testület hatáskörébe.² Az eljáró tanács ugyanakkor az alábbi iránymutatásokat kívánja adni a nyomozóhatóság kérdésére.
- A szerzői jogdíj mértékét főszabály szerint a felek szabadon határozzák meg. Az Szjt. 16. § (4) bekezdése szerint „[h]a a törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia.” Az Szjt. idézett szakasza a szerzői felhasználás visszterhességét írja elő. Eszerint a szerzőnek jogdíj jár akkor is, ha a mű felhasználása a felhasználó számára semmilyen közvetlen vagyoni előnnyel nem járt.
- 1.15. A jelen megkeresés szerinti felhasználást a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (továbbiakban: HUNGART) közös jogkezelő szervezet engedélyezi úgynevezett kiterjesztett hatályú közös jogkezelés keretein belül a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény 17. § (1) bekezdése és 161. § (1) bekezdése alapján.
- 1.16. A jogdíj a HUNGART nyilvánosságra hozott képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások bármely további felhasználására vonatkozó aktuális díjközleménye (a továbbiakban: díjközlemény) alapján állapítható meg.

² Vö. SZJSZT-28/2001/1–2, SZJSZT-26/2004, SZJSZT-08/2009, SZJSZT-28/2001., SZJSZT-08/2012.

- 1.17. A <http://www.hungart.org/dijszabas/> URL alatt található aktuális, 2021. évre megállapított díjközleményt alapul lehet venni annak ellenére, hogy a felhasználás korábban történt, ugyanis a korábbi évek során megállapított díjaktól nem tér el lényegesen az aktuális díjközlemény.
- 1.18. A díjközlemény általános rendelkezéseinek 25. pontja rögzíti, hogy „[a] *jogosulatlan, vagy a megengedett példányszámon felüli felhasználás, valamint a névfeltüntetés – beleértve a HUNGART © jel feltüntetését is – szabályok megszegése (külön-külön) – a jogdíj 100-100%-ának megfelelő pótdíj, mint átalánydíj megfizetésének kötelezettségét vonja maga után, tekintettel az ellenőrzési költségekre. ...*” Megállapítható tehát, hogy a HUNGART díjközleménye (a felhasználás általános, jóváhagyott szerződési feltételei) a közös jogkezelés körébe tartozó engedélyezési körben az alap felhasználási díjon felüli további díj fizetését írja elő arra az esetre, ha a szerző nevét nem tüntetik fel, illetve ha a felhasználás jogosulatlan. A jelen esetben az engedély nélküli felhasználás, és a névfeltüntetés elmaradása kétszer száz százalékos (200%-os) pótdíjat von maga után.
- 1.19. A díjközlemény különös rendelkezései az alábbiak szerint szabályozzák a felhasználási díjat:

...

„2.3.2. *Lehívásra („on demand”) hozzáférhetővé tétel fejében fizetendő jogdíjak*

1. A felhasználó a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások internetes környezetben történő másodlagos felhasználása, a nyilvánosság számára hívásra („on demand”) hozzáférhetővé tétel fejében, alkotásonként az e fejezetben részletezett jogdíjakat köteles megfizetni.

2. A jelen díjszabás értelmezése során a „lehívás” kifejezésen az alábbi kell érteni: a műveknek vezeték útján, vagy bármely más eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítése, amelynek során a közönség tagjai a művekhez úgy férhetnek hozzá, hogy mind az egyes műveket, mind a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg. A hívásra történő hozzáférhetővé tétel megvalósul tekintet nélkül arra, hogy a nyilvánosság tagjai a lehívott műveket számítógépre vagy bármely más hordozóra letölthetik-e.

...

5. A jogdíjak mértéke üzletszerűnek minősülő felhasználások esetében: lehívható művek száma egy, a hívások számától függetlenül: 7465 Ft.

...

6. A letöltést (tartós másolat készítését) is engedő, ún. „download” típusú, további felhasználását (például a nyilvánossághoz közvetített mű új környezetben való, vagy eredeti céljától eltérő célzatú megjelenítését) lehetővé tevő felhasználásért a fenti jogdíjakon felül azzal azonos mértékű pótdíj is fizetendő.

8. A fenti díjak egy éves időtartamra vonatkoznak, amennyiben a felhasználás egy évnél rövidebb, a fizetendő jogdíjat arányosan csökkenteni kell.”

- 1.20. A tényállásban rögzített megállapítás szerint a két külön felhasználás közül az egyik esetben valószínűsíthető a jogsértés, a másik esetben a feljelentő által csatolt fénykép nem egyezik meg az újságban megjelent fényképpel.
- 1.21. A tényállás nem tartalmaz adatot arra nézve, hogy a fénykép letölthető volt-e, ezért a HUNGART-díjszabásból kiindulva többféle számítást végeztünk.
- 1.22. 1 fénykép esetén a szerzői jogdíj 1 évre: 7465 Ft (alapdíj) + 7465 Ft (ha letölthető) + 7465 Ft. (mert nem tüntették fel az alkotó nevét) + 7465 Ft (mert jogellenes volt a felhasználás): összesen 22 395 Ft (ha nem letölthető), illetve (29 860 Ft), ha letölthető.
- 1.23. A cikk 1 esetében nem egyértelmű az eljáró tanács számára, hogy mikor távolították el a fényképet a feljelentő felszólítására. Ugyanakkor a feljelentő által kért összeg mértékének megvizsgálása miatt az eljáró tanács nagyságrendi számítást végez. Ha a fényképet a feljelentő felszólítására közvetlenül az első felszólítást követően, 2020. januárjában távolították el, akkor a felhasználás kb. 5 hónapon át tarthatott. Ez alapján a fizetendő jogdíj a díjközlemény szerint 1 fénykép után az alábbi:

Ha nem letölthető	Ha letölthető
22 395/365x150 = 9203 Ft kerekítve	29 860/365x150 = 12 271 Ft kerekítve

- 1.24. A fentiekkel összhangban az eljáró tanács eltúlzottnak találja a fényképfelvétel felhasználásáért a feljelentő által követelt felhasználási díjat.

III.2. Válasz az 2. kérdésre

A fényképfelvételekkel, illetve azok elkészítésével kapcsolatban kiket és milyen jogok illetnek meg, kikkel szemben milyen jogsértések valósultak meg?

- 2.1. A második kérdés arra vonatkozik, hogy a szerzői jog által védett fényképfelvétellel kapcsolatban mely személyt illeti meg a szerzői jogi védelem, és a védelemnek mi a tartalma.
- 2.2. A szerző az Szjt. 4. § (1) bekezdése alapján az a természetes személy, aki a művet, jelen esetben a fényképfelvételt megalkotta. A szerzői jog a szerzőt illeti meg.
- 2.3. Az eljáró tanács rögzíti, hogy a kormányrendelet értelmében bizonyítást nem végez, így a rendelkezésére bocsátott iratok alapján az Szjt. 94/A. § szerint fennálló szer-

zőségi vélelmek alkalmazhatóságának hiányában abból a feltételezésből indul ki, hogy a fényképfelvétel szerzője a feljelentő, mert az eljárás során a feljelentő (sértett) szerzősége tekintetében kétség nem merült fel.

- 2.4. Az Szjt. 9. § (1) bekezdése értelmében a mű szerzőjét a mű létrejöttétől kezdve illetik meg a szerzői jogok, amelyek (i) a személyhez fűződő jogokra és (ii) a vagyoni jogokra oszthatóak. A személyhez fűződő jogok elsősorban (a) a mű nyilvánosságra hozatalának joga, (b) a szerző névfeltüntetési joga és (c) a mű egységének védelme.
- 2.5. A névfeltüntetés jogát az Szjt. 12. § (1) bekezdése szabályozza, amely alapján „[a] szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen – a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően – szerzőként feltüntessék”. A fényképfelvétel felhasználása során tehát a felhasználó például a fényképfelvételen elhelyezve, illetve a fényképfelvétel körül közvetlenül köteles lett volna a feljelentő nevét feltüntetni, aminek elmaradása esetén a személyhez fűződő jogot sérti a felhasználás. Általánosságban megállapítható, hogy egy fénykép esetén a felhasználó egyszerűen képes eleget tenni a szerző nevének feltüntetésére vonatkozó kötelezettségének.
- 2.6. Az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott iratok alapján megállapítja, hogy az internetes honlap szerkesztője a fényképfelvétel felhasználásakor feltüntette annak eredetét, de nem tüntette fel a szerzőjét, ezzel megsértve a szerző névfeltüntetéshez való jogát.
- 2.7. A vagyoni jogok tekintetében az Szjt. 16. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „[a] szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.” Következésképpen, a fényképfelvétel felhasználására csak a szerző adhat engedélyt. Amennyiben a szerkesztő megfelelő felhasználási engedély nélkül használta fel a fényképeket, úgy a szerző feljelentőnek (sértettnek) sérültek a szerzői jogai.
- 2.8. A szerzőt megillető vagyoni jog abszolút jogosultság, amelynek alapján a szerző kizárólagosan jogosult művét minden módon felhasználni és a felhasználására (annak terjedelmének megállapításával) másnak engedélyt adni. Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szerzőn és a felhasználásra a szerzőtől jogot szerző további személyen kívüli valamennyi harmadik személyek számára tartózkodást, azaz tilalmat jelent. A szerző vagyoni joga alapján az első kérdésben adott válaszban részletesen kifejtettek szerint jogosult a mű felhasználása után díjazásban részesülni.
- 2.9. Az Szjt. értelmében jelen büntető eljárás szempontjából releváns felhasználás a fényképfelvétel nyilvánossághoz közvetítése és többszörözése. A feljelentő művének, a fényképfelvételnek engedély nélküli vagy az engedély határait túllépő felhasználása jogosulatlan felhasználásnak minősül [Szjt. 16. § (6)].
- 2.10. A rendelkezésre bocsátott iratok alapján a fényképfelvétel jogosulatlan felhasználását a szerkesztő elismerte, azonban a felhasználás tekintetében a feljelentővel írás-

beli felhasználási szerződést utólag sem kötöttek, illetve a szerkesztő a feljelentő részére felhasználási díjat nem fizetett.

- 2.11. *A fentieket összefoglalva, a fényképfelvételre vonatkozó szerzői jogok a szerzőt – a feljelentőt – illetik meg, amely jog abszolút szerkezete miatt mindenkivel szemben megilleti, így a szerkesztővel szemben is. Amennyiben a szerkesztő a fényképfelvétel felhasználására a szerzőtől engedéllyel nem rendelkezett, a fényképfelvétel felhasználása jogosulatlan felhasználásnak minősül. Mindezekén túl a szerző (feljelentő) nevének feltüntetésének hiányával a szerző névfeltüntetéshez való jogát is megsértette.*

III.3. Válasz az 3. kérdésre

Az elkészült és korábban közzétett fényképek vonatkozásában kiket illetnek meg a szerzői jogok?

- 3.1. A harmadik kérdés alapján a nyomozóhatóság – az eljáró tanács értelmezése alapján – arra kíván választ kapni, hogy a fényképfelvételen kinek a szerzői jogai állhatnak fenn.
- 3.2. A fentiekben rögzítettek szerint az eljárás során a feljelentő (sértett) szerzősége tekintetében kétség nem merült fel, az eljáró tanács nem vitatta azt a tényt, hogy a fényképfelvétel szerzője a feljelentő. A szerző és így a szerzői jog személyhez fűződő jogainak jogosultja biztosan csak természetes személy lehet, gazdasági társaság ilyen jogokat nem szerezhethet.
- 3.3. Az eljáró tanács rögzíti, hogy főszabály szerint a vagyoni jogok sem átruházhatóak, ugyanakkor e körben az Szjt. tartalmaz kivételeket. Az Szjt. által rögzített kivétel, ha a munkavállaló szerző munkaviszonyból folyó kötelessége a mű elkészítése, ilyenkor ugyanis a mű munkáltató részére történő átadásával a műre vonatkozó vagyoni jogokat a munkáltató szerzi meg.³
- 3.4. Az eljáró testület részére rendelkezésre bocsátott eljárási iratokban szerepel, hogy a fényképfelvétel tekintetében a vagyoni jogok a kft.-t (a továbbiakban: társaság) illetik meg. Az iratokban arra is utalást tesz a feljelentő, hogy a fényképfelvételt a társaság számára készítette – emlékezete szerint – 2019. évben, kizárólag a társaság általi használatra, és nem a fényképfelvételen egyébként szereplő létesítmény megbízásából.
- 3.5. Az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott iratok alapján nem tud állást foglalni a tekintetben, hogy a fényképfelvételre vonatkozó vagyoni jogok ténylegesen a társaságot illetik-e. A rendelkezésre bocsátott iratokból ugyanis nem derül ki, hogy a feljelentő a társasággal a fényképfelvétel elkészítésekor munkaviszonyban volt-e,⁴ és a munkaviszonyból folyó kötelessége volt-e a fényképfelvétel elkészítése. Ennek

³ Szjt. 30. § (1) bekezdés.

⁴ Az állapítható meg csupán, hogy feljelentő a társaság ügyvezetője és tulajdonosa.

igazolására munkaszerződés, illetve ahhoz kapcsolódó munkaköri leírás csatolása lett volna szükséges, amelyek tartalma alapján tudna az eljáró tanács állást foglalni abban a kérdésben, hogy a fényképfelvétel vagyoni jogai az Szt. 30. § (1) bekezdése értelmében átszálltak-e a társaságra.

- 3.6. A fentiekén túl az Szt. 63. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „[a] reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozó vagyoni jogok a felhasználóra átruházhatók”, Abban az esetben, ha társaság a fényképfelvételt kifejezetten reklámozás céljára rendelte meg a feljelentőtől, akkor a feljelentő, mint a fényképfelvétel szerzője, a fényképfelvételre vonatkozó vagyoni jogokat szintén átruházhatta írásbeli szerződés útján a társaságra. Az eljáró tanács ugyanakkor arra vonatkozóan nem tud állást foglalni – bizonyíték híján – hogy a fényképfelvétel vagyoni jogai az Szt. 63. § (1) bekezdése alapján a társaságra szállhattak-e át.
- 3.7. *A rendelkezésre bocsátott iratok alapján tehát nem állapítható meg, hogy a feljelentőn kívül a társaságnak – vagy harmadik személyeknek – fűződnek-e jogai a fényképfelvételhez.*

III.4. Válasz az 4. kérdésre

A szakértő egyéb észrevételei.

Az eljáró tanácsnak további megállapítása nincs.

*Dr. György András, a tanács elnöke
Dr. László Áron Márk, a tanács előadó tagja
Eifert János, a tanács szavazó tagja*

CSILLÁROK SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-33/2020

A megkereső magánszemély által feltett kérdések

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szíveskedjék megvizsgálni a szerző által tervezett, a jelen kérelem 2. pontjában előadott táblázatban szereplő kristálycsillárokat, s a kristálycsillárok bemutatásáról szóló, a jelen kérelemhez csatolt 12. és 14–21. sz. mellékleteket! A testület szíveskedjék megállapítani, hogy a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleg bírnak-e, s ezáltal szerzői jogi védelemben részesíthetők-e!
2. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, a testület szíveskedjék megállapítani, hogy a jelen kérelem 2.1. pontjában, illetőleg a 13. sz. mellékletben előadott és bemutatott, a kft.1 által forgalmazott kristálycsillárok olyan mértékben azonosak-e a szerző által tervezett kristálycsillárokkal, hogy az kimeríti a többszörözés tényállását!
3. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, a testület szíveskedjék megállapítani, hogy a jelen kérelem 2.2. pontjában, illetőleg a 11. sz. mellékletben előadott és bemutatott, kft.2 által forgalmazott kristálycsillárok olyan mértékben azonosak-e a szerző által tervezett kristálycsillárokkal, hogy az kimeríti a többszörözés tényállását!
4. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, és a kft.1 az általa forgalmazott kristálycsillárok elkészítéséhez a szerző által tervezett kristálycsillárokat díszítő kristályelemek színétől eltérő színű kristályelemeket használ fel, úgy, hogy a szerző által tervezett kristálycsillárok formáját, kialakítását, valamint a kristályelemek elrendezési módját a kft.1 megtartja, az általa forgalmazott, eltérő színű kristálycsillárok átdolgozásnak minősülnek-e?
5. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, és megállapítást nyer, hogy a kft.2 az általa forgalmazott kristálycsillárok elkészítéséhez a szerző által tervezett kristálycsillárokat díszítő kristályelemek színétől eltérő színű kristályelemeket használ fel úgy, hogy a szerző által tervezett kristálycsillárok formája, kialakítása, valamint a kristályelemek elrendezési módja megtartásra kerül, a kft.2 által forgalmazott eltérő színű kristálycsillárok átdolgozásnak minősülnek-e?
6. A Szerzői Jogi Szakértő Testület az ügy megítélésével kapcsolatos egyéb megállapításai.

Az eljárás tárgya az alábbiakban foglalható össze megkeresés alapján:

A szerző a kft.3 és a kft.4 társtulajdonosa és vezető dizájnere, amely társaságok világítótestek tervezésével és gyártásával foglalkoznak. A szerző a kft.4 márkán belül dekoratív, építészeti stílusú LED világítótestek, míg a kft.3 márkánév alatt egyedi kristálycsillárok ter-

vezését végzi. A szerző tudomására jutott, hogy az általa a kft.3 brandhez tartozó lámpákkal azonos vagy nagyfokú hasonlóságot mutató csillárokat és lámpákat forgalmaznak különböző weboldalakon.

Előzetes észrevételek

a) Az SZJSZT kizárólag szerzői jogi tárgyú kérdésekben adhat szakvéleményt.¹

Erre tekintettel a volt munkavállalóval fennálló jogvita és a versenytárs honlapok üzemeltetőivel fennálló versenyjogi vita megítélése nem tartozik az SZJSZT hatáskörébe, a szakértői vélemény tárgya kizárólag a szerzői jogi kérdések megválaszolása.

b) Az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást.²

A jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései a megkereső által ismertetett tényálláson és a rendelkezésre bocsátott okiratokból megismerhető tényeken alapulnak, és csak erre a tényállásra nézve helytállóak.

Az eljáró tanács az álláspontját a megkeresésben foglalt fényképek alapján alakította ki, nem álltak rendelkezésére az egyes csillárok tervei. A kristálycsillárokról készített, a szakvélemény alapját képező fényképfelvételek a szakértői vélemény mellékletét képezik. Az eljáró tanács a képek minőségét illetően rögzíti, hogy azok mérete a 867x576 képponttól a 235x455 képpontig tartó értékek közé esik, felbontásuk a 221-96 DPI közötti tartományba esik, színmélységük jellemzően 24 bites. A képek az összehasonlítandó kristálycsillárokat jellemzően egy nézőpontból, ritkábban több perspektívából ábrázolják. Az eljáró tanács tehát kizárólag a csillárok külső megjelenését vizsgálta, kizárólag a megkereséshez csatolt, technikai paramétereiket tekintve az előzőekben ismertetett fényképek alapján. A belső szerkezet vizsgálatát az eljáró tanács nem tekintette nélkülözhetetlennek, mert a kristálycsillár esetében a művészi külalak, annak egyéni, eredeti jellege a meghatározó, és azok az elemek, amelyek nem járulnak hozzá a kristálycsillár kinézte egyéni, eredeti jellege megítéléséhez, nem relevánsak a vizsgálat szempontjából. Még akkor sem, ha mindezen jellegzetességek egy teljesen új szerkezeti, műszaki megoldáson alapulnának (erre vonatkozóan az eljáró tanácsnak nem áll rendelkezésére információ).

A megkeresés nem tartalmaz adatokat az egyes csillárok tervezésének időpontjaira. Ez azonban nem befolyásolta, hogy eljáró tanács a feltett kérdéseket megválaszolja. A szerző

¹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet – a testület feladatai cím alatt – kimondja, hogy a testület a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitas ügy az Szt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita. Az Szt. 101. § (3) bek. szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.

² R. 8. § (1) bek.

a megkeresésben azt is állítja, hogy az alkotásai időben korábbiak, mint a kft.1 és a kft.2 termékei. Az eljáró tanács ezt a tényelőadást nem vizsgálta.

c) A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. §-a értelmében:

„1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

...

m) az iparművészeti alkotás és annak terve,”

Az ügy tárgyát képező kristálycsillárokon mint szerzői műveken két pozitív feltétel fennállása esetén áll fenn szerzői jogi védelem.

Az Szt. 1. §-ának (2) bekezdése szerint az első feltétel, hogy az alkotás mint eredmény az irodalom, a tudomány és a művészet alá tartozzon.

Az SZJSZT 5/2001 sz. szakvéleményében kifejtettek szerint: „A ’művészet’ köréből a képzőművészeti alkotás, az iparművészeti alkotás és az ipari tervezőművészi alkotás jöhet számításba. A képzőművészeti alkotás használati célt nem szolgál (pl. festmény, szobor stb.). Az iparművészeti alkotás általában a művész keze által létrehozott, használati célt is szolgáló művészi alkotás (pl. ötvös-, kerámia-, stb. tárgyak). Végül az ipari tervezőművészeti alkotás valamely ipari termék esztétikai szempontok szerinti külső megjelenésének kialakítása.” Mindezekből kitűnik, hogy a kristálycsillár – szerzői jogi szempontból – iparművészeti alkotás lehet, vagyis az Szt. 1. §-ának (2) bekezdésében foglalt példálózó felsorolás m) pontja alá tartozik.

A szerzői jogi védelem fennállásának másik pozitív feltételét az Szt. 1. §-ának (3) bekezdése határozza meg: „A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.”

Az 1. §-hoz fűzött miniszteri indokolás ehhez a következőket teszi hozzá: „A törvény a magyar és a nemzetközi szerzői jogi felfogásban egyaránt általánosan elfogadott elvet tükröz annak egyértelművé tételével, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerzői szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem is lehet.”

Az egyéni, eredeti jelleg az alkotás külső kialakításában megnyilvánuló kifejezőmódban jelenik meg. Ez jelenti az alkotó személyes, saját szellemi tevékenységéből adódó gondolatnak megjelenítését.

Az egyéni, eredeti jelleg vizsgálata során figyelembe kell venni, hogy a használati tárgyként működő lámpáknál általában a funkció, a használhatóság eléréséhez szükséges paraméterek nagymértékben szűkítik az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét. A funkcionalitás, a használati tárgyi minőség nagymértékben meghatározza azok szerkezeti és formai kialakítását. Az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgálai másolata, és fennálljon alkotói játéktér, amit

szellemi alkotótevékenységgel tölt be a szerző.³ Mindemellett az eljáró tanács megállapítja, hogy a kristálycsillár nem pusztán funkcionális eszköz, hanem a belsőépítészetben lényeges dekorációs elem, és a tervezőnek van mozgástere a különböző megoldások közötti választásban.

A villamos alkatrészek elhelyezése, mint műszaki követelmény, csekély módon csökkenti az alkotói szabadságfokot, ahogy ez a becsatolt katalógusokban látható nagyszámú formai kialakításból is kitűnik.

d) Az eljáró tanács utal az Európai Unió Bíróságának (EUB) a *Cofemel*-ügyben⁴ hozott ítéletére, amely bemutatja a használati tárgy funkcionalitással is rendelkező mű minősítésre vonatkozó ítélkezési gyakorlatot (29.-35.):

- A „mű” fogalma két elem együttes fennállását feltételezi. E fogalom egyrészt valamilyen eredeti teljesítmény fennállását jelenti abban az értelemben, hogy az a szerzőjének saját szellemi alkotása. Másfelől a „műnek” minősítés azon elemekre korlátozódik, amelyekben a szerző ilyen alkotása megnyilvánul.
- Ami az első elemet illeti, ahhoz, hogy egy művet eredetinek lehessen tekinteni, egy szerre szükséges és elegendő az, hogy alkotója személyiségét tükrözi, valamint annak szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre.
- Amennyiben viszont a teljesítmény megvalósulását olyan műszaki megfontolások, szabályok vagy kötétségek vezérelték, amelyek az alkotási szabadság gyakorlásának nem engedtek teret, e teljesítmény nem tekinthető úgy, hogy az ahhoz szükséges eredetiséggel bír, hogy műnek minősülhessen.
- A második elemet illetően a „mű” fogalma szükségszerűen magában foglalja a kellő pontossággal és objektivitással azonosítható teljesítmény létét.

Az ítélet rámutat a konkrét ügyben arra, hogy „az a körülmény, hogy valamely formatervezési minta esztétikai hatást vált ki, önmagában nem teszi lehetővé annak megállapítását, hogy e minta az alkotójának szabad döntését és személyiségét tükröző, szellemi alkotásnak minősül-e, és így megfelel-e a jelen ítélet 30. és 31. pontjában felidézett eredetiség követelményének.” (54.).

e) Az SZJSZT 38/2003. számú szakértői véleménye a testület gyakorlatát tükrözve rámutat arra, hogy milyen szellemi alkotás minősülhet szerzői műnek: *„Olyan szellemi alkotás, amely egyéni abban az értelemben, hogy az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat, s amely eredeti abban az értelemben, hogy az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata.”*⁵

³ SZJSZT-05/2007/01.

⁴ C-683/17. sz. ügy, 2019. szeptember 12.; ECLI:EU:C:2019:721.

⁵ Lásd: A szerzői jog a gyakorlatban – A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (1997–2003), KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, 2004, p. 77.

f) Az eljáró tanács az alábbiakban összefoglalja valamely tárgy/termék formájának vizsgálati szempontjait.

Formaelemzés → felépítésvizsgálat

Formaértelmezés → szerkezetvizsgálat

Alak → körvonal (kontúr), formatömeg, karakter

Forma → térforma, összforma (összbenyomás), egyszerű és összetett forma, arány, méretek részletformák (kristályok alakja, egymástól való távolságuk), faktúra (felületi minőség)

Anyag → alkalmazott anyagok, anyagszerűség, színek

Szerkezet → felépítés: tartószerkezet, függesztő szerkezet, részletszerkezet (itt pl. a kristályok felfűzése: hálószerkezet → lineáris, vertikális)

Funkció → alapfunkció (itt: fényt ad), mellékfunkció (itt: a látvány, a vizuális élmény)

Szimbólum, jelentés → felidézés, asszociáció

Válaszok a feltett kérdésekre

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szíveskedjék megvizsgálni a szerző által tervezett, a jelen kérelem 2. pontjában előadott táblázatban szereplő kristálycsillárokat, s a kristálycsillárok bemutatásáról szóló, a jelen kérelemhez csatolt 12. és 14–21. sz. mellékleteket! A testület szíveskedjék megállapítani, hogy a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak-e, s ezáltal szerzői jogi védelemben részesíthetők-e!

A kft.3 1-es fantázianevű lámpája a '60-as évek gömbforma lámpáinak egyfajta „átírása”, továbbgondolása üvegekristályokkal gazdagítva a fénykibocsátást és a megjelenés látványát. Annyiban mindenképpen eredetinek tekinthető az 1-es fantázianevű modell, hogy korábban e párosítás – (fém)búra és kristályok – ismeretlen volt.

A 2-es fantázianevű és a 3-as fantázianevű modell digitális technikával létrehozott fluid formája önmagában is egyedi forma.

A kft.3 által bemutatott többi lámpa – [fantázianév] család, [fantázianév 4.], [fantázianév 5.], [fantázianév 5.] és [fantázianév 6.] modellek (egy részük art deco hangulatú) – stílusfelidézésüktől függetlenül is egyéni jellegűek.

Az eljáró tanácsnak nem volt oka feltételezni, hogy a szerző ne a saját szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti alkotást hozott volna létre, ezért ellenkező bizonyításáig a kft.3 márkanév alatt forgalmazott, a szakvélemény tárgyát képező kristálycsillárok a fentiekre tekintettel szerzői jogi védelemben részesülnek.

2. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, a testület szíveskedjék megállapítani, hogy a jelen kérelem 2.1. pontjában, illetőleg a 13. sz. mellékletben előadott és bemutatott, a kft.1 által forgalmazott kristálycsillárok olyan mértékben azonosak-e a szerző által tervezett kristálycsillárokkal, hogy az kimeríti a többszörözés tényállását!

A kft.1 7-es fantázianevű lámpája egyértelmű többszörözés, még az apróbb részletkülönbségek ellenére is. A kettő között szerkezeti különbségek érezhetők, ez a kristályelemek felfüggesztéséből, felfűzéséből – kristályháló – adódik: vízszintes, szabályos koncentrikus körök láthatók a 7-es fantázianevű lámpánál, szemben a kft.3 1-es fantázianevű lámpa kristályainak függőleges, sugárirányú felfűzésével, melyek néhány (fotó)nézetből egymáshoz viszonyítva nem szabályosak, véletlenszerűnek tűnnek.

Összbenyomásukat tekintve a lámpák formái első szemrevételezéssel teljesen azonosnak tűnnek. Egynémely esetben a lámpák különbözőségét a kibocsátott fény színe jelenti, amelyet előidézhethet a fényforrás színhőmérséklete, vagy okozhatja a kristályok színe is. Mindez a forma szempontjából nem játszik szerepet, a látványban emiatt érezhető különbség nem számottevő.

Ezen különbségek mellett is az eljáró tanács megállapítja, hogy esztétikai, művészeti összbenyomás alapján a szerző és a kft.1 egymással összevetett kristálycsillárjai szinte azonosnak tekinthetők. Ennek indoka, hogy a kristálycsillár egyéni, eredeti kialakítása a formai megoldásban szinte egy az egyben visszaköszön a kft.1 termékein.

Az egyes lámpák közötti méretbeli különbségek a látvány azonossága szempontjából közömbösek. A méretbeli különbözőségek a dizájn szempontjából legfeljebb méretsornak, modellcsaládnak minősíthetők, de semmi esetre sem formai különbözőségnek. Különösen azért nem, mert arányaikban ezek a méretváltozások nem érzékelhetők.

3. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, a testület szíveskedjék megállapítani, hogy a jelen kérelem 2.2. pontjában, illetőleg a 11. sz. mellékletben előadott és bemutatott, a kft.2 által forgalmazott kristálycsillárok olyan mértékben azonosak-e a szerző által tervezett kristálycsillárokkal, hogy az kimeríti a többszörözés tényállását?

Az eljáró tanács összevetette a kft.3 és a kft.2 katalógusában szereplő kristálycsillárok fényképeit. A fotókon érezhető különbözőségek azonosak a kft.1 termékeinél is tapasztalattal: a kristályhálók szerkezete. A kft.3-nál függőlegesnek, a kft.1 és a kft.2 modelljeinél vízszintesnek tűnnek.

Az 5-ös fantázianevű vs. 8-as fantázianevű modellek formája teljesen azonos. A kft.2 kínálatában a 8-as fantázianevű modell kétféle változata fedezhető fel. Az egyik – a 2.2.1. pontban, a 27. oldalon az alsó kép – formája teljes egészében azonos a kft.3 5-ös fantázianevű modelljével; a másik – a felső kép – csak részleteiben tér el az eredeti modelltől: a korpuszon lelógó, túlnyúló kristálylánc végein hosszúkás alakú és nagyobb kristályelemek láthatók.

A mellékelt fényképek alapján a 8-as fantázianevű mindkét modellenél úgy tűnik, hogy a fényforrások több síkban, elszórva láthatók, szemben a kft.3 5-ös fantázianevű modelljével, amelynél a fényforrások mintha egy síkban kerültek volna elhelyezésre. Ezen különbségek mellett is az eljáró tanács megállapítja, hogy a 8-as fantázianevű modell az 5-ös fantázianevű modell többszörözésének tekinthető.

A 2-es fantázianevű vs. 11-es modell között a fotók alapján semmi különbség nem érezhető.

A 4-es fantázianevű vs. 12-es modell esetében sem látható a fényképek alapján eltérés.

A 3-as fantázianevű vs. 13-as modelleknél csak hasonlóságok érezhetők. A 3-as fantázianevű modell felső és középső képei azonosnak tűnnek, az alsó kép egy méretében nagyobb és formájában egyszerűbb – alsó felülete is sík, és nem hullámos – változata a modellnek. Ez a kettősség a 13-as modelleknél is látható. A jobb felső kép a 3-as fantázianevű modellnél az alsó képpel egyező (méretében talán annál nagyobb is), a középső képek nagyon hasonlóak, de arányaik mintha különböznenek (ez a különbség talán betudható az eltérő nézőpontnak is). A jobb oldali alsó kép a felső egy kisebb változatának tűnik – az alsó élvonal (felület) síkban van.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a 13-as modell a 3-as fantázianevű modellhez képest – a fényképek alapján megállapítható minimális eltérések mellett – nem tartalmaz egyéni, eredeti jelleget. A Szjt. 18. § meghatározza a többszörözés fogalmát. Az eljáró tanács analógiaként utal arra, hogy az építészeti alkotások esetében többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése is. A gyakorlatban a terv többszörözésének minősül az egyes jellemző elemek megépítése is (SZJSZT-26/2004). Jelen esetben lényegében az iparművészeti alkotás jellemző elemeinek „utánépítéséről” van szó.

Az Szjt. Nagykommentárja szerint „az átdolgozás a mű módosításának, megváltoztatásának az a szélső esete, amikor a változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyannyira lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének (alkotó jellegűek). Az így létrejött mű együtt tartalmazza az eredeti alkotó személyiségi jegyeit mutató gondolati formákat és az előbb említett újakat.”⁶ Jelen esetben a különbségek nem érik el az átdolgozás határát, mert az eredeti vonást a műhöz nem adó változtatásokról van szó (e határ alatt többszörözésnek tekintjük).

A 14-es vs. 15-ös modellek – 31. old. – esetében is érezhetők különbségek a részletekben. A 15-ös modell kicsit testesebb, nem annyira elegáns és egységes a csillár alsó íve, oldalnézetben az ívben törés található: a mennyezethez képest nagyobb szög alatt indul az ív, majd egy töréssel a 14-es modellhez hasonló ívben folytatódik. A lecsüngő kristályláncok is erőteljesebbek (nagyobb v. más alakú kristályelemek).

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a 15-ös modell – az összbenyomás szempontjából minimális különbségek mellett is – a 14-es csillárral jellegében azonos. Az eljáró tanács ennek elemzése kapcsán visszautal a fentiekben a 3-as vs. 13-as modell vizsgálatánál kifejtett értékelési szempontokra és megállapításra, mely szerint itt az iparművészeti alkotás jellemző elemeinek „utánépítéséről” van szó.

Az 1-es vs. 16-os modell esetében úgy tűnik, hogy az 1-es modellnél a lecsüngő kristályok kisebbek és azonos alakúak, szemben a 16-os modellel, amelynél (talán) nagyobb kristályo-

⁶ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, a 29. §-hoz fűzött magyarázat, p. 225.

kat is alkalmaznak: pl. egyes láncok végére mintha gömbformák kerültek volna. Az összbemnyomás azonban nagyon hasonló, mondhatni, megegyezik a két modell.

A 9-es vs. 17-es modell képein a felső képeken – ahol csoportban kerülnek elhelyezésre – teljesen azonosnak tűnnek a modellek, az alsó képeken viszont aránybeli különbség érezhető: a jobb oldalon a 9-es modell mintha kecsesebb, nyújtottabb lenne, szemben a 17-es modellel, amelyik kicsit zömökebbnek tűnik. (Ez az érzet betudható a más nézőpontnak, valamint annak, hogy az egyik nappali látványt mutat, a másik világított állapotban látszik.) A két modellnél az összbemnyomás azonban megegyezik.

Megjegyzendő: a kft.2 17-es modell jobb felső fényképe – 33/23 old. – megegyezik a kft.1 18-as, a 18/23 oldalon bemutatott modelljének (jobb felső) fényképével.

4. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, és a kft.1 az általa forgalmazott kristálycsillárok elkészítéséhez a szerző által tervezett kristálycsillárokat díszítő kristályelemek színétől eltérő színű kristályelemeket használ fel, úgy, hogy a szerző által tervezett kristálycsillárok formáját, kialakítását, valamint a kristályelemek elrendezési módját a kft.1 megtartja, az általa forgalmazott, eltérő színű kristálycsillárok átdolgozásnak minősülnek-e?

Amennyiben a kft.1 színes kristályokat alkalmaz – és nem a fényforrástól más a fényhatás – dizájn szempontjából akkor sem minősül átdolgozásnak, hiszen egy tárgy, termék színváltozata csak a választékot bővíti, de a tartalmat nem módosítja.

5. Amennyiben a szerző által tervezett kristálycsillárok egyéni, eredeti jelleggel bírnak, és megállapítást nyer, hogy a kft.2 az általa forgalmazott kristálycsillárok elkészítéséhez a szerző által tervezett kristálycsillárokat díszítő kristályelemek színétől eltérő színű kristályelemeket használ fel úgy, hogy a szerző által tervezett kristálycsillárok formája, kialakítása, valamint a kristályelemek elrendezési módja megtartásra kerül, a kft.2 által forgalmazott eltérő színű kristálycsillárok átdolgozásnak minősülnek-e?

Amennyiben a kft.2 termékkínálatában fellelhető lámpamodellek csak a színes kristályok miatt különböznek, akkor formai szempontból nem minősíthetők átdolgozásnak.

6. A Szerzői Jogi Szakértő Testület az ügy megítélésével kapcsolatos egyéb megállapításai.

Az eljáró tanácsnak nincs egyéb észrevétele.

*Dr. Tomori Pál, a tanács elnöke
Dr. Bacher Gusztáv, a tanács előadó tagja
Bárkányi Attila, a tanács szavazó tagja*

Összelltotta: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Olga Kacprzak, Arabella Murrison, Heather Stewart: The metaverse and what it means for business (A metaverzumról és arról, hogy az mit jelent az üzleti életben). Reed Smith Guide to the Metaverse – 2nd edition, 2022. augusztus

A jogászok természetüknél fogva kíváncsiak, akik mindig szívesen tanulnak és reagálnak az új módszerekre. A jog többnyire precedensjellegű, a korábbi tapasztalatokra épül, évszázados emberi tranzakciók és viselkedés, valamint a kormányok és a jogalkotók reakcióinak és befolyásának eredménye. Egy virtuális, alternatív világ – egy metaverzum – koncepciója tehát természetesen csábító a jogászok számára. Ez egy új világ: egy fejlődő, alternatív digitális környezet, amelyben a változás egy szempillantás alatt bekövetkezhet. A technológia, az eszközök és a kommunikációs hálózatok drámai fejlődési kombinációja által vezérelve a metaverzum olyan lehetőséget kínál az embereknek együttműködésre, ügyintézésre, előadásokra, vitákra és alkotásra, amilyenre még soha nem volt példa. Egyesek azt állítják, hogy ez lehetővé teszi alternatív emberi énünk kifejlődését.

Az ilyen új online környezetek alapjául szolgáló technológiák felhasználási esetei állandóan fejlődnek, és hasonlóképpen fejlődnek az ezeket szabályozó jogszabályok és joganyag is. Tekintettel a változások ütemére ezen a területen, az ilyen virtuális környezetekre vonatkozó jogszabályok megfejtése, valamint az ezekben működő vállalatok és egyének irányítása, tanácsadása és támogatása egyrészt az évszázados jogi precedensek erős ismeretét, másrészt az alkalmazkodásra és az új jogi készségek elsajátítására nyitott elméket igényel. Már részt vettünk az úgynevezett web3-alkalmazások számos élvonalbeli alkalmazásával kapcsolatos tanácsadásban, beleértve a vitákat és a metaverzum-kuriózumokat, és segítünk a vállalatoknak saját virtuális környezetük kialakításában. Emellett olyan törvények értelmezésével is foglalkoztunk, amelyeket nem virtuális személyiségekre szántak, olyan mesterségesintelligencia-alkalmazásokra vonatkozó szerződések létrehozásával, amelyek művészeti és egyéb termékeket hoznak létre, és olyan avatárokkal dolgozunk, akiket valódi emberek milliói szeretnek.

A metaverzum és a decentralizált funkciók következő megjelenése, amit úgy hívnak, hogy Web 3.0 (vagy „web3”), óriási lehetőségeket kínál a növekedés és a kreativitás számára. Bár a szórakoztatóipar és a médiaszektor áll a jelenség élvonalában, a kereskedelmi világ többi része szorosan a nyomában van: az egészségügy, a pénzügy, az energia, a logisztika, sőt a hagyományosabb gyártóipar is hamarosan érintett lesz az új online környezetekben zajló folyamatokban. A fogyasztói metaverzum jelenleg csak viszonylag kevés embert érint, a vállalati metaverzum viszont mindannyiunkat érint majd.

Az alábbiakban a web3 területén az elmúlt évben végbement legfontosabb fejleményekkel foglalkozunk, az új szabályozások kidolgozásától kezdve a technológiák gyakorlati alkalma-

zásának valós példáin át. Reméljük, hogy ez az áttekintés hasznos és gyakorlatias lesz azok számára, akik hozzánk hasonlóan kíváncsiak arra, hogy mivé válhat a metaverzum.

Maga a szó azt jelenti, hogy „az univerzumon túl”, de mi is pontosan a metaverzum? A leírás egyik módja a különböző digitális környezetek és a fizikai világ közötti határok egyre átjárhatóbbá válása. A metaverzum egy olyan tér, ahol a virtuális tárgyakkal a valós életben és valós idejű információkkal lehet együttműködni.

A metaverzum ilyen megközelítése azt jelenti, hogy a metaverzum három elem kombinációja. Először is egy olyan technológiáról van szó, amely lehetővé teszi a digitális tartalmak valós világra való fektetését. Ez a kiterjesztett valósághoz hasonló. Egy egyszerű példa erre a népszerű okostelefonos játék, a Pokémon Go, bár a metaverzum következő megjelenésében ez a technológia továbbfejlesztett lenne. A digitális tartalom a valós világgal kombinálódik. Másodszor, a metaverzum olyan hardvereszközöket alkalmaz, amelyek lehetővé teszik a valós világ interaktívvá tételét. A digitális tartalom úgy kerül alkalmazásra, hogy a felhasználók virtuálisan irányíthatják a megjelenített tartalmat, és kölcsönhatásba léphetnek vele egy valós térben. Harmadszor, ez a fizikai világban bármiről és mindenről (például egy területről, egy üzletről vagy egy termékről) szóló információ és a felhasználóról szóló tudás (például a felhasználó időbeosztása, tartózkodási helye, szokásai és érdeklődési köre). Ezeket az információkat az internetről és a felhasználó mindennapi cselekedeteiről tanuló gépekből nyerik. Egyszerű példa a felhasználó mindennapi tevékenységei alapján tanuló készülékre az Alexa (Amazon). A valós idejű információk azonnal és virtuálisan az eszközön keresztül a fizikai térbe jutnak, hogy optimalizálják a felhasználó élményét, miközben a háttérben az adatokat összesítik és alkalmazzák.

A metaverzum megértésének kevésbé szó szerinti, de nem kevésbé érdekes megközelítése a valós világ jellemzőinek alkalmazása egy tisztán online környezetre. Ugyanúgy, ahogyan a digitális tartalom alkalmazható a valós világra, a metaverzum környezete is képes a valós világ jellemzőit alkalmazni a virtuális környezetre. Például a virtuális játékkörnyezetben kölcsönhatásba lépő játékosok egy virtuális Londonban vagy New Yorkban sétálhatnak, ahol a valós élet utcáinak és épületeinek digitális ábrázolásait láthatják. Meglátogathatnak egy virtuális Apple-boltot, ahol az Apple termékek digitális ábrázolásait nézegethetik és megvásárolhatják, amelyeket a valóságban a tényleges fizikai otthonukba szállítanak. Sok tekintetben ez csak egy kiterjesztése lenne annak, amit ma hagyományos e-kereskedelemként ismerünk. A vizuális technológia és a tervezési képességek fejlődésével azonban a védjegytulajdonosok olyan metaverzum-környezeteket hozhatnak létre, amelyek nem csak lemásolják, hanem továbbfejlesztik a valós élményt. Lehet, hogy egy új termék bevezetésekor nem kell sorban állni a virtuális manhattani Apple Store előtt.

A valós életbeli környezetek virtuális világban való megismétlésének ötlete egyáltalán nem új keletű. Végül is a Second Life még mindig létezik. A modernkori játékkörnyezetek azonban messze túlmutatnak a metaverzumon, és a századfordulón elterjedt, nehézkes, szociálisan kényelmetlen és gyakran avatárkorlátozott 3D-s blokkvilágokon, és teljesen új, fo-

lyamatosan fejlődő, kreatív online élőhelyeket hoznak létre. Az olyan virtuális platformok, mint a The Sandbox, az Illuvium vagy a Decentraland, amelyek innovatív lehetőségeket kínálnak az építkezésre, alkotásra, kereskedelemre és felfedezésre, miközben a világ minden tájáról érkező felhasználókkal lépnek kapcsolatba, a metaverzum-mozgalom élvonalába tartoznak.

Hogyan működik a metaverzum?

Általában egy eszközzel kell csatlakoztatni a felhasználót a metaverzumhoz. Ez az eszköz lehet egy szemüveg, egy kamerafunkcióval ellátott, fejre szerelhető készülék, vagy egy új táblamű, amit még nem láttunk. Az ilyen eszközök nem feltétlenül szükségesek a metatérrel való kapcsolatfelvételhez, de határozottan felerősíthetik az élményt. Az eszköz „viselése” összekapcsolja a felhasználót a metaverzummal azáltal, hogy integrálja az összes elemet, és a valóságban is megjeleníti az interaktív virtuális tárgyakat. Az interakció azt jelenti, hogy a felhasználó képes reagálni a virtuális tárgyakra, és minden valós időben, a fizikai világban jelenik meg előtte.

Bár egy ilyen fejlett valóság zavaró lehet, alapvető elemei már széles körben elterjedtek a mobiltechnológián keresztül. Az okostelefonod ismer téged; tudja, hol és mikor vagy. Bár a vizuális interfészek idővel változhatnak, a fizikai és a virtuális világ összekapcsolásához szükséges alapvető képesség már több mint egy évtizede létezik.

A tisztán online világban a metaverzum úgy működik, hogy menekülést kínál a valóság elől. Az elmúlt években azonban jelentős elmozdulás történt afelé, hogy ebbe a menekülési programba a valós élet elemeit is bevezessék. Szeretnél filmet nézni a Robloxon belül? Szeretnél tornacipőt venni, miközben Grand Theft Autot játszol? Szeretnéd megnézni egy K-pop együttes legújabb élő előadását a TikTok-on? A kereskedelem és az interakció online és virtuális környezetbe való átvándorlása, valamint a virtuális és fizikai világok közötti egyre nagyobb mértékű összefolyás az, ami a metaverzumot mozgatja.

Milyen kereskedelmi alkalmazásokat kínál a metaverzum, és ki fog hasznot húzni belőle?

A metaverzum meg fogja változtatni a cselekvés, a társas kapcsolatok, a munka és az életvitelünk módját. Itt csak néhány lehetséges kereskedelmi alkalmazásról lesz szó, de minden ágazatban vannak üzleti lehetőségek a résztvevők számára.

Az új technológiák lenyűgöző lehetőségei és képességei egyaránt vonzzák a fogyasztókat és az olyan technológiai óriásokat, mint a Roblox, a Microsoft és az Nvidia. A Meta (korábban Facebook) is felkarolta a virtuális valóságot (VR) és a kiterjesztett valóságot (AR), hogy létrehozza saját digitális terét, az úgynevezett „metaverzumot”, ahol az emberek virtuális környezetben találkozhatnak, tanulhatnak, dolgozhatnak, játszhatnak, vásárolhatnak, és akár üzletet is köthetnek. Az AR-szemüveg közel egy évtizeddel ezelőtti úttörő bevezetését követően a Google is nagy összegeket fektetett be a metaverzum-projektekbe. Az ilyen

vállalkozások befektetései nem meglepőek, amikor a PwC becslése szerint a VR és az AR 2030-ra 1,5 billió dollárral növelheti a globális gazdaságot.

Számos zenei vállalkozás is igyekszik megvetni a lábát a metaverzumban. A nagy kiadók közül az innovációban élen jár a *Universal Music Group* a web3-as „10:22PM” kiadójával, amely megalakította a „Bored Ape Yacht Club” NFT karaktereiből álló Kingship nevű metaverzum fiúbandát. Hasonló módon a Warner Music Group is együttműködött a The Sandbox-szal, hogy a játéklatformon belül létrehozzon egy zenei témájú világot WMG LAND néven. És ne feledkezzünk meg az Anthony Martini és a Factory News által létrehozott, utánozhatatlan FN Mekáról sem. FN Meka egy virtuális rapper és influenszer, akinek több mint 10 millió TikTok-követője van.

A fogyasztói oldalon egyre nagyobb az igény arra, hogy online vásároljanak, miközben szocializálódnak, ami arra készítheti a nagy kiskereskedőket, hogy belépjenek a metaverzumba. 2022 márciusában még az első Metaverse Fashion Weeket is láthattuk, amelynek a *Decentraland* adott otthont. Az avatárok szintén fontos elemei lesznek a metaverzumélménynek, mert kifejezik a felhasználók identitását, és azt képviselik, hogy kik ők a virtuális világban.

A metaverzum által biztosított fokozott összekapcsolhatóság azt jelenti, hogy az áruk könnyebben elérhetők lesznek, és a vállalkozások képesek lesznek árucikkeiket világszerte értékesíteni, függetlenül üzleteik földrajzi elhelyezkedésétől. A felhasználók elkötelezettsége is nagyobb lesz, ami megfelelő felhasználás esetén valószínűleg pozitív kereskedelmi hatással jár majd.

A vállalkozások már most is értékesíthetnek VR-kiegészítőket és -szolgáltatásokat a metaverzumban, akárcsak a mindennapi életben. Az NFT-k és a kriptovaluták a metaverzum-technológia középpontjában állnak, lehetővé téve a felhasználók számára a kereskedelmet és a befektetést. A felhasználók ma már képesek bármit megvásárolni a digitális műalkotás NFT-től kezdve egy földterületig vagy ingatlanig a metaverzumban.

A metaverzum a játékok forradalmasítására és a játékokon keresztül történő szocializációra is nagy hatással volt. Például a rajongók a világ minden tájáról részt vehetnek e-sportokban és játékbajnokságokban, amilyen például az EA Sports FIFA 22 Champions Cup.

Végző soron a fogyasztók fognak a legtöbbet nyerni a metaversenyből, minthogy az információ, a termékek, a szórakozás és a közösségi élmények javulnak és hozzáférhetőbbé válnak.

A hardvertechnológiai vállalatok és a szoftverfejlesztő cégek fogják uralni a technológiai piacot. Erősen megnő majd a kereslet a metaversenyt kiszolgáló hardverek és szoftverek iránt. A vállalkozásoknak lehetőségük lesz saját helyet teremteni a metatérben. A márkák és a hírességek nagyobb nyilvánosságot kapnak a szélesebb körű közönség számára. A fogyasztók számára egyre gazdagabb, célzottabb kereskedelmi hírverés és élmények nyújtására nyílik lehetőség.

És végül hogyan is feledkezhetnénk meg arról, hogy a metatérrel kapcsolatos törvények és szabályozások bizonytalansága miatt jogi tanácsadásra is szükség lesz? Hatalmas igény

mutatkozik a tanácsadásra olyan területeken, mint az adatvédelem, a magánélet védelme és a reklámszabályozás – annak biztosítása érdekében, hogy a kereskedelmi vállalkozások szellemi tulajdonát képező eszközök védve legyenek a virtuális és a valós világ összefolyása során. A vállalkozásoknak fontos lesz megérteniük mind a metaverzum által kínált lehetőségeket, mind a kockázatokat, és elkerülni a mások által elkövetett költséges hibákat. A valós világbeli törvények virtuális világba való hatékony átültetésének biztosítása iránti érdeklődés robbanásszerű növekedése még évekig kihívás elé állítja a jogászokat és a jogalkotókat.

Ki építi a metaverzumot?

A metaverzum talán egyik legnagyobb üzleti felhasználási területe ma a játékiparban található.

Vegyük például a Robloxot. A 2021 márciusában tőzsdére lépett játékcég részben a tájékoztatójában fogalmazta meg a vállalatra és a metaverzum alkalmazására vonatkozó elképzeléseit. A Roblox célja – a számítási teljesítmény, a nagy sávszélességű internetkapcsolatok és az emberi interfésztechnológiák fejlődésével – egy olyan mindenütt jelen levő emberitárs-élményt nyújtó platform létrehozása, amely lehetővé teszi a felhasználók számára a kapcsolatteremtést, a tanulást, a játékot és a közös munkát (és még egy saját pénznemre, a Robuxra épülő gazdaság kiépítését is). Ez vitathatatlanul a Linden Lab (a Second Life alkotói) következő lépése, amely szintén saját valutát hozott létre, és amely egy időben nagyobb bruttó hazai termékkel rendelkezett, mint néhány kis ország. Nem meglepő tehát, hogy a játékipar számos más nagy neve is nagy összegeket fektet be metaverzumbeli jelenlétébe.

A felhasználói élmény ebben az összefüggésben csak az egyik összetevő. Ahhoz, hogy a metaverzum valódi lehetőségeit elérje, a kritikusok egyetértenek abban, hogy számos kulcsfontosságú jellemzőnek kell léteznie, elsősorban a következőknek: tartósnak kell lennie, képesnek kell lennie élő, egyidejű élményt nyújtani, és értékteremtőnek kell lennie.

A metaverzum, akárcsak a mai internet, új technológiákat, termékeket, szolgáltatásokat, tartalomkészítőket, szabványokat és protokollokat, szabályokat és szabályozásokat stb. igényel és teremt, amihez viszont az érdekelték közösségének kiépítésére van szükség.

Nincs általános egyetértés arról, hogy a metaverzum a jövőben hogyan fog működni, és arról sem, hogy ki fogja felépíteni, vagy ki lesz a „tulajdonosa” (ha lesz egyáltalán valaki). Abban azonban általánosságban meg lehet állapodni, hogy létezni fog, és többé már nem csak egy sci-fi koncepció. Figyeljünk, de ne tartsuk vissza a lélegzetünket a nagy bummról. Amint azt az elmúlt év fejleményeinek nyomon követéséből tudjuk, a metaverzum idővel ismétlődő módon fog fejlődni, ahogy a képességek fejlődnek és a hatásnövelések létrejönnek. Öt évvel ezelőtt a metatér csak a kockák számára volt elérhető. Öt év múlva mindenki számára elérhető lesz.

Dr. Palágyi Tivadar

Dion E. Bergman et al.: Metaverse. A Jumpstart Guide to Intellectual Property, Antitrust, and International Considerations (A metaverzum. Gyors útmutató szellemi tulajdoni, trösztellenes és nemzetközi megfontolásokhoz). Lexology, 2022. augusztus 26.

A metaverzumról

A „metaverzum” általánosságban olyan virtuális világot jelent, ahol a felhasználók digitális avatárok segítségével léphetnek kapcsolatba egymással. Minden metaverzumnak hét rétege van: infrastruktúra, emberi interfész, decentralizáció, térbeli számítástechnika, teremtő gazdaság, felfedezés és élmény (például játékok, társadalmi interakciók, színház és vásárlás). A felhasználók létrehozhatnak egy avatárt, majd virtuálisvalóság-fejhallgató segítségével, illetve számítógépről, tabletről vagy telefonról beléphetnek a meglévő metaverzumokba.

Mit kell figyelembe vennie egy vállalkozásnak, mielőtt belépne a metaverzumba?

- Válasszon ki egy metaverzumot, amelyben vállalkozásának otthonát ad.
 - o Egy decentralizált metaverzumban lesz-e, mint például a Sandbox vagy a Decentraland, ahol sok vállalat együttműködik és otthonát ad a vállalkozásának? Ez a fajta metaverzum azért vonzó, mert a decentralizált szempont nagyobb tulajdonjogot biztosít a felhasználóknak, nagyobb ellenőrzést a terület felett, és lehetőséget ad arra, hogy a tulajdonukban levő „földön” tartalmat hozzanak létre.
 - o Vagy a centralizált metaverzumot választja, ahol több felhasználó van ugyan jelen, de a vállalatnak kevesebb tulajdonjoga és ellenőrzése van a virtuális tere felett?
- Vegye figyelembe az egyes metaverzumok felhasználási és irányítási feltételeit, hogy eldönthesse, melyik felel meg az Ön vállalkozásának, szem előtt tartva, hogy jelenleg nincsenek a metaverzumra vonatkozó külön törvények.
 - o Határozza meg, hogy a metaverzum „földjét” meg kell-e szerezni, fejleszteni és kezelni kell-e. Míg a földterület a felhasználó tulajdonában van, be kell tartani az ottani szabályokat.
 - o A metaverzumon belüli üzleti lehetőségek közé tartozik a felsőoktatás, a virtuális események, a kiskereskedelem, a vállalkozások és együttműködések, valamint a közösségi média.

Szellemi tulajdon-jogi megfontolások

A metaverzum kialakulóban levő jellege miatt bizonyos szellemi tulajdon-jogok még nagyrészt rendezetlenek. Ahogy a felhasználók árukat, szolgáltatásokat és tulajdont vásárolhatnak és adhatnak el a metaverzumban, a szellemi tulajdon védelmének, engedélyezésének és érvényesítésének kérdései egyre bonyolultabbá válnak, különösen azzal kapcsolatban, hogy a felhasználók hogyan tudnak majd a metaverzum különböző platformjai között átjárni. A fentiek ellenére az alábbiakban bemutatunk néhány szabadalmi, szerzői jogi és védjegyjogi

megfontolást, amelyekre a tulajdonosoknak ügyelniük kell szellemi tulajdonuk védelme érdekében a metaverzumban.

Szabadalmak

A metaverzum-technológiák széles körűek, ami a szabadalmi aggályok egyedi csoportját válthatja ki szellemi tulajdonukat a metaverzumban védeni kívánó vállalatokban. A fejhallgatókat, vezérlőket, szoftvereket, felhasználói felületeket, hálózati szervereket, energiát, processzorokat, hálózati sávszélességet és késleltetést, mesterséges intelligenciát és gépi tanulást, valamint blokkláncműveleteket felölelő technológiák miatt fontos, hogy holisztikusan gondolkodjunk a vállalat metaverzum-technológiájáról és találmányairól. Mivel más vállalatok ezen a téren egyre nagyobb ütemben folytatnak aktívan hasonló szabadalmakra irányuló törekvéseket, sok korai alkalmazó igyekszik kivonni a védett eszközeit.

- Számos egyedi kérdéssel kell foglalkozni a szellemi tulajdon védelméhez a metaverzumban, különösen a használati- és formatervezésiminta-oltalmakkal kapcsolatban.
- Az olyan metaverzum-előfutárokat, mint az SGI Reality Centers, a Second Life és a Pokémon Go, figyelembe kell venni, amikor a metaverzumhoz kapcsolódó technológiát próbálják szabadalmaztatni.
- Tekintettel a metaverzum vizuális jellegére, a formatervezésiminta-oltalom valószínűleg döntő szerepet fog játszani. Ezért az ipari formatervezési minták legújabb irányzatait, amelyek a metaverzumban és a jövőbeli formatervezésiminta-oltalmi stratégiákban is szerepet kaphatnak, figyelembe kell venni.
- Előnyös a fogyasztók számára lehetőséget biztosítani arra, hogy a termékeket a vásárlás előtt a virtuális világban megtekinthessék és kipróbálhassák.
- A metaverzum elfogadásával izgalmas lehetőségek és fejlemények várhatók többek között: a fizikai és virtuális világokat integráló alkalmazások számos területén, többek között az oktatás, a katonaság, a laboratóriumok, az orvostudomány, a művészetek és az előadások területén.

Védjegyek és szerzői jogok

Azoknak a márkáknak, amelyek aktívak lesznek a metaverzumban, vagy digitális termékeket népszerűsítene és értékesítenek (pl. csúcskategóriás kiskereskedelmi játék- és szórakoztatási márkák), új bejelentéseket kell fontolóra venniük. Egyébként ez jó alkalom lehet a védjegyportfóliók és a szellemi tulajdonra vonatkozó licenszszerveződések felülvizsgálatára annak biztosítása érdekében, hogy megfelelően széles körű védelemmel rendelkezzen szellemi tulajdonának védelmére a virtuális világban.

- Az NFT-k (nem helyettesíthető tokenek) olyan egyedi, blokklánc alapú digitális eszközök, amelyek képekhez, művészeti alkotásokhoz, videókhoz, játékokhoz vagy más kreatív tartalmakhoz kapcsolódnak, és általában szerzői jogi védelem alá esnek. Az NFT-k gyakran tartalmaznak védjegyeket is. Miközben az NFT-k lehetőségeket kínál-

nak a digitális piacon, számos jogi szempontot kell szem előtt tartani, többek között a következőket.

- o Győződjön meg arról, hogy a saját NFT-jeivel kapcsolatos minden jog az Öné!
- o Fontolja meg nemzetközi védjegybejelentések megtételét NFT- és metaverzum-terveihez!
- o Fontolja meg, hogy hogyan (és hány darab) NFT-t fog készíteni, és hogy eladja, elajándékozza vagy árverésre bocsátja-e őket!

Fejlődő globális trösztellenes szabályozás

Egyes joghatóságok olyan jogszabályokat és frissített szabályozási irányelveket fontolgatnak, amelyek a digitális térben zajló versenyre összpontosítanak. Bár a metaverzum kétségtelenül forró téma a technológia és a szerencsejátékok területén, a szabályozók még mindig nem tudják, hogy mi is ez, és hogyan néz ki a verseny ezen a téren.

– Egyesült Államok

Az amerikai Kongresszus 2020-as, a digitális piacokon folyó verseny vizsgálatáról szóló jelentése óta olyan trösztellenes jogszabályokat terjesztettek elő, amelyek elfogadása befolyásolhatja a metaverzum fejlődését és a felmerülő trösztellenes problémák típusait.

Ezen túlmenően mind az Egyesült Államok Szövetségi Kereskedelmi Bizottságának, mind az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának célja, hogy korszerűsítse és segítse a digitális piacokkal kapcsolatos tervezett ügyletek versenyhatásainak értékelését.

– Az Egyesült Királyság és az Európai Unió

- o A meglévő versenyjogi keret – az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke a versenyellenes megállapodásokról és 102. cikke az erőfölénnyel való visszaélésről –, valamint az EU-tagállamok és az Egyesült Királyság megfelelő nemzeti rendelkezései vonatkoznak a metapiacra.
- o Az Egyesült Államokhoz hasonlóan Európában jelenleg nincsenek a metaverzumra tekintettel kidolgozott konkrét versenyjogi szabályok. *Thierry Breton*, az EU belső piacért felelős biztosa azonban nemrégiben úgy nyilatkozott, hogy az EU digitális piacokról szóló törvénye megfelelő keretet és szükséges eszközöket biztosít a metaverzummal kapcsolatos kérdések kezeléséhez. Ez a törvény, amelyről 2022 márciusában állapodtak meg, és várhatóan valamikor 2023/2024-ben lép hatályba, a digitális ágazatban az európai versenyjog érvényesítésének egyik legfontosabb eszköze lesz, amely a 101. és a 102. cikk szerinti meglévő versenyjogi keretet egészíti ki.
- o Az Egyesült Királyság a trösztellenes hatóságon belül létrehozta a digitális piacokért felelős egységet (Digital Markets Unit, DMU), amely a digitális piacokra vonatkozó új, versenybarát rendszer végrehajtásáért és érvényesítéséért felelős

szabályozó hatóság lesz. Az Egyesült Királyság kormánya 2022 májusában közzétette az új rendszerről folytatott konzultációra adott válaszát, amely az 1998. évi versenytörvény I. és II. fejezete szerinti meglevő versenyjogi szabályok mellett lesz alkalmazandó.

- o Ahogy a metaverzum egyre inkább kialakul, a szabályozóknak finom egyensúlyt kell találniuk a versenykörnyezet biztosítása és a gyorsan fejlődő terület innovációjának segítése között. Hasonlóképpen, a metaverzumban részt vevő szervezeteknek terveik megvalósítása előtt figyelembe kell venniük a meglevő és a kialakulóban lévő jogszabályokat.

A javasolt trösztellenes jogszabályok lehetséges hatásai a metaverzum-platfomokra

Ázsia és a metaverzum. Lehetőségek és kihívások

Egy Bloomberg-elemzés szerint a metaverzum 2024-re 800 milliárd dolláros piacot jelenthet, és a világ népességének mintegy 60%-a az ázsiai-csendes-óceáni térségben él. Vajon Ázsia lehet-e a metaverzum növekedésének és fejlődésének motorja?

Kína szabályozási kilátásai

- Világszerte számos joghatósághoz hasonlóan Kína is felismerte a digitális gazdaság fejlesztésének fontosságát a világ gyors fejlődése közepette. Bár nem hivatkozik közvetlenül a metatérre, Kína digitális gazdaságfejlesztési terve olyan kifejezéseket tartalmaz és olyan fogalmakkal foglalkozik, amelyek a metatérre is alkalmazhatók, mint például a blokklánc és a virtuális valóság.
- Jelentős aggodalmak merülnek fel többek között a pénzmosással és a metaverzumnak a kínai pénzügyi piacokra, a valutastabilitásra és a devizára gyakorolt lehetséges hatásával kapcsolatban. Ezen okokból kifolyólag Kína különösen szigorúan viszonyul a kriptovalutákhoz, amelyek 2021 szeptembere óta gyakorlatilag be vannak tiltva Kínában.
- A Kínai Bankszövetség, az Értékpapírszövetség és az Internet Pénzügyi Szövetség egy sor iránymutatást adott ki az NFT-ágazat számára, amelyek többek között kimondják, hogy az NFT-k mögöttes eszközei nem tartalmazhatnak kötvényeket, biztosítást, értékpapírokat, nemesfémeket vagy más pénzügyi eszközöket, továbbá rögzítik a platformok azon kötelezettségeit, hogy az NFT-k kibocsátása, értékesítése és vásárlása során ellenőrizniük kell a személyazonosságot.
- A korlátozások ellenére egyes NFT-piacok továbbra is erősek, mint például a digitális műgyűjtemények piaca, amely engedélyezett blokkláncokon működik, és a tranzakciókat kínai jüanban, és nem kriptovalutákban bonyolítják le. Mivel 2021 eleje óta havonta számos új digitális műgyűjteményplatform indul, úgy tűnik, hogy az élénk tendencia 2022-ben is folytatódni fog.

Szingapúr szabályozási kilátásai

- Egyelőre még nem született célzott jogszabály, amely a metaverzummal foglalkozna; van azonban néhány olyan szabályozás, amely hatással lehet az ott tett ajánlatokra. Például a szingapúri távszerencsejáték-törvény kifejezetten tiltja az online szerencsejátékot. Ha az online szerencsejáték-üzemeltetők kaszinót hoznak létre a metatérben, meg kell fontolniuk a szingapúri felhasználók hozzáféréseinek letiltására irányuló lépéseket, hogy elkerüljék a törvénysértést.
- A kriptovaluta-kínálat robbanásszerű növekedésével a metaverzumban egyes kaszinók a jutalmakért kapott közhasznú tokenekkel bonyolíthatják le ezeket a játékokat. Ha ezek a tokenek nem minősülnek „pénzértéknek”, akkor a szingapúri törvény nem fogja ezeket szerencsejáték-tevékenységként kezelni. – Azok az üzemeltetők, akik tokenkereset kínálnak a metaverzumban, digitális fizetési tokenszolgáltatásokat végezhetnek, és ezeket a tevékenységeket a pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló törvény és a szingapúri pénzügyi szolgáltatásokról és piacokról szóló törvény szabályozza. Az e téren tevékenykedő üzemeltetőknek a törvények betartása érdekében ismét meg kell vizsgálniuk a szingapúri felhasználók hozzáféréseinek korlátozását.

Előre tekintve Ázsiában

Öt-tíz éven belül nagyon valószínű, hogy ebben a régióban további jogszabályok fognak megjelenni a metaverzummal kapcsolatban, és így egyre több minden derül ki arról, hogy mit kínál a metaverzum, és hogyan működik. Azt is érdemes megjegyezni, hogy a „valós világ” szabályozását, különösen a pénzügyi szolgáltatások területén, valószínűleg a virtuális metaverzumtérben is megpróbálják majd megismételni.

Következtetés

A metaverzum minden egyes rétegében vannak lehetőségek – az infrastruktúra fejlesztésétől kezdve az alkotói gazdaság kiaknázásán át az új típusú felfedezésekig, élményekig és hirdetési hálózatokig. Az internethez hasonlóan azonban az új technológia is kevés szabályt és rendelkezést tartalmaz. A fenti kérdések csak néhány jogi megfontolást jelentenek, mert a metaverzumok fejlődésével és az azokon belüli kölcsönhatások egyre nagyobb számban történő elterjedésével más kulcsfontosságú kérdések is előtérbe kerülnek.

Dr. Palágyi Tivadar

Carlo Rovelli: *Helgoland – Hogyan változtatta meg világmépünket a kvantumelmélet* – Park Könyvkiadó, 2022; ISBN: 9789633557259

„Heisenberg, Born, Jordan és Dirac számítási sémája, az a különös gondolat, hogy csak arra szorítkozzunk, ami megfigyelhető, és hogy a fizikai változókat mátrixokkal helyettesítsük, soha nem bizonyult hibásnak.

Ez a világ az egyetlen alapvető elmélet, amely még nem tévedett – és amelynek nem ismerjük a határait.”

„Megfigyelhető? Mit törődik a Természet azzal, hogy megfigyeli-e valaki?”

„Úgy hallottam, hogy Einstein egyik kvantummechanika-előadássorozata után kijelentette tanítványainak: Ha megértettétek, akkor nem beszéltem világosan.”

(Christophe Galfard: Kezében az univerzum – a Szemle 2022/5 számában szoltunk róla.)

(Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Rovelli a tudományunk erejéről: „A klasszikus fizika fogalmi tisztaságát a kvantumok elsőpörték. A valóság nem olyan, amilyennek a klasszikus fizika leírja. Hirtelen ébredés volt ez abból a boldog álomból, amelybe a Newton sikeréből fakadt illúziók ringattak bennünket. De ez az ébredés vezet bennünket vissza a tudományos gondolkodás eleven lüktetéséhez: ez a gondolkodás nem csupa megszerzett bizonyosság, hanem folyamatos mozgás, s éppen az adja az erejét. Ez a gondolkodás nem megszerzett bizonyosságokból áll: ez állandó mozgás, ereje épp az a képessége, hogy mindig mindent kétségbe vonjon és újrakezdjen. Nem fél felforgatni a világrendet annak érdekében, hogy egy hatékonyabbat keressen, majd aztán mindent megint kétségbe vonjon és felforgasson. Hogy nem fél a világ újragondolásától, ez a tudomány ereje, amióta Anaximandrosz elvetette, hogy a Föld valami tartón nyugodna, hogy Kopernikusz hagyta bolygónkat keringeni az égen, hogy Einstein feloldotta a tér és idő geometriájának merevségét, hogy Darwin lerombolta az ember másságának válaszfalát. A valóság szakadatlanul, egyre hatékonyabb formákban rajzolódik újra. Lépésről lépésre megnyilatkozik mesés különössége és szépsége. A bátorság gyökeresen újjáratmenteni a világot: a tudománynak ez a lenyűgöző varázsa fogott meg először lázadó kamaszkoromban...”

Rovellit már ismerjük. A valóság nem olyan, amilyennek látjuk c. könyvéről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2020/2. számában szoltunk. A Park-nál több további könyve is megjelent.

Róla: 2019-ben a nagy tekintélyű Foreign Policy magazin beválasztotta a 100 legbefolyásosabb globális gondolkodó közé (forrás: Centre de Physique Théorique).

A Park ajánlójából: „Bízást jelenthetjük: az, ahogyan ma a világunkat értjük, egy mind ez idáig mélységesen rejtelmes elméleten alapul. Rovelli könyvében bámulatos tisztasággal rajzolódik ki a kvantumelmélet kialakulásának kalandos és ellentmondásos története. Ez a történet beleillik az új látásmódba, melyben a szubsztanciákból álló világot egy relációkból álló világ váltja fel, és a kapcsolódások kimeríthetetlen tükörijátékban felelgetnek egymás-

nak. Ez a látásmód elképesztő perspektívában mutat be mindent, és a még megválaszolatlan alapkérdések kutatására készíten bennünket.” *Rovelliről*: „Elméleti fizikus, kutatói munkássága mellett *küldetésének tekinti a tudomány népszerűsítését*, és közérthető, szellemes stílusát gyakran hasonlítják Richard P. Feynmanéhoz. A Hét rövid fizikalecke az utóbbi évek egyik legnagyobb olasz könyvsikere volt, több mint negyven nyelvre lefordították.” (A Park 2016-ban adta ki.)

A Google Books, és szintúgy a Penguin kiadó kiemeli, hogy „[a]zonnali Sunday Times-bestseller – a lázadás és a tudomány gyönyörű története. Az év könyvévé választották: The Times, Financial Times, Sunday Times, Guardian és Prospect.” A legutóbbiból idézik: „A tudomány népszerűsítése ritkán sikerül ennyire jól. Kápráztató mű korunk egyik legünnepebb fizikusától és mesteri történetmondójától. A Helgoland szédítő magasságokba visz, emlékeztetve bennünket az elme életének sok gyönyörűségére.”

A Penguin idézi a Financial Times recenziójából: „Rovelli napjaink legnagyobb fizika-népszerűsítője. Magyarázatainak világossága önmagában is elegendő, hogy győzelemmé (sic!) tegyék e könyvét. Ami még magasabbra emeli, az a mély emberségesség, amellyel a tárgyat kezeli. Olyan világban vagyunk, amelyet a tudomány nemhogy megfosztott volna a varázslatától, hanem még mágikusabbá tett.”

Goodreads: „Egy meglepő új pillantás a kvantumelméletre. Rovelli, a világ egyik legelismerettebb elméleti fizikusa, aki olvasók millióit bűvölte el a világmindenséget illető egyedi látásmódjával. A kvantumvilág, ahogy ő leírja, épp oly gyönyörű, amilyen nyugtalanító. A kvantummechanika tanulását egy csaknem pszichedelikus élménnyé teszi. Majd ismét változtat a nézőpontunkon, és letehetetlen utazásra visz a világmindenségen át, hogy jobban megérthessük a saját helyünket benne.”

„Volt egy pillanat, amikor úgy tűnt, sikerült tisztázni, hogyan működik a világ: a valóság mégoly változatos formáinak mélyén is mintha csupán néhány erő által vezérelt anyagrészecskek lennének. Az emberiség azt hitte, fellibbentette Májá fátylát: meglátta a valóság alapzatát. Az öröm azonban nem tartott sokáig: sok-sok tény vetett véget neki. Végül 1925 nyarán egy huszonhárom éves német fiatalember az Északi-tenger egyik széljárta szigetére, Helgolandra érkezett, hogy magányban töltse nyughatatlan napjait. Ott ötlött fel benne egy gondolat, amellyel számot lehetett adni minden makacsul ellenszegülő tényről, és meg lehetett alkotni a kvantummechanika, a „kvantumelmélet” matematikai szerkezetét. *Ez volt minden idők talán legnagyobb tudományos forradalma. Ezt a fiatalembert Werner Heisenbergnek hívták. Vele kezdődik történetünk.*

A kvantumelmélet tisztázta a kémia alapjait, az atomok, a szilárd testek és a plazma működését, megmagyarázta az ég színét, a neuronok működését agyunkban, a csillagok dinamikáját, a galaxisok eredetét... vagyis a világ ezernyi aspektusát. A kvantumelmélet az alapja a technikai fejlődésnek is a számítógépektől az atomerőművekig. Mérnökök, asztrofizikusok, kozmológusok, vegyészek és biológusok alkalmazzák nap mint nap. Alapjai már

bekerültek a középiskolák tanrendjébe is. És ez az elmélet soha nem bizonyult tévesnek! *Ez az elmélet a modern tudomány lüktető motorja. De mélységesen titokzatos is. És némiképp nyugtalanító.*

Szétzúzta a valóságról alkotott korábbi képünket – hogy az meghatározott röppályákon mozgó részecskékből állna –, de arról nem mondott semmit, hogyan kellene helyette elgondolnunk a világot. *A matematikája nem írja le a valóságot, nem mondja meg, 'mi van'.*

Mintha egymástól távol eső dolgok között bukkanna fel mágikus kapcsolat. *Az anyag helyére látomásszerű valószínűségi hullámok lépnek.*

Akiben felmerül az a kérdés, hogy mit mond nekünk voltaképpen a kvantumelmélet a való világról, óhatatlanul elképed. *Einstein*, noha maga is megsejtette ezeket a gondolatokat, és elindította ezen az úton Heisenberget, *soha nem emésztette meg ezt.* Ahogyan *Richard Feynman*, a 20. század második felének nagy elméleti fizikusa írta: *senki sem érti a kvantumokat.* (Rájuk lentebb visszatérünk! – Osman P.)

Márpedig a tudomány éppen ez: felkutatni, hogyan lehet újféléképpen gondolkodni a világról. A tudományban egy lázadó és kritikus gondolat látnoki ereje működik, s képes önnön fogalmi alapjainak a megváltoztatására, és akár a nullpontról kiindulva is újrarajzolhatja képünket a világról.

Az elméletnek ez a különössége egyfelől összezavar bennünket, másfelől meg új távlatokat nyit a valóság megértésében: ez a valóság sokkal árnyaltabb a térben keringő részecskék leegyszerűsítő anyagelvűségénél. *Ezt a valóságot mindenekeelőtt relációk (viszonyok) alkotják, s nem objektumok (tárgyak).* ('Adjatok egy fix pontot, és én kifordítom sarkaiból a világot' – mondta Arkhimédész. A kvantummechanikában a közönséges halandó számára épp az a legnehezebben felfogható/elfogadható, hogy a valóság 'fix pont' helyett relációkban mutatja meg magát – Osman P.)

Az elmélet új utakat sugall a nagy kérdések újragondolásához, a valóság szerkezetétől kezdve a tapasztalás természetéig, s a metafizikától talán a tudat természetéig is. Minderről ma meglehetősen eleven vita folyik a tudósok és a filozófusok körében, és erről később mind beszélni fogok.

Helgoland szigetén *Heisenberg fátylat lebbentett fel köztünk és a valóság között, s a fátyol mögött nagy szakadék tátongott.* A könyvben elbeszélt történet ezen a szigeten kezdődik, ott, ahol *Heisenbergben megfogant az új gondolat; majd lépről lépésre haladunk az egyre szélesebb körű kérdésfeltevések felé, amelyek mind a valóság kvantumszerkezetének felfedezése nyomán merültek fel.*

Az itt következő oldalakat elsősorban azoknak szántam, akik nem ismerik a kvantumfizikát, és szeretnék megérteni – már amennyire ember képes rá –, hogy mi az, és hogy mi következik belőle. A lehető legnagyobb tömörségre törekedtem; mellőztem minden olyan részletet, amely nem annyira fontos a kérdés lényegének megragadásához. A lehető legnagyobb érthetőségre törekedtem *egy olyan elmületről szólva, amely homályos tudományos kérdések középpontjában áll.* Jobbára nem is azt magyarázom, hogy miképpen érthetjük meg

a kvantummechanikát, hanem inkább csak azt, hogy miért annyira nehéz megértenünk. A végére nagyszámú jegyzet került: azoknak íródtak, akik már jól ismerik a kvantummechanikát. Nagyobb pontossággal mondják el azt, amit magában a szövegben olvasmányosabban igyekszem előadni.

Elméleti fizikai kutatásaim fő célja mindig is a tér és az idő kvantumtermészetének megértése volt. Az, hogy a kvantumelméletet összhangba hozzuk Einsteinnek a térrel és az idővel kapcsolatos felfedezéseivel. Az itt olvasható szöveg azt a pontot tükrözi, ameddig mostanra eljutottam. Nem veszi semmibe a tőle eltérő nézeteket, de céltudatosan részrehajló: az általam hatékonynak ítélt távlatra összpontosít, s arról úgy vélem, hogy a legizgalmasabb utakat nyitja meg. Ez az elmélet 'relációs' értelmezése.

Álljon itt egy figyelmeztetés: a nemtudásunk révén feltáruló szakadék mindig szédítő, és vonz, mint a mágnes. Ám ha komolyan vesszük a kvantummechanikát, és elgondolkodunk mindarról, ami belőle következik, az szinte pszichedelikus élmény: azt várja el tőlünk, hogy így vagy úgy, de mondjunk le olyasvalamiről, ami világértelmezésünkben szilárdnak és ki-kezdhetetlennek látszott. Arra ösztönöz bennünket, hogy fogadjuk el: a valóság gyökeresen más, mint ahogyan elgondoltuk. Arra készítet, hogy hagyjuk tekintetünket a feneketlen mélységekbe merülni, s ne féljünk attól, hogy belesüppedünk a kifürkészhetetlenbe." – Szédítő élmény, az ismerkedés közben feltolakodó mérték és hogyanok megragadó világa. Valami olyasmi, mint amire Nietzsche gondolhatott: „Ha hosszan pillantasz a mélységbe, a mélység is beléd tekint.”

Mi vár ránk ebben a könyvben? Remekül érzékelteti a tartalomjegyzéke. A három rész fejezetcímei:

- „Egy különös szépségű belső felé nézve...” – hogyan történt, hogy egy fiatal német fizikus egy igazán különös gondolatra bukkant, ám az nagyon jól leírta a világot; és hogyan támadt mindebből nagy zűrzavar?
- Szélsőséges gondolatok mulatságos bestiáriuma – amelyben különös kvantumesemények olvashatók, és hogy különféle tudósok és filozófusok igyekeznek megérteni őket – ki-ki a maga módján.
- Lehetséges, hogy valami valóságos neked, de nekem nem? – ahol végre szó lesz a relációkról.
- A valóság szövete: kapcsolódások hálója – ahol arról esik szó, hogy miképpen szólnak egymáshoz a dolgok.
- „A jelenség egyértelmű leírása magában foglalja azokat a tárgyakat, amelyeknek a jelenség megnyilvánul” – ahol felvetődik a kérdés, mi következik mindebből a valóságról alkotott elgondolásainkra nézve, és azt tapasztaljuk, hogy a kvantumelmélet újszerűsége nem is olyan új.

- „*A természetnek ez megoldott probléma*” – ahol meg merem kérdezni magamtól, hogy hol lakoznak a gondolatok. És vajon az új fizika megváltoztathatja-e valamennyire ennek a nyugtalanító kérdésnek a feltételeit?
- *Ahol megpróbálok befejezni egy történetet, amelynek nincs vége* – de tényleg lehetséges ez?

További kedvcsinálónak az izgalmas alfejezetcímekből:

- Az ifjú Werner Heisenberg abszurd ötlete: „a megfigyelhető dolgok”
- Erwin Schrödinger félrevezető ψ -je: „a valószínűség”
- A világ szemcséssége: „a kvantumok” (emlékezzünk: Rovelli ennek okán a Nagy Bummhoz rendelt szingularitást is megfúrta)
- A ψ , ha komolyan vesszük: sok világ, rejtett változók és fizikai kollapszusok
- A határozatlanság elfogadása (amibe a legtöbbünk legfeljebb csak beletörődni képes, s mentségünkre szól Einstein nagyhírű ellenkezése)
- Volt idő, amikor a világ egyszerűnek tűnt
- A kvantumok ritkás és könnyed világa (Könnyed? Kinek? Ez a rész így indul: „Összegzésül csak annyit, hogy az objektumok tulajdonságai csak a kölcsönhatások pillanatában léteznek, és valósak lehetnek az egyik objektum tekintetében, a másikéban meg nem.”)
- Hármastánc szövi a világ összefüggéseinek hálóját
- Alekszandr Alekszandrovics Bogdanov és Vlagyimir Iljics Lenin
- Naturalizmus szubsztancia nélkül: kontextualitás
- Alapzat nélkül? Nágárdzsuna
- Mit jelent a „jelentés”?
- A világ belülről

Folytassuk az ismerkedést a történettel!

A nagy ugrás: „Koppenhágában Bohr, mint egy reneszánsz festő a műhelyében, maga köré gyűjtötte az általa ismert legragyogóbb fiatal fizikusokat, hogy együtt dolgozzon velük az atom titkainak kikutatásán. Közöttük volt Wolfgang Pauli is, egy kiváló, rendkívül intelligens, de nagyképű és pimasz fiatalember, Heisenberg barátja. Pauli a nagy Bohr figyelmébe ajánlotta barátját, Heisenberget, mondván, hogy ide ő kell, ha előbbre akarnak jutni. Bohr 1924 őszén meghívta Heisenberget. Heisenberg néhány hónapot képletekkel teleírt táblák előtt vitatkozott végig Bohrral Koppenhágában.

Belemerült a problémába. Valósággal a megszállottjává vált. Mindennel próbálkozott, akárcsak a többiek. Nem működött semmi. Úgy tűnt, nincs olyan, józan ésszel felfogható erő, amely ezekre a Bohr által leírt, különös pályákra, majd ugrásokra készíthette volna az elektronokat. Pedig ezek a röppályák és ugrások jó előrejelzéssel szolgáltak az atomokkal összefüggő jelenségekre. Észveszejtő!

Helgoland: Különféle, eltérő gondolatok kavargtak, mint egy robbanóanyag kémiai összetevői, az ifjú Heisenberg fejében, amikor 1925 nyarán Helgoland szigetére menekült. És ott eszébe ötlött egy gondolat. Egy olyan gondolat, amely csak egy huszonéves fiatal határokat nem ismerő radikalizmusából fakadhat. A fizika, a tudomány, teljes világképünk felforgatására hivatott gondolat. Egy olyan gondolat, amelyet az emberiség – úgy hiszem – máig nem emésztett meg.

A Heisenberg-féle ugrás merész, és merészségében is egyszerű. Senkinek nem sikerült olyan erőt találnia, amely oka lehetne az elektronok különös viselkedésének? Akkor ne is keressünk ilyen új erőt. Vegyük inkább azt, amelyet már ismerünk: az elektront a maghoz vonzó elektromos erőt. Nem találunk a Bohr-féle röppályákat és ugrásokat igazoló új mozgástörvényeket? Akkor ragaszkodjunk a már ismert mozgástörvényekhez, és ne is változtassunk rajtuk. *Változtassuk meg viszont azt a módot, ahogyan az elektront elgondoljuk.* Ne vegyük röppályán mozgó testnek; mondjunk le az elektron mozgásának leírásáról. Maradjunk meg annak a leírásánál, amit kívülről megfigyelünk: az elektron által kibocsátott fény erősségénél és rezgésszámánál. *Alapozzunk mindent csupán a megfigyelhető mennyiségekre. Ez Heisenberg gondolata.*

Heisenberg azzal tölti idejét a szigeten, hogy [számításokkal igazolja] Bohr szabályait. Alig alszik. Az atombeli elektronnal nem sikerülnek a számítások, az a probléma túl bonyolult. Megpróbálkozik egy egyszerűbb rendszerrel. (Rovelli őt idézi – Osman P.) 'Roppant izgatott lettem, amikor az első kiszámított értékek szemlátomást nem mondtak ellent az energiatételnek. Hajnali három felé járt már, amikor végére értem számításaimnak. Minden egyes energianívó-érték összhangban állt az energiamegmaradás törvényével. *Kétségtelen volt tehát: kvantummechanikám – a számítások alapján – következetes és összefüggő rendszernek bizonyult.* Mélyen megilletődtem. Úgy éreztem, *különös, csodálatos szép világba nyertem bepillantást az atomi jelenségek felszíne alatt.* Szinte szédültem, ha belegondoltam, hogy most aztán alaposan ki kell fürkésznem azokat a rendkívül gazdag matematikai struktúrákat, amelyeket a természet olyan nagylelkűen feltárt előttem.” Rovelli ehhez Galileit idézi: „Nincs ahhoz fogható izgalom, mint meglátni a matematikai törvényt a látszatok rendezetlensége mögött.”

Az első megerősítés: „Heisenberg visszatér Helgoland szigetről az egyetemére, Göttingenbe. Július 9-én egy megjegyzés kíséretében átnyújtja munkája egy példányát professzórának, Max Bornnak, akinek az asszisztenseként dolgozik (onnan hívta el Bohr – Osman P.): 'Egy örült dolgozatot írtam, és nincs merszem közlésre elküldeni valamely folyóiratnak.' Kéri Born, hogy olvassa el a munkáját, és adjon tanácsot. Július 25-én *maga Max Born* küldi el Heisenberg cikkét a *Zeitschrift für Physik*nek.” – Ezzel „a kocka (és a kvantumelmélet magja) el van vetve”.

Kibontakoztatás: „Born ráérezett az ifjú asszisztense által megtett lépés jelentőségére. Igyekszik tisztázni a dolgokat. [Pascual Jordannal, tanítványával és Heisenberggel] Lázás munkával néhány hónap alatt sikerül kidolgozniuk egy új mechanika teljes formai szerke-

zetét. Heisenberg elgondolása szerint az elektron mozgását leíró valamennyi mennyiséget nem számként kell felírni, hanem számtáblázatként. *Az elektronnak nem egyetlen x pozíciója van, hanem egy teljes X táblázat az elektron lehetséges helyzeteiről: egy-egy ilyen helyzet minden lehetséges ugráshoz. Az alapgondolat szerint használjuk továbbra is a fizika szokásos egyenleteit, csak éppen a szokásos mennyiségek (a helyzet, sebesség, energia és frekvencia) helyébe egyszerűen írjuk be ezeket a táblázatokat. Ez az abszurd javaslat – helyettesítsük a változókat táblázatokkal – pontos értékeket ad a számításokban: azt adja, amit a kísérleti tapasztalat.*”

Újabb kibontakozó ifjú óriás csatlakozik: „A három göttingeni nagy elképedésére Born még az év vége előtt postán egy rövid tanulmányt kap egy ismeretlen angol fiatalembertől. Szerzője lényegében ugyanazt az elméletet fejt ki, de a göttingeni mátrixoknál absztraktabb matematikai nyelven. A tanulmánynak *Paul Dirac* a szerzője.” Rovelli elmondja, miként jutott Dirac odáig, hogy „*a göttingeniektől függetlenül ő is megalkotta ugyanazt a teljes elméletet.*”

Pauli is beszél: „Már csak alkalmazni kellett az új elméletet az atombeli elektronra, és ellenőrizni, hogy vajon megállja-e a helyét. Tényleg lehetővé teszi az összes Bohr-pálya kiszámítását? A számítás nehéznek bizonyul, és nem is sikerül hármuknak befejezniük. Paulitól kérnek segítséget, a mindannyiuk közül a legbriliánsabb (egyszersmind legarrogánsabb) elmétől. Pauli válasza: 'Valóban, ez a számítás túl nehéz... nektek.' *Néhány hét alatt, akrobatikus technikával teljessé teszi a számítást. Az eredmény tökéletes:* a Heisenberg, Born és Jordan mátrixelméletéből kiszámított energiaértékek pontosan egyeznek a Bohr-féle feltevésekkel. Az új sémából következnek az atomokra felírt különös Bohr-féle szabályok. És ez nem minden. Az elmélet lehetőséget ad a kibocsátott fény intenzitásának kiszámítására is, a Bohr-féle szabályok azt nem adták meg. És ezek az értékek is pontosan megegyeztek a kísérletileg kapott értékekkel! Győzelem!”

„[Einstein] ezt írja: *Az utóbbi idők legérdekesebb elméleti teljesítménye a Heisenberg–Born–Jordan-elmélet a kvantumállapotokról: igazi boszorkányos számítás.*”

Bohr évekkal később: „Akkoriban csak halvány remény látszott rá, hogy [képesek leszünk elérni] az elmélet újrafogalmazását, és fokról fokra kiiktatjuk vele klasszikus gondolatok összes nem megfelelő alkalmazását. Ámulatba ejtettek bennünket egy ilyen elgondolás nehézségei, s mindannyian *a legnagyobb csodálatot éreztük Heisenberg iránt, amikor mindössze huszonhárom évesen egy csapásra célba ért.*”

„*A fiúk sikere:* „Bornt leszámítva – ő ekkor már negyvenéves – Heisenberg, Jordan, Dirac és Pauli is mind a húszas éveikben járnak. Fizikájukat 'Knabenphysiknek', a 'fiúk fizikájának' nevezik Göttingenben.”

A „macskás óriás” is beszél: „1926-ban úgy fest, hogy minden tisztázódik. *Erwin Schrödinger* osztrák fizikusnak sikerül ugyanazt az eredményt elérnie, mint Paulinak, vagyis kiszámítania az atom Bohr-energiáit, de ő ezt egészen más úton teszi. (Rovelli apró, pompás kultúrtörténeti leírásokkal is színesíti elbeszélését – a profi jól tudja, nem szabad hagyni,

hogy az olvasó belefáradjon a szakmai részletekbe. Ezt teszi Schrödingerrel is, sőt megkockáztatható: pár részlettel egészen a bulvárig elmegy – Osman P.) Schrödinger úgyesen *fordítva járja végig* a hullámenylettől a fénysugár pályájához vezető utat, és ezen az akrobatikus módon kideríti, hogy az atombeli elektronhullámnak milyen egyenletet kell kielégítenie. Vizsgálja ennek az egyenletnek a megoldásait, és... levezeti belőlük a Bohr-energiákat. Ez már igen! *Tudomást szerezve Heisenberg, Born és Jordan elméletéről, sikerül bebizonyítania, hogy matematikai szempontból a két elmélet lényegében megegyezik:* ugyanazokat az értékeket jelzik előre.”

Színes, élénk történetmesélés: „Schrödinger is a századelő eleven bécsi filozófiai és szellemi világának neveltje, megigézi a keleti gondolkodás, különösen a hindu Védánta, szenvedélyesen érdekli a világot 'képzetnek' felfogó Schopenhauer filozófiája (akárcsak Einsteint). Nyilvánvalóan nem tartja vissza a megfelelni akarás, nem is aggodalmaskodik amiatt, hogy 'mit gondolnak az emberek', így attól a gondolattól sem riad vissza, hogy az anyag világát a hullámok világával helyettesítse.” – Az már a tudomány érdeme, hogy a történet fejleményei fordulatossabbak egy jó kriminél is.

Győzelem? „Ez a 'hullámmechanika' nyomban meggyőzőbbnek tűnik a göttingeni 'mátrixmechanikánál', még ha az ugyanazokat az előrejelzéseket adja is. Schrödinger számítása sokkal egyszerűbb a Pauli-félénél. A 20. század első felének fizikusai jól ismerték a hullám-egyenleteket, de nem ismerték a mátrixokat. 'Schrödinger elmélete igazi megkönnyebbülés volt: nem kellett megtanulnunk a mátrixok különös matematikáját' – mondta a korszak egyik ismert fizikusa. S ami a legfőbb: a Schrödinger-hullámokat könnyű elképzelni és szemléletessé tenni. Világosan megmutatják, mi lesz az 'elektronpályából', amelyet Heisenberg el akart tüntetni: az elektron egy terjedő hullám, és punctum. Ezért nincsenek trajektóriák. Schrödinger minden tekintetben diadalmaskodni látszott.”

Ámde: „Heisenberg nyomban átlátja, hogy Schrödinger hullámainak fogalmi tisztasága csupán délibáb. Egy hullám előbb vagy utóbb szétterjed a térben, az elektron meg nem: ha valahova megérkezik, akkor mindig és csakis egyetlen pontba érkezik. Ha egy elektron kilökődik egy atommagból, akkor a Schrödinger-egyenlet azt jelzi előre, hogy a ψ -hullám egyenletesen terjed szét a térben. De ha az elektront észleljük, például egy Geiger-számlálóval vagy egy televízió képernyőjén, akkor az csak egyetlen pontban van jelen, nem a térben szétterjedve.

A Schrödinger hullámmechanikájáról folytatott vita gyorsan fellángol, és nyomban elmergesedik. Heisenberg, mivel megkérdőjelezve érzi felfedezésének súlyát, élesen fogalmaz: 'Minél jobban elgondolkodom Schrödinger elméletének fizikai aspektusain, annál taszítóbbnak találom őket. Az, amit Schrödinger ír elméletének képi megjeleníthetőségéről, az vélhetően nem teljesen helyes, másképpen mondvá: sületlenség.' Schrödinger iróniával igyekszik válaszolni: 'Nem tudom elképzelni, hogy egy elektron bolha módjára ide-oda ugraljon.'” Évekkel később Schrödinger, aki a kvantumok által felvetett kérdések egyik legélesebb szemű elemzőjévé vált, felismeri vereségét.

„S újra Max Born tesz hozzá egy lényeges összetevőt a kérdéshez, elsőként értve meg Schrödinger ψ -jének jelentését. Ő érti meg, hogy a Schrödinger-féle ψ -hullám értéke a térnek egy pontjában összefügg a valószínűséggel: azzal, hogy az elektron mekkora valószínűséggel figyelhető meg abban a pontban. Ugyanez igaz – mint majd hamarosan kiderül – a göttingeni mátrixmechanikára is: a matematika valószínűségi előrejelzéseket ad, nem egzaktakat. A kvantumelmélet a Heisenberg-féle változatban éppúgy, mint a Schrödinger-félében valószínűségeket jelez előre, s nem bizonyosságokat.”

„Einstein sok tekintetben ihletője a kvantummechanikának. Elképzelése, amely szerint a fény hullám, egyszersmind fotonfelhő is, zavaros ugyan, de ez indítja De Broglie-t arra a gondolatra, hogy minden elemi részecske hullám, majd Schrödingert, hogy bevezesse a ψ -hullámot. Heisenberget arra inspirálja, hogy csak a mérhető mennyiségekre legyen tekintettel. Sőt abban is első volt, hogy a valószínűség felhasználásával vizsgálta az atomi jelenségeket, s az általa megkezdett úton jutott Born a ψ -hullám valószínűségi felfogásáig.”

Íme az igazság másik oldala! Einsteint illetően a laikus köztudatban inkább legendás el-lenkeződés él a kvantummechanikával szemben. Walter Isaacson idézi tőle Einstein: Egy zseni élete és világa c. könyvében (Alexandra Kiadó – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/4. sz.): „Lehetséges-e kombinálni az energiakvantumokat a sugárzás hullámszerűségével? Látszólag nem, de a Mindenhatónak – úgy tűnik – valamilyen trükkkel mégiscsak sikerült”.

Az eddigiek összegzeként és ugróponként a továbbiakhoz, Rovelli így ír: „Ennek a résznek a befejezése előtt mondanék néhány szót arról az egyetlen egyenletről, amelyet a kvantumelmélet hozzátesz a klasszikus fizikához. Mókás egy egyenlet! ... Csodálatosan tömör, és pofonegyszerű. Felfoghatatlanul. Ne is próbálkozzunk a megfejtésével: a tudósok és a filozófusok is ölre mennek a jelentésén. Később még visszatérek ide, hogy egy kicsit jobban megvilágítsam a tartalmát. De leírni leírom, hiszen ez a kvantumelmélet lényege. Tessék:

$$XP - PX = i \hbar$$

Ennyi az egész. Az X egy részecske helyét jelöli, P a sebességét a tömegével megszorozva (a fizikusok ezt 'lendületnek' vagy 'impulzusnak' nevezik). Az i a -1 négyzetgyökének matematikai jele, a $\hbar$ pedig a Planck-állandó 2π -vel osztva. Bizonyos értelemben Heisenberg és társai csak ezt az egyszerű egyenletet tették hozzá a fizikához: minden más ebből következik, a kvantumszámítógépektől kezdve az atombombáig. Ennek a rendkívüli formai egyszerűségnek a rendkívül homályos jelentés az ára. A kvantumelmélet megjósolja a szemcsésséget, a kvantumugrásokat, a fotonokat és minden egyebet egyetlen, nyolc karakterből álló egyenlet alapján. Egy olyan egyenletből, amely azt mondja, hogy a hely a sebességgel megszorozva más, mint a sebesség a hellyel megszorozva. Teljes átláthatatlanság.”

S a diadalmenet: „1927-ben Bohr előadást tart Olaszországban, s abban összefoglalja mindazt, amit az új kvantumelméletből már megértettek (vagy még nem értettek meg), és

elmagyarázza, hogyan kell az elméletet alkalmazni. 1930-ban Dirac könyvet ír, s remekül megvilágítja benne az új elmélet formális szerkezetét. Mindmáig ebből a kötetből lehet a legjobban tanulni. 1932-ben *a kor legnagyobb matematikusa, Neumann János* egy ragyogó matematikai fizikai munkában *tisztázza a formális kérdéseket*. Az elmélet megalkotása után *szinte záporoznak a Nobel-díjak: még egy ilyen elismerés-sorozatra nincs példa a történelemben*. 1921-ben *Einstein* kapja meg, főképpen azért, hogy a fénykvantumok bevezetésével tisztázta a fényelektromos jelenséget. *Bohr* 1922-ben kapja meg az atom szerkezetére vonatkozó szabályokért, *De Broglie* 1929-ben az anyaghullámok gondolatáért, *Heisenberg* 1932-ben 'a kvantummechanika megalkotásáért', *Schrödinger* és *Dirac* 1933-ban az atomelmélet területén tett 'új felfedezésekért'. *Pauli* 1945-ben az elmülethez való technikai hozzájárulásért. *Born* 1954-ben azért, hogy megértette a valószínűség szerepét (bár ennél sokkal többet tett)."

„Relációk”: mondandónk relációja a terjedelmi korláthoz azt mutatja, hogy a továbbiakban már csak párat ugorhatunk a gazdag és roppant izgalmas tartalomban, mint egy felizgatott elektron a felhőjében.

A *kvantumelmélet fogalmi alapja* a *Szuperpozíciók* alfejezetből: „A kvantumok furcsaságai abból a jelenségből adódnak, amelyet 'kvantumos szuperpozíciónak' vagy egyszerűen 'szuperpozíciónak' nevezünk. A *szuperpozícióban bizonyos értelemben két, egymásnak ellentmondó tulajdonság együttesen van jelen*. (Igen, ahogy a fejezet is mondja, *Schrödinger* híres macskája is ilyenben leledzik – *Osman P.*) Egy tárgy például lehet itt is, meg ezzel egy időben ott is. Bizonyos értelemben mindkét helyen ott van. Ahogyan a fizikusok mondják egymás között: egy objektum több helyzet szuperpozíciójában lehet. *Dirac* ezt a furcsaságot a 'szuperpozíció elvének' nevezi, s az ő szemében ez volt a *kvantumelmélet fogalmi alapja*. De legyünk nagyon óvatosak: *magát a szuperpozíciót sohasem látjuk*, csupán a következményeit. Ezeket a következményeket 'kvantuminterferenciának' nevezzük. *Látni az interferenciát látjuk, nem a szuperpozíciót*.” S egy optikai szemléltetés ábrájához: „Kvantuminterferencia. Ha a kezünkkel megszakítjuk az egyik fénysugarat, akkor a fotonok fele a felső detektorba jut, felük az alsóba. De ha egyiket sem szakítjuk meg, akkor a fotonok mind a lentibe kerülnek. Hogyan készíti az egyik nyáláb útjába tett kéz a másik úton haladó fotonokat arra, hogy a lenti detektorba menjenek? *Ezt senki sem tudja*. ... Ha ettől összezavarodsz, nem látod se fülét, se farkát, hát nem vagy egyedül. Ezért mondta azt *Feynman*, hogy senki sem érti a kvantumokat.”

Heisenbergék Csodaországá: „A kvantummechanika értelmezéseinek mindegyike igen radikális gondolatok elfogadását várja el tőlünk: többszörös univerzum, láthatatlan változók, soha senki által meg nem figyelt jelenségek és más különös szerzetek. És ez senkinek sem róható fel: az elmélet furcsasága szélsőséges megoldások felé kényszerít bennünket.” Még ebből egy kicsikét:

Csak erős idegzetűeknek: „A 'sokvilág elgondolás' az, hogy komolyan kell vennünk Schrödinger elméletét. A ψ -hullámot ne valószínűségnek, hanem valóságos, a világot a maga valójában leíró létezőnek értelmezzük. E szerint engem is leír a magam ψ -hulláma. Amikor a macskát figyelem (Schrödinger példája – Osman P.), az én teljességgel valóságos ψ -hullámom kölcsönhatásba kerül a macska hullámával, és az én ψ -hullámom is két részre oszlik, s az egyik az éber-macskát látó változatomat írja le, a másik azt a változatot, amelyik az alvó-macskát látja. Ebből a nézőpontból mindkettő valóságos. Következésképpen a teljes ψ -nek most két összetevője van: két 'világa'. [Így] két változatot van: egy-egy mindegyik világban. S mert Carlo (én) ψ -je a macskán kívül folyamatos kölcsönhatásban van ki tudja, hány más rendszerrel, ebből az következik, hogy végtelen sok párhuzamos világ van, s azok szintúgy léteznek, éppolyan valóságosak, és végtelenül sok másolat létezik bennük belőlem, és megtapasztalják az alternatív valóságok mindenféle formáját. Ez a sokvilágelmélet. Örjítőnek tűnik? Csak azért, mert az is. Márpedig kiváló fizikusok és filozófusok úgy vélik, hogy ez a kvantumelmélet lehető legjobb olvasata. Nem ők tébolyodtak meg: ez a már egy évszázada oly bámulatosan jól működő elmélet az örjítő!”

Innen nézve milyen sajátosnak érződik Karinthy Frigyes groteszkje: „Azt álmodtam, hogy két macska voltam és játszottam egymással.” S milyen érdekes Bálint György elemzése 1938-ból, aki vajon mennyit tudott a kvantummechanikáról?: „Zseniális kis mondat, benne van az egész Karinthy-filozófia. Tündérien játékos és mégis döbbenően súlyos támadás a polgári racionalizmus merev rendszere ellen, melynek alap-dogmája, hogy egy dolog mindig csak önmagával lehet azonos. De tagadása, illetve fölényes semmibevétele a polgári irracionalizmusnak, a miszticizmusnak is, mely szerint minden dolog végső fokon azonos valami bizonytalan és érthetetlen 'magasabbrendű' ős-dologgal, melyben minden egyesül. Karinthy bölcselete egyaránt túllép a racionalizmuson és az irracionalizmuson és feloldja ellentéteiket. Szigorúan a valóság alapján áll, olyan hevülettel hirdeti, mint egy próféta. És mint a valóság prófétája, elismeri ugyan, hogy minden dolog önmagával azonos csupán de megállapítja, hogy kissé bonyolultabban azonos, mint ahogy a logikai sémák megengedik. Mert minden ami van: kétértékű, negatív és pozitív. Minden ami van, ellentétekből áll. A valóság voltaképpen két macska, mely szakadatlanul játszik egymással. Ezt természetesen nem látjuk mindig; csak akkor látjuk, ha becsukódik a szemünk a kapu előtt és álmodni kezdünk. Vagy ha Karinthyt olvassuk. Vagy más bátor filozófusokat.” (Bálint György: A két macska költője, Nyugat, 1938. 10. szám.)

A továbbiakban ehhez következik: „Rejtett változók: Van mód elkerülni a világok és önmagunk másolatainak végtelen megsokszorozódását....” majd „Fizikai kollapszusok: Van egy harmadik módja is annak, hogy valóságosnak tekintsük a ψ -hullámot, amivel elkerülhetjük mind a sokvilágértelmezést, mind a rejtett változókra alapuló értelmezést....”

A Relációk alfejezet elé: „Mindent összevetve a kvantumelmélet [eddig] felvázolt értelmezései csak megismétlik a Schrödinger és Heisenberg közötti vitát: a vitát egyfelől az indeterminizmust és a világban uralkodó valószínűséget bármi áron elhárítani igyekvő 'hullámmechanika', másfelől a 'fiúk fizikájának' radikális ugrása között, amely mintha túlságosan is függene egy 'megfigyelő' szubjektum létezésétől. Ki ez az információt ismerő és megtartó szubjektum? Milyen információja van? Mit figyel meg? Kívül áll-e a természeti törvényeken, vagy ő maga is alá van vetve nekik, és leírható velük? Ha meg a természet része, akkor miért bánunk vele másképpen? Ez a kérdés a ki tudja, hányadik újrafogalmazása a Heisenberg által felvetett kérdésnek – *mi a megfigyelés, mi a megfigyelő* –, és elvezet végre bennünket *e könyv fő gondolatához: a relációkhoz.*

„*Relációk:* Az egész könyv sarokköve az az egyszerű megállapítás, hogy *a kutató maga is a természet része, akárcsak a mérőeszköze. Amit a kvantumelmélet leír, az az, ahogyan a természet egy része megmutatkozik a természet egy másik része előtt.* A kvantumelmélet itt bemutatandó 'relációs' értelmezésének *az a gondolat a lényege*, hogy az elmélet nem azt a módot írja le, ahogyan a kvantumobjektumok nekünk (vagy speciális, 'megfigyelő' létezőknek) megnyilvánulnak, hanem azt, *hogyan nyilvánul meg bármely fizikai objektum bármely más fizikai objektumnak.* Azt, hogy *hogyan hat bármely fizikai objektum bármely más fizikai objektumra.*” Kölcsönhatások éltetik: „*Az általunk megfigyelt világ folyamatos egymásra hatás.* Kölcsönhatások, interakciók sűrű hálózata. Az egyedi objektum nem egyéb, mint maga a mód, ahogyan kölcsönhatásba lép más egyedi objektumokkal.” – Majdhogynem megkísért a gondolat: ha egyedül ülök a sötétben, minden kapcsolódás nélkül, talán nem is vagyok? Persze kivéve, ha gondolkodom!

„A kvantumelmélet, úgy hiszem, annak a felfedezése, hogy valamely dolog tulajdonságai mind-mind csak az a mód, ahogyan az a dolog befolyásolja a többi. A dolgok csak más dolgokkal való kölcsönhatásaikban léteznek. A kvantumelmélet annak az elmélete, ahogyan a dolgok befolyásolják egymást. És a természetről ez a legjobb leírásunk.” – Valóban nehéz ezt befogadni – miként értelmezzük pl. a geográfiára?

Házi feladat? Első látásra bizarr, átgondolva viszont nagyon is logikus belső cím következik: „*Nincs interakció – nincs tulajdonjog.*” Rovelli itt így beszél: „Egy objektumot az a mód jellemez, ahogyan más objektumokra hat. A valóság a kölcsönhatásoknak ez a hálój, amelyen kívül még az sem érthető, miről beszélünk egyáltalán. A kvantumelmélet arra ösztönöz bennünket, hogy *a fizikai világra ne úgy tekintsünk, mint meghatározott tulajdonságú objektumok összességére, hanem mint relációk, kapcsolatok hálózatára. A tárgyak a csomópontok benne.*” Tulajdonról itt egy szó sem esik, utánagondolva mégis világos a cím igazsága: a tulajdonjog is viszonyt, dolgok és személyek viszonyát rendez.

A tulajdonságok nélküli állapot: (az előzőleg idézett gondolatmenet folytatása) „Ennek az a mélyreható következménye, hogy fölösleges és félrevezető lehet sajátságokat tulajdonítani egy dolognak, ha az nincs interakcióban. Az olyasmi, mint beszélni valamiről, ami nincs, az interakciókon kívül ugyanis nincsenek tulajdonságok. Ez Heisenberg eredeti ráérzésének

jelentése: Ha az elektron nem lép interakcióba, akkor nincsenek tulajdonságai. Ez radikális ugrás. Ugyanaz, mint azt mondani, hogy minden dolog csupán annyi, ahogyan valami másra hat.”

Finito! mondaná Rovelli, ennyi férhetett ide. Erősen ajánlható alapos interakcióba lépni a könyv minden részével – megmutatkoznak remek tulajdonságai. Gyakran valóban hajmeresztő – ez azonban az anyagi világ műve, nem Rovellié!

Végezetül egy roppant eretnek magánmegjegyzés: Minden bevett hit mellett is, hol egy magyarázat arra, vajon honnan az anyagnak az a tulajdonsága, amely lehetővé teszi, hogy a kvantummechanika szabályainak engedelmeskedjék??

Dr. Osman Péter

Katie Mack: A mindenség vége (mármint asztrofizikai szempontból). Typotex, 2022; ISBN: 9789634931805

„Mihez fogsz Uram, ha meghalok / a kelyhed voltam, ha elpattanok?”

– Rainer Maria Rilke

„Szeretem az olyan dolgokat, amelyeket nehéz elképzelni, viszont hasonlóképp elképzelhetetlen következményekkel járhatnak. Nagyon szórakoztatóak.”

– Katie Mack szavai a lentebb idézett Quanta-interjú mottójaként.

Kozmológia: minden tudományágak egyik legizgalmasabbja, hiszen a világ olyan alapvető rejtélyeit igyekszik megfejtetni, legfőképp a gondolkodási és elemzőképességünk erejével, amelyeknek voltaképp csak ilyen-olyan tükröződéseit észleljük, s a működésük, valamint a perspektíváik nagyságrendjei messze meghaladják a legtöbbünk számára felfoghatót.

Gondoljunk bele: a világegyetem egy apró szemcséjén élő, valójában igen fiatal civilizáció a maga elkerülhetetlenül is tökéletlen technikai eszközeivel igyekszik kutatni a nagy, és hozzá képest örök és végtelen egészet, s erre támaszkodva, folyamatosan fejlesztett tudásával és intelligenciájával kiismerni azt. Ránézésre lehetetlen küldetés, amely épp ezért még sokkal inkább vonzó. Kissé cinikus megközelítéssel úgy tűnne, hogy majdhogynem a tudni nem érdemes dolgok tudománykörének része, ám erre Mack könyve meggyőzően rácáfol. S nélküle is, pragmatikus közelítéssel az előbbi ellen vethető, hogy ennek során úgy fejlesztjük, gazdagítjuk a tudásunkat, a szellemünket, eszközeinket és képességeinket, aminek a gyakorlati életben is igen sok hasznát vehetjük. Mack egyebek közt így ír erről: „A kozmológia tudománya nem arról szól, hogy jelentést adjunk a dolgoknak, hanem sokkal inkább a végső alapigazságok feltárásáról. Ha sikerül pontosan meghatározni az univerzum alakját, benne az anyag és az energia eloszlását, valamint a változását mozgató erőket, azzal a valóság legmélyebb struktúráját tárhatjuk fel. Amikor a fizika fejlődéséről hallunk, hajlamosak vagyunk laboratóriumi kísérletekre gondolni, holott a világot irányító alapvető törvényszerűségekről alkotott tudásunk nagy része nem magukból a kísérletekből ered, hanem abból, hogy megértjük ezek kapcsolatát a tényleges égi megfigyeléseinkkel. Az atom szerkezetének meghatározásához például arra volt szükség, hogy a fizikusok összekapcsolják a radioaktivitási kísérletekből származó eredményeket a Napból érkező fény színképviszonyainak mintázatával. A Newton-féle gravitációs törvény azt állítja, hogy ugyanaz az erő tartja a Holdat a pályáján, mint ami miatt egy kocka lecsúszik egy lejtőn. Ez az elgondolás vezetett végső soron a gravitációelmélet egyik bámulatos átdolgozásához, Einstein általános relativitáselméletéhez, amelynek érvényességét nem is a Földön mért adatok, hanem a Merkúr pályájának furcsaságaival kapcsolatos megfigyelések igazolták, valamint a csillagok látszó helyének vizsgálata egy teljes napfogyatkozás idején.”

A legjobb kutató szellemű Homo sapiens sapiens pedig elsősorban egyszerű választ ad az efféle kutatások miértjére – George Herbert Leigh világhírű hegymászó (Mount Everest) nyomán –: „Mert ott van!”

Ez a könyv is erről szól. Olvasunk a világmindenség egészének, történetének, szerkezetének, alkotóelemeinek, és az egész egyveleg működésének hihetetlen csodáiról, és próbáljuk érteni is az olvasottakat, a miérteket és mikénteket, amivel persze rendre elakadunk – hiszen, Mack szavával, „az univerzum veszettül furcsa” –, majd újra kezdjük (valahogy úgy, mint „Elönt a sok. Rendezzük. Szétesik. Újra rendezzük. S mi is szétesünk.” – R. M. Rilke, 8. Duinói elégia), mert vonz, hogy egyre többet megértünk, a kibontakozó kép megragadóan izgalmas, és az ilyesfajta gyakorlatok még fejlesztik is a képességeinket, s örömet okoz, ha valami nehezét sikerül megértenünk.

„Az Univerzumnak volt kezdete, és lesz vége is. A modern kozmológia megengedte a fizikusoknak, hogy elmagyarázzák az Univerzum történetét léte első apró másodperc-törredékétől napjainkig. Mi lesz viszont a következő? Már megvannak az eszközeink, hogy kiterjesszük a tudásunkat a távoli jövőbe, és eltöprengjünk a teljes valóság végső sorsán. Ez az ismeretterjesztőszintű könyv végig viszi az olvasót az Univerzum végének öt lehetséges változatán, ahogyan azokat a kozmológusok felvetik, vizsgálva, milyenek lennének azok (ha lenne még ott valaki is, hogy láthassa), s hogy miként tudnak az élvonalat jelentő csillagászati megfigyelések és részecske-fizikai kísérletek beszélni nekünk arról, milyen módon érheti el a kozmosz és minden benne lévő a végső pusztulását.” Így mutatja be Mack e könyvét a saját honlapján (kiemelések a recenzió szerzőjétől).

Csak a nagyon rút kötözködőnek jut eszébe „az Univerzum kezdetéről” Hippói Szent Ágoston Vallomásainak sokat idézett részlete: „Mit cselekedett Isten, mielőtt alkotta az eget és a földet? ... Valaki tréfásan felelt és így bújta ki e fogas kérdés elől: poklot csinált a mélyeséges titkait vájkáló embereknek”, ami persze itt csak annyiban releváns, hogy mit is jelent a kezdet, és annak firtatása, hogy az miből lett. Mostanság már a kezdetnek kinevezett híres-neves Nagy Bumm magját adó szingularitás koncepcióját is megfúrni látszanak – pl. Carlo Rovelli annak lehetetlenségéről és helyette a Nagy Visszapattanásról beszél: „Ha a kvantummechanikát is számításba vesszük, akkor az univerzum nem sűrűsödhet a végtelenségig. A Kvantumtaszítás visszalöki. Egy összezsugorodó univerzum nem sűrűsödhet egyetlen pontba, hanem visszalökődik, és újból tágulni kezd, mintha egy kozmikus robbanásból született volna. ... A kvantumgravitáció épp annak a felismerése, hogy nincs végtelenül kis pont. A tér oszthatóságának van alsó határa. Az Univerzum nem lehet kisebb a Planck-skálánál, semmi sincs, ami a Planck-hossznál kisebb lenne.” (A valóság nem olyan, amilyennek látjuk – Park Könyvkiadó, 2019; Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2020/2. sz. A Planck-hossz e jelentőségét Mack is tárgyalja.) Vajon ha a tudásunk gyorsuló fejlődése közepette is ennyi bizonytalanság övezi a kezdetet, s ki tudja, tisztázzuk-e valaha is, nem állunk-e hasonlóképpen a mindenség végével? A valóban roppant érdekes és a maga nemében nagyon izgalmas könyv érdemeiből ez semmit sem von le!

Mack a honlapján idézi néhány értékelését:

- „Közérthető és könnyen emészthető áttekintést alkot arról, miként érhet véget az Univerzum. Lazán szól, azt az érzést keltve az olvasóban, hogy egy kedves baráttal cseveg

a kávéasztalnál – olyannal, aki képes a megsemmisítés fizikáját falatnyi csemegékre tagolni.” – *Discover Magazine*

- „Mack elismeri, hogy sok ilyen elméletet nehéz elmagyarázni a matematika erős felhasználása nélkül – majd szakértő módon megteszi ezt bármilyen egyenlet nélkül.” – *New Scientist*
- „Ámulatba ejtő bemutatása a kozmikus erőknek... Mack szakadatlanul szórakoztató áttekintése tele a tárgya iránti nyilvánvaló szeretetével, és olvasóira is ráragasztja azt az örömet, amelyet a széles és csodás Univerzum felfedezésében talál.” – *Publishers Weekly*
- „Mélyreható szaktudásán túl, Mack ragályos lelkesedése a kozmológiai vég finomabb részletei iránt magasan kiemeli e művét a témáról szóló minden más fölé, amelyet olvastam. Csupán szellemes, csevegő prózával feltárni a különféle formáit az asztrofizikai apokalipszisnak nem lenne elegendő. Mack biztosítja, hogy az olvasó maga is megérti azokat, s ehhez elébe tár briliáns analógiákat, amelyekkel az asztrofizika észbontó egzotikumait magyarázza.” – *The Wall Street Journal*

A *Goodreads* ismertetőjéből: „Az asztrofizika egyik legdinamikusabban emelkedő sztárjától egy jól érthető, megvilágosító erejű betekintés. Milyen lehet a történet vége? Milyennek látszhat majd egy ilyen kataklizma, és mit jelent majd a számunkra? Mack itt élénk szellemességgel és humorral bontja ki ezeket, s észbontó túrára visz a kozmosz mindegyik lehetséges fináléján át. Végigkalauzol bennünket a kvantummechanika, a kozmológia, a húrelmélet és sok egyéb főbb elméletein, egy vadul szórakoztató, meglepően derülátó körúttal a legszélső határaihoz mindannak, amit tudunk.”

A *Simon and Schuster*, a könyv eredeti kiadója ajánlóját azzal indítja, hogy *ezt nevezte az év legjobb könyvének*: The Washington Post, The Economist, New Scientist, Publishers Weekly és The Guardian. (Igencsak rangos lista!)

Az *Amazon* idézi: „A komoly és ünnepélyes téma ellenére Mack humora és eklektikus hivatkozásai (Shakespeare-től a Csillagközi Rombolóig) még lendületesebbé teszik e könyvét. Úgy találja az élvonalbeli tudományt, hogy mégsem zavarja össze az olvasót. – The Economist, 2020 legjobb tudományos könyvei.”

Mack honlapján hosszú interjú olvasható e művéről, amelyet a Quanta Magazine készített vele. Az interjú rangjáról: a Quanta független szerkesztésű online kiadványa a Simons Foundationnek, és a fizika, a matematika, a biológia és a számítástechnika új fejleményeivel foglalkozik. A Simons az USA egyik legnagyobb jótékonyági szervezete, vagyona 2022-ben 5 Md USD volt. Küldetése előmozdítani a tudás határainak bővítését szolgáló kutatást a matematikában és az alapvető tudományokban (forrás: Wikipedia.org). Két részlet innen:

„Quanta: Könyve azt vizsgálja, miként érnek létük végére az asztrofizikai tárgyak, beleértve a teljes univerzumot is. Mi indította ennek kutatására?

Mack: Úgy gondolom, ez éppen... *ez a legnagyobb és legdrámaibb dolog, amit képesek vagyunk elgondolni*. A teljes univerzum pusztulása. Nincs, ami ennél nagyobb vagy drámaibb

lenne. Én szeretem az ilyen kérdéseket. Szeretem az olyan dolgokat, amelyeket nehéz elképzelni, viszont hasonlóképp elképzelhetetlen következményekkel járhatnak. Nagyon szórakoztatóak.”

„Quanta: Ha az Univerzum múlandó, miért is érdemes tennünk mindazt a dolgot, amelyeket teszünk?

Mack: Ez óriási dolog, amellyel a könyv írása során is birkóztam, s nem gondolom, hogy szilárd következtetésre jutottam vele. Az más, mint a személyes halál, mert az emberek úgy gondolnak a saját halálukra, hogy igen, majd valamiképp tovább élnek a gyermekeikben, a nagy eredményeikben, vagy épp a hatásban, amelyet másokra gyakoroltak. Marad valamilyen módon valami örökség utánuk. Ez azonban nem áll meg arra, ha az egész kozmosz ér véget. Úgy vélem, van egy pont, ahol többé már nem számítunk. S nem hiszem, hogy megvannak az érzelmi vagy filozófiai eszközeink, hogy megbirkózzunk ezzel.”

A könyv központi kérdése, s egyben Mack szakmai hitvallása: „Kozmológus vagyok – a világegyetem egészét kutatom, a legnagyobb léptékeket. Ebből a szempontból a mi világunk csupán egy aprócska, szánalmas kis porszem az óriási és ezerszínű univerzumban. Ami engem érdekel – tudományos szempontból és őszinte, személyes érdeklődésből is – egy sokkal nagyobb kérdés: miként fog véget érni a világegyetem?” (Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből.)

„Az tudjuk, hogy volt kezdete. (Tudjuk? Vagy most épp így véljük tudni? Később Mack is óvatosabban fogalmaz – Osman P.) Mintegy 13,8 milliárd évvel ezelőtt az univerzum egy elképzelhetetlenül sűrű állapotból először egy mindent magába foglaló kozmikus tűzgyóvá, majd egy lassan lehűlő, energiából és anyagból összeálló aktív folyadékká változott, amely a ma ismert csillagjaink és galaxisaink alapját adta később. Aztán bolygók képződtek, galaxisok ütköztek, fény töltötte meg a kozmoszt. Az egyik spirális galaxis szélén, egy teljesen átlagos csillag körül keringő bolygón kialakult az élet. *De mi jön ezután? Mi lesz a sztori vége? Egy bolygó vagy akár egy csillag halála is túlélhető elméletileg. A világegyetem vége azonban tényleg a vég lesz. Mit jelent ez számunkra, a létező minden számára, ha egyszer tényleg eljön ez a pillanat?*”

Nézőpont és hitelesítés: „Rengeteg teológiai és filozófiai szövegen rágtam át magam, és bár számos elképesztően izgalmas dolgot tanultam, létezésünk értelmét sajnos egyikből sem olvastam ki. Talán csak nem nekem való ez az egész. Engem ugyanis mindig a tudományos megfigyelés, a matematika és a fizikai bizonyítékok felől megközelíthető kérdések és válaszok vonzottak a legjobban. Bármennyire csábítónak is tűnt az a gondolat, hogy egész életem értelmét megtalálom majd az egyik könyvben, tudtam, akármit is találok, csak akkor fogadom majd el, ha matematikai alapon is képes leszek levezetni.” – Van ennek a hozzáállásnak egy problémája, amelyet sohasem szabad szem elől téveszteni: a matematikai leképezésekből levont, helytállónak mutakozó következtetések, megállapítások megállnak-e a fizikai valóságban. Épp ezért különösen fontos tudományterület, amelyet Mack a jelenlegi

tevékenységeként vázol a következő idézetben. „Az elmúlt években a terület minden részét volt szerencsém kutatni: a fizika és a csillagászat tanszékek között ide-oda ugrálva tanulmányoztam fekete lyukakat, galaxisokat, csillagközi gázokat, az ősrobbanás furcsaságait, a sötét anyagot és azt a feltevést, miszerint az egész univerzum akár egyetlen pillanat alatt kihunyhat. (Nagyon is jellemző lábjegyzete ez utóbbihoz: „Ez mind közül a legszórakoztatóbb téma, amivel valaha is foglalkoztam, épp emiatt a könyv miatt. Nem tudom pontosan, miért szeretem annyira. Lehet, hogy ez rossz jel?” – Osman P.) Manapság a kutatási területem az úgynevezett fenomenológia – az új elméletek felfedezése és az azok tesztelése közötti tartomány. Ez annyit tesz, hogy megpróbálok minél kreatívabb módokat kitalálni arra, miként kapcsoljuk össze azokat a dolgokat, amelyeket az elméletiek kiötölnek az univerzum szerkezetéről mindazzal, amit a megfigyeléseket végző csillagászok és a kísérleteket folytató fizikusok ténylegesen látnak a mért adatokban.” És ismét reá jellemzően: „Tehát mindenről – és mivel az univerzumból beszélünk, ez a minden, ténylegesen MINDEN – rengeteget kell tanulnom, és ez irtó jó szórakozás.”

És a tudomány állásáról: „A fizikában a legtöbb, amit tehetünk, hogy az univerzumot matematikai konstrukciókkal, modellekkel írjuk le, és ezeket kísérletekkel és megfigyelésekkel próbáljuk igazolni, illetve finomítani, amíg el nem érkezőnk egy olyan modellhez, amely a megfigyeléseket a lehető legjobban magyarázza. Aztán megpróbálunk belekötni ebbe a modellbe. Tehát nem arról van szó, hogy egyszerűen elhiszük, hogy a matek alapvető az univerzum leírásához, hanem arról, hogy egyszerűen nincs más olyan út ezeknek a problémáknak a megközelítéséhez, amelyek ugyanekkora értelme lenne.”

Erről szól: „A világegyetem változik, és mi csak mostanában dolgoztuk ki az elméleteinket és kísérleteinket ahhoz, hogy pontosan megértsük, hogyan. Az elmúlt évek, sőt elmúlt hónapok felfedezései is kellettek ahhoz, hogy végre képesek legyünk megfesteni a világegyetem legtalálóbbi jövőjét is. (Amire úgy az utolsó 150 év elháríthatatlan erővel megtanított, hogy a héraikleitoszi 'Panta rhei' igazsága maradéktalanul érvényes a legmodernebb tudományban is. A teljes, végső bizonyosságot majd csak 'a mindenség vége' hozza el, s az is csak akkor, ha utána valóban nem jön már semmi, amivel a megismerés túlléphetne az addigiakon – Osman P.) Ezt a képet akarom itt most megosztani. A méréseink alapján most már csupán néhány apokalipszisszcenárió jöhet szóba, és ezeket folyamatosan tovább szűkítik (vagy éppen egyiket-másikat megerősítik) napjaink felfedezései.

Ahogy sorra vesszük ezeket a lehetőségeket, nemcsak azt látjuk meg, hogyan működnek ma a legmagasabb szintű természettudományok, de az emberiséget is más színben pillantathatjuk meg. Fajunk helyzete speciális: egyrészt állandóan tudatában vagyunk kozmikus jelentéktelenségünknek, másrészt viszont képesek vagyunk unalmas kis életünkön jóval túlnyúlva, bele az éterbe, megfesteni a világegyetem legvégső rejtélyeit is. Ebben a könyvben azt fogom leírni, hogy a mai, tökéletlen tudásunk továbbgondolása különböző irányokban hogyan vezet szélsőségesen más végpontokhoz a jövőben: kezdve egy önmagába összeomló

világegyetemen át egy magát széttépő univerzumig, vagy éppen egy olyanig, amely fokról fokra, menthetetlenül duzzad apokaliptikus buborékká. És miközben a világegyetemről és annak végső sorsáról alkotott tudásunk modern kori evolúcióját megismerjük, és vele megértjük azt, mit jelent mindez a mi számunkra, *számos fontos fizikai fogalommal is szembe-találkozunk majd, amelyek nemcsak a kozmikus apokalipszisekhez kapcsolhatók, hanem a mindennapi életünkhöz is.*” – Nem mernénk állítani, hogy az olvasó mindent megért majd abból, amit itt Mack megmutat és magyaráz. Azt viszont igen, hogy meglepően többet, mint ahogy a téma jellege sugallja, s szintűgy abból, amiről már hallott, csak nem értett. Mack igazán jó abban, hogy segít felfogni a felfoghatatlant.

E tudás öröme és haszna: „Van valami morbid izgalom abban, hogy olyan folyamatokon gondolkozzunk, amelyek megállíthatatlanok és elementáris erejűek ugyan, matematikailag mégis pontosan leírhatók. *Világegyetemünk lehetséges jövőképeit mind kielemeztük, kiszámoltuk, lemértük valószínűségeik alapján, a jelenleg rendelkezésre álló legjobb adatok segítségével.* Ez bizonyos szempontból *mélyen megnyugtató gondolat:* hiába olyan aprócska és jelentéktelen az ember, hogy esélye sincs befolyásolni a világegyetem végét (vagy akár csak jelen lenni akkor), legalább képes lehet megérteni azt.

Van valami egyszerre rémisztő és mégis reményteli érzés abban, amikor az ember elkezd kozmikus perspektívában gondolkodni. Szokták azt mondani, hogy az űrt megjárt asztronauták egyfajta megváltozott perspektívával, a kívülről rátekintés képességével térnek vissza. Számomra a világegyetem végső pusztulásáról való gondolkodás ugyanilyen perspektívát ad. Micsoda intellektuális luxus az, ha megengedhetjük magunknak, hogy az idő legeslegtovolbbi jövőjéről töprengjünk, ráadásul töprengéseinket szavakba is tudjuk foglalni és másoknak átadni! *Természettudományos szempontból aranykort élünk. A fizika területén a legfrissebb felfedezések, a legújabb technológiai vívmányok és elméleti módszerek olyan haladást tesznek lehetővé, amilyenre eddig még nem volt példa.* Szuperteleszkópok és részecskegyorsítók legfrissebb megfigyelései rajzolják át ismereteinket elképesztően izgalmas (és egyben félelmetes) új lehetőségekkel, és változtatják meg nézeteinket arról, hogy mi képzelhető el (és mi nem) a kozmosz távoli jövőjében. Ezen a területen hihetetlen a haladás.”

A kozmológia haszna a részecskefizikában: „Ma már úgy látjuk, hogy az évtizedek kemény munkájával, a legkiválóbb földi laboratóriumainkban megalkotott részecskefizikai modelljeink hiányosak, és erre éppen az égi jelenségek vizsgálata világított rá. Más galaxisok mozgásának és eloszlásának vizsgálata súlyos hibákra mutatott rá számos részecskefizikai elméletünkben. Még nem tudjuk, hogyan oldjuk fel ezeket a problémákat, de annyit biztosan állíthatunk, hogy a kozmosz vizsgálata döntő szerepet fog játszani a megoldásban. A részecskefizika és a kozmológia összehozása tette lehetővé a téridő alakjának meghatározását, a valóság ’leltárkészletének’ felmérését, és segített megismerni a csillagok és galaxisok születése előtti időket, ezáltal nemcsak az életnek, hanem minden létező anyagnak a kezdetét.” – Mackot mintha olykor arra ragadná tárgyának szeretete, hogy megfogalmazásaiban túlértékelje a tudomány elért eredményeinek szilárdságát. Valóban „megismertük”? Csak

egy, tudományos vitákban felmerülő példa: ha elvetjük az „Alkotó” koncepcióját, miként értelmezhető a „minden létező anyagnak a kezdete” anélkül, hogy feltolulnának a másutt általa is érintett kérdések: honnan, miből lett, és mi volt előtte?

A kvintesszencia közelítése: „Ez kétirányú utca. Ahogyan a modern kozmológia segíti megértésünket a legeslegapróbb szinteken, ugyanúgy a részecskékkel kapcsolatos kutatások is előremozdíthatják a legeslegnagyobb léptékek megismerését. *Ez a felülről lefelé, illetve alulról felfelé megközelítés a fizika tudományának leglényegét adja.* Hiába hajlamos a közvélemény a tudományos haladást óriási heurékapillanatok és látványos paradigmaváltások sorozataként látni, a valóságban sokkal jellemzőbb az, hogy már meglévő elméleteket viszünk tovább és hajszolunk a végletekig, hogy meglássuk, megrepednek-e valahol.

Amikor Newton golyókat gurítgatott le a lejtőn, vagy a bolygók mozgását figyelte az égen, nem tudhatta, hogy szükségünk lesz egy olyan általános tömegvonzási elméletre, amely segít megmagyarázni a Nap körüli téridőgörbületet vagy a fekete lyukak belsejében lévő elképzelhetetlen gravitációs erőket. Álmában sem sejthette, hogy egy napon *képesek leszünk majd megmérni a gravitáció hatását egyetlen neutronra. Szerencsére a világegyetem hatalmas, így sok extrém környezetet lehet megfigyelni benne.* Ami azért is jó, mert így könnyebben tanulmányozhatjuk a korai univerzumot is, amikor az egész kozmosz maga is egyetlen szélsőséges környezet volt.”

A tartalomról: „Ez a könyv lehetőséget ad arra, hogy bizonyos kérdések mélyére ássak: hogy merre tartunk, mit jelent mindez, és mit tudhatunk meg a világegyetemünkről e kérdések vizsgálatával. De *nincs egyetlen általánosan elfogadott válasz sem*, a létező dolgok végzetének a kérdése továbbra is nyitott, és továbbra is aktívan kutatott terület, mert a levont következtetéseink akár drasztikusan is megváltozhatnak néhány egészen apró értelmezésszerű változtatástól is adatelemzés közben. *Ebben a könyvben öt lehetséges végkimenetet vizsgálunk meg*, a kozmológusok szempontjából vett szakmai népszerűségük alapján sorba rendezve, és mindegyiknél bemutatjuk majd, milyen bizonyítékok szólnak mellette és ellene.

Mindegyik végkifejlet egy teljesen más típusú apokalipszissal kecsegtet, és mindegyiket másfajta fizikai jelenségek uralnak majd, egy dologban azonban megegyeznek: egyszer eljön a vég. (Felettebb érdekes látni, miként változik a végkifejletekben ennek a jelentése! – Osman P.) Eddigi kozmológiai olvasmányaimban sehol sem találtam olyan komolyan vehető hipotézist, amely szerint az univerzum változatlan formában, örökre fennmaradhat. Még a legendyebb változatban is várható egy olyan átalakulás, amely akaratlanul is, de mindent elpusztít majd, és a kozmoszt (legalábbis a megfigyelhető részét) lakhatatlanná teszi bármilyen komolyabb életforma számára. Ezért még ezt a kimenetet is végnek nevezem (bocsánatot kérve minden érző random kvantumfluktuációtól, aki olvassa ezt). És *csupán néhány elképzelhető végkimenet hordozza magában azt az aprócska reményt, hogy a kozmosz esetleg újjászülethet, vagy bármilyen formában megismételheti önmagát*, de még így is heves viták folynak arról, hogy ebben az új univerzumban megmarad- e bármilyen halovány emlék-

képe az őt megelőző univerzum(ok)-nak, vagy hogy elméletileg elképzelhető-e bármilyen menekülés ebből a kozmikus apokalipsziszból. *A legvalószínűbb mégiscsak az, hogy létezésünk kis szigetének, a megfigyelhető univerzumnak a vége valóban, ténylegesen a vég lesz. És most elmondom, hogyan fog ez valószínűleg megtörténni.* (Újabb elképzelhetetlen: ha tényleg a vég, mi lesz azután? – Osman P.)

Először egy kis szintre hozás következik, és felelevenítjük az univerzum történetét a kezdetektől napjainkig. Aztán jöhet a lerombolás. Öt külön fejezetben öt különböző véget fogunk körbejárni: hogyan fog elérkezni, hogyan fog kinézni, és hogyan vezetnek egyre gyorsuló fizikai ismereteink az egyik hipotézistől a másikig. Kezdjük a *nagy recss (Big Crunch)* elméletével, amely szerint az univerzum egy látványos nagy összeomlásban végzi, miután a jelenlegi tágulása hirtelen ellenkező irányúvá válik. Aztán jön *két fejezet a sötét anyag főszereplésével bekövetkező apokalipszisekről*, az egyikben a világegyetem a végtelenségig tágul majd, egyre üresebbé és sötétebbé válva, a másikban pedig az univerzum szó szerint széttepi önmagát. Aztán szó lesz majd a *vákuumromlásról*, egy *halálos kvantumbuborék spontán létrejöttéről*, amely felemészti a kozmoszt. Végül pedig a *ciklikus kozmológia* ingoványos talajára tévedünk, ahol olyan finomságokkal találkozunk majd, mint az extra dimenziók, és ahol világegyetemünk végét talán egy párhuzamos világegyetemmel való összeütközés jelenti majd..... újra meg újra. A záró fejezet végül az összes elméletet egy tető alá hozza, és megismertet a jelenlegi legmodernebb kutatásokkal, és hogy ezek szerint melyik végjátásma tűnik a legesélyesebbnek; azzal, hogy mire számíthatunk a közeljövőben az új teleszkópok és kísérletek eredményei alapján; valamint hogy lezárhatjuk-e hamarosan a kérdést egyszer és mindenkorra. (Ahogy az iparágaink és termékcsaládjaink legveszélyesebb pusztítói azok az innovációk, amelyek majd csak holnap bukkannak fel és veszik át a prímet, tudományos elméleteink és téziseink legveszélyesebb gyilkosai azok a tények lehetnek, amelyeket majd csak ezután fedezünk fel – Osman P.)

Hogy mit jelent mindez a számunkra, emberek számára, akik mit sem sejtve tengetjük aprócska életünket ebben az elképzelhetetlenül óriási rengetegben, az teljesen más kérdés. Ezzel kapcsolatban is felvillantunk néhány lehetséges megközelítést az epilógusban, és szólnunk arról is, hogy vajon az értelem vagy az érzelem hátrahagyhat-e bármilyen örökséget, amely túléli ezt a pusztítást. Egyelőre nem tudjuk, az univerzum vége tűz, jég vagy valami el sem képzelhető dolog lesz-e.”

A kezdetektől máig szóló fejezet kicsit talán még csalós is: Mack azt írja, „Talán magát az ősrobbanást is megpillanthatjuk? Igen.” Az ember persze izgatottan keresni kezdi, hol láthat róla képeket, de megtudja, hogy csak annak „visszfényét” találták meg a kozmikus háttér-sugárzásban.

„Az ősrobbanás logikája pofonegyszerű (írja Mack, és szolgál is a leírásával, amelytől megszédülhetünk, mint egy jó pofontól – Osman P.). A világegyetem tágul – ezt megfigyelhetjük azon, hogy a galaxisok közötti távolság egyre nagyobb és nagyobb lesz idővel –, amiből következik, hogy ez a távolság korábban kisebb volt. Egy gondolat kísérlet keretében visz-

szapörgethetjük azt, amit ma látunk, milliárd évekkel korábbra, egészen addig a pillanatra, amíg a távolságnak nullának kellett lennie. A megfigyelhető univerzum, mindaz, amit ma látunk, egy sokkal kisebb, sűrűbb és forróbb helyen összpontosult. De *a megfigyelhető univerzum csak egy része a kozmosznak. Pontosan tudjuk, hogy az űr túlnyúlik ezen. Sőt, a jelenlegi tudásunk alapján tökéletesen elképzelhető, talán még valószínűsíthető is, hogy az univerzum mérete végtelen.* Amiből az következik, hogy a kezdet kezdetén is végtelen volt. Csak épp sokkal sűrűbb. Ezt nem könnyű elképzelni. A végtelen mindig bonyolult. Mit jelent az, hogy 'végtelen tér'? Mit jelent az, hogy a végtelen tovább tágul? Hogyan lesz a végtelen még végtelenebb? Sajnos ebben nem tudok segíteni." – A továbbiakban ad némi magyarázatot, de az nyilvánvalóan még csak próbálkozás. Ugyanakkor fontos ténnyel folytatja, de ez már a továbbiakra vonatkozik:

„A kozmikus mikrohullámú háttérsugárzás elegendő támpontot ad ahhoz, hogy mindkét irányba extrapolálhassunk, és felállíthassunk egy meggyőző történetet az univerzum fejlődéséről, kezdve az első másodperc milliárdod részének milliárdod részének milliárdod részétől egészen napjainkig. Kezddhetjük? *Kezdetben vala a szingularitás. Talán.* A szingularitás az, ami a legtöbb embernek eszébe jut az ősrobbanásról: egy végtelenül sűrű pont, amelyből az egész univerzum kirobbant. A szingularitás azonban nem feltétlenül egy pont: lehet egy végtelenül nagy univerzum végtelenül sűrű állapota. A szingularitás ötlete az univerzum jelenlegi tágulásának megfigyeléséből, illetve Einstein gravitációs egyenleteinek alkalmazásából következik, időben visszafelé extrapolálva. De az is lehet, hogy sohasem volt szingularitás.” – Érdekes fogalmazás: feltételez egy kezdetet, szingularitással vagy talán anélkül. Most hagyjuk figyelmen kívül, mi lehetett a „kezdet” létrehozója, mozgatóereje. Elég az a kérdés is, hogy MIBŐL? Ha valódi kezdet, úgy a „semmitől nem születhet valami” elv alapján honnan, miből az anyag, amely univerzummá tágult? Viszont a fizikusok okoskák, ahogy a következő idézet mutatja. „A legtöbb fizikus úgy véli, hogy a valódi 'kezdet' utáni első másodperc tört részében egy olyan drámai szupertágulás történt, amely *lényegében minden nyomát kitörölte annak, ami előtte volt.* (Igazán remek hárítás a 'mi volt korábban?' kérdésre! – Osman P.) A szingularitás tehát csak egyetlen hipotézis arról, hogyan kezdődött minden, de *egyáltalán nem lehetünk biztosak benne, hogy valóban így történt.*” – Az alapkérdés maga a kezdet léte. Roppant kényelmes erre, és persze egy gondolkodó elmének nehezen emészthető a materializmus egyik legfőbb alaptétele: „az anyag öröktől való”. Ez ügyesen megkerüli a kezdet kérdését, viszont mivel bizonyíthatatlan – a materializmus ebben ugyanúgy csak egy vallás, mint a teremtést hirdető hitrendszerek, amelyek a maguk módján adnak kényelmes magyarázatot a „kezdet”-re. Az már csak egy idekívánczó megjegyzés, hogy egyelőre hasonlóképp bajlódik a tudomány az élet genezisének kérdéskörével is. Mack pedig a következő ügyes fejtegetéssel folytatja. „*Aztán ott van még a másik kérdés, hogy mi volt a szingularitás 'előtt'.* Megoszlanak a vélemények arról, hogy ez a kérdés a lehető legorbitálisabb baromság-e (mivel a szingularitás volt az idő kezdete, tehát nincs olyan, hogy 'előtte'), vagy *a kozmológia egyik legalapvetőbb dilemmája* (mivel a szingularitás

lehetett a ciklikus világegyetem egyik előző fázisának végpontja is: ahol az ősrobbanástól a nagy reccsig tart egy ciklus, majd újrakezdődik). Ez utóbbi lehetőségről a hetedik fejezetben lesz majd szó. Még ha hiszünk is benne, és visszatekerünk egészen a robbanás pillanatáig, a szingularitással egy olyan anyag- és energiaállapottal szembesülünk, amelynek szélsőségeit a ma ismert fizika képtelen leírni. ... Öszintén szólva *majdnem minden, amit az univerzum kezdeteiről tudunk, csupán extrapoláció, és így, minek tagadni, nem bízhatunk meg benne tökéletesen.*”

A „kezdet” utáni fejlődés leírása szédítően egzotikus, amihez képest a legmerészebb sci-fi is csak gyenge próbálkozás. A valóság csakugyan messze túltesz minden képzeleten, és káprázatos élmény olvasnunk a munkálkodásáról. Más dolog, hogy állandóan kísért a kérdés: hogyan jöhetett létre ez a felfoghatatlanul bonyolult, sokréttű mechanizmus, beleértve az egészet lehetővé tevő és vezérlő természeti törvényeket is? Az pedig már a Homo sapiens sapiens dicséretére szól, hogy megvan benne az igény és a képtelen bátorság, hogy meg akarja ismerni, sőt érteni is mindezt!

Innen már csak egy *kis betekintés a továbbiakba*, csupán néhány jellemző részlettel a továbbiakból:

Vég #1: A NAGY RECCS: a szcenárió: táguló világegyetem, ütköző galaxisok. „Kozmológiai értelemben a galaxisok összeolvadása eléggé mindennapos dolog. A nagyobb galaxisok felfalják és széttepik a kisebbeket, a szomszédos csillagrendszerek összeállnak egymással. Tejútrendszerünkben is számos bizonyíték található arra, hogy ő maga is már több tucat kisebb szomszédját bekebelezte. Az egész világegyetemet nézve mégis megfigyelhető, hogy egyre kevesebb és kevesebb ilyen ütközés történik. Az univerzum tágul: maga a tér – azaz a dolgok között lévő űr, nem pedig maguk a dolgok – egyre nagyobb lesz. Ez azt jelenti, hogy a különálló galaxisok és galaxisrendszerek, átlagosan, egyre távolabb és távolabb kerülnek egymástól. *Hosszú távon a nagy kérdés: vajon ez a tágulás folytatódni fog-e a végtelenségig, vagy egyszer csak megáll, és visszájára fordul, majd végül összeroppant mindent?*” – Itt alapos és tökéletesen érthető magyarázat következik a tágulás felfedezéséről és megfigyeléséről.

„Amióta csak tudjuk, hogy az univerzum az ősrobbanással kezdődött, és folyamatosan tágul, a logikus következő kérdés mindig az volt, vajon vissza fog-e fordulni valaha ez a tágulás, hogy végül az univerzum egy katasztrofikus nagy reccsben összeroppantsa magát? *Néhány egészen alapvető és logikusnak tűnő fizikai feltételezésből kiindulva három lehetséges jövőkép rajzolódik ki a táguló világegyetem előtt*, és ez nagyjából megfelel annak, mint ami egy feldobott labdával történhet. (Rövidítve 1. visszaesik, 2. stabil pályára áll, 3. távolodva elrepül – Osman P.) A táguló univerzum fizikája ehhez nagyon hasonló elveket követ. A kiinduló lökést az ősrobbanás adta, amely elindította az egész tágulást, és attól kezdve az univerzumban található összes cucc gravitációja (galaxisok, csillagok, fekete lyukak stb.) ez ellen a tágulás ellen dolgozik, és megpróbálja lelassítani, hogy mindent újra összehúzzon. Ha megmérjük a tágulás mai sebességét, és az anyag teljes mennyiségét az univerzumban,

akkor megállapíthatjuk, hogy vajon a gravitáció képes lesz-e egyszer megállítani ezt a tágulást. Illetve, ha valamilyen módon ki tudjuk következtetni a tágulás sebességét a régmúltban, akkor a mai tágulási sebességgel összevetve eldönthetjük, hogyan változott idővel a folyamat. Ha a világegyetem sorsa egy napon valóban a nagy reccs lenne, akkor ennek első jeleit egy ilyesfajta számításból kapnánk meg.” – Magyarázat következik a dolgok ilyen alakulásának folyamatáról, s hogy miként jelennek meg majd azok a megfigyelésekben.

Mindentől sugárzás: „Ahogy az univerzum fejlődött, fogta azt a kezdetben tulajdonképpen homogén gáz-plazma keveréket, és a gravitáció segítségével fekete lyukakat és csillagokat alakított ki belőle. A csillagok és a fekete lyukak által létrehozott sugárzás (igen, ahogyan azt Stephen Hawking kimutatta, a közhittel ellentétben a fekete lyukak is sugároznak – Osman P.) még az ősrobbanás végső stádiumánál is forróbb, tehát amikor az univerzum összeroppan, mindez az energia összesűrűsödik majd. Vagyis ahelyett, hogy a tágulás és hűlés folyamatát szép szimmetrikusan lemásolva zsugorodna és forrósodna a világegyetem, az összeroppánás folyamata sokkal-sokkal durvább. A csillagokból és a nagy energiájú anyagsugarakból összegyűjtött sugárzás (amelyet az összezuhanás csak még jobban összesűrit és kékeltool (a rövidebb hullámhosszak felé tol – Osman P.) olyan intenzív lesz, hogy elkezdi felgyújtani a csillagok felszínét, még azelőtt, hogy maguktól összeomlanának. Nukleáris robbanások tépik majd szét a csillagok atmoszféráját, és töltik fel az űrt forró plazmával. Ekkorra a dolgok már kezdenek nagyon elfajulni. Az univerzum sugárzásának intenzitása hasonlóan erős lesz ahhoz, mint ami egy aktív galaxismag közepén található, ahol a szupernagy tömegű fekete lyukakból érkező nagy energiájú részecskék és gamma-sugarak olyan erővel lövellnek ki, hogy akár ezer fényév hosszúságú anyagsugarakat is létrehozhatnak. Hogy mi történik az anyaggal egy ilyen környezetben, miután lebomlik az öt alkotó részecskékre, nem tudjuk. Az összeomló világegyetem a végső fázisában túllép minden olyan sűrűséget és hőmérsékletet, amit mi a laboratóriumainkban elő tudunk állítani, vagy bármilyen ismert részecskeelmélettel le tudunk írni. Az érdekes kérdés már nem az lesz, hogy ’túlél-e bármi is?’ (hiszen ekkorra már egyértelművé válik, hogy a válasz: nem), hanem hogy ’vajon az összeroppanó univerzum képes-e újramezdeni önmagát?’

A ciklikus univerzum – amely a nagy bummtól a nagy reccsig tart, majd újakezdődik – vonzó eshetőségnek tűnhet szépsége miatt. (Ezt a lehetőséget bővebben a hetedik fejezetben térképezzük majd fel.) Hiszen ha a világegyetem nem a semmiből kezdődik, és nem egy katasztrófális, végső pusztulásba zuhan, akkor a ciklikus univerzum elméletben a végtelenségig újakezdődhet a tér bármely szegletében, felesleg nélkül újrahasznosítva önmagát.

De ahogy minden más az univerzumban, ez is sokkal bonyolultabb ennél. Pusztán Einstein tömegvonzási elméletéből kiindulva, bármely olyan világegyetem, amelyben megfelelő mennyiségű anyag van, egy adott életútra van kárhozthatva. Szingularitással kezdődik, és szingularitással végződik. Az általános relativitáselméletben azonban nincs olyan mechanizmus, amely lehetővé tenné, hogy az egyik végszingularitás valahogy kiinduló szingularitássá változzon. Hogy milyen erővel kell szembesülnünk, amikor az egész megfigyelhető

univerzum egyetlen szubatomi részecskévé zsugorodik össze, az minden szempontból kiszámíthatatlan. Abban helyel-közzel bizonyosak lehetünk, hogy ha eljutunk ide, a kvantummechanika hirtelen elképesztően fontos lesz majd, és csinál majd valamit, amivel teljesen összezavar mindent, de hogy mit, azt nem tudhatjuk.” – Ahogy idéztük, Rovelli szerint kizárja a végtelenül sűrű szingularitás lehetőségét.

Nekünk itt jött el a vég: ismertetésünk nem tágulhat tovább. Ha mindezekből *kulcstételt* keresünk a világhoz, amelyet az elméleti fizika kutat és megmutat, az észbontóan rejtelmes kvantummechanikától a kozmológia örületes léptékű és összetettségu világáig, és mindezek szélsőségesen különleges működési törvényeiig, Mack magyarázatai nyomán két szó elegendő erre: *minden megtörténhet!* Pl. „Fizikusok egyszer kiszámolták, hogy ha hajlandóak lennénk, mondjuk, billiószor billiószor annyi időt várni, mint amennyi az univerzum életkora, akkor végignézhethénk, hogy egy látszólag üres dobozban spontán módon összeszereli magát egy koncertzongora.”

Jó olvasást – nagyon megéri!

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

ABOUT THE METAVERSE AND THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE METAVERSE

Dr Tivadar Palágyi

The article is the edited version of the lecture given by the author in the conference of the Hungarian Society of Industrial Property Protection on the intellectual property protection in the metaverse.

TRADE MARKS IN THE METAVERSE

Erika Szép

The article is the edited version of the lecture given by the author in the conference of the Hungarian Society of Industrial Property Protection on the protection of trademarks in the metaverse.

IS MY HOUSE MY CASTLE? – LIMITS ESTABLISHED BY THE COPYRIGHT OF ARCHITECTURAL WORKS – PART I

Zsófia Eszter Bosányi

The thesis first examines the types of architectural works that are eligible for copyright protection, and how interior and landscape architectural works are treated under current legislation. It also explains who qualifies as an author, inspecting the legal treatment of works created within a framework of an employment relationship.

”WHEN DOES THE CLOCK STRIKE THE HOUR OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT HERE?” – THE FIRST PERIOD OF THE WOLFNER FACTORY IN ÚJPEST

Dr Zsuzsanna Tószegi

In the study the history of the Wolfner family and the tanyard started by Gyula Wolfner are described. The factory and the family played an important role in the development of Hungarian industry in the second half of the 19th and in the first half of the 20th century.